

Pierre Broué

Kommunistiska Internationalen 1926-1933

Denna text utgör sex kapitel (nr 23-28) i Broués stora arbete om den Kommunistiska internationalens historia, vars franska upplaga kom ut 1997. Boken finns inte översatt i sin helhet till något annat språk, men på marxistarkivet finns fler kapitel: [Komintern fem år senare](#) (om läget i Komintern kring 1924), [Kommunistiska Internationalen 1933-1938](#) (om folkfronts-politiken), [Motorsågsmassakern](#) (utrensningarna under åren 1936-39), [Kommunistiska Internationalen och Andra världskriget](#) och [Dödsbudet. Upplösningen av Komintern](#)

De här återgivna kapitlen handlar till stor del om Kominterns s k ”tredje period” (1928-1934), där katastrofen i Tyskland (med nazisternas maktövertagande 1933) markerar en slags slutpunkt. Men Broué beskriver även vänster- och högeroppositionen och hur Stalin & Co tog ett allt fastare grepp om Komintern genom att eliminera oppositionella (i Sovjet, Kina, Tyskland, Polen, Tjeckoslovakien ...).

Översättningen är utförd av Björn-Erik Rosin

Innehåll

23. Internationalens stalinisering.....	1
Zinovjev eliminerad	1
Kris inom vänstern i Tyskland	1
Elimineringen av Fischer-Maslow	4
Uppgörelse med ”högern” i Polen.....	4
Statskuppen i maj 1926	6
Inledningen på de kinesiska äventyren.....	7
Den ”nya revolutionära vågen” i Kina	9
Den långa marschen	10
Kommunisterna i Indien försvinner	10
I Sydostasien	11
”Klass mot klass”	13
De röda fackföreningarna.....	13
Kominterns sjätte kongress	16
Från ”affären” Wittorf till Thälmann	18
”Thälmannaffären”	19
Stalin avgör saken	20
Staliniseringen av kommunistpartiet i Tjeckoslovakien	23
Ramen fastlagd.....	24
24. ”Tredje perioden”	25
Rädsla och lögner	25
Ledningens ”teoretiska” antaganden	25
Tionde plenarmötet	26
Självkritik och uteslutningar	27
Ledningarna för ”de förnyade” partierna	28
Nya ledningar i Europa	28
Nya ledningar på andra kontinenter	32
Nya ledningar i Asien.....	40
Likvidering av hela sektorer.....	40
Södra Fjärran östern	41
Anti-Imperialistiska förbundet	42

En vändning i Palestina	43
"Fallet" Chile	44
Nya och bräckliga ställningar: Mellanöstern	45
Självordspolitik	46
Kommunister mot arbetare?	47
Blodiga äventyr	48
Bananeros-strejken	49
Upproret i El Salvador.....	49
Bonusmarschen i USA	50
Flottmyterier.....	50
En rörelse berövad sin substans	51
Orsakerna till staliniseringen av Komintern.....	53
25. Högkvarteret övergivet.....	54
En ruinhög	54
Nationalsocialisterna	55
Den "militära" kampen.....	56
KPD och socialdemokraterna.....	58
Nej till enhetsfront.....	60
Den röd-bruna fronten	61
Sicksackande och "nyanser"	63
KPD staliniseras	64
En opposition inom apparaten?	66
"Gruppen" avslöjas	69
Oreda i KPD	70
Amsterdam-Pleyel, mot fascism och krig?	72
Tolfte plenarsammanträdet.....	74
Slutspurten.....	75
Demonstrationerna i Berlin i januari	76
Hitler till makten?.....	77
Stalins ofelbarhet.....	78
Syndabockarna	79
Existerade fortfarande någon Kommunistisk international?	80
Komintern i sovjetbyråkratins tjänst	80
26. Kommunistiska högeroppositionen.....	82
Högeroppositionens ursprung	82
Fanbäraren: Bucharin	82
De ryska lärjungarna: Rjutin	84
Högern i Tyskland: Brandleriterna.....	85
Uteslutning av högern i Tjeckoslovakien.....	87
Högern i Frankrike och socialistpartiet	88
Lovestoniterna.....	89
Andra organisationer och grupper.....	90
Den internationella oppositionens program	92
M N Roys inställning	93
Högeroppositionens uppgång och fall	94
27. Den internationella Vänsteroppositionen mellan 1928 och 1933	100
Oppositionens framgångar	100
Stalinistiska repressalier	100
Oppositionen i Kina föds.....	101
Två hårda slag	102

Uppsplittring.....	103
Ett förvirrat läge	104
En ny axel.....	104
Trotskij's kriterier.....	105
Kontakter i Europa	106
De nya sektionerna	108
Rekonstruktion	111
Det teoretiska bagaget	111
Strid om Tyskland	112
De första analyserna	112
Snart är det för sent	113
”National-kommunismen”	115
Stalinistisk byråkrati och politiken i Tyskland.....	115
Oppositionens kamp.....	116
Orsakerna till att oppositionen misslyckades	117
Marginalisering av oppositionen utanför Sovjetunionen	117
Infiltration från GPU	118
Modlöshet.....	119
För en breddning av oppositionen?	119
Omgruppering	120
Tredje delen: Från politisk aktivitet till polisaktivitet.....	123
28. Det stalinistiska Komintern	124
Ett nytt adjektiv	124
Det nya partiet	124
En ideologi: Leninismen	125
Den byråkratiska pyramiden	126
”Polisen inom polisen”.....	126
Kontrollen av Komintern	127
Livet i ett kommunistiskt parti	128
Det franska kommunistpartiet på 1930-talet	129
Terror även utanför Sovjetunionen.....	131
Grunderna för stalinismens totalitarism	132
Komintern och ”pengarna från Moskva”	133
Det anti-militaristiska arbetet	134
”Massorganisationerna”	135
Kommunister och sovjetiska ”tjänster”	137
Vem ”var med”?.....	138
”Spionerna” som kom in från kylan	141
GPU:s kontroll över partierna	142
Kaderskolning: De kommunistiska universiteten	143
Internationella Leninskolan.....	144
Reaktioner bland de oppositionella	146
Framtidens regim.....	146
Lästips: Kominterns ”tredje period”, med tyngdpunkten på Tyskland.....	147

23. Internationalens stalinisering

1926 var ett märkesår för Kommunistiska internationalen. I en organisation som plågade sina medlemmars öron med predikningar om ”den demokratiska centralismens” alla förtjänster visade Stalin allt det förakt han hyste för denna gamla organisatoriska princip, genom att efter en lång strid, först i det fördolda och därefter helt öppet, sopa bort sin gamle bundsförvant från ledningen för Komintern, den bundsförvant som blivit hans motståndare först i det ryska partiet och därefter även inom Komintern.

Zinovjev eliminerad

Under 1925 hade Zinovjev på det inrikespolitiska planet inlett en attack mot utvidgningen av Nep och de byråkratiska tendenserna. Han blev krossad vid fjortonde partikongressen och förlorade alla sina positioner inom det ryska partiet och framför allt sekretariatet i Leningrad. Han lärer sig då i mars 1926 med Trotskij i den Förenade oppositionen och avslöjade de manövrer inom apparaten som gjort det möjligt att besegra denne under debatten 1923. Han hade även stött Trotskijs kritik av SUKP(b):s och exekutivens politik i samband med den brittiska generalstrejken. Utan att bekymra sig om några kongressbeslut – som för övrigt inte existerade vad gäller de ”brott mot disciplinen” som åberopades – avsatte Stalin honom kort och gott som ordförande för Komintern för att tillgodose ”en begäran” som kommit i ett brev undertecknat av medlemmar av exekutivens presidium. Uttalandet framlades vid Kominterns plenarsammanträde i oktober. Det hade följande lydelse:

Med tanke på Oppositionsblockets anti-leninistiska linje inom Sovjetunionens kommunistiska parti, med tanke på den ledande roll som kamrat Zinovjev, som Kommunistiska internationalens ordförande, spelat när det gäller att genomföra denna felaktiga politiska linje, med tanke på Oppositionsblockets splittrande fraktionsarbete, som saknar motstycke i bolsjevikpartiets historia, och med tanke på kamrat Zinovjevs överföring av dessa fraktionsmässiga intriger till Kommunistiska internationalen, så anser Internationalens exekutivkommittés delegation, som är närvarande vid Sovjetunionens kommunistiska partis centralkommittés och kontrollkommissionens gemensamma möte, i överensstämmelse med beslut som fattats av de viktigaste sektionerna, att Zinovjevs fortsatta närvaro och arbete i ledningen för Kommunistiska internationalen är omöjligt.¹

Bland de 31 undertecknarna märktes Geschke, Remmele, Heinz Neumann och Clara Zetkin, Treint, Ercoli (Togliatti), Šmeral och Zápotocký, Pepper givetvis, Katayama, M N Roy, Kuusinen, Anvelt m fl; det var de utländska representanter som fanns på plats i Moskva vid omröstningen om denna deklaration den 25 oktober 1926. En del av dem hade därigenom tagit avstånd från sin beskyddare – och än värre – från sina egna principer.

Kris inom vänstern i Tyskland

Vi har sett hur Stalin under utredningen av Maslow försökte göra denne till sin man inom det tyska partiet, vilket inte lyckades trots att han spelat en viktig roll i försvaret av Maslow.

Enligt Ruth Fischer hade Manuiskij, som anlät till Tyskland 1924 som representant för exekutiven, lyckats bättre med detta och gett sig av, övertygad om att KPD var på väg att glida bort från Komintern och framför allt ur händerna på dess ledning – från det ryska partiets generalsekreterare, Stalin.

Av dessa orsaker såg den senare inte med blida ögon på vänsterns seger vid kongressen i Frankfurt. Ruth Fischer försäkrar att hon förstod att de hamnat i mitt i ett stormområde, när

¹ ”Le présidium du CE de l'IC contre la présence du Zinoviev à la tête de l'IC”, *Corr. int.*, n° 116, 30 oktober 1926, s. 1304. [”Resolution of the Presidium of the ECCI dismissing Zinoviev from his post as president of the Communist International”, *Inprekorr.*, vi, 128, s. 2208, 26 oktober 1926, återgivet i J. Degras, *The Communist International 1919-1943*, vol 2, s. 309.]

hon och Maslow avvisat Stalins närmanden. Hennes farhågor bekräftades när Maslow på väg till Kominterns femte kongress blev arresterad av tysk polis, trots att han reste under beskydd av Kominterns utsända.

I själva verket hade Stalin bestämt sig för att skuffa undan Ruth Fischer, som enligt de informationer han fått var alltför lierad med Zinovjev, och ersätta henne med ”bättre kamrater”, som han uttryckte det i ett brev till Bucharin, Manuilskij och Pjatnitskij den 23 juli 1925.

Ruth Fischer (1895–1961)

Stalin var ute efter att bygga upp en egen fraktion. Han lyckades få med sig några framstående namn som var redo att stå till tjänst. Han förhållade bokstavligen den unge Heinz Neumann, flerspråkig och därmed värdefull inom Komintern vid direkta kontakter, och som i egenskap av praktiskt inriktad och inte lagd för vidlyftiga fraser gjort stort intryck på Ernst Thälmann, som dessutom avskydde Zinovjev som han betraktade som skyldig till det tyska nederlaget 1923. Det kom till en våldsamt uppgörelse med Maslow efter en intervju om läget i Tyskland som Thälmann gett till den oberoende kommunistiske journalisten Wilhelm Herzog. Maslow hade ansett uttalandena vara djupt opportunistiska och hade också gett uttryck för det i skrift. Stalin svarade i ett långt brev. Det stod där klart vilken hans syn på Tyskland var: antingen skulle han vinna över Maslow eller också tänkte han krossa Vänstern.

Presidentvalet ledde till djup oenighet inom partiledningen. Från fängelset i Moabit uppfattade Maslow omedelbart den gamle marskalken Hindenburgs kandidatur som ett försök att återinföra kejsardömet och på grund av den reaktion som växt sig stark under namn av ”stabilisering” föreslog han ”en politik till försvar av republiken”. Han blev hårt kritiserad av Scholem och de kamrater som blivit kvar inom vänstern, som anklagade honom för att vara ute efter en allians med socialdemokraterna, vars kandidat efter Eberts bortgång var Otto Braun, premiärminister i Preussen. Sedan Clara Zetkins kandidatur avvisats utsåg kommunisterna Ernst Thälmann. Maslow föreslog att denne skulle dra sig tillbaka till förmån för socialdemokraternas kandidat. Detta förslag stöddes av Zinovjev. Men det avvisades av Berlin, till

stor del genom energiska insatser från Thälmann, en oborstad man och en kraftnatur, övertygad och övertygande, som hade den största tilltro till den positiva roll hans kandidatur kunde spela för partiet. Kring honom uppstod vad som kallades ”arbetargruppen” – Max Schütz, Wilhelm Florin, Arthur König – som fick diskret stöd av SUKP(b), för vilket den framstod som den nya kärnan. Den 26 april 1925 valdes marskalk Hindenburg med 14 600 000 röster mot 13 700 000 för centerns kandidat, doktor Marx, som stöddes av SPD samt 1 900 000 (7 procent) för Thälmann.

För oinvidga bedömare verkade tionde partikongressen ha lett till en seger för Ruth Fischer. Hon framhöll belåtet att det var första gången i partiets historia som en ledning blev omvald mellan olika kongresser. Rosa Leviné-Meyer, som var närvarande, skriver: ”Valet firades med ett storartat skådespel med henne som obestridlig stjärna, hon trädde in i mötessalen eskorterad av en avdelning från Röd front i eleganta uniformer och som högtidligt följde henne ända till podiet som var smyckat med affischer och fanor och där man grupperade sig bakom henne.”² Det var ändå, tillägger Leviné-Meyer, ”Ruth Fischers svanesång”.

Dmitrij Zakharovitsj Manuilskij 1883–1959

Under sammanträdet bakom lyckta dörrar om exekutivens rapport vägrade mötesordföranden, arbetaren Ottomar Geschke, ge ordet åt Manuilskij, som anlant under namnet Samuely, sedan denne begärt det efter att ordföranden gett det till en av delegaterna på podiet. Geschke, som var en bra ordförande vid arbetarmöten, blev upprörd över detta byråkratiska uppträdande som han fann exempellöst och ovärdigt ett kommunistparti. Manuilskij hävdade att han, som representant för Internationalen, hade rätt att ta till orda när han så önskade och utan tidsbegränsning. Han ställde nu till med ett uppträde och fördömde ”den anti-bolsjevikiska stämningen” inom partiet och på kongressen. Denna hade uppmanats att utesluta Werner Scholem och Arthur Rosenberg från ledningen – Manuilskij hade betecknat dem som ”vänsterister” och anti-bolsjeviker – men stod emot påtryckningarna och bakom lyckta dörrar fortsatte kongressen som behöll dessa i partiledningen. Under detta minnesvärda sammanträde hade delegaterna ropat ”Åk tillbaka till Moskva!” åt Manuilskij, Stalins man. Några veckor senare inleddes Stalins offensiv: utredning om partiets ekonomi och en broschyr där Heinz Neumann fördömde Maslow, hans tidigare ledare, för hans ”västliga kommunism”.

² R Leviné-Meyer, *Inside German Communism*, s. 84.

Elimineringen av Fischer-Maslow

Zinovjev, som kände sig hotad men inte redo att ta strid, gick med på att inkalla en delegation från det tyska partiet till Moskva. Ruth Fischer förklarade sig överens med all kritik Zinovjev hade. Denne hade underställt delegationen ett förslag till öppet brev från exekutiven till KPD, vilket hon gav sitt samtycke till och som exekutiven några dagar senare skickade till Berlin. Denna text krävde åtgärder mot centralkommitténs vänsterledning med ett avtal mellan högern och centern, men krävde samtidigt att Maslow och Ruth Fischer skulle bort från ledningen. Det innebar att Ernst Thälmann upphöjdes. Operationen blev inte alltför svår: Maslow hade blivit dömd i domstol och fått sin fängelsevistelse förlängd; Ruth Fischer hade gått med på att underteckna det öppna brevet. Några månader senare gick hon med på att åka till Moskva, där hon fick sitt pass beslagtaget och skulle bli kvar en längre tid på hotell Lux, praktiskt taget under ständig övervakning, skulle hon skriva, utan några kontakter med Tyskland. Från detta ögonblick skulle Thälmanns roll i KPD:s historia bli stor, både direkt och indirekt. Rosa Leviné-Meyer, en skarpsynt bedömare, har gjort ett inkännande porträtt av ”Teddy”³, det smeknamn han fått i Berlin:

Han var en hängiven revolutionär, med klar känsla för arbetarnas puls, och en utmärkt förmedlare av teorier och idéer som andra lagt fram. Hans eget tänkande var påvert och knappast inriktat på det abstrakta, han saknade tillräcklig självdisciplin för att själv kunna uppnå den teoretiska nivån och bildningen hos en genomsnittlig partimedlem. Han var inte särskilt stabil, vilket framgick [...] av hans vanor. Han drack ibland mer än han tålde. [...] Att göra honom till obestridlig ledare för tysk kommunism var att halshugga rörelsen och samtidigt omvandla en duglig och tilltalande person till en ren och skär marionett.⁴

Uppgörelse med ”högern” i Polen

Det polska partiets, RPKP, tredje kongress i mars 1925 i närheten av Brest-Litovsk hade varit en ”bolsjeviseringskongress”, där man bl a antagit en speciellt rigorös resolution där driftcellernas förklarats vara partiets basenhet och fraktionsmässiga ”tendenser” blivit absolut förbjudna, vilket innebar att partiet nu blivit ett parti ”av nytt slag”. ”De fyra W” [=Warski, Walecki, Wera Kostrzewa och Weber] hade kommit med botfärdiga och underkastelsefyllda deklARATIONER och hade därigenom fått sitta kvar i partiledningen. Domski skrev: ”Alla teser antogs enhälligt efter djupgående diskussioner. Fraktionerna upphörde sedan RPKP antagit en sant revolutionär politik. Genom att uppfylla de grundläggande villkoren för bolsjevisering hade RPKP gett prov på politisk mognad.”⁵

Men vänstern i Polen var i själva verket en ren ultravänster och satte igång med en rad ytterst långtgående aktioner, propaganda för bojkott av skatter och avgifter och administrativa beslut, sabotage mot militära installationer och, mer allvarligt, terroristdåd mot poliser och angivare. Den sekteristiska dårskap som skakade partiet sammanföll med polisens brutala, hatfyllda och sadistiska agerande. De polska kommunisterna skulle nu gå i samma fälla som anarko-syndikalisterna i Spanien några år tidigare och med revolverar och knivar ge sig på ”provokationer” och ”tjallare”. De särskilda ”kampenheter” som kommunisterna hade bildat i detta syfte led svåra förluster. Komintern skulle hylla veteranerna Kniewski och Hibner, hjältar från revolutionen 1918-1919, samt även Naftali Botwin, bara ett barn vid tillfället, som avrättats för ”mord” i samband med operationer av den sorten. RPKP skulle nu huller om buller

³ Påpekas bör att det funnits en författare som trott att Teddy var en partipseudonym och att man stuckit håll på denna ”hemlighet”, som ju var känd för miljontals människor och som också är bekant för var och en som noggrant läst böcker om kommunismen i Tyskland. Denne lika okunnige som uppburne författare heter Stephen Koch.

⁴ R Leviné-Meyer, *a.a.*, s. 126.

⁵ Domski, *Corr. int.*, 15 april 1926, s. 44.

fördöma ”fascisterna” vid makten och ”social-fascisterna” under Pilsudski, den tidigare statschefen som nu befann sig i opposition.

Relationerna med Moskva blev snart dåliga, inte på grund av ”vänsterismen” utan helt enkelt på grund av att den nya ledningen i Polen inom Internationalen betedde sig som en elefant i en porslinsbutik, där KPD fördömdes för att ha ägnat sig åt splittring i samband med att Thälmann ställde upp i presidentvalet, där bulgarerna fördömdes för allianser med demokratiska grupperingar, dvs man tycktes kort och gott överallt gå emot Kominterns politik.

Adolf Warski (1868–1937)

Samma scenario skulle nu upprepas, de ledare som just upphöjts kallades till Moskva, kritiserades hårt och sattes i sin tur åt sidan. I brist på bättre gick man med på att låta Warski ta över igen, nu med en politik som gick ut på att försvara Polens ekonomiska självständighet genom samarbete med Sovjetunionen och en arbetar- och bondeallians på hemmaplan. I december 1925 godkändes detta med vissa svårigheter vid partiets fjärde konferens. Men stormen nalkades. 1926 ställdes den högerregering som leddes av Wincenty Witos inför en dramatisk situation med bl a 300 000 arbetslösa – en tredjedel av hela arbetsstyrkan, något som hans företrädare försökt råda bot på genom höjning av skatter och avgifter, prishöjningar och minskade utgifter, till att börja med lönesänkningar. Ur stånd att nå en lösning inom konstitutionella ramar tillkännagav han sin avsikt att förändra konstitutionen och ge regeringen befogenheter som oppositionen ansåg vara diktatoriska. Vänsterpartierna kom med en högtidlig varning mot denna ”utmaning” som riktades mot alla polska demokrater.

Rykten började nu florerera – de skulle ganska snart bekräftas – om att marskalk Pilsudski, som dragit sig tillbaka 1923 men såg Witos som sin personlige fiende, höll på att förbereda en militärkupp. Den ekonomiska krisen fortsatte bara att förvärras. Massdemonstrationer av arbetslösa radade upp sig. På Första maj dödades tre personer – sju enligt kommunisterna – i Warszawa när PPS’ [Polska Partia Socjalistyczna, polska socialistpartiet] ordningsstyrka öppnade eld mot demonstranter som ropade ”Leve Kommunen! Leve sovjetrevolutionen!”⁶ Komintern började nu åter komma med optimistiska spådomar. Medan ”vänsteristen” Domski varnade ett utvidgat möte med exekutivkommittén för att Pilsudski planerade en ”vänsterfascistisk” statskupp och föreslog en korrekt enhetsfrontspolitik för att avslöja honom, försäkrade Zinovjev honom bara: ”Om det finns ett land där en revolutionär situation kan utkristalliseras på relativt kort sikt så är det Polen.”⁷ Warski fastslog partiets linje på följande

⁶ T., ”Un 1er Mai sanglant à Varsovie”, *Corr. int.*, n° 60, 15 maj 1926, s. 592.

⁷ Protokoll från utvidgat möte med exekutiven, *Inprekorr*, 4 mars 1926, s. 254.

vis: ”Stöd åt de demokratiska elementen, inklusive Pilsudskis anhängare, förutsatt att de aktivt försvarar de republikanska och demokratiska institutionerna och arbetarnas och böndernas krav.”⁸ Det finns inte minsta antydning till invändningar från exekutivens eller den ryske generalsekreterarens, Zinovjev eller Stalin, sida, båda föredrog att avvakta. I själva verket skulle Pilsudskis statskupp ta dem med överraskning.

Statskuppen i maj 1926

De trupper som slutit upp bakom marskalken lämnade på dennes uppmaning kasernerna den 13 maj 1926. PPS och KPP [polska KP] uppmanade till generalstrejk för att stödja honom, de järnvägsanställda hade fått order om att låta tågen med trupptransporter passera. I Warszawa förekom gatustrider som en avdelning medlemmar av kommunistpartiet deltog i. Den 14 maj utfärdade partiet en maning till enhetsfront i kampen mot ”Witos fascistiska regering”. Striderna upphörde inte därmed – de skulle fortsätta till den 17 maj – och många kommunister blev arresterade och internerade tills läget var helt under kontroll. Marskalken meddelade tidningarna att han varken var höger eller vänster utan för samhällelig balans. Det stod klart att om det polska partiet valt det minst onda under tryck från basen så var det inte något bra val. De första reaktionerna från Moskvas sida var dock inte särskilt stränga. Den första artikeln, daterad 27 maj och skriven av Karl Radek, hade rubriken ”Napoleon IV”. Den var en analys av Pilsudskis ”bonapartism”, ”sista salvan i polsk romantik” och en diktatur som enligt Radek skulle utgöra ”en kortvarig ironi i världshistorien”.⁹

Det skulle dröja en vecka innan Radek, återigen han, under rubriken ”Den polska tragedikomikens andra akt” skulle skriva:

När Pilsudski framträdde hade breda massor bland arbetarna och bönderna sett honom som anförare i kampen mot kapitalisternas och de stora jordägarnas reaktion. Detta kan förklara, men inte försvara, kommunistpartiets taktik som i den rättfärdiga kampen mot den polska reaktionens regim inte klart förmådde dra gränsen mellan sig själva och Pilsudski. [...] Ju fortare kommunistpartiet energiskt och beslutsamt förmår rätta till sitt misstag, desto snabbare kommer man också att lyckas visa de polska arbetarna och bönderna på den rätta vägen i kampen.¹⁰

Det polska partiet försökte också verkligen rätta till sitt misstag, som man delade skulden för med en hel del andra, när blixten åter slog ned en vecka senare. I ett tal i Tbilisi om den engelska generalstrejken kom Stalin också in på läget i Polen: ”I Polen pågår just nu en strid mellan två fraktioner inom bourgeoisien – den stora och den lilla – i syfte att stärka och stabilisera den borgerliga staten och inte arbetarnas och böndernas intressen, inte heller de förtryckta nationaliteternas.”¹¹ Han fortsatte på följande vis:

En fråga uppstår angående det polska kommunistpartiet. Hur kommer det sig att det revolutionära missnöjet bland stora grupper arbetare och bönder vänt sig till Pilsudski och inte till det polska kommunistpartiet? Det beror bland annat på att det polska kommunistpartiet är svagt, mycket svagt. Det har försvagats ytterligare under den senaste konflikten genom partiets felaktiga hållning gentemot Pilsudskis armé, vilket medfört att det inte kunnat ställa sig i ledningen för de revolutionära stämningarna bland massorna. Jag läste nyligen i våra tidningar en artikel av kamrat Thälmann, medlem av KPD:s centralkommitté. I denna artikel granskade kamrat Thälmann de polska kommunisterna som vid ett tillfälle utfärdat en paroll om stöd till Pilsudskis trupper. Han kritiserade denna hållning som icke revolutionär. Jag måste till min stora besvikelse medge att kamrat

⁸ Citerat av M K Dziewanowski, *The Communist Party of Poland*, s. 117.

⁹ K Radek, ”Napoléon IV”, *Corr. int.*, n° 70, 5 juni 1926, s. 800-801.

¹⁰ K Radek, ”Le deuxième acte de la tragédie en Pologne”, *Corr. int.*, n° 72, 12 juni 1926, s. 820.

¹¹ Stalin, tal i Tbilisi 8 juni 1926, *Corr. int.*, n° 75, 23 juni 1926, s. 850. *Zarya Vostoka*, 10 juni, Stalin, *Works*, Vol. 8, s. 164-181 [”The British Strike and the Events in Poland”]

Thälmanns kritik är helt igenom befogad. Jag måste medge att våra polska kamrater här gjort sig skyldiga till ett oerhört svårt misstag.¹²

”Misstaget i maj” skulle komma att förfölja de polska kommunisterna till tidens ände. Den politik Warski och hans kamrater följt hade givetvis länge haft Kominterns välsignelse och deras resolutioner och artiklar hade återgetts i dess tidningar utan någon som helst kritik. Man hade kunnat tro att de skulle komma undan genom kritik och självkritik på en rimlig nivå men i en artikel i Kominterns tidskrift *Kommunistitjeskij Internatsional* i augusti 1926 skulle det under rubriken ”Den fascistiska resningen i Polen och det polska kommunistpartiet” komma ett våldsamt angrepp mot de polska ledarna. De kritiserades särskilt för att ha glömt de risker som Pilsudskis maktövertagande, som den nya minoriteten under Lenski i augusti-septembernumret av tidskriften *Nowy Przegląd* kallade ”fascistiskt”, innebar för Sovjetunionen.

Inför exekutivens polska utskott hade Trotskij visat att Pilsudskis rörelse, som hade sin grund i småbourgeoisens missnöje, var på väg att bli fascistisk. Ingen hade givetvis lyssnat på honom då. Stalin valde att begagna sig av teorin om ”social-fascism”, som han uppfunnit, och omvandlade därmed i en handvändning de polska kommunisternas misstag till ett brott. Sådana var nu spelets regler inom den stalinistiska Internationalen. Warski och hans närmaste anhängare uteslöts ur centralkommittén och Manuilskij och Kuusinen fick uppdraget att övervaka den polska partiledningen. Kunde man i det läget fortfarande tala om ”ett parti”? Vid centralkommitténs plenum i april 1929 skulle Kominterns utsända, bulgaren Nikolaj Popov och letten Wilhelm Knorin, gå i god för att makten i partiet övertogs av en minoritet som Stalin litade mer på än ”majoriteten” och en ny ledning upprättades kring Alfred Lampe, Henrykowski och Leon Purman.

Inledningen på de kinesiska äventyren

Den period som inleddes 1927, efter den dubbla brytningen med högern och vänstern inom Guomindang, innebar för det kinesiska partiet en period av otyglad äventyrspolitik. Vi är givetvis inte överens med Franz Borkenau, när han betecknar den som ”Kinasovjeterna” på grund av den stora olikheten mellan det som infördes av det kinesiska partiet och de sovjeter som existerat i Ryssland. Många av Mao Zedongs nitiska efterföljare i olika läger har hävdad att det under den kinesiska revolutionen handlade om en strid mellan skilda strategier och uppfattningar, där den första revolutionära våg som krossades 1927 skulle ha baserat sig på städernas arbetare medan den andra, ledd av Mao Zedong och hans erfarenheter av bonderörelsen, skulle ha valt att stödja sig på de revolutionära bönderna. Detta är rena påhittet, en propagandistisk serenad som många godtrogna gått på. Ändå hade Harold R Isaacs redan 1938, med några storartade och föga kända rader, visat hur den kinesiska revolutionens båda perioder hängde ihop med den ruinhög som den påstådda bonderevolutionen vuxit upp ur. Isaacs skrev följande:

Det var kommunistpartiets misslyckande med att samla de förtryckta klasserna i stad och på land och ena dem bakom ett djärvt revolutionärt program som banat väg för den borgerliga kontra-revolutionen. När den proletära rörelsen slagits ned stod bonderevolten helt utan ledning. Tusentals av de ledande hade dödats, offer för den terror som bredd ut sig över landsbygden. Ännu värre var att kommunistpartiet även förlorat ledningen över städernas arbetare, de enda som kunde ge bonderevolten stadga och ett ekonomiskt-politiskt ramverk inom vilket bönderna kunde återvinna jorden och hålla fast vid den medan nya produktionsformer utvecklades med deras hjälp.¹³

Han beskrev den konkreta situationen och hur de första kommunistiska initiativen till väpnad kamp skett på landsbygden:

¹² Stalin, *a.a.*

¹³ H R Isaacs, [Den kinesiska revolutionens tragedi](#), kap 19.

Resultatet [av misslyckandet] blev att en rörelse som under en kort period hade samlat tio miljoner bönder förintades och dess bästa militanter skingrades. Spridda bondeförband flydde upp i bergen och återupptog rollen som partisaner. De förenade sig med kompanier och regementen av Guomindangsoldater som gjort myteri och tagit sin tillflykt till bergen. På flykt från städerna undan Jiang Jieshis [Chiang Kai-sheks] och hans allierades bödlar drog kommunister – en del arbetare och många intellektuella – till landsbygden för att på många platser ställa sig i spetsen för bonde-soldat-partisanerna. Genom en sammanslagning av dessa element skulle det under 1928 bildas ”röda arméer” som erkände kommunistpartiets ledning, även om det på många håll fortsatte att blossa upp bonderevolter utan partiets deltagande.¹⁴

Vändpunkten för kommunisterna inträffade i augusti 1927 när Kominterns båda utsända, Heinz Neumann och Lominadze, sammankallade ett möte med bara en del av centralkommitténs medlemmar. Chen Duxiu och Peng Shuzhi blev då avlägsnade från sina poster och en ny ledning tillsattes kring de tre som i realiteten haft makten i partiet de senaste månaderna: Qu Qiubai, 29 år, från Shanghai som stigit i graderna inom apparaten i egenskap av tolk och därefter blivit ryssarnas man under namnet Strachov; Mao Zedong, 31, son till välbärgade bönder i Hunan, tidigare medarbetare till Li Dazhao vid universitetet i Peking som blivit specialist på bonderörelsen; samt Li Lisan, 38, en intellektuell från den lägre medelklassen.

Samtidigt som dessa personer möttes i Kiukiang hade en militär resning precis inletts i Jiangxiprovensens huvudstad Nanchang. Beslutet verkar ha fattats av Lominadze med utgångspunkt i tjugofjärde divisionen, den järndivision som leddes av general Ye Ting, en kommunist utbildad i Moskva. Planläggningen hade gjorts av en ”frontkommitté” under Zhou Enlai. En kontraorder utfärdad av Komintern och vidarebefordrad till Nanchang av Zhang Guotao anlände för sent. De sammansvurna tycks ha haft stöd av generalen He Long, en tidigare bandit som blivit kommunist, en framstående krigare, samt av Zhu De, chef för byrån för allmänna säkerheten i Nanchang, som återvänt från Tyskland där han ägnat sig åt militär utbildning. Efter att i all hast ha bildat ett slags regering, som döpts till ”revolutionära kommittén”, drog sig upprorsmännen tillbaka på grund av ett överlägset motstånd, i hopp om att hitta någon hamn där de kunde ta emot vapenhjälp och materiellt stöd från rysk sida. Men under trycket från engelsmän och amerikaner som stödde Jians reguljära armé tvingades de överge det tilltänkta brofästet i Shantou. Zhu De, som avskurits från huvudstyrkan, lyckades med hjälp av en officersvän inkorporeras inom Guomindangs sextonde armékår under pseudonymen Wang Kai och först 1928 kunde han i spetsen för sina män återförenas med Mao Zedongs styrkor.

Vid mötet den 7 augusti hade beslut också fattats om att organisera ”ett höstskördeuppror” och huvudansvaret för detta hade överlämnats till Mao Zedong i spetsen för 2 000 man med sitt huvudsakliga ursprung i olika bondemiliser. Dess uppdrag var att marschera mot Changsha. Uppdraget fick snabbt överges och mindre än en månad efter inledningen av upproret, den 7 september, började Mao Zedongs styrka att dra sig undan mot bergsområdet i Ching kangshan (Källornas topp), som blev de röda arméernas första bas. Den enda region där detta uppror fick några varaktiga framgångar var i Guangdong, där ”sovjetmakten”, i själva verket kommunistpartiets makt, skulle vara från oktober 1927 till februari 1928 under ledning av bondeledaren Peng Pai. Det var under de påföljande veckorna som upproret i Kanton utbröt, åtföljt av en fruktansvärd repression som ytterligare bidrog till att kila fast kommunisterna inne i bergen. Ansvar för detta förfärliga äventyr, som vi skildrat tidigare, förefaller att ha legat hos en av Kominterns representanter i Kina, Heinz Neumann, som också var en av de få som undkom levande.

---

¹⁴ *Ibid.*

Den "nya revolutionära vågen" i Kina

De kinesiska partisanernas historia efter nederlaget har cyniskt utnyttjats och tillrättalagts av en skrupelfri internationell ledning. Den första kärnan i bergen under Mao Zedong och Zhu De uppgick till 10 000 man med kanske 12 000 gevär. Den var oerhört isolerad från apatiska och fientligt inställda bönder. I januari 1929 skulle några tusen man röra på sig, dåligt beväpnade, utsvultna, nästan ihjälfrusna. Det var lite över 2 000 som installerade sig i Kiangsi i söder, där de skulle kalla sig "centrala sovjetdistriktet".

Komintern såg dessa bondegrupperingar som tecken på att "en ny revolutionär våg" stod för dörren. I oktober 1929 talade exekutiven om "ett biflöde till den kraftfulla revolutionära våg som kommer att växa fram över hela landet". "Den "revolutionära resningen" "manifesteras inte bara i den uppåtgående (?) arbetarrörelsen utan *i huvudsak och i grunden* genom bonderörelsen. Den agrara revolutionen är källan till den nya revolutionära vågen."¹⁵ I juli 1930 återkom Komintern med en uppmaning att "störta godsägarnas-borgarklassens maktblock, att upprätta en arbetarnas och böndernas diktatur ... att utlösa politiska masstrejker och massdemonstrationer, att utvidga partisankriget ... och omvandla militaristernas krig till ett klasskrig".¹⁶

Li Lisan fick uppdraget att sätta i verket denna politik, där han stödde sig på *Tewu*, partiets polisstyrka, som leddes av en ung och talangfull arbetare Gu Shunzhang, som påstod sig ha tillhört Gröna ligan och 1927 hade placerats på sin post av Zhou Enlai. Det sades att Li Lisan såg sig som "Kinas Lenin". Hans största framgång skulle vara Changshas fall, där en "kinesisk röd armé" skulle utropa "makt åt arbetar-, bonde- och soldatsovjeter" inför 500 000 oberörda invånare: ingen sovjet blev heller vald och knappt några tusen nyfikna närvarade vid massmötet. Det enda som uppnåddes var det bötesbelopp som handelskammaren i Changsha skulle utdöma: 400 000 dollar som man skulle avkräva arbetarna. Det hela slutade med att 3 000 arbetare lämnade staden med sin röda armé för livet som partisaner.

Den 16 november krävde exekutiven via ett brev att ledningen skulle bytas ut. Den 7 januari 1931 avsattes Li Lisan på order av exekutivens ansvarige i Kina, Pavel Mif, och dennes personlige representant Wang Ming under skydd av Gu Zhunzhangs styrka och med "ovillkorlig hängivenhet för Kommunistiska internationals linje" som program. Komintern förordade nu att det skulle upprättas en central sovjetregering i de "röda" områdena och att de bästa trupperna skulle samlas där för att bilda denna bas och skapa en verklig arbetar- och bondearmé för en ny attack. Följden blev att strejkerna bland arbetarna blev ett bihang till gerillans operationer och städerna i allmänhet ett basområde för arméerna i bergen. Partiet hade dessutom drabbats av ytterligare en katastrof: Guomindangs säkerhetstjänst hade gripit Gu Shunzhang – "Snyggingen" – tack vare hans vänner i Gröna ligan och han hade talat om allt han visste för polisen. Och han visste i stort sett allt.

Hundratals partimedlemmar blev nu massakrerade av Jiangs tortyrexperter, bland dem Chen Duxius adoptivson Chen Lifu. Bland offren fanns även partiets kortvarige generalsekreterare Den Zhongxia. Kominterns direktiv skulle ändå förverkligas genom att "sovjetrepubliken Kiangsi" utropades den 7 november 1931 med byn Juichin som huvudstad. Kort därefter anlände en man från Komintern med uppdraget att vara dess representant. Det var tysken Otto Braun, alias Tai Leh, en oförvägen man som dock mest tycks ha ägnat sig åt att förse Moskva med upplysningar utan att direkt påverka händelseförloppet. Kanske skulle det få större betydelse att journalisten Agnes Smedley installerade sig på den nya sovjetrepublikens territorium: genom sin affär med Mao utlöste hon ett gräl bland ledarna som ledde till att hon

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

förflyttades. Därefter anlände en ny kvinna till honom, Jiang Qing som skulle bli berömd som ”Mao Zedongs änka”.

”Den kinesiska sovjetrepubliken” nådde sin höjdpunkt 1932-1933 och bestod då av sex områden där Komintern hävdade att man kontrollerade bortemot 80 miljoner invånare, trots att det bara handlade om 3 miljoner. Enligt Isaacs hade man 1932 151 000 man, av vilka bara 97 500 hade ett gevär, medan Kominterns tidningar talade om 350 000 man.

Den långa marschen

Efter sex grymma fälttåg trängde Jiang Jieshis trupper in i Juichin den 10 november 1934. En militärkolonn bestående av 10 000 man, och under ledning av kommunisterna, hade gett sig av några veckor tidigare i riktning mot de nordliga gränsområdena. Två år senare skulle 7 000 överlevande nå fram. Den långa marschen, en gigantisk förflyttning, en oändlig och utmattande reträtt, en bedrift som förvandlades till heroisk propaganda, och är tillräckligt omtalad för att inte här behöva ägnas mer plats. Den skulle i alla fall omfördela korten genom att de kommunistiska styrkorna fick kontakt med den japanska invasionsstyrkan och göra dem till böndernas försvarare. Men vem inom Komintern ägnade sig nu på allvar åt det uppror man kallat för ”ett förebud”, ”ett avantgarde”?

Kommunisterna i Indien försvinner

För M N Roy och de indiska kommunisterna, vars ledare nätt och jämt sluppit ut ur fängelset, skulle klockan klämta i och med det besök Shoumyndranah Tagore, ledare för arbetar- och bondepartiet i Bengalen, gjorde i Moskva i april 1927. Vid ett möte med Pjatnitskij skulle han förklara att Roys uppgifter om de indiska kommunisternas styrka bara var påhitt och att han dessutom förskingrat en stor del av de pengar som var avsedda för partiets verksamhet. Roy anade vartåt det hela lutade. Under sitt uppdrag i Kina hade han blivit definitivt övertygad om att kommunisternas anslutning till Guomindang var ett misstag men hade ändå uttalat sin trohet mot Stalin och riktat anklagelserna mot det kinesiska partiets ledare. Detta ohederliga politiska agerande skulle leda till en oerhörd förvirring som varade i flera månader.

I enlighet med en gammal ”kolonial” reflex hade Komintern överlämnat ansvaret för de indiska kommunisterna åt det brittiska partiet. I interna dokument skulle M N Roy fördöma att London och det brittiska partiet gjorts till ”en byrå för indiska frågor”, där indierna var utan talan. För Londons del gällde följande: ett illegalt kommunistparti, ett arbetar- och bondeparti som legal fasad och arbete inom Kongresspartiet.

Från sitt håll tog samtidigt personer från nationalistpartiets vänsterflygel, som Jawaharlal Nehru, Subhas Chandra Bose och Srinivasa Iyengar, som träffat Stalin i Moskva i februari 1928, initiativet till Förbundet för ett självständigt Indien som de planerade skulle ansluta sig till Anti-imperialistiska förbundet.

Detta var ett schema som Komintern tog avstånd från. Men uppenbarligen var det först i december 1928 som Kominterns direktiv nådde de indiska partiledarna via G M Adhikari. Nu gällde det att göra sig av med alla ”arbetar- och bondepartier” som blivit allt fler och i stället satsa allt på ett starkt kommunistparti. På ett mer allmänt plan fördömde Komintern rent av själva det begrepp som låg bakom kongresspartiet: den största faran utgjordes nu av ”organisationer och intellektuella grupper” som Förbundet för ett självständigt Indien. Det handlade onekligen om en vändning.

Det var sannolikt rätt ögonblick för den brittiska polisen: den 20 mars 1930 arresterade man 30 personer, samtliga högt uppsatta inom det indiska kommunistpartiet. De dömdes till hårda fängelsestraff. Kominterns politik var klart uttryckt. I ett ”öppet brev” som publicerades i januari 1930 slogs det fast: ”Den Nationella kongressen innebär i själva verket en försening

av den nationella kampen [...]. Den har sedan lång tid förrått det indiska folkets intressen och kan inte leda kampen mot den brittiska imperialismen. [...] Bryt kontakterna med Nationella kongressen och Förbundet för självständighet, fördöm deras lögnar och förräderi. Visa vilka de är, agenter för imperialismen. Jaga ut frasmakarna från era led.”¹⁷

Svängningen var fullständig och måste ha förvånat fler än en. Den pankinesiska fackliga organisationen satte pricken över *i*:et i ett meddelande i juli 1930: ”Det nationalistiska partiet i Indien under Gandhi är exakt samma sak som Guomindang i Kina. Båda två är imperialismens redskap. I Gandhis fall får vi inte hysa minsta illusion. Tvärtemot måste vi gå emot honom för att garantera revolutionens seger.”¹⁸ Budskapet hade nått fram. I det indiska kommunistpartiets handlingsplattform från 1930 fastslogs: ”Det största hotet mot den indiska revolutionens seger är det faktum att de breda massorna i vårt land fortfarande hyser illusioner om Nationella kongressen och inte har insett att den är en organisation för kapitalistklassen som motverkar de arbetande massornas grundläggande frågor i vårt land.”¹⁹

Kontaktarna förbättrades genom bildandet av ett sekretariat i Berlin med Virendranath Chattopadhyaya och de resor olika utsända från Komintern gjorde, där den enda riktigt verkningsfulla tycks ha varit den som iraniern Amir Haidar Khan gjorde, även om han snabbt spårades upp och arresterades. Förvirringen i kommunisternas led var tydlig i ett ”Öppet brev” från juni 1932 från centralkommittéerna i ett flertal partier, där det hette att det indiska partiet hade isolerat sig självt, vilket skapat osäkerhet i dess led och att kommunisterna måste ”delta på det mest energiska sätt i kampen för självständighet”.²⁰ I själva verket famlade kommunistledarna omkring i mörker. Det började nu stå klart att ingen sektion inom Komintern i det landet skulle göra den revolution som man förväntat sig i Moskva i början av 1920-talet.

I Sydostasien

Givetvis skulle Nguyễn Ai Quốc [=Ho Chi Minh], som tillbringat revolutionsåren i Kina som tolk åt Borodin, efter återkomsten till Vietnam i februari 1930 bli tvungen att bilda ett kommunistparti som han ville göra till ”vietnamesiskt” men som Kominterns exekutiv döpte till Indokinas kommunistiska parti. Det erkändes i april 1931 som självständig sektion. Rekryteringen, som var betydande bland bönderna i en del provinser, gjorde att kommunisterna även här fick uppdraget att bilda ”bondesovjeter”. Sedan VNQDD [vietnamesiska nationalistpartiet] krossats av repressionen efter myterierna i Yen-Bay 1930 återuppstod rörelsen i första hand i Cochinkina med att ”stalinisterna” från IKP [indonesiska KP] och trotskisterna runt Ta Thu Thau gemensamt började utge tidningen *La Lutte*, ett organ till försvar av arbetare och bönder som skulle utföra ett betydande arbete. Enligt historikern Huynkh Kim Khanh var det den franske kommunisten och parlamentsledamoten Gabriel Péri²¹ som gav grönt ljus för detta samarbete. Samarbetet sattes givetvis under skäppan på det internationella planet.

De första kommunisterna i Kambodja uppstod i form av en cell kring en målare i kinesiska skrivtecken vid namn Nien som överlevt upproret i Kanton: man brukade samlas hos en barberare i Kampot som hade kontakt med folk från partiet i Kina. Lite senare skulle polisen avslöja den underjordiska verksamheten bland en liten grupp ungdomar runt kulien Ben Krahom – ”Röde Ben” – som satt upp banderoller i träden med hyllningar till ”en arbetar-regering”. I maj 1931 gav sig en fiskare in i det kommunistiska arbetet: Tak Choen var född i Mekongdeltat, hade anslutit sig till det indokinesiska partiet 1932 och därefter flytt till

¹⁷ Öppet brev från KIM [KUI, Kommunistiska Ungdomsinternationalen], *Inprecor*, 9 januari 1930, s. 25.

¹⁸ ”Message aux masses laborieuses d’Inde”, *Inprecor*, 31 juli 1930, s. 666.

¹⁹ ”Projet de programme du CPI”, *Inprecor*, X, 18 december 1930, s. 1218.

²⁰ ”Lettre ouverte aux communistes indiens”, 1 juni 1932, s. 347.

²¹ Huynkh Kim Khanh, *Vietnamese Communists*, s. 200.

Cochinkina. Var det han som låg bakom ett av Kominterns exotiska mirakel när det den 14 januari 1934 delades ut flygblad som hyllade ”de tre L” (Lenin, Liebknecht, Luxemburg) på årsdagen av deras bortgång?²²

Ho Chi Minh (1890-1969)

I Thailand framträdde ”nätverk bland kommunister kring Sydostasiatiska havet” 1930 på initiativ av Nguyễn Ai Quốc och Tan Malakka med en text som skrivits under av ”Kommunistiska arbetare i Siam”, vilket föreföll vara förspelen till en partibildning.²³

I Burma fanns vid starten en student vid namn Oo Kyaw, som skulle studera juridik i London. Han fick kontakt med Anti-imperialistiska förbundet, och reste runt i Europa varifrån han hela tiden skickade marxistiskt material till sina vänner som slukade det. Något senare började kommunisterna i Indien påverka en liten grupp, vars ledare hette Thakin Aung San.

En grupp framträdde i Malaysia 1925, försvann därefter för att 1930 återuppstå i form av ”en Rörelse”, som ägnade sig åt agitation bland arbetare och bönder.²⁴

I Filippinerna tog rörelsen sina första steg på initiativ av den amerikanske kommunisten Harrison George, som besökte landet 1924. Nationalistledaren Crisanto Evangelista bildade samma år ett arbetarparti. Rörelsen växte genom indonesiern Ibrahim Tan Malakkas inflytande. Aktivisterna i Filippinerna träffade Zhou Enlai och Earl Browder och anslöt sig till Anti-imperialistiska förbundet. Filippinernas kommunistiska parti, PKP, bildades slutligen i augusti 1930.²⁵ Strax efteråt fick det ett långt hemligt besök av en instruktör som anlät från Moskva, amerikanen Gene Dennis som här gick under namnet Tim Ryan.

²² *Amsterdam 1992*: B Kiernan, ”The Communists in South-East Asia, 1919-1939”, s. 7-8.

²³ *Ibid.*, s. 9-10.

²⁴ *Ibid.*, s. 11-12.

²⁵ *Ibid.*, s. 12-14.

”Klass mot klass”

Kominterns sjätte kongress, den längsta i dess historia, ägde rum några månader efter uteslutningen av den förenade oppositionen ur det ryska partiet och ur Internationalen.* 532 delegater från 57 kommunistpartier hade samlats. Den inleddes med en genialisk agit-propuppvvisning, som antagligen tillkommit på Münzenbergs initiativ. Under en kör ledd av Pierre Degeyter²⁶ sjöngs *Internationalen* på alla möjliga språk. Leõncio Basbaum, som uteslutits ur det brasilianska partiet, skrev att det var bland det största han upplevt. Kongressen själv skulle bara bli betydelsefull i negativ mening. Det var i detta läge som Bucharin tycks ha bestämt sig för att ta strid med Stalin, utan att ännu ha valt vare sig terräng eller tillfälle, vilket gjorde att Stalin kunde förekomma honom. Brytningen av de diplomatiska relationerna med Storbritannien hade spetsat till krigspsykoson bland de sovjetiska ledarna, rädslan för ”en imperialistisk aggression” och förstärkt den isolering som redan gjort sig smärtsamt påmind i samband med brytningen med Guomindangs Kina. Tecken på en vänstersväng, initierad av exekutiven, var märkbara i olika partier. Vid det tyska partiets kongress i Essen i början av 1927 stod Thälmann mot Ewert, som bara ville fördöma högern inom socialdemokratien, medan den förre hävdade att socialdemokratins vänster måste avslöjas först på grund av att den var farligast.

Vid parlamentsvalet 1927 i Frankrike, då man för första gången tillämpade val i två omgångar med huvudsyftet att minska kommunisternas inflytande, hade kommunistpartiet beslutat att föreslå socialistpartiet SFIO ett avtal om att man i andra valomgången ömsesidigt skulle dra sig tillbaka till förmån för den bäst placerade kandidaten, allt för övrigt i enlighet med en gammal tradition. I ett brev den 2 april 1927 uppmanade exekutiven partiet att inte ingå något avtal med SFIO. Ledningen för kommunistpartiet delades nu i tre delar; Treint och Thorez stödde exekutivens uppfattning vilken bekämpades av Henri Sellier och Renaud Jean medan Doriot, Bernard och Barbé godtog exekutivens linje men med vissa undantag. Debatten blev lång och svår. Den 9 januari 1928 godkände centralkommittén till sist den valtaktik som Komintern förordade med 23 röster mot 13, allt i enlighet med de riktlinjer som dragits upp av Humbert-Droz och Ercoli (Togliatti). Kommunistpartiet skulle föreslå SFIO ett allmänt avtal där de båda partierna lovade att inte ingå några andra allianser, framför allt då inte socialisterna med radikalerna. Ingen uppgörelse kunde godtas vid sidan av denna ram, något som socialisterna inte kunde gå med på. Om inget avtal kom till stånd skulle det heller inte bli fråga om något tillbakadragande i andra valomgången ens om detta skulle leda till seger för en högerkandidat. Alla undantag måste ha exekutivens godkännande.

Det som hände var att de kommunistiska kandidater som ställde upp i andra omgången förlorade hälften av sina röster. Det var denna taktik i sin helhet, som gick ut på att tvinga socialisterna att välja mellan radikaler och kommunister, som av en av sina upphovsmän, Jules Humbert-Droz, fått namnet ”klass mot klass”. Men uttrycket skulle därefter användas – och enligt vår uppfattning helt oriktigt – på hela den politik som följde efter sjätte kongressen, Kominterns tredje period som inleddes 1928 och som Trotskij döpte till ”dess tredje period av misstag”.

De röda fackföreningarna

Det fanns andra händelser som markerade den period som föregick sjätte kongressen: den skärpta kampen mot de reformistiska fackföreningarna med en vändning som gick ut på att bilda och stödja ”röda fackföreningar”, och framför allt i Tyskland en spricka i ledningen

* Kominterns sjätte kongress hålls 17 juli- 1 september 1928 i Moskva. – *Red*

²⁶ Det förefaller som om melodin till *Internationalen* komponerades av Adolphe Degeyter (1859-1916) utifrån Eugène Pottiers text. Han vann hur som helst den process som brodern Pierre Degeyter (1848-1932), som uppgav sig vara den verkliga kompositören, igångsatte. Adolphe var dock sedan länge död när Pierre blev inbjuden till Moskva.

mellan gruppen bakom Thälmann, helt hängiven Stalin, och den som kallades ”de försonliga” kring Arthur Ewert – ”försonliga” mot högern enligt Thälmann – dvs ledande namn som utan några sympatier för högern ville hålla ett visst avstånd till såväl den nya politiken som det interna sättet att fungera som rådde inom Internationalen och dess partier. Den andra sekteristiska sidan av den politik som kallades ”klass mot klass” var att kommunisterna bildade fackföreningar, ”röda” fackföreningar, vid sidan av de fackföreningar som traditionellt i allmänhet kontrollerades av socialdemokraterna. Här får inte glömmas Lenins ihärdiga kamp för att kommunisterna skulle verka inom de reformistiska fackföreningarna, hans energiska kamp för att hindra kommunisterna från att gå vilse genom att bygga upp ”revolutionära” fackföreningar, eller några nya former som de tyska ”unionerna”. Han hade emellertid gett klartecken för en institution, som skulle ge upphov till bildande och mångfaldigande av ”röda” fackföreningar. Det var Profintern eller Röda fackföreningsinternationalen.

Avsikten med denna hade inte till en början varit att direkt tävla med den fackliga internationalen i Amsterdam. I det korta tidsperspektiv som kommunisterna ansåg återstå till revolutionen skulle den utgöra en pol som gjorde det möjligt att samtidigt knäcka Amsterdaminternationalen och samla de fackföreningar som vunnits för det revolutionära perspektivet. Denna plan omintetgjordes såväl av att revolutionen först dröjde och sedan fick retirera som av det envetna motståndet från Amsterdam. Om en ”röd” fackförening blev utesluten av denna var det ofta liktydigt med dess död, eftersom den blev av med en del av sina ekonomiska resurser, vilket blev fallet för gruvarbetarna på Nova-Scotia 1923. Så länge de fackliga byråkratierna kände av något tryck från basen drog man sig för att undertrycka vänsterminoriteter. När läget stabiliserades började uteslutningarna. På det stora hela kan sägas att revolutionära minoriteter, i Tyskland fram till 1923 och i Storbritannien till 1926, fick agera inom de reformistiska fackföreningarna och även vara med i Profintern. Detta var det nu slut med.

Om man undantar USA, där kommunisterna inriktade sig på ”arbete inifrån” och dubbel facklig anslutning, utvecklades den fackliga rörelsen mot slutet av 1929 enligt två scheman. I länder som dittills saknat fackliga strukturer – exempelvis Kina och Indonesien – tog kommunisterna ofta direkt initiativ till att bilda röda fackföreningar som då var de enda existerande. På andra håll blev man efterhand uteslutna för att så småningom själva ta initiativ till den brytning man velat undvika. En facklig splittring hade ägt rum i Frankrike 1921 och i Tjeckoslovakien i oktober 1922 mellan socialister och kommunister. CGTU i Frankrike var det främsta exemplet på att uteslutna fackföreningar bildade en ny landsorganisation av enhetskaraktär för att visa att det inte var de som var splittrarna. Inom CGTU och MVS i Tjeckoslovakien ägde stora strider rum av egen kraft eller parallellt med debatter och konflikter inom det ryska kommunistpartiet och Komintern. Rudolf Kohn, representant inom det tjeckoslovakiska partiets fackliga delegation och ledande motståndare till facklig självständighet blev avskydd av förespråkarna för detta. Den centralistiska struktur inom MVS som införts av Josef Hais ifrågasattes.

Ett av de stora ögonblicken i Profinterns historia var dess fjärde kongress 1927 i Kolonnsalen i Fackföreningarnas hus i Moskva, med ett anförande, som ingen av de närvarande skulle glömma, av Andrés Nin, Profinterns sekreterare, där han krävde ökat inflytande för de sovjetiska arbetarna och en vänsterkurs. Även stalinisten David Alfaro Siqueiros tar upp det i sina memoarer.²⁷ Det var då Nin skulle träffa kubanerna Sandalio Junco, som han skulle vinna över till oppositionen, och Julio Antonio Mella, som det inte är säkert att han övertygade men i alla fall påverkade.²⁸ Strax före kongressen presenterade Profinterns generalsekreterare A

²⁷ D Alfaro Siqueiros, *Me llamaban coronelazo*, s. 236.

²⁸ Alejandro Gálvez Cancino, ”Julio Antonio Mella: un Marxista revolucionario”, *Críticas de la economía política*, n° 30, 1986, s. 101-151, här s. 117.

Lozovskij de problem hans organisation stod inför för *Inprekorrs* läsare.²⁹ Inget saknades på listan över problem men heller inte upplysningar om att Profintern sedan fackföreningarna i Kina hade anslutit sig också hade fått med fackföreningarna i Colombia, Mongoliet och de svarta järnvägsarbetarnas fack i Sierra Leone.

Aleksander (Solomon) Lozovskij (1878–1952) generalsekreterare i Röda fackföreningsinternationalen

Angående de problem som existerade i de länder där det fanns starka och erfarna reformistiska fack skrev Profinterns generalsekreterare: ”Tredje kongressens paroll ’kamp för den fackliga rörelsens enhet’ kommer också att vara parollen vid fjärde kongressen. Men det står nu mer än någonsin klart att en sådan enhet bara kan åstadkommas utan och mot ledningen för Amsterdaminernationalen, som befinner sig i samma enhetsfront som arbetsgivarna och borgarstaten mot den revolutionära flygeln inom arbetarrörelsen.”³⁰ Hur skulle enhet kunna uppnås utan och emot ledarna för de reformistiska fackföreningarna? Hur skulle detta uppnås enligt en analys som framställde dessa ledare som klassfiender, ”socialfascister”, och genom ”enhetsfront underifrån” med arbetarna mot de ledare som dessa valt och godtagit? Varken Lozovskij eller Stalin kom med något svar på dessa båda avgörande frågor, som i själva verket var en och samma. I slutet av 1928 skulle Stalin emellertid komma med ett första del-svar inför exekutivens presidium: ”Det är fullt möjligt att tänka sig en situation där det blir nödvändigt att skapa parallella massorganisationer för arbetarklassen mot de fackliga tempel-vakter som sålt sig till kapitalismen. En sådan situation har vi redan i Amerika. Det är fullt möjligt att det kommer att gå i samma riktning även i Tyskland.”³¹

Svaret skulle till sist komma mot slutet av 1929, sedan fackliga ledare på högerkanten, som Tomskej avlägsnats i Moskva. Beslutet togs då att i Tyskland bilda RGO (*Revolutionäre Gewerkschaftsopposition*) under ledning av Paul Merker. Omedelbart uppstod nu oppositionella grupper inom de ”röda” fackföreningarna, som Enhetsoppositionen i franska CGTU, med Alfred Rosmer som mentor, och i Tjeckoslovakien, där den stödde sig på högern inom det tjeckoslovakiska partiet. Även om det aldrig sades rent ut var det uppenbart att, när två fackföreningar existerade varav den ena leddes av ”social-fascister” och den andra av kommunister, så måste kommunisterna kämpa, rekrytera, organisera och strida för den senare. I ett nafs hade de grundläggande perspektiven förskjutits på ett avgörande sätt.

²⁹ A Losovskij, ”A la veille du IVe congrés de la Profintern”, *Inprekorr*, n° 23, 23 mars 1928, s. 383-384.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Stalin, *Works*, XI, s. 315.

Spanjorerna stod i första ledet i detta misslyckande. I juni 1930 anlände ett sändebud från Profintern, fransmannen Octave Rabaté, för att som han hoppades kunna bistå vid grundandet av "ett enat CNT". Men spanjorerna ville inte gå så fort fram och nöjde sig med en Nationell kommitté för återuppbyggnad av CNT, där bara kommunisterna ingick efter att ha blivit uteslutna ur den anarko-syndikalistiska landsorganisationen. I juni 1931 skapade kommunisterna ännu ett tomt skal genom Nationella kommittén för facklig enhet. De framhärade i återvändsgränd och under trycket från "instruktörer" från Moskva bildade man i juni 1932 ytterligare ett tomt skal med namnet Organisationskommittén för ett enat CGT, den "röda fackföreningen" i Spanien som man inte längre trodde på men som upprättades i april 1934 med ungefär 100 000 medlemmar.

I Nederländerna och Belgien slog man in på samma väg. Överallt bidrog de "röda fackföreningarna" inte bara till splittring av arbetarnas led, utan utgjorde också en viktig orsak till kommunisternas isolering gentemot partilösa arbetare, vilket i sista hand underlättade arbetsgivarsidans förtryck: namnen på deras medlemmar fyllde arbetsgivarnas "svarta listor". Även om denna fråga aldrig stod i centrum för de stora offentliga diskussionerna, verkar det möjligt att hävda att det rörde sig om en verklig och avslöjande nyckelfråga. Att på alla plan medverka till en splittring av arbetarklassen innebar också att man bidrog till uppgivenhet och att kampen upphörde för att skapa förutsättningar för revolution, eller ens reformer. Detta skulle stå klart överallt och i synnerhet i Tyskland.

Kominterns sjätte kongress

Kominterns kongresser hade börjat minska i intresse på grund av att de var så utdragna och framför allt att de verkliga diskussionerna hade upphört och överlämnats till exekutivens sammanträden bakom lyckta dörrar. Men sjätte kongressen gav ett särskilt överkligt intryck när det handlade om de högsta ledarnas göranden och låtanden. Exempelvis hade Bucharin fortfarande en framträdande roll och presenterade rapporter, samtidigt som ingen verkligen brydde sig om att lyssna eftersom korridorerna surrade av rykten, som hela tiden fylldes på av kretsen kring Stalin, om att hans tid snart var ute och namnen på alla dem han skulle dra med sig i fallet. Uttryck som "tredje perioden", "klass mot klass" eller varför inte "social-fascism" hördes från munnarna på män som man visste var i färd att med "kniven i hand" slutgiltigt göra upp om ordens verkliga betydelse och "deras konsekvenser".

Några drag gjorde sig emellertid märkbara. Ett av de mest betydelsefulla och signifikativa var att uttrycket – och i samma andetag den politik det kom att rättfärdiga – "social-fascism" återkom med full styrka, även om Bucharin insisterade på nödvändigheten av en enhetsfront "underifrån" samtidigt som han godtog en skärpning av metoderna i kampen mot socialdemokratien. En del talare, i synnerhet Arthur Ewert och Ercoli (Togliatti), tog försiktigt avstånd från själva begreppet "social-fascism" genom att den förre underströk socialdemokratiens arbetarbas och den senare genom att skilja på dess sociala sammansättning och metoder. Dengel, Pierre Séward och Angelo Tasca lutade åt samma håll med försiktigt stöd av Bucharin. Thälmann, som vanligt med lika förenklade som tvärsäkra påståenden, drog ned applåder genom att göra gällande att socialdemokratien var på väg i fascistisk riktning och att detta gick att bevisa. Dimitrov, med Lenski i släptåg, använde också begreppet "social-fascism" som om det tillhörde en normal politisk vokabulär. Ewert, talesman för de "enhetsinriktade" i Tyskland som tilldelats öknamnet "försonliga", uttalade sig för andra metoder inom partiet än sådana som ledde till bildandet av "grupper" inom ledningen och förespråkade "en politik som kunde trygga ett genombrott för kommunistpartiet bland nya

samhällsskikt, framför allt de socialdemokratiska arbetarna, och kunde föra arbetarklassens kamp mot högre former”.³²

Walter Ulbricht kom med ett svar som verkligen var värdigt en polisman. Enligt honom hindrade ”högerfraktionen” partiets arbete och ”de försonligas” agerande hindrade ledningen från att kontrollera högern. Sedan avfyrade han sitt tyngsta argument: ”Den ryska delegationen har slagit fast att *huvudfaran inom det tyska partiet utgörs av högerfaran*, men att man också *energiskt måste bekämpa försoningsströmningen*.”³³ Pierre Frank skriver att ”i detta utbyte av vänskapsbetygelser [...] tog man bara hänsyn till den inre mekaniken inom kommunistpartiet”.³⁴ Kommentaren är särskilt träffande när det gäller Ulbricht och alla anhängare till Thälmann. Däremot förefaller den orättvis om den riktar sig mot Ewert. Pierre Frank har helt rätt i att framhålla Bucharins spirituella men inte särskilt gåtfulla kommentar i sitt avslutningsanförande³⁵ och kanske fantisera om dess betydelse, men det har han däremot inte när han utelämnar den passus på s. 598 som vi återger nedan i kursiv form: ”Disciplinen är vår högsta befälhavare. Ändå måste jag, kamrater, nämna ett icke publicerat brev som kamrat Lenin riktade till mig och Zinovjev. Kamrat Lenin skrev: ’Om ni jagar bort alla de som inte är särskilt lydiga, *men som är intelligenta*, i syfte att bara behålla lydiga idioter, kommer ni med all säkerhet att leda partiet till ruinen’.”³⁶

Ändå skulle alla ledare, lydiga idioter eller inte, inom alla partier från sjätte kongressen dagligen och som en enda man använda termen ”social-fascism”, som ingen ändå hade godkänt vid någon omröstning. I en kommentar till debatten på sjätte kongressen skriver Milos Hajek klarsynt att de s k ”försonliga” enhetsinriktade kommunisterna där hade fört en beslutsam kamp till försvar av demokratin inom kommunistpartierna och Internationalen och att de ställts emot dem som, ett år tidigare, hade förföljt Vänsteroppositionen och utgjorde Stalins pretorianska garde och nu var anhängare till den nya linje som gjorde ”social-fascismen” till huvudfiende.³⁷ Samme författare anser att Ewert och hans närmaste var ute efter att ompröva uteslutningarna av de vänsteroppositionella.³⁸ Det var ett förslag som hotade Stalins makt och denne riktade nu angreppet mot Ewert som med ens utsetts till fiende nummer ett under denna kongress. En passus blev betecknande nog censurerad i Togliattis anförande: ”Det proletära avantgardet kan inte kämpa i mörker. Revolutionens generalstab kan inte utformas i en principiös fraktionskamp.”³⁹

Strax efter sjätte kongressen inträffade den blodiga skottlossningen 1 maj 1928 i Berlin. KPD hade högljutt meddelat att man tänkte trotsa förbudet mot alla demonstrationer den 1 maj. Dess tidningar utmanade myndigheterna och slog fast att gatan måste vara fri för proletariatet, som skulle tvinga på trusternas minister sin kampvilja.⁴⁰ Den socialdemokratiske polischefen Zörgiebel förvarnade å sin sida om att han skulle upprätthålla statens auktoritet och utfärdade en varning till dem som, sade han, på order från Moskva ville ha lik. Till sist skulle Zörgiebels poliser öppna eld mot de demonstranter som av *Die Rote Fahne* uppmanats att gå ut ”på gatorna” och ”inleda den proletära revolutionens växande våg”. Det ledde till 32 dödsoffer och 194 allvarligt sårade samt 1 228 arresteringar. Polisen rensade utan hänsyn bort det fåtal barrikader som upprättats av medlemmar av ungtkommunisterna och unga arbetslösa.

³² *Protokoll VIe congrès*, 27 juli 1928, A Ewert, *a.a.*, s. 352, 354.

³³ *Ibid.*, s. 414.

³⁴ Pierre Frank, *l's la IIIe Internationale*, s. 597.

³⁵ *Protokoll VI*, s. 552.

³⁶ Citerat i P Frank, *a.a.*, s. 598.

³⁷ M Hajek, *Storia dell' Internazionale comunista 1921-1935*, s. 167.

³⁸ *Ibid.*, s. 161.

³⁹ Tasca till det italienska partiets sekretariat, 18 oktober 1928, *Annali Feltrinelli*, 1966, s. 522.

⁴⁰ *Die Rote Fahne*, 20 mars 1929.

I ett nyligen publicerat arbete visar Thomas Kurz på ett övertygande sätt att båda sidor var ute efter blodsutgjutelse för att hindra alla tankar på enhet i de egna leden: de skulle också lyckas med detta.⁴¹ KPD ville visa att socialdemokraterna verkligen var ”social-fascister” och Zörgiebel att socialdemokraterna klarade av att upprätthålla ordningen. I båda fallen skulle det leda till stupade arbetare. Den 1 maj 1928 skapade en avgrund mellan de kommunistiska och de socialdemokratiska arbetarna. Ordet ”social-fascist”, med sin betydelse och räckvidd, hade blivit gångbart inom kommunistpartiernas föreställningsvärld och splittringen var ett faktum.

Från ”affären” Wittorf till Thälmann⁴²

Wittorffaffären handlade om en simpel stöldhistoria, om medhjälp till stöld, kanske korruption, ett banalt civilrättsligt mål med Thälmann inblandad, i varje fall genom sin tystnad och att han inte pekade ut den skyldige. Men det var denna triviala ”affär” som tvingade Stalin att gå långt – verkligen långt utöver vad som var möjligt – för att befästa sin hotade makt, för att slå fast sin personliga ställning som gängledare inom Komintern och dess partier.

Affären utspelades i Hamburg, Ernst Thälmanns högborg, där det i flera månader hade cirkulerat rykten om korruptionsaffärer, där även nära medarbetare till KPD-ledaren skulle ha varit inblandade. Och det var på initiativ av Thälmann som den politiske sekreteraren i Wasserkantedistriktet, Rudolf Lindau, en man från samma tendens, hade blivit avsatt från sina uppdrag i mars 1927. Ingen var okunnig om att det rått politiska meningsskiljaktigheter på ett allmänt plan mellan honom och Thälmann, det var känt att Lindau hade riktat skarpa attacker mot uppförandet och korruptionen inom det översta skiktet av partibyråkratin i Hamburg och Wasserkante. Till följd av dessa konflikter hade Rudolf Lindau blivit ersatt med John Wittorf – en man ur den innersta kretsen kring Thälmann. Denne gamle hamnarbetare hölls felaktigt för att vara hans svåger. Han var en flitig gäst på nattklubbar och spelhålor och levde på stor fot. Upprepade rykten hade anklagat honom för att vittja partikassan.

Historien tog snart en farlig vändning för honom när han uppenbart försökte dölja spåren av sina överträdelse genom att angripa distriktskassören, Dehmel, som enligt historikern Hermann Weber sympatiserade med Vänsteroppositionen. Han lyckades få honom utesluten för stöld och för att ha förskingrat pengar från partikassan. Det var sannolikt inte bästa sättet att få tyst på honom. En ekonomisk revision gav vid handen att distriktskassören var oskyldig och avslöjade i stället att Wittorf gjort sig skyldig till förskingring av 1 850 mark. Det framgår inte om det som nu följde berodde på att Thälmann tappade besinningen eller om han tvärtom var så säker på sin sak att han i lugn och ro skulle kunna släcka skandalen. Det är heller inte känt om hans reaktion berodde på en malplacerad solidaritetsyttring eller på rädsla för att han själv skulle hamna i hetluften och anklagas för medbrottslighet. Det var en grov och oborstad man och hans ledarställning hade gjort honom både drabbad av storhetsvansinne och våldsam.

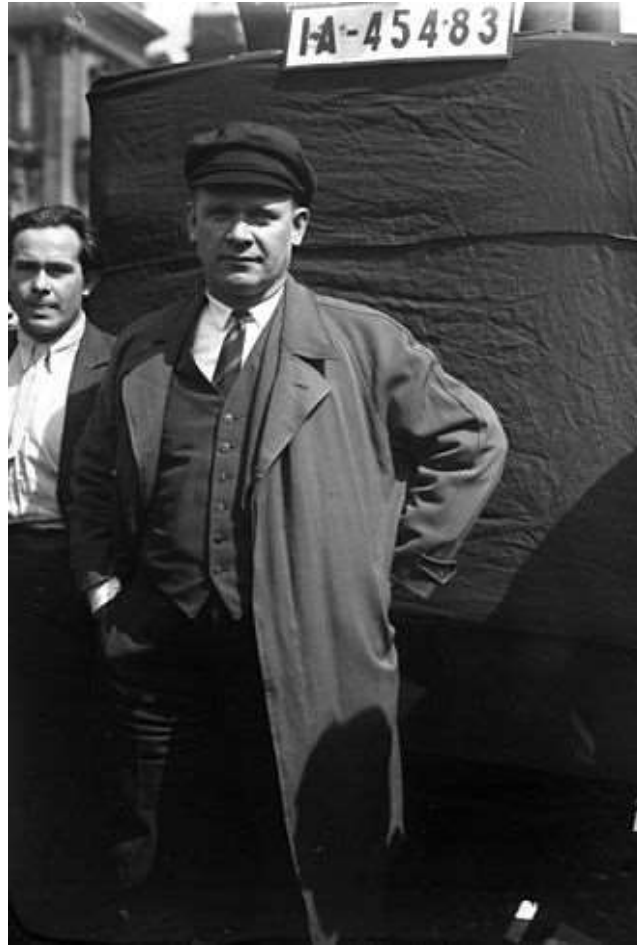
Hur som helst började han rikta hot mot revisorerna och vid ett möte den 23 maj 1928 beslutade han och hans närmaste medarbetare, John Schehr, Wille Presche och Joseph Ries att dölja det hela, inklusive för de ledande organen inom partiet och iaktta total tystnad om frågan och låta Wittorf få behålla sina tjänster. Men det tyska kommunistpartiet var ännu inte någon monolit, inte ens i Hamburg. Där fanns kvar anhängare till den vänster som Hugo Urbahns, hjälten från upproret 1923, hade lett. Där fanns hederliga medlemmar som inte kunde godta livsstilen hos en byråkrat som Wittorf och heller inte att någon ledare på nationell nivå, oavsett dennes ställning, kunde låta honom gå ostraffad för stölderna. Tungorna började löpa

⁴¹ T Kurz, ”Arbeitermörder und Putschisten. Der Berliner ’Blutmai’ von 1929 als Kristallisationspunkt des Verhältnisses von KPD und SPD vor der Katastrophe”, *IWK*, september 1986, n° 3, s. 197-318.

⁴² Det finns gott om dokument om Wittorffaffären. Här har vi använt oss av Hermann Weber, *Wandling der deutschen Kommunismus*.

tillräckligt för att *Volkswille*, den tidning som Urbahns Leninbund gav ut, kunde avslöja skandalen och offentliggöra de viktigaste delarna av den.

Nu kunde ledningen inte längre strunta i affären. Den beslutade därför att tillsätta en utredning och partikassören Artur Golke och veteranen och politbyråmedlemmen Hugo Eberlein skickades till Hamburg för en ekonomisk kontroll. De båda tycks inte ha haft några svårigheter att fastställa sanningen om förskingringen och Wittorfs ansvar för den. På samma gång kunde de bekräfta "tystnadspakten" mellan Thälmann, Schehr och de övriga. Den 23 september 1928 uteslöt ledningen för Wasserkantedistriktet Wittorf ur partiet. Inför Eberlein bekräftade Schehr, Presche och Ries att Thälmann hade varit informerad om allt och de blev i sin tur avstängda från sina uppdrag.

Ernst Thälmann (1886-1944) 1932

"Thälmannaffären"

När Eberlein och Golke återvänt till Berlin innebar det början till en stor "Thälmannaffär". Den 25 september avlämnade Eberlein inför Politbyrån en ytterst hård rapport för Thälmanns vidkommande och vid ett tillfälle uppmanade han till och med denne att göra partiet en sista tjänst genom att lämna det. Thälmann var förkrossad. Politbyrån förberedde nu en resolution till centralkommittén, där man föreslog att denne skulle avlägsnas från alla sina uppdrag och att man skulle börja med dem – exempelvis inom Komintern – som inte hade direkt med KPD att göra. Den 26 september samlades centralkommittén under ordförandeskap av Ernst Schneller och "affären" stod på dagordningen. Det uppstod ingen oro, allt tycktes självklart. Thälmann, som framför allt varit rädd för att bli utesluten, förklarade sig överens med Politbyråns ståndpunkt. Bara en medlem, den unge arbetaren och suppleanten Erich Hausen,

krävde uteslutning. Han fick bara stöd av två andra suppleanter. Han förklarade sig då sluta upp bakom Politbyråns förslag och med det aktuella numret av *Volkswille* i handen gjorde han ett inlägg där han redogjorde för allt han ansåg stå klart: att Thälmann haft kunskap om förskingringen sedan i maj men hemlighållit detta; att denne sett till att Dehmel blivit utesluten för en förskingring han var oskyldig till och att den verkligt skyldige – vilket han varit medveten om – varit Wittorf; att han varit medveten om att Wittorf stulit från partiet och hade dolt detta för alla ansvariga inom partiet; och till sist att han tillsammans med Schehr och de andra haft ett möte av fraktionskaraktär som haft samband med stöld och korrupktion och att detta motiverade en uteslutning.

De flesta av talarna uttalade sig för Politbyråns resolution. Endast Lenz och Leo Flieg – en mångårig medarbetare till partiledaren – försvarade Thälmann och motsatte sig framför allt all publicering i partiets tidningar av någon eventuell resolution där dennes agerande fördömdes. Politbyråns resolution godkändes enhälligt av centralkommittén. Margarete Buber-Neumann hävdar att Walter Ulbricht gått på toaletten precis vid omröstningen, att han inte deltagit i den och att han samma kväll begav sig till Moskva. Följande dag, den 27 september, publicerades resolutionen i *Die Rote Fahne*, vilket kom som ett bombnedslag och den innehöll följande avgörande stycke:

Centralkommittén uttalar sitt mest bestämda ogillande av det faktum att kamrat Thälmann hemlighållit det som inträffat i Hamburg för partiets ledande instanser. Centralkommittén anser att detta utgör ett politiskt felsteg som skadat partiet. På kamrat Thälmanns begäran har denna fråga överlämnats till Kominterns exekutiv. Tills denna tagit ställning fråntas kamrat Thälmann sina uppdrag. Med detta har centralkommittén tillmötesgått kamrat Thälmanns önskan att inför exekutiven i Moskva få svara för det grova misstag han gjort sig skyldig till och medgett.⁴³

Exekutivens utsände Petrovsky-Bennett hade i Stalins namn begärt att resolutionen inte skulle publiceras, men han hade anlänt för sent för att detta skulle gå att hindra. Den var redan offentlig när Remmele per flyg anlände från Moskva, även han med uppdraget att säga att Stalin ville att Thälmann skulle få bli kvar på sin post. Från en skumraskhistoria i Wasserkante hade affären nu blivit politisk på högsta nivå inom Komintern.

Inom KPD blev det stort rabalder. Medlemmarnas uppfattning skilde sig givetvis åt beroende på vilken tendens man tillhörde och folk inom oppositionen såg nu, eller trodde sig se, en möjlighet, men det kan konstateras att stämningarna mot Thälmann var starkare på basplanet än inom toppbyråkratin. Om detta vittnade Schneller efter ett medlemsmöte i Hamburg där distriktsledningen försvarat Schehr och dennes kumpaner, samt den suspenderade partiordföranden, medan tjänstemännen på lägre nivå, som var mer känsliga för trycket från basmedlemmarna, krävde att rättvisa skulle skipas och att tjuvens medbrottlingar skulle bestraffas. Det var knappast någon som försvarade Teddy. Apparaten inom Röd Front, RFB, försvarade honom emellertid och det var på den organisationens vägnar som dess ledare Willy Leow skickade ett telegram till Moskva med krav på att Thälmann skulle få sitta kvar på sin post. När resolutionstexten väl hade publicerats såg många KPD-medlemmar det som något nödvändigt ont: sanningen skulle under alla omständigheter ändå ha blivit känd och då var det bättre att inte göra något som kunde gynna fienden och sopa rent framför egen port.

Stalin avgör saken

Stalin hade ett helt annat sätt att resonera. Thälmann var en av hans hantlangare inom den ledande gruppen i Komintern. Att röra vid Thälmann var detsamma som att röra vid ledningen, att angripa Stalin, som var den ende med rätt att döma folk och vilken ställning de skulle ha inom såväl partierna som Komintern. Det var hans absoluta och oinskränkta

⁴³ *Die Rote Fahne*, 27 september 1928.

auktoritet det handlade om och inte om personlig moral och elementär hederlighet. Det beslutades därför att den tyska ledningen och de ”konspiratoriska element” där måste böja sig på grund av att de hade förgripit sig på honom och fått den att sätta sig upp mot honom. Ulbricht var sannolikt redan på plats i Moskva, liksom Neumann, som befunnit sig där medan affären diskuterades i Berlin. Remmele kallades in liksom en fortfarande nedslagen Thälmann, Ewert, Dengel, Eberlein och Pieck – samtliga kallades till Moskva. Stalin skrädde inte orden. Samtliga insåg att de måste ”underkasta sig eller förkasta sig”.

De underkastade sig precis som de alltid i årtal gjort inför Moskva, det handlade om deras personliga situation och partiets materiella beroende av Moskva. Steg för steg backade KPD nu. I en resolution från Politbyrån den 2 oktober 1928, antagen med 10 röster mot 3, hette det att man ansåg att Thälmann borde stanna kvar som partiledare, trots det grova misstag han begått. Den 6 december publicerade *Die Rote Fahne* en deklARATION undertecknad av 25 medlemmar av centralkommittén där man förklarade sig beredda att omvärdera sitt ställningstagande vid omröstningen den 26 september, ”reparera detta misstag” och be att deras ställningstagande annullerades. Det var samma dag som Kominterns exekutiv samlades. Stalin mötte inget som helst motstånd. Även Bucharin, som till en början uttalat sig för att Thälmann skulle avsättas som ordförande för KPD, hade nu ändrat uppfattning ... och bestämt sig för att åka på semester vid Svarta havet. Texten publicerades i *Pravda* den 7 oktober 1928 och i *Die Rote Fahne* den 9. Den var daterad den 3 oktober 1928 och publicerades i *Correspondance internationale* under den onekligen något lustiga rubriken: ”Resolution om vissa händelser inom partiets organisation i Hamburg”. Den godkände att KPD:s centralkommitté låtit utsluta Wittorf och kritiserade Thälmann för att inte omedelbart ha informerat centralkommittén, samtidigt som man gav honom erkännandet att detta inte hade skett för att skydda Wittorf utan för att ge sig tid till att fundera över hur han skulle skydda partiet.

Därefter övergick texten i ett ytterst våldsamt angrepp på medlemmarna av centralkommittén, som betett sig som splittrare genom att fatta, och offentliggöra, ett beslut i frågan om Thälmann utan att först ha vänt sig till Kominterns exekutiv; därmed hade man ”intagit en hållning oförenlig med det kommunistiska världspartiets internationella disciplin”. Framför allt hade man gjort sig skyldig ”till ett ytterst farligt misstag” genom att publicera resolutionen, dvs låtit sig dras med i ”oöverlagda handlingar på grund av påståenden från renegaten Urbahns med stöd från socialdemokratin och bourgeoisien”. Enligt exekutiven hade Wittorffaffären bara handlat om ”ett fraktionsmässigt initiativ riktat mot Thälmann i egenskap av företrädare för linjen från sjätte kongressen”.⁴⁴

Beträffande manövrer och intriger inom Komintern förfogar vi över ett vittnesmål. Jules Humbert-Droz hade vid denna tidpunkt, tillsammans med Bela Kun och Manuiskij, befunnit sig på kur vid ett vilohem för ledarna i Sotji. Han skriver:

I det rogivande lugnet lät en åskknall förebåda en annalkande storm. *Pravda* tillkännagav att det tyska kommunistpartiets centralkommitté enhälligt beslutat att avsätta Thälmann från uppdraget som partiordförande. Manuiskij, Bela Kun och jag satte genast igång med att reda ut det mysterium som dolde sig bakom denna avsättning. [...] Sanningen att säga glädde vi oss alla tre åt det spektakulära fall som drabbat en ledare som var helt och hållet fabricerad i Moskva, som inte var i besittningen av något av det som krävdes för att vinna massornas förtroende och leda den tyska revolutionen: alla och envar visste att hans artiklar och anföranden var skrivna av Heinz Neumann, centralkommitténs grå eminens.

Vår glädje blev dock bara kortvarig ty kort därpå, den 7 oktober, meddelade *Pravda* att Kommunistiska internationalens presidium vid ett möte i Moskva tagit avstånd från centralkommitténs beslut och återinsatt Thälmann i ledningen för partiet. Nytt mysterium! De flesta medlemmarna av

⁴⁴ *Ibid.*, 9 oktober 1928, *Corr. int.*, n° 121, s. 1314-1315.

presidiet befann sig på semester och ingen av oss tre hade fått någon kallelse. Det var således bara några få medlemmar på plats i Moskva som hade samlats och fattat detta beslut vars konsekvenser var så oerhörda. Bucharin, som befann sig på semester i Kaukasus, hade säkerligen inte blivit mer tillfrågad än vi. Därmed ... kunde det inte vara fråga om något annat än ett styrkebesked från Stalin efter semestern!⁴⁵

Detta vittnesmål bör tas med en nypa salt beträffande Bucharin, som ju åkt på semester mitt under den period då ”affären” hamnat i rampljuset. Man kan för övrigt notera att Stephen Cohen i sin biografi om Bucharin inte enda gång nämner namnet Wittorf och inte ens Thälmanns. Humbert-Droz visar ändå på detta sätt, kanske ofrivilligt, hur Stalin kunde diktera sina villkor utan att stöta på något motstånd. Clara Zetkin och italienaren Tasca, försumbara storer, röstade emot resolutionen. Vid inledningen av det ryska partiets plenum i november begärde Bucharin förgäves att Thälmann skulle återkallas till ordningen och att Heinz Neumann skulle avlägsnas. När Kominterns presidium i december fördömde den ståndpunkt som Humbert-Droz intagit, han hade skriftligen gett uttryck för den – och Pjatnitskij hade då föreslagit till honom att se till att protestbrevet kom bort –, var Clara Zetkin den enda som röstade emot, medan Tasca lade ned sin röst. Vid denna tidpunkt hade Manuilskij och Bela Kun för länge sedan anslutit sig till rätt sida och i sina memoarer skulle Humbert-Droz omtala hur den senare ”viskade” plågat när namnet Thälmann kom på tal.⁴⁶ Ett brev från Manuilskij till Humbert-Droz är klagörande för den mentalitet som var rådande bland dem av Stalins män som fogat sig:

Den politiska betydelsen av de senaste händelserna i det tyska partiet blir allt klarare. Hamburg-fallet var bara en episod i den roll en Dreyfusaffär kunde ha fått i det tyska partiet. Wittorffhistorien hamnade mitt i de politiska passioner som olika grupperingar inom partiet hållit vid liv. Den utnyttjades på ett cyniskt sätt av högern och även av Ewerts grupp för att inleda en strid mot besluten på sjätte kongressen. Allt prat om korruption är bara en bluff från högern. [...] Brottet består i att man till partiet fört över sedvänjorna från striderna inom den ruttna parlamentarismen.⁴⁷

Vi får återkomma till denna episod i Kominterns historia i kapitlet om högeroppositionen. Vi ska här nöja oss med konstaterandet att det här handlade om de inledande skärmytslingarna inom Komintern, där målet var att eliminera Bucharin. I ett brev till Pjatnitskij den 31 augusti 1928 föreslog Stalin att kongressen skulle utse ett politiskt sekretariat inom exekutiven och därmed försäkra sig om att stå skyddad mot tendenser av Šmerals typ. Och han tillade: ”För bättre kontakter med centralkommittén [i det ryska partiet] föreslår jag att kamrat Molotov väljs in i det politiska sekretariatet i Kommunistiska internationalens exekutiv.”⁴⁸ Vid mötet med Kominterns presidium den 19 december 1928 fördömde Stalin ”högern”, som hade brutit mot disciplinen och bekämpade Internationalen. Han krävde dess uteslutning.⁴⁹ Dem han hade i sikte var närstående till Bucharin – som var frånvarande – som Humbert-Droz, Tasca – som inte ville ge vika – och Togliatti som kapitulerade. Stalin fick Molotovs, Pjatnitskijs, Lozovskijs, Purmans och Strachovs (Qu Qiubo) röster.

Bucharin var inte närvarande vid exekutivens tionde plenarmöte mellan den 3 och 19 juli 1929, men tärningarna var kastade. Att han hamnat i onåd tillkännagavs den 21 augusti när *Pravda* publicerade den resolution av det ryska partiets centralkommitté, där han fråntogs alla sina uppdrag inom Komintern.⁵⁰ Epoken Stalin-Bucharin var nu officiellt över. Det hade den i

⁴⁵ J Humbert-Droz, *De Lénine à Staline, 1921-1931*, s. 319.

⁴⁶ *Ibid.* s. 321.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 323-324.

⁴⁸ G I Firtsov, ”Stalin i Kommunistitjeskij Internatsional”, *Istoria i stalinizm*, s. 166.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 167-168.

⁵⁰ *Pravda*, 21 augusti 1929.

praktiken redan varit ett tag. Den ultravänsteristiska linje som felaktigt kallats ”klass mot klass” började nu få allmän spridning.

Staliniseringen av kommunistpartiet i Tjeckoslovakien

Det var samma år, 1928, som Komintern lyckades få med sig det tjeckoslovakiska kommunistpartiet, där det förekommit motståndszoner mot staliniseringen. PCT hade i själva verket visat sig ur stånd att på ett verkningsfullt sätt svara på regeringens offensiv. Polisen i Prag samt inrikesministeriet tog initiativ till att kort och gott förbjuda, av orsaker som handlade om den allmänna ordningen, det idrottsevenemang, Spartakiaden, där många idrottsmän väntades delta. Kommunistpartiet beslutade då att svara kraftfullt genom att den 6 juli anordna en ”Röd dag”, som i sin tur blev förbjuden. Trots en rad uppmaningar blev protesterna få och demonstrationen inställdes, denna andra reträtt gjorde förstås misslyckandet ännu värre.

Några dagar senare hävdade partiets centralkommitté med stor majoritet: ”Röda dagen hade varit nödvändig på grund av det politiska läget; nederlaget för partiet förvärrades bara på grund av att partiet, efter att i veckor energiskt ha hävdat att det utifrån proletarietets mest livsviktiga intressen varit nödvändigt att agera, i sista stund avstått från att förverkliga detta.”⁵¹ Även om man tillade att orsakerna var djupgående och att de fanns att söka i läget inom partiet, avvisades allt med uppördhet och kritiserades obevekligt i Moskva.

Kominterns exekutiv och dess talesmän tog sig genast an affären, som enligt dem visade att det tjeckoslovakiska partiet ”förlorat kontakten med massorna”. Vänstern, under ledning av Gottwald, startade en attack mot ”den historiska högern”, personer som Kreibich och Šmeral, som visserligen befunnit sig långt från Prag, men vars passiva inställning, enligt dem, skulle ha varit rådande.

Partiets generalsekreterare Bohuslav Jilek tog upp frågan från talarstolen vid Kominterns sjätte kongress; enligt hans uppfattning var den allmänna linjen riktig och analysen bra. Men man hade inte försökt ta stöd i enhetsfronten, man hade inte försökt mobilisera de breda massorna, det hade varit felaktigt att bestämma ett visst datum, många på ledande nivå tvekade och partimedlemmarna hade inte begripit. Inget hade gjorts för att rädda situationen. Kortfattat förklarade han att ledarna varit oeniga. Zapotocky ansåg att parollerna varit felaktigt utformade, att en felaktig bedömning av läget gjorts, att handlingsromantik förekommit. Rudolf Slansky för sin del talade om upprepade opportunistiska fel, svagheter i kampen mot högern, bristande skolning av medlemmarna och bristande beslutsamhet bland de ledande som borde bytas ut. Enligt Jilek måste man ta itu med en omorganisation från grunden och ändra arbetsmetoderna. Men enligt Gottwald – som framträdde under namnet Graham – måste hela ledningen bytas ut. Det öppna brev som exekutiven godkände den 3 september sade också detta utan omsvep, slog fast att ”Röda dagen” förberetts långt från massorna, att arbetarna inte känt igen sig där eftersom partiet självt varit obeslutsamt. I brevet från exekutiven hette det:

Det som fullbordade fiaskot med Röda dagen var att man inte gjorde minsta försök att genomföra demonstrationen och att de 6 000 revolutionära arbetare, som samlats på Prags gator, varav 3 000 kommit från andra håll i landet, i sista stund förvandlades till en styrka som övergivits av sina ledare. Och bland de 6 000 revolutionära arbetarna, och framför allt bland de ledande aktivisterna, fanns inte tillräckligt många som var modiga nog att på egen hand ta initiativet och sätta igång demonstrationen. Därigenom avslutades denna breda aktion, som förberetts långt från massorna, på ett ärelöst vis.⁵²

⁵¹ Citerat av Jilek, *Corr. int.*, n° 79, 9 augusti 1928, s. 30.

⁵² ”Lettre ouverte” av Internationalsens exekutiv, *Corr. int.*, n° 116, 6 oktober 1928, s. 1251.

Slutsatsen var givetvis att partiet måste mobiliseras till beslutsam kamp mot högerfaran, välja in unga arbetare i ledningen, göra sig av med skadliga tendenser från det förgångna och förnya kontakten med arbetarna. Fienden utgjordes nu inte av ”den klassiska högern”, utan av högern kring Jilek. Komintern hade gjort sitt val; i ett brev till kongressen uttalade exekutiven detta utan omsvep, det handlade om ”kamrat Gottwald”. Klement Gottwald, snickare till yrket, valdes enhälligt till generalsekreterare på kongressen i februari 1929. Han var 33 år. Vid sidan av honom utnämndes andra yngre som den 27-årige intellektuelle Josef Guttmann, som blev Gottwalds teoretiker och ofta hans penna, Rudolf Slanský, en hårdför 28-åring, samt bundsförvanter till denne som kameleonten Jaromir Dolanský också personer från Karlin som Alexandr Bubeniček, Václav Nosek, Emanouel Klima, Jan Šverma, Václav Kopecký, Bruno Köhler och några till.

Segern var total för Gottwald och internationella exekutiven. Men i själva verket skulle det tjeckoslovakiska partiet, med ett stort inslag av arbetare och starkt fäst vid landets arbetartradition, som aldrig blivit riktigt övertygad om teorin om social-fascismen utan såg det socialdemokratiska partiet som ett broderparti, från bas till topp ställa till åtskilligt huvudbry för staliniseringen. Striden hade emellertid lett till ett hårt slag för partiet: medlemsantalet sjönk från cirka 100 000 till färre än 30 000, man förlorade 14 platser av 20 i senaten och 25 deputerade av 41 i nationalförsamlingen och en grupp inom MVS, under ledning av Josef Hais, anslöt sig till de reformistiska fackföreningarna. Gottwald var sannolikt den som Stalin behövde i Prag. Han hade mer än en sida gemensam med Thälmann genom sitt ohövliga och ofta brutala sätt. Historikern Jacques Rupnik citerar i detta avseende hans svar i parlamentet till dem som anklagade partiet för att vara styrt av Moskva: ”Vi är det tjeckoslovakiska proletariats parti och vår generalstab finns i Moskva. Vi far till Moskva för att av de ryska bolsjevikerna få lära oss hur vi ska vrida halsen av er. Och, som ni ju vet, är bolsjevikerna mästare på det området.”⁵³

Ramen fastlagd

Elimineringen av högern och de försonliga i Tyskland och att ”den historiska högern” böjde sig var händelser av största betydelse. Givetvis framställdes det som att Thälmann och Gottwald, två f d arbetare som älskade att omtala sig som arbetare och ansträngde sig för att framstå som sådana också, tillhörde ett mer ”proletärt” släkte än sina motståndare, som gick i kostym och slips och bar hatt i stället för keps. I Brasilien hade man klart utsagt att man skulle jaga bort ”alla intellektuella” ur ledningen och göra livet surt för dem i partiet. Således rensade man ut Astrojildo Pereira och en vals av olika generalsekreterare inleddes i namn av ”proletarisering” som leddes av odugliga ”proletärer”. Men verkligheten såg annorlunda ut. Skillnaden låg på annat håll. Med de ”historiska” ledarna hade det gått att diskutera, det hade varit en rättighet rent av, även om den blivit mindre vanligt förekommande. Med de nya ”prolos” från Hamburg och Karlin var det slut på det. Det handlade om en skiljelinje som inte alla, ens idag, tycktes ha fattat.

---

⁵³ Citerat i J Rupnik, *Histoire du Parti communiste tchécoslovaque*, s. 78.

24. "Tredje perioden"

Alla, till och med specialisterna, tycks ha glömt den fullständiga lydelsen av den formulering som Bucharin använde i sin rapport till Kominterns sjätte kongress för att karakterisera den kommande perioden. Begreppet har emellertid blivit vedertaget tack vare att Trotskij polemiskt fångade upp det i flykten och talade om "tredje perioden av misstag från Kommunistiska internationalen".

Rädsla och lögner

Om det vore nödvändigt att kortfattat karakterisera denna period, skulle vi kanske kunna låna en kommentar från Ercoli (Togliatti), och vad han i förtroende sade under Kominterns sjätte kongress till en samtalspartner och anhängare till Trotskij, den unge Bolotnikov:

Det tragiska är att det för närvarande är omöjligt att tala om sanningen om de viktigaste, de mest livsavgörande, frågorna. Vi kan inte tala om dem. Om man sade sanningen skulle det i den rådande atmosfären vara som en bomb, som en bombexplosion. Inte för att det skulle vara något dåligt om en stor del av dem som befinner sig på denna kongress försvann från jordens yta. Jag är fruktansvärt orolig. Jag vet vare sig vad som bör göras, eller sägas och heller inte vad som bör göras för att förändra läget.¹

Ledningens "teoretiska" antaganden

Det slående i Kominterns politiska litteratur från denna tid är de till leda upprepade formuleringarna, som innebar början till en triumf för de tomma fraserna, hur analyser och karakteriseringar av helt tillfällig natur omvandlades till en orubblig katekes. Allt utgick från vad som kallades "radikaliseringen av massorna", som belystes med antalet strejker, sammanstötningar med polisen, antalet politiska slagord vid sidan av de ekonomiska kraven. Underförstått handlade det om att ett "revolutionärt massuppsving" nalkades och att, som Molotov hävdade, världen stod och vägde inför de mest revolutionära händelser, där framstegen, "landvinningarna", i Sovjetunionen utgjorde en betydande faktor. De vapen som man måste förbereda sig på att använda var "politisk generalstrejk", "erövring av gatorna" och nyckeln till seger var "avvisande av alla slags allianser med reformisterna".

I en kommentar till dessa målsättningar sade Trotskij att tredje perioden upprepade de zinovjevitiska misstagen från 1924-1925, men på ett högre historiskt plan och att det skulle vara "förödande för organisationer och människor", eftersom det innebar strider med falska utsikter och på imaginära villkor. Det var således ett garantibevis för grymma nederlag. Ett av de mest slående dragen var den tolkning som gjordes av socialdemokratin. Den stödde sig på analyser som Bordiga hade gjort långt tidigare och som stått det italienska kommunistpartiet dyrt och i själva verket underlättat fascismens seger i Italien, på polemiska formuleringar av Zinovjev och på ett Stalincitat som presenterades som en teoretisk upptäckt av första rang, som en himmelsk uppenbarelse: "Socialdemokratin är objektivt fascismens moderata flygel. [...] De är inga antipoder. De är tvillingar." Det rörde sig om en analys av socialdemokratin som "social-fascistisk", dvs en avdelning inom klassfienden där ingen gemensam front kunde godtas. Vi har sett uttrycket återkomma vid Kominterns sjätte kongress och vi har sett hur Bucharins anhängare, inklusive Togliatti, då fortfarande hade modet att bekämpa det. Så var inte längre fallet vid det tionde plenarmötet med en utvidgad exekutiv, som inleddes den 3 juli 1929.

---

¹ Trotskijarkiven, Harvard, 15665.

Tionde plenarmötet

Nu kom den egentliga vändningen, då utvecklingen ”stod och vägde”, som Molotov kunde ha sagt, i ”tredje periodens” dårskap. Brytningen mellan Stalin och Bucharin var nu öppen och det var under detta plenarmöte den 9 juli, som Bucharin och Kamenev träffades, varvid den förre öppnade sig förtroligt angående Stalin, som han såg som en ren Djingis Khan. Plenarmötet leddes av Molotov, känd för sin järnnäve i brist på några vidare vyer. Stephen Cohen, Bucharins levnadstecknare, sammanfattar förloppet och dess betydelse på följande sätt:

Den ”tredje perioden” omdefinierades nu till att betyda slutet på den kapitalistiska stabiliseringen, ett uppsving för proletär militans och en visshet om förestående revolutionära situationer i väst. Socialistiska partier, och reformistiska överhuvudtaget, betecknades som huvudfienden – deras ”fascistisering” sades vara fullständig. Mitt under den tilltagande utrensningen av moderata inom Komintern beordrades utländska kommunistpartier att bryta förbindelserna med socialdemokratiska rörelser, avslöja deras ”socialfascism” och upprätta konkurrerande fackföreningar – att i själva verket splittra den europeiska arbetarrörelsen. Så började Kominterns olycksaliga färd in i extremismen.²

Nikolaj Ivanovitj Bucharin (1888–1938)

Efter att ha påmint om den tvära förändringen av den ekonomiska takten, den brutala accelerationen av industrialiseringen och de höjda planmålen framhåller Cohen att bönderna började göra motstånd, vilket skulle få Stalin att fram till årsskiftet öka kollektiviseringstakten ytterligare. Plenarmötet kontrollerades inte bara av dess ordförande Molotov utan även av Manuilskij, Kuusinen, Pjatsnitskij och Thälmann: av hundralet deltagare hade bara 36 rösträtt. Pierre Frank påpekar med rätta att det under mötet förekom ”ett slags kollektiv självupphetsning”, som kom till uttryck genom beslutet att organisera en Internationell kampdag mot krig och fascism, som enligt presidietts beslut skulle äga rum den 1 augusti 1929, dvs på 15-årsdagen av Första världskrigets utbrott. Rapporterna om det internationella läget, som presenterades av Manuilskij och Molotov, hyllade ”den offensiva andan i de proletära masstriderna”, massornas instinktiva förståelse för att ”revolutionär kamp var

² S Cohen, [Bucharin och den ryska revolutionen](#), s. 371-72 (sidan i tryckt bok)

möjlig”, ”politisk generalstrejk som proletarietets främsta vapen för närvarande” och att ”högre former av klasskamp” var i antågande.³

Plenarmötet bjöd på en rad storartade pärlor om socialdemokratien. Martynov, den gamle mensjeviken som hade anslutit sig till Stalin och blivit en rasande motståndare till trotskisterna, förklarade att ”första periodens fascism” lämnat plats för ”nya former av fascism”.⁴ Kuusinen bredde ut sig om ”fascistiseringsprocessen inom den reformistiska fackföreningsbyråkratin och partierna inom Andra internationalen”: ”Socialfascismen utvecklas från reformismen och socialdemokratien. [...] Vid vår förra världskongress talades om ’frön’ av fascistisk utveckling inom Andra internationalen. I dag har de vuxit till sig rejält.”⁵

Plenarmötets slutsats var att kampen mot socialdemokratien måste stärkas, ”i synnerhet mot dess ’vänsterflygel’, som utgör kommunismens farligaste fiende inom arbetarrörelsens led och det största hindret för arbetarmassornas ökade kampaktivitet”.⁶ Plenarmötet tog avstånd från ”enhetsfront uppifrån” och fastslog att enhetsfrontens väsen gick ut på att uppmana de socialdemokratiska arbetarna att bryta med sin ledning. Manuilskij förutsade att de ansvariga på basnivå på olika företag skulle fascistiseras. I samma fråga förutsade Lozovskij ”en fascistisering av hela skikt, med undantag av några betydelselösa grupper”.⁷ Logiken i denna politik ledde också fram till ett fördömande av de reformistiska fackföreningarna, att man avvisade tanken på att uppmana till anslutning för att inte stärka dem, nödvändigheten av att bilda nya fackföreningar och som följd av detta kamp för att ifrågasätta bourgeoisie och dess hantlangares kontroll över de organiserade arbetarna. En politik som påtvingades kommunistpartierna kadrer och medlemmar på detta brutala sätt, en definitiv brytning med hela deras begreppsvärld och praktik, kunde inte införas utan ökad disciplin och därmed en rad spektakulära uteslutningar.

I slutresolutionen fastslogs: ”Utan de kommunistiska partiernas rensning både från öppet och hemligt opportunistiska element och utan övervinnandet av den försonliga inställningen gentemot dessa kan de kommunistiska partierna icke framgångsrikt komma framåt på vägen till lösningen av de nya uppgifter, som genom den skärpta klasskampen uppstår i arbetarrörelsens nya etapp.”⁸

Självkritik och uteslutningar

Palmiro Togliatti rättade under själva plenarmötet in sig i ledet och gick till attack ”mot opportunistiska element, högern, mot panikspridarna”. Philippe Robrieux skriver att han ”därmed precis, kanske utan att ens vara medveten om det, gjort sig till livstidsfånge i Stalins händer”. Åtskilliga andra skulle under de närmaste veckorna slå in på samma väg, som Clara Zetkin, under tårar och smärtsamt medveten om att vara gammal och orkeslös. I Frankrike Maurice Thorez, som under sjätte kongressen inte varit rädd för att uttrycka sin oro i korridorerna, män så olika som Marcel Cachin, ständigt orolig, Jacques Doriot, på väg att demoraliseras eller Pierre Sémar som uppenbarligen inte längre orkade stå emot det tryck han utsattes för på posten som generalsekreterare, ett uppdrag som var för stort för honom. Bohumir Šmeral, en av de stora opportunisterna som Lenin velat vinna över för att kunna grunda sin International, visste att han inte längre var intressant och bestämde sig, han också, för att tåga under de långa resor han nu skulle ägna sig åt för Kominterns räkning. Karel Kreibich, mindre känd kanske, hade vid krigsutbrottet 1914 varit den ende österrikare som

³ *Protokoll des VI.*, s. 43, 45, 75, 418.

⁴ *Ibid.*, s. 228.

⁵ *Ibid.*, s. 39-40.

⁶ *Thèses sur la situation internationale et les tâches à venir*, s. 899.

⁷ *Ibid.*, s. 391.

⁸ *Ibid.*, s. 898.

intagit samma hållning som Lenin. Därefter hade han lärt sig att tåga utan att ändå helt lyckas med att bli bortglömd.

Andra inom samma rörelse skulle bli uteslutna, rent av vid sidan av de vänsteroppositionella som redan blivit det, högern och ”de försonliga”, och grupperna av uteslutna skulle mångfaldigas. Italienaren Angelo Tasca vägrade göra självkritik och även kritisera andra, vilket var ännu allvarligare. Den man som dessa år under namnet Serra representerat det italienska partiet i Kominterns ledning lyckades ta sig ut ur Sovjetunionen. Han blev utesluten en tid därefter. Inom sig hade han redan brutit. De kommunister som var fackligt aktiva hade större motståndskraft mot det tionde plenarmötets verbala hallucinationer: i Frankrike bekämpade brevbäraren Alfred Bernard öppet ”tredje periodens” linje. Louis Bouët, Maurice Dommanget, Gilbert Serret, ledande inom lärarfacket, höll också stånd och blev uteslutna.

Ledningarna för ”de förnyade” partierna

Stalin ville villkorslöst kontrollera Komintern i stort som smått, dvs ända ut i varje sektionens verksamhet, något som framgick av Wittorffaffären. Nu gällde det att få in nya personer. Av erfarenheten framgick att de som tidigare hade bekämpat den socialdemokratiska eller fackliga byråkratin hade energireserver, en erfarenhet, som gjorde att de kunde förstå och sätta sig upp när apparaten försökte få dem att rätta in sig eller knäcka dem. Nu krävdes beskedliga, disciplinerade, ledare som inte plötsligt började få för sig något. Idealet var en man som aldrig – eller bara kortvarigt – varit yrkesverksam, som inte studerat, någon som lidelsefullt eller nitiskt slukade allt partiet försåg honom med som intellektuell näring och till sist en man som känslomässigt, intellektuellt och materiellt var helt beroende av partiet. Sammanfattningsvis handlade det kring 1930 om en man i 30-årsåldern som blivit bländad av Oktoberrevolutionen under tonåren, då känslostormarna blir oförlömliga, som varit arbetare under en tid och därefter organisatör inom ungtkommunisterna, där han lärt sig att bestämma, och slutligen någon som gått i kommunistisk partiskola endera vid KUTV eller KUNMZ, eller – allra bäst – vid Leninskolan.

Under sådana omständigheter låg det något av lotteri över valet av nya ledare. För unga män hade ”makten” ofta något av uppenbarelse över sig. Det fanns aningslösa som trodde på de internationella ledarnas ordflöde och villigt tog emot ”injektionerna av cement”, som det hette i dessa kretsar, eller att ”piska havet med kedjor”, som Lenin brukade säga, för att därigenom på nära håll få skåda denna omtalade ”radikalisering av massorna”, som de trumpetade om från hustaken. Det är antagligen förklaringen till att det ofta handlade om ett tvåstegsscenario, eller rent av att det förekom långa perioder då ledningen för partiet kort och gott lika öppet som diskret utövades av Kominterns utsända. Den ”första” nya ledningen – eller ”förordet” till den – installerades i allmänhet så fort Vänsteroppositionen hade besegrats och uteslutits. De nya män som ingick i ledningen hade ofta bara prövats inom apparaten och föreföll ofta inte lämpade för att kunna arbeta tillsammans.

Nya ledningar i Europa

I Belgien, där elimineringen av oppositionen, ”kejsarsnittet 1928” som José Golovitch sinnrikt uttryckte det, inte hade skett utan svårigheter, på grund av att – som Bernhard Bayerlein framhållit – ”oppositionen inte bara klarat av att försvara sig mot den uteslutningspolitik som sattes i verket i andra partier, utan också före avgörandet lyckats få till stånd en nationell partikonferens”, där Moskvalinjens anhängare tog hem segern med 74 röster mot 34.⁹ Den period som nu inleddes, ”en försenad stalinisering” enligt Bayerlein, innebar en interimistisk ledning under två år med Thonet och ungdomarna De Boeck och Willems samt framför allt

⁹ Humbert-Droz arkivet, vol III, *Les Partis communistes et l'Internationale communiste dans les années 1928-1932*, introduktion av B Bayerlein, s. xxxv.

Felix Coenen, som höll i den övergång som skulle leda till att Joseph Jacquemotte kunde ta över och leda partiet fram till sin bortgång 1936.

Efter Primo de Riveras fall, hade det i Spanien hållits den partikonferens i Bilbao som skulle kallas Pamplonakonferensen. Ledningen, de tre som enligt rysk förebild kallades ”trojkan”, bestod av José Bullejos, Gabriel León Trilla och Etelvino Vega som utsetts redan i samband med ”bolsjeviseringen”, men som nu fick sin ställning bekräftad. Vid deras sida fanns ”instruktörer” från Komintern som Jacques Duclos och Octave Rabaté med uppdraget att se till att ”tredje periodens” politik tillämpades. En av de första konsekvenserna var att den katalansk-baleariska federationen under ledning av Joaquín Maurín bröt sig ut. I december 1930 skulle Jules Humbert-Droz komma för att backa upp Duclos och schweizaren Edgar Woog (Stirner).

Tillsammans drev de igenom den politik som i årtal skulle isolera kommunistpartiet i Spanien, i synnerhet genom att man vägrade kämpa för republiken. Partiet kritiserades för att inte ha kämpat för att bilda sovjeter, en revolutionär domstol och arbetar- och bondemiliser. Komintern vidhöll förbudet mot alla pakter och allianser, även tillfälliga. Vid kongressen i Sevilla i mars 1932 omvaldes ledningen, trots att den inte hade lyckats driva den påbudna politiken med facklig splittring till sin spets.

Förändringen skedde i stället genom att det anlände en ny grupp instruktörer, italiensk-argentinaren Codovilla (Medina) och ungraren Gerö (Pedro). I samband med general Sanjurjos *pronunciamento* i augusti 1932, några månader efter deras ankomst, och när massorna reste sig för att kämpa mot den och regeringen vidtog militära åtgärder för att sätta sig till motvärn, trodde José Bullejos det vara möjligt att strunta i instruktörernas motstånd och å partiets vägnar mana till ”revolutionärt försvar av Republiken”. Exekutiven betecknade detta ställningstagande som ”högeropportunist”, medan instruktörerna försökte driva igenom ett fördömande i politbyrå, som de sammankallat utan Bullejos vetskap.

José Bullejos, generalsekreterare i PCE 1925-1932

Utöver mängden av incidenter som omgav avsättandet av en ledning som nyligen tillsatts av en kongress kan bara påpekas att det var i Moskva som man, efter långa förhandlingar med exekutiven och i närvaro av bl a studenter vid Leninskolan och andra partiskolor, framför allt de militära (Jesús Hernández, Juan Modesto och Enrique Lister), kunde komma fram till en kompromiss. Bullejos fick behålla sin post och de andra medlemmarna av trojkan förflyttades till Moskva, där León Trilla redan befann sig. Och det var i Moskva som Bullejos, León Trilla, Adame och Vega fick veta att politbyrå i deras parti beslutat att utesluta dem ur centralkommittén och politbyrå. Därefter uteslöt exekutiven dem. De blev informerade av Jacques Duclos, som också varskodde dem om att de var underställda sovjetiska strafflagar och att dessa skulle komma att tillämpas med stränghet om de försökte sig på några som helst manövrer som att ta kontakt med den spanska delegation som anlant för årssdagen av

Oktoberrevolutionen. De hade stora svårigheter att ta sig tillbaka till Spanien och lyckades antagligen bara tack varje Pjatnitskijs insatser.

Det var således i Moskva som det spanska partiets åttonde ledning på tolv år skulle utses. Den skulle bestå ända till katastrofen 1939 och exilen. Generalsekreterare var José Diaz, en tidigare anarkist från Sevilla. Med undantag av den unge Jesús Hernández, som blev ansvarig för agit-prop, var det män eller kvinnor – som Dolores Ibarruri – som hade stött Bullejos ända till dess exekutiven fördömt dem och som också hade stött honom mot ”instruktörerna”. Kommunistpartiets verkliga ledare var dock Vittorio Codovilla.

Victorio Codovilla (1894–1970)

Även i Frankrike skedde förändringen av ledningen i två steg. 1929 hade Manuilskij genom fraktionsarbete legat bakom att ledningen hade tagits över av ledarna för ungtkommunisterna, och Moskva förväntade sig att de skulle ge nytt blod åt ledningen och att de utan att rygga tillbaka skulle tillämpa linjen. Två år senare, efter ett hemligt upprop från exekutiven¹⁰ och några episoder som att Thorez hade avgått, anlände Manuilskij till Paris för att fördöma förekomsten av ”grupper” och ”ett system av grupper”, något som var första steget mot att Kominterns exekutiv skulle kräva att denna ledning skulle bort, den betecknades som ”grupp” och anklagades för att ha tagit över ledningen för partiet genom ”fraktionsmetoder”. Denna påstådda ”grupp” hade, enligt Manuilskij, utpekats av vissa av sina medlemmar som Raymond Guyot, som skulle ha ”erkänt allt”. Andra skulle följa efter honom – som Ferrat och den unge Coutheillas¹¹ – och till sist hade alla anklagade gjort det.

Vid ett möte med Kominterns presidium den 25 oktober, där Barbé, Célor och Lozeray satt på de anklagades bänk, fördömdes existensen av den ansvariga gruppen. Den anklagades för kontakter med konspiratörer från ”Industripartiet” och ”mensjevikcentret” och även med oppositionen kring Lominadze i Sovjet, som man skulle ha försökt ”imitera”. Bland missgärningarna nämndes: att man inte hade avslöjat inre fiender till Sovjetunionen, att man dolt sin egen existens och verksamhet, att man konspirerat för att ta makten i partiet, sitt hyckleri, osv.¹²

I Moskva hade Barbé och Célor isolerats från de andra och Manuilskij och hans medarbetare försökte nu ställa den ene mot den andre. Ryssarna hävdade att de först måste göra sig av med ”gruppen” och att man därefter skulle kunna avslöja den ”polisprovokatör” som dolde sig

¹⁰ RTsKh NID IRTsKhNIDI, 495/4/121.

¹¹ *Ibid.*, 432/25/8.

¹² *Ibid.*, 571/1/1049.

bakom hela historien. I själva verket var det Manuilskij som låg bakom den enda provokation som utförts i två steg på uppdrag av exekutiven. De som pekat ut gruppen, som Raymond Guyot, de som erkänt sig ”skyldiga”, som Barbé, som brutit samman, och de som gjort motstånd som Pierre Célor, skulle på ett eller annat sätt bli knäckta. Kominterns exekutiv hade uppnått sina syften. Man tillsatte en ny ledning med Maurice Thorez som försteman och runt honom Jacques Duclos, Benoît Frachon, Marcel Cachin och André Marty. Men samtidigt, och det var förmodligen huvudmålet, installerade man i Paris en av sina agenturer i form av en delegation ledd av ungersk-tjeckoslovakerna Evzen Fried alias Clément tidvis uppbackad av namn som Anna Pauker, Ernö Gerö, G Kagan och Mauno Heimo, som dock bara stannade en kortare tid. Så småningom skulle det franska partiet ledas av ett dubbelkommando med Thorez och Fried medan de övriga, med undantag av Kagan, for vidare.

I Storbritannien var kommunistpartiet CPGB:s utveckling långsam och krokig. Generalstrejken och de påföljande vänsteristiska reaktionerna skakade både ledningen och kadrenna svårt, eftersom 30 procent av medlemmarna lämnade partiet. Vid tionde plenarmötet gick Manuilskij till attack: det brittiska partiet saknade politiskt liv och ledningen var inget annat än ”en kamratklubb”, där veteranerna från Clydere regionen som MacManus, Campbell och Tom Bell, förstärkta av nykomlingar som Andrew Rothstein och Arthur Horner kontrollerade partiet under skydd av den färglöse partisekreteraren Albert Inkpin. Vid samma möte kom också en attack från ungtkommunisternas ledare William Rust, som var inbjuden av exekutiven. Han var Moskvas man tillsammans med Dave Springhall och Wally Tapsell. Han attackerade ledningen och kritiserade den bl a för att ha gjort sig av med Gallacher och Murphy. Manuilskij stödde honom kraftfullt och fördömde ”opportunistiska element inom ledningen” som det gällde ”att avslöja”. Inför elfte partikongressen skickade exekutiven ett brev till CPGB, som bara hade undertecknats av Thälmann, Garlandi och Sépard för att det inte skulle verka vara skrivet på ryska. Där upprepades samma ordalag som Manuilskij hade använt vid plenarmötet. Det slutade med att varken Inkpin, Rothstein, Horner eller Tom Bell återvaldes till centralkommittén. Harry Pollitt valdes till generalsekreterare. Trots sin totala brist på journalistisk erfarenhet och sin ungdom blev William Rust chefredaktör för partiets dagstidning *Daily Worker*. Där bekände han snabbt färg: ”*Daily Worker* måste fördöma den fackliga byråkratins reaktionära planer och bedrägerierna från Labourpartiet och pseudo-vänstern.” Storbritannien hade till sist fått ett stalinistiskt parti och en ledning bestående av ”gamla vänner”, som skulle hålla sig kvar med hjälp av de unga vargarna.

I Grekland hade Serafim Maximos och Pantelis Pouliopoulos och deras kamrater avlägsnats vid tredje partikongressen 1927, allt övervakat av Kominterns utsände Remmele. De ersattes med en grupp i vilken det ingick gamla elever från partiskolor i Moskva, ”kutvienerna” (de som gått på KUTV) och ”värdarna” i den sovjetiska huvudstaden, ”Hadjis”, som leddes av Andronikos Khaitas. Först Pouliopoulos och därefter Maximos, ledare för vänsteroppositionen, blev uteslutna efter kongressen. Två år senare, i november 1931, förbjöds Andronikos Khaitas att återvända till Grekland efter att plötsligt ha blivit avsatt från sin post i Kominterns exekutiv. Han skulle bli kvar i Sovjetunionen tillsammans med andra ledare som befann sig där och också blivit avsatta. Den centralkommitté som valts vid fjärde partikongressen avsattes. Kominterns ledning utsåg en ny, ledd av en apparatjök vid namn Nikos Zachariades, som tidigare hade gått på Leninskolan, varit delegat vid sjätte kongressen och som var lika lydig som auktoritär. Han trodde sig sannolikt vara den grekiske Stalin och blev en av de mest avskyvärda och hatade generalsekreterarna i partiet. Alla tidigare medlemmar av centralkommittén tvingades underteckna en deklaration, där de ”tog avstånd från att ha medverkat i fraktionskampen” och nu förklarade sin lydnad mot Internationals beslut. Bara en vägrade. Det var Stinas som just kommit ut ur fängelset och nu omedelbart uteslöts ur partiet, ett beslut

som offentliggjordes av *Rizospastis* i februari 1932. Partiets femte kongress uppsköts på obestämd tid.

I Norge befann sig partiet i en permanent kris. Den minoritet som förblivit Komintern trogen hade återbildat NKP och till generalsekreterare utsågs den knappt 30-åriga Henry Kristiansen, som förvisso var den minst dåliga av dem som utexaminerats från Leninskolan och hade en god bakgrund som politisk journalist. Han satt kvar i fyra år och ersattes därefter med en 64-åring [Adam Egede-Nissen].

I Jugoslavien startade tredje perioden med ett allvarligt bakslag kring den första partiledning som utsetts under Jovan Mališić. Det var en montenegrin som gått på KUNMZ och hade examen från militärakademin. Han tillsattes under namnet Martinović och var naiv nog att tro att det gällde att driva på massornas radikaliserings och det revolutionära uppsvinget och gav sig in på en äventyrspolitik med terroristiska och upprorsartade inslag. Hans närmaste man, partisekreteraren Djuro Djaković, en arbetare som gått ut Leninskolan och återvänt i hemlighet till hemlandet dödades av polisen 1929. Repressionen, som underlättades av ansvarlösa initiativ, blev grym och partiets existens stod på spel. Efter ett år av dessa olyckliga händelser bestämde sig exekutiven för att avsätta Mališić och ersätta honom med Milan Gorkić, en av de främsta ledarna inom KIM, ungdomsinternationalen. Detta beslut ledde till en tid av relativ stabilitet inom partiledningen. Den 26-åriga Gorkić hade inom KIM stått Bucharin nära men därefter anslutit sig till Manuilskij. Under namnet Sommer tog han som generalsekreterare över tömmarna i partiet från exilen i Wien.

Nya ledningar på andra kontinenter

I Latinamerika hamnade de kommunistpartier som nätt och jämnt hade bildats mitt i Kominterns offensiv mot ”högern” och ”de försonliga”. I Moskva hade ansvaret för Latinamerikaavdelningen getts till en högt kvalificerad officer, den kunnige sinologen G B Skalov, som varit med om striderna i Kina under namnet Sinani. Dittills hade de latinamerikanska kommunistpartierna lämnats åt sitt öde, och de hade ofta drivit omkring vind för våg under kaotiska förhållanden. Men nu var tiden inne för att ”upptäcka Amerika”. De byråkrater som ledde det dagliga arbetet medelst ”öppna brev” och diktat var folk av mediokert slag.

Än värre stod det till med deras medarbetare, ryssar eller sådana som assimilerats: Guralskij, som nu bara var en skugga av sitt forna jag, Mirotjevskij, Pestkowski, Dutlinger alias Marianski och mannen från de ”skolor” som hade upprättats, Fritz Glaubauf alias Diego. Det var den tidigare protestantiske prästen Jules Humbert-Droz som ersatt Mike Grollman och här framträdde under namnet Oswaldo, som var Moskvas världsliga arm.

Under hans beskydd stärktes de nya ledarnas auktoritet; italienaren Vittorio Vidali (Sormenti) och konstnären David Alfaro Siqueiros i Mexiko men framför allt Vittorio Codovilla, Rodolfo Ghioldi, Paulino González Alberdi, Esteban Peano, Miguel Nin, David Maggioni, som lämnade andra ledet för att bli verkställande ledare på kontinental nivå, var ansvariga för staliniseringen av de kommunistpartier som var nyfödda eller på väg att födas.

Personer av självständig karaktär som Julio Antonio Mella på Kuba och anhängare till Mariátegui i Peru föstes undan på grund av sin reserverade hållning. Den dåvarande ledaren för det mexikanska partiet, Martínez Verdugo, bidrog med ett viktigt penseldrag till denna tavla: ”I början av juni 1929 hölls den första kommunistiska konferensen i Latinamerika i Buenos Aires, där David Alfaro Siqueiros gav uttryck för *putschistiska* uppfattningar, som även om han inte representerade sitt partis officiella linje icke desto mindre avspeglade stämningar och hållningar som fick stora efterverkningar inom många sektorer av partiet.”¹³

¹³ Martínez Verdugo, *Historia del Partido comunista mexicano*, s. 108.

Målet var främst det argentinska partiet, som satt på nycklarna till Latinamerika, dvs det syd-amerikanska sekretariatet, och vars chef José Penelón inte gjorde någon hemlighet av sin fientliga inställning till Stalins politik och behandlingen av partierna inom Komintern. Det hade redan skett uteslutningar av *putschister* som Mateo Fossa och Angelica Mendoza, som 1926 hade bildat ett kortlivat ”Kommunistiskt arbetarparti”. Kampanjen mot ”penelónisterna” blev grundkursen för unga revolutionärer som närmast sig denna International som de tyckte förkroppsligade Oktoberrevolutionen! Och där skulle den man framträda som under decennier skulle vara Stalins man, italiensk-argentinararen Vittorio Codovilla.

På Leninskolan i Moskva skolades män som Guillermo Hernández Rodríguez, som efter att ha gjort sig av med dem som kallades ”kuppmakarna” ledde kommunistpartiet i Colombia mellan 1930 och 1933 innan han också i sin tur blev avsatt. Man tog där också avstånd från det bolivianska partiets ledare Carlos Mendoza Mamani, en nära medarbetare till Mariátegui.

I Brasilien deltog Plínio Gomes de Melo, som utvisats från hemlandet på grund av sin politiska aktivitet, vid ett möte i Montevideo med Kominterns latinamerikanska byrå i maj 1930, och bekämpade då energiskt tredje periodens politik. Han blev utesluten sedan han återvänt till Brasilien. Efter förhandlingar med guvernören i staten São Paulo, João Alberto, fick han tillstånd att bilda ett legalt kommunistparti, vilket han också gjorde – vilket blev det andra skälet för uteslutning. Han anslöt sig då till Vänsteroppositionen.

Chile utgjorde ett särfall.¹⁴ Kommunistpartiet där tillhörde de äldsta, och var förankrat i en tradition av organiserade arbetare och grundat av högt kvalificerade personer som Luis Recabarren, som inte på minsta vis var någon byråkrat. Kominterns byrå i Montevideo, då under ledning av Rodolfo Ghioldi, skulle där stöta på ett reellt motstånd, som man inte förmådde betvinga under denna tid då diktatur rådde och arresteringar hela tiden skulle förändra läget. Strax efter det att Ibáñez fallit tog personerna på Kominterns byrå tog ett steg som de trodde skulle vara avgörande, genom att utse en centralkommitté vars första åtgärd var att utesluta alla nationella ledare samt dem från Santiagoregionen, som de såg som sina motståndare. Därefter vägrade man sammankalla en nationell kongress för att avgöra meningsskiljaktigheterna. Det ledde till omedelbar splittring och det uppstod två parallella och intensivt rivaliserande kommunistpartier, där båda utropade sig till ”chilenska sektionen av Kommunistiska internationalen”. För att skilja dem åt uppkallades de efter namnen på sina främsta ledare, Hidalgos parti för den gamla kärnan från Santiago och Laffertes parti för den stalinistiska organisationen. Det var två män som tillhörde veteranerna från Recabarrens dagar.

På Kuba¹⁵ fortsatte affären Mella och fick internationella proportioner. Efter att ha frigivits begav sig Mella till Honduras, där han satt fängslad två veckor, varpå han tog sig till Guatemala per båt. Där fick han tack vare sin mexikanske vän, kommunisten Enrique Flores Magón, visum till Mexiko. I Mexiko satte han igång med en oerhörd aktivitet. Först som ansvarig för ledningen för Förbundet mot imperialismen, sedan för agit-prop där han tog hand om tidningen *El Machete*, fick han sedan av mexikanerna ta hand om partiets interimistiska sekretariat, vilket han gjorde under namnet Juan José Martínez. Strax efter Kominterns och Profinterns kongresser 1928 träffade han i Mexiko andra framträdande medlemmar av det kubanska partiet, vilka av regeringen förbjöds att återvända till hemlandet efter vistelsen i Sovjetunionen. En av dem var hans gamle kamrat, *el tabaquero* [tobaksarbetaren] Alejandro Barreiro, den andre en av de främsta fackliga ledarna på Kuba: den svarte bageriarbetaren, som sedan blev *tabaquero*, Sandalio Junco, en framstående talare, mycket omtyckt, internationell sekreterare inom CNOC som i Moskva i samband med Profinternkongressen lierat

¹⁴ Vi har i huvudsak följt vår gamle vän Luis Vitales arbete *Interpretación Marxista de la Historia de Chile* [7 band, 1967-1999]

¹⁵ Här har vi använt de första kapitlen i Aguilars bok *Cuba 1933*.

sig med Nin och sagt direkt till Stalin vad han ansåg om dennes politik i allmänhet och förföljelserna av *oppositionaler* i synnerhet. Den tredje, Antonio Penichet, var en av ledarna för CNOC. Tillsammans med dem och några till, som bolivianen Gustavo Navarro och den unge kubanske kommunisten Rogelio Teúrbe Tolón bildade Mella i Mexiko en förening av nyligen utvandrade, ANERC (*Asociación de Nuevos Emigrados Revolucionarios Cubanos*. Föreningen av nyligen emigrerade revolutionära kubaner), vilket tillsammans med Anti-imperialistiska förbundet (*Liga Anti-Imperialista*) gjorde honom oberoende av det mexikanska partiet och än mer av Komintern.

Julio Antonio Mella (1903-1929)

Bland annat planerade han – kanske tillsammans med Sandino, som han stod i kontakt med – det som Fidel Castro skulle förverkliga långt senare: att en grupp beväpnade män skulle landstiga på Kuba och, trodde han, bli den tändande gnistan till en folklig resning och störta Machado. Han begav sig till USA för att skaffa ekonomiska resurser, något som åberopades av ledarna för det kubanska partiet som skäl för uteslutning, eftersom det rörde sig om att han struntat i den rådande linjen, och en del kubanska ledare ropade om ”provokation”. Det verkliga skälet var ett annat. Trots stora ansträngningar från Stalins vänner att dölja detta faktum hade de tre, samt generalsekreteraren för partiet i Panama, Alfredo Goldsmith, blivit påverkade av Andrés Nin i Moskva.

Stalins män, Vittorio Codovilla, Ricardo Martínez och därefter Edgar Woog, blev oroliga och började komma med hotelser. Detta särskilt som Mella efter Profinterns kongress tillhörde dem som var för att bilda en enad facklig landsorganisation i Mexiko, oberoende av statsapparaten, och att detta mötte visst gensvar.¹⁶ Hans aktivitet var oerhörd, ty förutom sin politiska och konspiratoriska verksamhet var han också med om att ge ut en kulturtidskrift som han kallade *Tren blindado* (Pansartåget), vilket förvärrade hans sak, eftersom det lyfte fram Trotskijs skugga.

¹⁶ Rapport av Stirner, RTsKhNIDI 495/79/24A och brev av Codovilla, 503/1/19.

Under denna period blev Julio Mella våldsamt förälskad i fotomodellen och fotografen Tina Modotti. Hon var av italienskt ursprung, medlem av det mexikanska partiet sedan 1926 och hade bland annat varit tillsammans med den mexikanske kommunistledaren Xavier Guerrero. Sedan denne farit till Moskva hade hon knutit vänskapsband med Kominterns instruktör i Mexiko, en man från GPU, Enea Sormenti som var född i Trieste och vars riktiga namn var Vittorio Vidali. Ryktet sade att han tillhörde den sovjetiska säkerhetstjänsten och att han hade blod på sina händer. Vid Julios återkomst flyttade han och Tina – som han kallade Tiníssima – ihop i september 1928. Tillsammans ledde de kommittén ”Bort med händerna från Nicaragua”. Han lämnade henne för att fara till Anti-imperialistiska förbundets kongress i Bryssel och Profinternkongressen i Moskva. Hans vänskapliga kontakter med Nin, som imponerade stort vid Profinterns kongress, fick apparaten att vara på sin vakt, särskilt som andra som panamanen Goldsmith och Ismael Martínez, facklig ledare från Tampico, stod på samma sida. Det blev ett passionerat återseende mellan kärleksparet och Vidali, som blivit en vän, var ofta hemma hos dem. Vi kan ana oss till vad som låg bakom detta intresse.

I Mexiko tillhörde Julio en krets av vänsteroppositionella, under ledning av Rosalio Negrete från USA och ledare för de mexikanska ungtkommunisterna, ryssen Abraham Golod, representant för KIM. Där ingick också mexikanerna Manuel Rodríguez och Felix Ibarra, den mycket unge José Revueltas som skulle bli romanförfattare, bolivianen Gustavo Navarro, med andra ord en grupp som skulle ge upphov till de första trotskistiska kadrerna i Latinamerika.¹⁷ Mella blev åter utesluten ur det kubanska partiet för brott mot disciplinen, något som doldes efter hans död¹⁸ och som regelbundet förnekas av historiker med band till Moskva eller Havanna, trots att det bekräftats av vittnen och forskare.¹⁹ Det är känt att attackerna mot honom radade upp sig under hela 1928 och att han blev utesluten ur det mexikanska partiets centralkommitté i september efter en anklagelseakt av Edgar Woog (Stirner), Kominterns instruktör. Denne hade stöd av Vittorio Codovilla, den man som dödat Penelón. Pino Cacucci nämner, utan att ange någon källa, en episod då Vidali hade vänt sig till Mella och sagt att man kunde lämna Internationalen ”genom att bli utesluten eller genom att dö”.²⁰ Samtidigt tog han hem en stor seger genom beslutet att bilda den nya fackliga landsorganisation, CSUM, som han och hans vänner velat få till stånd.

De enorma frågor han hade att bemästra vägde antagligen tungt på denne unge mans axlar. I Moskva i april 1928, och därefter i det mexikanska partiets centralkommitté i september samma år, gick han, hårt ansatt av sina motståndare samtidigt som han kunde skymta en seger när det gällde den fackliga politiken, med på att ta avstånd från Vänsteroppositionen och den politik den förordade. Enligt Russell Blackwell²¹ skedde detta ”för att han ville slå vakt om sin ställning i partiledningen”. I slutet av detta år föll han till föga igen, fast åt andra hållet efter en framstöt från Vidali och Díaz Ramírez som hade krävt sanktioner mot honom på grund av hans ”brottsliga beteende”. I ett brev till det mexikanska partiets centralkommitté tillkännagav han att han avgick, något som Rafael Carrillo betecknade som ”förolämpande”; Mella rättfärdigade sitt beslut med att allt samarbete var omöjligt, vilket ledde till omedelbar uteslutning. En vecka senare, den 3 januari, insåg han sitt misstag och begärde att få bli återinvald. Detta ska ha beviljats på villkor att han hölls utanför alla förtroendeposter under

¹⁷ A Gálvez Cancino, *a.a.* se även samma nummer 26 av *Cahiers Léon Trotsky*, s. 59-60 den intervju Olivia Gall gjort med Félix Ibarra om relationerna mellan Mella och oppositionen i Mexiko.

¹⁸ A Gálvez Cancino, ”L’auto-absolution de Vidali et la mort de Mella”, *Cahiers Léon Trotsky*, n° 26, juni 1986, s. 30-53.

¹⁹ Brev från Codovilla till Humbert-Droz, RTsKhNIDI, 503/1/19.

²⁰ P Caucci, *Tina, ou la beauté incendiée*, s. 92. Alejandro Gálvez Cancino nämner också dödshot från Vidali.

²¹ R Blackwell, ”Mella”, *The Militant*, 15 januari 1931.

tre år.²² Några dagar därefter blev han mördad och, senare har det mexikanska partiet, med stöd av kubanska historiker, försökt suddas ut episoden med uteslutningen.

Den 10 januari 1929 dödades Julio Antonio Mella, som promenerade med Tina vid sin arm, med ett skott i ryggen. Diktatorn Machados verk? Det har blivit den allmänna uppfattningen eftersom Mella visste om att han var hotad från det hållet, något som Tina Modotti och Rogelio Teúrbe Tolón har intygat och som också ledningen för det mexikanska partiet gjorde gällande. Hans vän Fernández Sánchez hade talat med honom om att mördare var honom på spåren. Men hans livvakt Gallardo fanns inte på plats. Stalins verk? Denne skulle ha använt sig av Vidali som redskap, en man som aldrig gjort någon hemlighet av sin politiska fiendskap med Mella och kunde ha övervakat honom direkt och via Tina. Det var vad de mexikanska trotskisterna, som stod i nära kontakt med Mella, hävdade, och det var också vad Claraval, en avhoppad kommunist och tidigare medlem av ungtkommunisternas centralkommitté, hävdade och även han hade nära kontakter med Mella vid denna tid.²³ Den f d hemlige agenten José Vivès ansåg att den stalinistiske agenten Fabio Grobart (Abraham Sinkovitz eller Yunger Simjovich), medlem i det kubanska kommunistpartiet,²⁴ låg bakom både attentatet i Havanna och mordet. I det senare fallet skulle en överenskommelse ha ingåtts mellan Machados utsände och en av Vidalis män, Aurelio Randulfo García.²⁵ Helt nyligen har den mexikanske historikern Enrique Arriola Woog efter efterforskningar i Kominterns arkiv sagt att det inte kan uteslutas att Mella blev mördad på order från Moskva.²⁶ Tina satt anhållen en tid för att ha lämnat ett vittnesmål som ifrågasattes av andra vittnen, vilka dock slutligen avfördes som varande för unga. Efter att ha utvisats från Mexiko begav hon sig till Sovjetunionen, blev Vidalis älskarinna och sedan hans livskamrat under ett antal år. Vi är varken övertygade om hennes skuld eller hennes medverkan till mordet på Mella. Hade hon fullgoda skäl att välja att tiga? Det är bara att hoppas att KGB-arkiven innehåller nyckeln till denna historia.

Det mexikanska partiets argumentation i denna fråga, via partisekreteraren Martínez Verdugo som åtminstone haft tillgång till partiets egna arkiv, är utomordentligt svag: han skriver att hypotesen att Mella mördats på grund av ”trotskism” tagits upp på basis av förfalskningar av fakta av ”några renegater som arbetat i Kominterns latinska sekretariat”.²⁷ Det faktum att han inte pekar ut någon av dessa ”renegater” talar inte till hans fördel. En sista anmärkning: hederliga men troskyldiga forskare har avvisat teorin om att Mella blev mördad av Stalins män med att denne ”inte använde sig av sådana metoder vid denna tid”. En märklig dogmatism. Det bör givetvis besvaras med att Stalin ju måste starta någon gång och att det under den brutala vändning som tredje perioden innebar inte är orimligt att tänka sig att han också tillgrip en brutal vändning när det gällde sina ”metoder”. Efter mordet hängav sig tidningarna vällustigt åt att publicera nakenfoton av Tina, hon blev öppet utpekad som hora, hennes olika älskare, eller påstådda sådana, räknades upp och hennes brev publicerades.

Trots dess betydelse innehåller affären Mella inte hela historien om det kubanska kommunistpartiet. Återkommen från Sovjetunionen och trots att han var i mycket dåligt skick fysiskt hade författaren och poeten Rubén Martínez Villena lyckats bevara all sin glöd, och den gav näring åt massrörelsen. En ny kris bröt ut 1933 när César Vilar, den kommunist som ledde generalstrejken mot Machado på begäran av den hårt trängde diktatorn i hopp om att nå en överenskommelse med denne, gick med på att avsluta strejken. Kominterns män hade uppmuntrat honom till detta. Rubén Martínez Villena, som före revolutionen hade betecknat

²² Opublicerad artikel av Christine Hatzky för *International Newsletter*, januari 1997.

²³ B Claraval, *Cuando fui comunista*, Mexiko, 1944, särskilt s. 31-70.

²⁴ J Vivès, *Les Maîtres de Cuba*, s. 62-65.

²⁵ *Ibid.*, s. 62-63.

²⁶ E Arriola Woog, ”Entrevista”, *El Financiero*, Mexico DF, 20 februari 1995.

²⁷ Martínez Verdugo, *a.a.*, s. 108.

Machado som ”en åsna med klor” och beskyddat Mella mot byråkraterna, gick nu loss på Moskvas män som legat bakom denna kompromiss som han såg som ett förräderi. Han hamnade därvid på kollisionkurs med partiets nye generalsekreterare, advokaten Jorge A Vivó, som tidigare samarbetat med Mella under exilen och som även han slutligen skulle vända sig mot Grobart och dennes anhängare. Martínez Villena hade gjort slut på krafterna under de interna stridigheterna. I januari 1934 skulle tuberkulosen rycka bort honom. Det blev den skumme Blas Roca – egentligen Francisco Calderio, som antagligen tagit sig namnet Roca [=klippa] – för att imitera det stalinistiska stålet – som tog över och i årtionden skulle vara partisekreterare, under Fabio Grobarts vingar. Staliniseringen av det kubanska kommunistpartiet var avslutad.

I Mexiko tycktes förvirringen vara total åren 1928-1930, de sista med Rafael Carrillo Azpeitia som generalsekreterare, och kommunistpartiet tycktes vackla mellan en högerkurs med allians med ett av de borgerliga blocken och en upprorsinriktad extremism. Mella mördades i januari 1929. Kominterns utsände Grollman, alias Oswaldo, anlände en månad senare. I juli året innan hade venezolanen Ricardo Martínez, som kommit från Montevideo, riktat anklagelser mot Mella för ”trotskism”.

Efter en militär resning under ledning av general Escobar och med stöd av den klerikala högern, antog partiet den 5 mars 1929 ett manifest, där man krävde beväpning av arbetarna och bönderna för att de skulle kunna delta i kampen och ”trygga försvaret av de regioner och städer som hotades av de reaktionära trupperna”. Man krävde samtidigt en omedelbar upprensning inom armén och den administrativa apparaten och att de misstänkta som rensats ut skulle ersättas av personer utsedda av arbetarnas organisationer. Bland de paroller som fördes fram var övertagande och uppdelning av de stora jordegendomarerna och materielen där, arbetarkontroll över industriföretagen och bildande av fabrikskommittéer. I manifestet krävdes också att regeringen skulle ställa till förfogande samma tryckmöjligheter som de ”reaktionära” tidningarna förfogade över. Som avslutning hette det i klartext: ”Endast en arbetar- och bonderegering kan garantera fred och bröd, jord och frihet.”²⁸ Det är svårt att avgöra om en del inom partiledningen hade upprorsinriktade baktankar, vilket personer så föga suspekta ur stalinistisk synvinkel som David Alfaro Siqueiros har gjort gällande. Det är dock mer sannolikt att initiativet kom från Moskva, där ”tredje periodens” linje höll på att slå igenom. Några har anklagat Kominterns man, schweizaren Woog (Stirner), som var tillbaka och nu under namnet Martin, för att ha legat bakom detta försök till väpnad kamp. Det är inte omöjligt.

Sedan *la asonada* – den militära resningen mot president Portes Gil – slagits ner, vände sig den mexikanska regeringen under de följande veckorna mot kommunistpartiet, som också tycktes ha gjort ett försök att ta till vapen och gripa makten. Den 6 juni förbjöds partiet och tvingades, i likhet med de massorganisationer man kontrollerade, under jorden, något som skulle vara fram till 1935. Den 14 maj avrättades i Durango 15 kommunister som upprorsmän, bl a bondeledaren José Guadalupe Rodríguez och den 15 juli i Acuyacán den facklige bondeledaren och gerillamannen Hipólito Landero. På initiativ av ”instruktörerna” inleddes nu en omfattande våg av uteslutningar av ”högeropportunisterna”, bl a bondeledaren Ursulo Galván och flera av hans medarbetare²⁹, konstnären Diego Rivera, nationalekonomen Fritz Bach³⁰ och något senare även David Alfaro Siqueiros själv. Denna utrensning innebar att begravningsklockan klämtade för åtskilliga förhoppningar. I sin partihistoria skriver Martínez Verdugo: ”Den utrensning av påstådda högerelement som Komintern genomförde” ledde till att ”kommunistpartiet förlorade en stor del av sina politiska ledare, de intellektuella och det

²⁸ *El Machete*, 19 september 1929.

²⁹ RTsKhNIDI; F/495/108/102, 7-9.

³⁰ *Ibid.*, F/495/108/102/138-142.

massinflytande som man lyckats skaffa sig.”³¹ Man inte låta bli att få känslan att det i Mexiko 1929 hade samlats förutsättningar för en revolutionär explosion och att Moskvas åtgärder bestod i att från partiets led jaga alla ”personer med massinflytande” som fortfarande fanns kvar och detta under en rad olika förevändningar.

Så var i varje fall fallet vid konferensen i Buenos Aires mellan den 1 och 12 juli 1929. då den nya linjen framlades för det mexikanska partiet och de första åtgärderna vidtogs. Den 2 december avgick Rafael Carrillo, som exekutiven inte längre ville veta av, av hälsoskäl och ersattes som generalsekreterare av Hernán Laborde, en lokförare som varit partimedlem sedan 1925 och var känd för att ha lett en rad hårda strejker. Samtidigt med högern gjorde man sig också av med Vänsteroppositionen. Under ledning av Rosendo Gómez Lorenzo från Kanarieöarna genomfördes en djupgående utrensning bland ungkommunisterna. Negrete blev utesluten, tillsammans med majoriteten inom ledningen, efter att ha blivit svårt misshandlad – och allvarligt skadad – av ledarna och deras hantlangare.

I Brasilien har vi sett hur Astrojildo Pereira blev ersatt och att hans ersättare blev i sin tur inte långvarig. Partiet fick utstå en våg av nya ledare under tal om ”proletarisering”. Detta varade flera år – bara 1932 hade partiet fyra olika generalsekreterare – vilket åsamkade partiet enorma skador, och de skolade medlemmarna vände sig bort från det i protest mot en ogenomtänkt äventyrspolitik.

På andra håll i världen blev det sydafrikanska partiet ett av de mest drabbade. Den gamla ledningen under Sidney Bunting, en vit man som alltid hade förespråkat en afrikanisering av partiet, avsattes nu med ... afrikanisering som förevändning.³² I slutet av 1929 krävde Komintern att LAR (League of African Rights), som samlade svarta organisationer i kampen för lika rättigheter, skulle upplösas och det sydafrikanska partiet, CPSA, förbjöds att ha några kontakter med ANC. Bucharin och den svarte sydafrikanske ledaren La Guma kom överens om att det omedelbara steget i den revolutionära kampen i Sydafrika var upprättandet av ”en oberoende och demokratisk svart republik”. Den hållningen hade nästan bara motståndare inom CPSA, även bland de svarta.

Sedan kom den oerhörda attacken från en medelmåtta som för övrigt bara var en förbi-passerande i den kommunistiska rörelsen: Douglas Wolton, som hade återvänt från Leninskolan. Han talade i Kominterns namn och med dess stöd. I närvaro av James Ford och G I Safarov drev han, med kampen mot ”högeropportunisten och vit chauvinism” som förevändning, vid nionde partikonferensen igenom val utifrån en enhetslista till centralkommittén, vilket gjorde att Bunting och fem andra tidigare ledare inte kunde komma i fråga. I september 1931 blev Bunting utesluten, han hade då blivit symbolen för *buntingism* och betecknades som ”en imperialistisk blodsugare”, tillsammans med andra gamla medlemmar som Bill Andrews, en av partiets grundare. Traditionerna inom CPSA, dess demokratiska sätt att fungera, trampades ned. De som protesterade mot uteslutningarna blev i sin tur uteslutna, som Jimmy La Guma, som ändå var en av de ledande bakom afrikaniseringspolitiken. 1933 lämnade Wolton Sydafrika utan vidare och hördes därefter aldrig av.

CPSA hade hamnat i ett tillstånd av demoralisering och isolering som var svårt att föreställa sig. Var det så att Komintern spelade krona eller klave med sektionerna och olika äventyrare, förutsatt att de var beredda att underkasta sig? I sin bok *Pan-Africanism or Communism* får George Padmore, strax efter sin egen brytning, utlopp för all sin ironiska talang mot förslaget om en ”Svart republik” i USA som skulle sträcka sig från Västvirginia till Texas, något som

³¹ Martínez Verdugo, *a.a.*, s. 120.

³² För styckena om Sydafrika har vi utgått från ett bidrag till kollektivet i Amsterdam av Pieter Van Duin, ”Class struggle, race emancipation or national liberation? The communist movement in South Africa and the Comintern, 1919-1943” samt Hosea Jaffes bok *Africa*.

enligt honom var framsprunget ur Kuusinens fantasi och hade uppbackning av Bucharin i hopp om att kunna tillfredsställa den ”svarta sionism” som entusiastiskt svarat på Marcus Garveys löften om ”ett återvändande till Afrika”. De bästa svarta medlemmarna hade enligt Padmore blivit uteslutna för att ha motsatt sig detta krav på ett ”indianreservat”, ett Bantustan innan begreppet uppfunnits.³³ Detta förslag om ett apartheidsystem med stöd av offren drogs snabbt tillbaka, men skulle enligt Padmore ändå hinna leda till ett varaktigt sammanbrott för det sydafrikanska kommunistpartiet. Det är också tänkbart att det var en av faktorerna bakom olika kommunistpartiers satsning på nationalismen, som också skulle leda till desillusion, något som fallet Messali Hadj i Algeriet illustrerar.

I USA hade elimineringen av Jay Lovestone och hans anhängare inte varit någon enkel historia. Lovestone var hårdför och listig som en räva. Han hade dessutom kontakter med OGPU, den sovjetiska säkerhetstjänsten, om han inte rent av var en av dess agenter. Det sätt på vilket uteslutningen av honom skedde och stöldrarna och våldet mot vänsteroppositionen visade att partiet var fullt ut härdat i politisk gangsterism och inte hade mycket att lära av Stalin.

Historikern Theodore Draper har, som god stilist, gett en osedvanligt levande och färgstark skildring av Lovestones nederlag. Den amerikanske partiledaren visste vad försiggick bakom hans rygg och kände till motståndarnas plan. I Moskva hade han försäkrat sig om att kunna kommunicera med hemlig kod med Bertram D Wolfe. Han hade därför förberett kongressen omsorgsfullt, reglat varje dörr, och hade där 95 av 104 delegater på sin sida, avvek inte en millimeter från att förklara sin respekt och beundran för Stalin och lyckades rent av med schackdraget att få Stalins stöd via ”en grupp proletära delegater” i möteslokalen för att modifiera de organisatoriska förslag från exekutiven som dess representanter, tysken Philip Dengel och engelsmannen Harry Pollitt, just dikterat. Lovestone lyckades därmed få igenom en resolution som gjorde att han både kunde bevara sin egen ställning och rädda exekutivens ansikte.

Och ändå var han förlorad, eftersom han gått i fällan att låta sig inbjudas till Moskva. Om han vägrade skulle det ses som ett disciplinbrott. Men vad skulle hända om han åkte? Första steget var bara att Stalin gjorde en storartad uppvisning i blygsamhet, där han kritiserade dem som kallade sig ”stalinister”, predikade vänskap, gick emot fraktionsagerande och spelade förkämpe för alla möjliga dygder. Men när detta förförelseförsök stötte på motstånd följdes det snabbt av några seanser med verbala våldsamer och hotelser. ”För närvarande har du formellt fortfarande majoritet. Men i morgon har du det inte längre och du kommer att bli helt isolerad om du försöker börja bekämpa exekutivens beslut.”³⁴ Och strax därpå: ”Vem tror du att du är? Trotskij utmanade mig. Var är han nu? Zinovjev utmanade mig. Vad har det blivit av honom? Bucharin utmanade mig. Var är han? När du återvänder till Amerika kommer du och dina anhängare bara att ha era fruar med er”. Och så kom avslutningen: ”Det finns gott om plats på våra begravningsplatser”.³⁵ När Lovestone återvände, efter att ha gått med på allt man krävde av honom för att få lämna Sovjetunionen, var det för att upptäcka att Stalins förutsägelser besannats: i partiet, som förvisso många kommunister lämnat redan tidigare, hade hans 90-procentiga majoritet omvandlats till en minoritet med 2 procent. Det förekom våld på mötena och ständiga hot på gatan och i medlemmarnas hem. Hot vad gällde anställningar och öppen korruption. Alla sätt var bra. Lovestone var besegrad och det rejält. I den kollektiva ledning som ersatte honom skulle exekutiven lyfta fram Earl Browder. Han fick officiellt posten som generalsekreterare 1932 och skulle leda partiet i många år.

³³ G Padmore, ”Communism and Black Nationalism”, *Pan-Africanism or Communism*, s. 232-234 och 332.

³⁴ Citerat i T Draper, *American Communism and Soviet Russia*, s. 419.

³⁵ *Ibid.*, s. 422.

Nya ledningar i Asien

I Indonesien hamnade högern i skottlinjen i form av Darsono, som utsattes för rasande attacker av Musso som vid varje tillfälle återgav alla hans opportunistiska synder. Den 26 december 1930 uteslöt exekutivens presidium honom för ”opportunistism”, försök till allians med de borgerliga nationalisterna och satsning på rekrytering bland studenterna i stället för bland arbetarna.³⁶ Musso var nu partiets, PKI, obestridde ledare.

Sedan det andra partiet i Japan hade brutit samman och upplösts och Fukumoto uteslutits misstänkt för ”trotskism” blev repressionen våldsamt. Watenabe tog livet av sig. Närmare 30 personer arresterades, inte bara Arahata utan också Hakamada, Ichikawa, Kasuga, Kitaura, Nakayama och Shiga. En del förlorade förståndet, andra blev kvar i fängelse i tiotals år. Kombinationen av desperation och försäkringar om periodens revolutionära karaktär gav våldsamma men föga förvånande resultat.³⁷ Huvudrollen skulle intas av Seigen Tanaka, en ung kader inom ungdomsförbundet som varit aktiv bland bönderna och sedan, efter att ha gått med i det andra kommunistpartiet, lett en strejk med 6 000 hamnarbetare, arresterats och lyckats rymma. Han hade ersatt de ledare som arresterats och i april 1929 beslutat att samla ihop spillrorna efter det japanska partiet och sätta igång med väpnad kamp, ibland rätt och slätt karate, där hans skaror ingrep i strejker och även i demonstrationer för att bidra till ”radikaliseringen”. Han stödde sig på ungt kommunisternas avdelning i Tokyo. Givetvis blev han arresterad, vilket skedde i juli 1930. Episoden var typisk och utmärkande för Kominterns äventyrspolitik såsom den uttolkades av otåliga ungdomar. Den nye ledaren, som valts ut bland Kutvienerna som av Moskva ansågs som säkrare, var en man under 30 som också vistats ett antal år i Moskva. Jokichi Kazama hade arbetat flera år inom Komintern efter att ha gått ut KUTV i Moskva och sedan arbetat vid byrån i Vladivostok. Han kallades till möte med Orientbyrån som meddelade honom hans upphöjelse.

Parallellt med arbetet på att reorganisera partiet skrev han ”1931 års teser”, som han trodde avspeglade ”linjen” och som uppmanade till omedelbar proletär revolution, utan någon övergångsperiod. Han skulle falla i oktober 1932. Några kadrer undkom katastrofen under en tid. Nobumichi Ukai, som hade studerat vid Leninskolan 1930-1933, skickades inte tillbaka till Japan, utan verkade i det fackliga sekretariatet för Stilla havsområdet. Han skulle senare bli angivare under namnet Joe Koide. Det förekom fortfarande och skulle i det längsta inom Komintern förekomma personliga strider, rivalitet och krockar mellan olika ambitioner, men apparaten försökte överallt sätta stopp för allt som påminde om tendenskamp och all verklig politisk debatt. Då inleddes, i det ryska partiets efterföljd, vad som senare skulle kallas ”personkulten”, då egenskaper som förtjänster och fasthet hyllades men särskilt ”Ledarens” överlägsenhet och ofelbarhet.

Likvidering av hela sektorer

Bland det mest slående var att hela verksamhetssektorer drabbades. Det förekom direkt likvidering (som skulle pågå under hela ”tredje perioden”) av rester från den föregående perioden, oavsett om det handlade om medlemmar eller organisationer. Oftast visade det sig för övrigt att utrensningar, fördömanden, avståndstaganden och uteslutningar var sämsta sortens botemedel som ledde till förstörelse, slitningar och oreparerbara brytningar. Vi har tidigare sett att Komintern försökte sprida en politik som hämtat inspiration från Kina.

Nordafrikanska stjärnan (ENA) hade grundats av det franska kommunistpartiet efter instruktioner från Komintern i syfte att bilda ett ”algeriskt Guomindang” som partiet skulle

³⁶ RTsKhDNI 495/2/37.

³⁷ Vi har här använt oss av Tosio Iwanuras bidrag till *Amsterdam 1992*. ”The Japanese Communist Movement”, samt Langers arbete.

kontrollera. Algerier som blivit kommunister i Frankrike i början av 1920-talet, av vilka en del därefter studerat vid KUTV eller Leninskolan, engagerades i detta arbete. Dess ordförande Hadj Ali och generalsekreteraren Messali Hadj var medlemmar av det franska kommunistpartiet. Tredje periodens politik skulle göra att Messali Hadj för gott fjärmade sig från Komintern. Han satsade i stället på att i Frankrike bygga ett nationalistiskt och folkligt parti, starkt färgat av marxism och kommunism förvisso men också föregångaren till den algeriska nationaliströrelse, som under uppbygget kastade ut de kommunister som inte följde Messali. Skilsmässan slutade med brytning och öppet krig.

En liknande kris var på gång bland de aktivister som fått i uppdrag att arbeta inom Anti-imperialistiska förbundet och Internationella kommittén för svarta arbetare inom Profintern, som historikern Dewitte kallat ”Svarta internationalen”, bildad i juli 1928 och med uppdrag att ”arbeta för kontakter mellan svarta arbetare i hela världen och samla de stora massorna av det svarta proletariatet bakom klasskampen”. Vid kongressen i Hamburg 1930 var Afrika representerat av delegater från Liberia, Gambia, Senegal och Sierra Leone. Fyra afrikaner invaldes i exekutiven. Drivande var George Padmore³⁸ från Trinidad, som egentligen hette Malcolm Nurse. Han var en enorm arbetsmyra och en karismatisk ledare som först arbetat bland de svarta i USA, en kommunist som därefter undervisat ett år vid KUTV, flackat omkring i alla svarta länder på jorden och rekryterat Johnstone Kamau (Jomo Kenyatta) – som deltog vid Förbundets kongress i Frankfurt – men inte barndomsvännen C L R James. Förbundets säte låg i Hamburg i ett slitet område nära hamnen och utgav sig vara en sjömansklubb. Han hade många vänner där, varav en som stod honom mycket nära, kommunisten Edgar André.

Han var missnöjd med att bli förflyttad till Wien 1930, där han kände sig isolerad från resten av världen. Han skulle dock där skriva en utmärkt bok, *Life and Death of Negro Toilers* och blev vän med Nancy Cunard. Han var förtvivlad över alla kontroller, alla käppar i hjulet, misstänksamhet, dumhet och kanske till sist också en viss rasism. Han satt fängslad flera månader efter Hitlers maktövertagande och skulle när han lämnade fängelset upptäcka att han inte hade blivit informerad om att de svarta arbetarnas organisation upplösts. Han kunde givetvis inte godta denna politiska åtgärd som han såg som en gest mot kolonialmakterna. Han skulle fatta beslutet tillsammans med sin vän, sudanesen (maliern) av bambarafolket Tiemoko Garan Kouyaté, som uppgavs ha en exceptionell charm. I Frankrike tog han ledningen för ”arbetet bland de svarta” – ”Försvarskommittén för den svarta rasen” – som påbörjats på 1920-talet av senegalesen Lamine Senghor, som hade hunnit dö av utmattning, umbäranden och tuberkulos. Inte heller där hade de stalinistiska kommunisterna haft någon ersättare. Bekymrade det dem?

Södra Fjärran östern

På Filippinerna skedde brytningen mellan nationalister och kommunister, obligatorisk för de senare, inom Congreso Obrero som de dittills kontrollerat tillsammans. Efter splittringen i maj 1929 tog kommunisten Crisanto Evangelista över ledningen för den fackliga landsorganisationen KAP. Kommunistpartiet hade rötter där men drabbades också snart av repressionen.

Som framgått hade partiet i Indonesien, PKI, brutit med det nationalistiska partiet under Mohammed Hatta, som man hade försökt stödja sig på under tiden med Förbundet mot imperialism. Nu inleddes en lång period av isolering med uteslutning av ”högern”, som precis som i Latinamerika, i de flesta fall var personer som varit engagerade i masskamp och fackliga strider. Nederlaget 1926 fortsatte att utgöra en tung börda och var kännbart under lång tid inte

³⁸ Förutom J Liauzu och P Dewittes arbeten (se bibliografin) har vi framför allt använt James R Hookers biografi *Black Revolutionary, George Padmore's Path from Communism to Pan-africanism*.

bara vad gällde relationerna mellan ledarna utan också i sinnena på de medlemmar som inte förstått vad som hade hänt med denna så emotsedda ”revolution” som förvandlats till äventyrspolitik och mardröm. Även där skedde improviserade ledarbyten: Efter Leninskolan vände sig Alimin till GPU, uppenbarligen påverkad av sin kinesiske ”vän” Kang Sheng, där han skulle vara en effektiv agent runt om i världen fram till 1934, då han tog sin tillflykt till Yunnan.

I Indien hamnade kommunistpartiet i rejäl utförsbacke. Gangadhar Adhikari anlände från Moskva i december 1928 – drygt tre månader efter Kominterns sjätte kongress – med anvisningar om den nya politiken.³⁹ Det indiska partiet, CPI, upptäckte då att man hädanefter inte bara skulle attackera Gandhi utan även kongresspartiets vänster, från Jawaharlal Nehru till Subhas Chandra Bose, och Independence League; dessa ”vänsterpersoner” var farligare än Kongresspartiet. Komintern ålade dem också att bryta med Workers and Peasant Party och upprätta en egen, oberoende, organisation. Det indiska partiet motsatte sig försiktigt politiken, och bröt inte sönder något. Sålunda återbildades partiet i december 1928 i hopp om att lyckas genomföra den föreskrivna vändningen utan några katastrofala kollisioner.

Men den processen avbröts tvärt den 20 mars 1929 med arresteringen av 31 ledare inom partiet och fackföreningarna. De anklagades för en sammansvärjning i syfte att beröva kungen av Indien hans suveränitet. Det var vad som kallades ”sammansvärjningen i Meerut”. Domarna, som kom först efter tre och ett halvt års förundersökning och följaktligen häktesförvaring, blev hårda: Muzaffar Ahmed dömdes till livstids fängelse och S A Dange till tolv år. Följderna för partiet blev lika svåra som den politik Komintern hade framtvingat och som bland kadreerna väckt en klart fientlig reaktion, vilket inkluderade Kominternledningens metoder. 1934 hade CPI knappt mer än 140 medlemmar. ”En kärna till provisorisk centralkommitté”, ett embryo till ledning, återskapades först i november 1933 av Adhikari.

Till förlustsidan kan också föras hela det japanska partiet efter de ultravänsteristiska teserna 1932 och arresteringen av Jokichi Kazama och hans centralkommitté i oktober 1932. Det dog efter att aldrig ha fått möjlighet att leva, mogna, kämpa på egen hand, av att ha utsatts för odugliga ledare tillsatta utifrån, av tvära kast och absurda direktiv. I början av 1933 hade det drabbats av den värsta sortens dödliga sjukdom, den rädsla och den misstänksamhet som drabbar personer som tvingats under jord utan perspektiv. Olika fraktioner anklagade varandra ömsesidigt för att vara ”tjallare” och de verkliga tjallarna behövde bara se på och avvakta. Sedan Einaro Noro hade fallit 1934 och framför allt efter Satomi Hakamadas fall 1935 – ännu en Kutvien som inte utträttat några underverk – skulle ridån gå ner för detta parti.

Anti-Imperialistiska förbundet

Ett annat betydande frånfälle var Anti-imperialistiska förbundet, vars politik redan tycktes dömd men där landvinningarna försvann genom häftigheten i brytningen och missbruket av ultimatum. Kommunisternas våldsamma polemik mot APRA satte givetvis stopp för omedelbara möjligheter till någon anti-imperialistisk front. Till detta kom fördömanden av Sandino som ”småborgerlig nationalist” och det mexikanska partiets brytning med honom sedan han tagit sin tillflykt till Mexiko, då han anklagades för att ”liera sig med den kontrarevolutionära mexikanska regeringen” och därmed motarbeta ”en anti-imperialistisk front”. För att inte tala om mordet på Mella, som varit förbundets fyrbåk i Latinamerika. Anti-imperialistiska förbundets generalsekreterare Gibarti, högst sannolikt GPU:s man, övervakade där på nära håll medlemmar av kommunistpartierna. Således avsattes indiern Virendranath Chattopadhyaya, som i egenskap av kommunist fått höga poster inom förbundet, på grund av sympatier för ”de försonliga” inom KPD och Komintern. Brytningen blev våldsam med den palestinske vänster-

³⁹ Overstreet och Windmiller, *Communism in India*, s. 128.

nationalisten Hamdi Hussein, som givetvis inte kunde gå med på direktiven. Som historikern Walter Laqueur skriver bestämde man sig för att inte liera sig med Hussein utan i stället liera sig med dennes vänster ... som inte existerade. Vid kongressen i Frankfurt 1930 lyckades Münzenberg med nöd och näppe att förhindra uteslutning av Sandino och APRA, vilket skulle ha varit en ljudlig bekännelse av Anti-imperialistiska förbundets sanna natur; sönderfallsprocessen var uppbromsad, men oundviklig.

Dessutom pågick ständiga småfejder inom byråerna, om kontroll och om misstankar. Mustapha Haïkal, som gjort efterforskningar i Förbundets och Münzenbergs arkiv i Moskva, sammanfattar mycket väl döds kampen i verksamheten och sinnesstämningarna hos den man som bildat och varit ledande under en tid då en annan politik varit rådande:

Münzenberg, som inte hade varit närvarande vid diskussionerna i november [1927] i det politiska sekretariatet inom Kominterns exekutivkommitté [...] fick mycket snabbt känna av följderna av den nya politiska linjen. Detta kom framför allt till uttryck i häftiga gräl med Kominterns utsände, Codovilla [...]. I flera brev klagade Münzenberg över att Codovilla strukit [namn] från listan över inbjudna till allmänna rådets sammanträde, vilket gjorde att betydande namn inte skulle kunna medverka. [...] I Bryssel [...] inleddes sålunda den sönderfallsprocess, som fram till början av 1930 skulle leda till att alla framträdande icke kommunistiska grupper skulle lämna Förbundet, eller eventuellt bli sidsteppade av kommunisterna. Denna episod avspeglade den politik som gällde under Kominterns ”tredje period” och utgjorde ett ledande inslag i den [...].

De närmaste månaderna blev han allt hårdare pressad. Förbundet i sig var inte längre något annat än Kominterns agentur, vilket fick Kominterns politiska sekretariat att fråga sig om det inte var lika bra att upplösa organisationen utan vidare. Inget illustrerar mer hur förlamat Förbundet var än att en stor del av sekretariatets material 1933 hamnade i nazisternas händer av det enkla skälet att ingen gett Förbundets sekretariat tillstånd att överföra materialet från Berlin till Paris utan klartecken från Moskva.⁴⁰

En vändning i Palestina⁴¹

Vändningen blev särskilt brutal i Palestina, som, tillsammans med judarna, utgjort kärnan i kommunismens start i Mellanöstern. Men nu handlade det om att bekämpa sionismen och arabisera partiet. Bohumir Šmeral skickades på studieresa av Kominterns exekutiv i augusti 1929, och hade bara varit på plats några dagar när antijudiska upplöpp bland araberna bröt ut den 22 augusti med de första massakrerna på judar. Det palestinska partiets sekretariat, som satt i sammanträde, tolkade våldet som resultatet av det inflytande som utövades av stormuftin av Jerusalem Hadj Amine al-Hussaini, en integrist och ultranationalist. Resolutionerna hade en tämligen fientlig ton mot det som hänt och just innan han lät sig evakueras fick Šmeral igenom ett tillägg där det talades om ”det destruktiva och farliga inflytandet från klerikala element inom den nationalistiska rörelsen” som slog fast omöjligheten av någon uppgörelse med muftin och hans anhängare.

I själva verket var kommunisterna omskakade av massakern på arbetare och helt oskyldiga fattiga judar och man var dessutom övertygad om att de arabiska massornas agerande hade revolutionära rötter bland bönderna. Efter Šmerals rapport – som var långt ifrån tydlig – fördömde exekutiven kommunistpartiets hållning, som talat om ”antijudiska pogromer” och betecknade i stället upplöppen som en del av ”en arabisk resning mot sionismen och den brittiska imperialismen”.

Kominterns politiska dom uttalades, vilket Hon-Tov framhåller, av Giorgi Safarov, som kort dessförinnan blivit ansvarig för Mellanöstern-frågor. Kominterns inställning var helt klar:

⁴⁰ M Haïkal, *Willi Münzenberg*, s. 126-127.

⁴¹ Se den skildring Jacob Hon-Tov gör i *Communism and Zionism in Palestine*, s. 118-125. Framställningen baseras på israeliska arkiv.

man såg det judiska samfundet i Palestina som en förtrupp till den brittiska imperialismen. Arabiseringen av det palestinska partiet, som inleddes omedelbart och i accelererande takt, lämnade vind för våg de judiska veteraner som i Palestina gått från sionism till kommunism. De hade sett sig som ett avant-garde och fick nu tillstå att de inte var det längre och att andra tagit deras plats. Många av dem skulle aldrig hämta sig.⁴² Det palestinska partiet och de sektioner det hade bidragit till att bilda i arabvärlden skulle heller inte göra det.

”Fallet” Chile⁴³

Konflikten i Chile mellan partiledningen och den opposition som uteslöts 1931 verkade till en början ojämn. Lafferte hade sekretariatet i Montevideo bakom sig, dvs Kominterns apparat, dess ekonomiska och materiella resurser i allmänhet och även manskap. Dessutom var han kapabel att tillgripa alla medel för att krossa motståndaren – och hans hantlangare ryggade inte tillbaka för mord, exempelvis på en av de hidalgustiska motståndarna inom byggfacket, Pedro López Caceres. Men också motståndarsidan var stark. Manuel Hidalgo var en jordnära man – hans kamrater hade döpt honom till Indianen på grund av sitt utseende och sin listighet. Han hade i tur och ordning varit snickare, facklig heltidare och advokat. Det var en bra talare, en man som slog an på folkdjupet, en sann ledargestalt och även en lojal person med respekt för demokratin. Han var en folkledare som länge skulle vara senator, alltid återvald genom sin personlighet – sin ”karisma” som en del sade. Kring sig hade han kadrer av mycket värdefulla arbetare och bönder som Emilio Zapata, Pablo López och flera andra som skolats i bolsjevismens traditioner före stalinismens uppkomst.

I det på grund av den internationella krisen mycket spända sociala läget hade laffertisterna inte omedelbart några möjligheter att fullt hänge sig åt ”tredje periodens” dåliga vanor, vilket ledde till ett än större hat mot motståndarna. Denna situation ledde för övrigt till att många grupper som var på väg att radikaliseras vände sig från ”kommunismen” i ett läge då flera spontana utbrott, framför allt inom armén och bland bönderna, tycktes kunna bana väg för en revolutionär kris. Första tillfället kom i september 1931 sedan regeringen beslutat att sänka ersättningen med 10 procent inom krigsmakten. Då reste sig matroserna på kryssaren *Almirante Latorre*, arresterade officerarna och krävde en speciell skatt på de stora förmögenheterna. Strejkkommittén, som leddes av underofficeren Ernesto González, tog kontakt med partier och organisationer inom arbetarrörelsen, samtidigt som man avfärdade allt kommunistiskt eller socialistiskt förmyndarskap. Oppositionen kring Hidalgo satte genast igång med att bygga en revolutionär kommitté av enhetsfrontskaraktär dit också anarkisterna anslöt sig, liksom några fackliga grupper och marxistiska socialistpartiet, som beslutade att förbereda en generalstrejk. Laffertes parti ringaktade Revolutionära kommitténs propåer. Det gjorde ingenting medan oppositionen lyckades anordna en demonstration som visserligen slogs ned fort av polisen. Alltmedan de andra organisationerna var engagerade i försvaret av de matrosor som repressionen drabbat, organiserade Laffertes parti, med deltagande av en handfull medlemmar, under julnatten några veckor senare en attack mot två kaserner. Hidalgos parti brännmärkte detta initiativ av ”en grupp som systematiskt mördade revolutionen” genom ”provokationer” som ”blev ett stöd för bourgeoisien”.

Ett nytt tillfälle skulle dyka upp, sanningen att säga på typiskt latinamerikanskt vis, på grund av att den ekonomiska krisen hade förvärrats och på grund av presidentens oerhört impopulära politik. Den 4 juni 1932 skulle en grupp officerare göra en statskupp i samarbete med några små socialdemokratiska grupperingar. Den starke mannen i den junta som upprättades var chefen för flyghögskolan, den populära översten Marmaduke Grove. Juntan tillkännagav införande av ”en socialistisk republik” och genomförde populära åtgärder som att återställa

⁴² J Hon-Tov, *a.a.*, s. 122-125.

⁴³ Vi har här fortfarande använt oss av Luis Vitales arbete.

föremål som hade pantsatts och ett moratorium på skulder och hyror. Det var så Paris-kommunen hade startat. Juntan utlovade också förstatliganden, att bönderna skulle skyddas, åtgärder för löntagarna och inom utbildningen men samtidigt klargjorde man: ”Medlemmarna av den nya regeringen har slutit upp bakom revolutionens sak just för att förhindra den kommunistiska diktatur som den kapitalistiska regimen oundvikligen leder till.”

Denna gång befann sig de båda kommunistiska organisationerna inom Revolutionära rådet för arbetare, bönder, soldater och matrosar, som samlades på det universitet som hidalgisterna hade kontroll över. Men de skulle inta motstridiga ståndpunkter. Laffertes folk krävde total opposition mot juntan, Hídalgos anhängare förespråkade ”kritiskt stöd” och för att ge kraft åt detta ville man ha beväpning av proletariatet. Efter att ha förlorat en omröstning inom rådet lämnade Hídalgos kommunister det och bildade en annan församling, Alianza Obrera, som ställde sig bakom deras politik om kritiskt stöd och beväpning av proletariatet. Men det blev i själva verket varken debatt eller revolution: den 12 juni störtades juntan av högermilitärer som satte stopp för ”den socialistiska republiken”. På initiativ av Hídalgos kommunister lanserade nu Alianza Obrera parollen om revolutionär generalstrejk: tre dagar då alla tåg stod stilla i likhet med en rad andra verksamhetsområden.

Vid det efterföljande valet fick de oppositionella kommunisterna två mandat: Hídalgo i senaten och Zapata i deputeradekammaren. I presidentvalet stödde de Grove med följande förklaring: ”Kommunistpartiet kämpar för proletariatets enhet och enad revolutionär handling under dess ledning och i rådande läge utgör Grove, trots sina kamraters barnsliga vänsterism, en solid bas för politisk enhet som kan omvandlas till verkningsfull revolutionär handling för maktövertagande.” Resultatet av presidentvalet var belysande: Alessandri, bourgeoisens kandidat, fick 187 000 röster och Grove drygt 60 000 medan Lafferte bara uppnådde 4 128 röster. I Chile ledde inte tredje perioden till någon blodig katastrof, men kommunistpartiet reducerades till ett minimum och banade väg för ett stort socialistparti.

Den 19 april 1933 bildades ett socialistparti av nytt slag genom en sammanslagning av olika redan existerande socialistiska grupper. Ett parti av nytt slag eftersom det avvisade Andra internationalens opportunist och klassarbete och Tredje internationalens äventyrspolitik och sekterism. Man fastslog att socialismen inte kunde födas genom gradvis utveckling av kapitalismen och bidrog till att stärka arbetarrörelsen. Det stalinistiska kommunistpartiet hade nu ett mycket seriöst hinder för sina provokativa och destruktiva initiativ. Det kunde inte omvandla den desperata bonderesningen 1934 till något blodigt äventyr.

Nya och bräckliga ställningar: Mellanöstern

Man avrustar inte ostraffat ett avantgarde i ett land utan arbetartradition, utan erfarenheter av masskamp. Egypten utgör ytterligare ett exempel. 1939 avskaffade regeringen som leddes av Isamil Sedky, för övrigt ordförande för landets industriförbund och i tjänst hos den brittiska ockupationsmakten, utan motstånd landvinningarna från revolutionen, upphävde konstitutionen från 1923 och inledde terror mot arbetarnas organisationer. Nya kärnor av kommunister skulle ändå uppstå. Ställningarna började klarna i Mellanöstern, även om de fortfarande var oerhört bräckliga. 1932 uteslöts Fouad Chimali ur det syrisk-libanesiska kommunistpartiet. Där återstod Madoyan. I Syrien framträdde två unga ledare, typografen Mustafa Aris som skulle hamna i fängelse medan läraren Khaled Bakdach landsförvisades under tre år. Araben Sadi blev kortvarigt ledare för det palestinska partiet.

I Irak framträdde de första dragen av en kommunistisk organisation. De första spåren går till några unga män som studerat vid KUTV i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet. Celler och grupper började träffas 1933. Partiet självt skulle inte bildas förrän i juni 1935. Två namn är värda att nämna här: Petros Vassili, född i Tbilisi, som talade alla språk i Mellanöstern och Östeuropa. Han var skrädderiarbetare. Den andre var Fah' d, ”Pantern”. Denne unge man, som

först varit bokhållare och därefter elektriker, hade varit Vassilis elev 1927 och hade av honom blivit undervisad i elementär marxism. Därefter hade han bildat en rad kommunistiska celler i södra Irak med hjälp av gamla elever vid KUTV som han träffat i Bagdad 1933. Därefter hade han begett sig till Sovjetunionen. Framstegen i denna del av världen var tydliga men begränsade och grupperna bestod av allt från några fåtal medlemmar till några dussin. De hade ingen historia, vilket var både ett handikapp och en fördel. Men hade de någon framtid?

Självordspolitik

Vi tänker inte gå in i detalj på Kominterns politik under ”tredje perioden”. Vi har visat utgångspunkterna för den med teorin om ”social-fascism” och den analys som hade gjorts vid exekutivens tionde plenarmöte. Vi har sett hur dess krav, och inte minst det motstånd man stötte på både bland medlemmar och i olika konkreta situationer, hade lett till att exekutiven påtvingat alla sektioner en regim av underkastelse under veritabla prokonsuler som man skickat ut som ”instruktörer” och som, med Bullejos ord, visste en del om de ”lakejer” man befordrade. Skildringen av en komplicerad situation har gjort att vi valt att koncentrera oss på tredje periodens följder i nyckelländer som Weimartidens Tyskland, som hotades av ”en brun tidvattenvåg” och den speciella form den antog i Kina. Och vi har sett en del av följderna av denna politik i ett land som Japan. Att gå längre och granska ”tredje perioden” i alla betydande länder skulle antagligen leda för långt. Vi nöjer oss därför med några exempel.

Först Italien, där kommunistpartiet – av förståeliga skäl – bäst hade stått emot nya fantasifulla analyser av ”nya” former av fascism. Vi lämnar därhän de allmänna analyserna, Kominterns, eller de specifika, där Togliatti ofta införde sina egna nyanser och subtiliteter, och ägnar oss i stället åt ett politiskt och mänskligt bokslut. Det blir torrt och brutalt och, vilket Giorgio Amendola understryker, som en ”vändning” på det internationella planet förknippat med en vänsteristisk, sekteristisk och schematisk inriktning. Luigi Longo lade fram en plan på ”försvarsgrupper bildade av hela arbetarmassan i rörelse”. I mars 1930 skrev *L'Unità*: ”Vi måste sätta stopp för fascismen och kapitalismen som sedan sju år förtrycker oss, svälter ut oss och åderlåter oss: detta är den avgörande och mest angelägna frågan idag.” I mars-april-numret samma år av *Avanguardia* hette det: ”På Första maj måste vi inleda våldsamma gatustrider mot klassfienden” och det sades att det bara var normalt att medlemmar som hade återvänt för att kämpa då visade prov på lite ”revolutionär otålighet”. I kommunkéerna talades det triumfatoriskt om 5 000 nya medlemmar, men sanningen var att huvuddelen av de ledare som hade utsetts att upprätta ”ett inre centrum” knappt en månad efter att ha återkommit befann sig bakom lås och bom efter att ha arresterats under förberedelserna av en manifestation den 1 augusti mot krig och fascism, något som man inte hade avhållit sig från att tillkännage högljutt i flygblad och på affischer.

Ledningens brådska när det gällde att utpeka den unge Vecchi som ”förrädare och angivare”, hans far hade gått över till fascisterna, är suspekt och från fängelset varnade Camilla Ravera för denna förklaring. Försättningen var simpel och än värre än hela denna dåraktiga politik. Den unge Eros Vecchi lyckades, med hjälp av ett förfalskat pass som partiet försett honom med, att ta sig till Frankrike. I Sartrouville blev han kallad till ”yttre centrets” lokal där han dömdes till döden. Men han satte sig av alla krafter till motvärn mot sina ”bödlar” – på samma gång partiledare och domare – och lyckades sårad fly för att på gatan hittas livlös av en brevbärare. Sedan polisen hade hittat en rad dokument blev denna händelse förevändning för att arrestera ett hundratal kommunister i Frankrike och en presskampanj mot den kommunistiska ”tjekan”. Fängelsestraff och andra slag fortsatte att hagla.

De italienska kommunisterna hade ändå inte gett sig utan strid inför de stalinistiska dåraktigheterna under ”tredje perioden”. Vid centralkommitténs möte i mars 1930 riktades hårda attacker mot dem som kallades ”de tre”, de tidigare ledarna för det underjordiska centret som

tagit sin tillflykt till Paris, Pietro Tresso, alias Blasco, Alfonso Leonetti, tidigare medarbetare till Gramsci, och den facklige aktivisten Paolo Ravazzoli. Dessa tre respekterade medlemmar hade öppet vänt sig mot den nya politiken och de katastrofala följderna av den. De skulle mycket snabbt bli uteslutna.

Tredje perioden har skildrats på följande färgstarka sätt av A Stinas. Efter att ha påmint om deklARATIONERNA I *Pravda* om massornas radikaliserings och den omedelbart förestående revolutionen skriver han:

Det krävdes att kommunistpartierna genom sitt agerande gav en illusion om att läget verkligen var sådant. Och om det inte går att genomföra revolutioner och generalstrejker på kommando kan man ändå få till stånd ”kämpande manifestationer”. I Aten exempelvis, på centrala platser (som Haftia eller Syntagmatorget) klev i rusningstid en talare från partiet upp på en stol och attackerade från denna tribun social-fascisterna, agrar-fascisterna, ärke-fascisterna, de trotskistiska agenterna inom säkerhetstjänsten, och avslutade med en flammande appell till generalstrejk och att bönderna skulle göra väpnade expeditioner i städerna.

De fåtaliga partimedlemmar och ungtkommunister som slutit upp applåderade och flydde sedan hals över huvud när poliserna gick till angrepp med batonger mot oskyldiga förbipasserande. När vid ett tillfälle i Haftia ridån dröjde med att gå upp över denna skamliga komedi över arbetarrörelsens principer ropade polischefen, som var på plats sedan länge och bara väntade, till Klaras, den ständige talaren vid dessa illegala möten: ”Hördu, Thanassis, när ska vi börja?”⁴⁴

Kommunister mot arbetare?

I en del fall fick den nya politiken kommunisterna att ta till våld mot arbetarmassorna, vilket kunde ta sig hissnande uttryck, som i Polen. Hersh Mendel (Sztokfisz) hade återvänt till Polen från Sovjetunionen 1930. Han skriver: ”Vi hade lidit skeppsbrott såväl moraliskt som politiskt. Det var en tid då kommunistpartiet ville bestämma allt med hjälp av kniven.”⁴⁵ Han berättar om vad som hänt ”bland judarna”:

Många fackföreningar hade drabbats av splittringar. Tidigare hade strejkerna planerats och genomförts gemensamt. Men nu när man ägnade sig åt att behandla fackföreningarna inom Bund som fascistiska gick det inte längre att hoppas på någon enighet! Vi beslutade om att gå ut i strejk och sedan, med revolverna beredda, skulle vi stöta på arbetare från andra fackföreningar. Det följde förfärliga inre strider inom arbetarnas led. Och samma saker hände på de polska fabriker. ⁴⁶

Efter att ha skildrat en hemsk episod där en bageriarbetare som tillhörde Bund mördades av den kommunistiske bageriarbetaren Luxemburg, en icke läskunnig man, och hur denne därpå massakrerades av polisen, fortsätter han:

Det gick inte en vecka utan att vi uppmanade till generalstrejk. Bara en handfull unga judar deltog. Vi var tvungna att spela upp hela denna komedi för att tillämpa Stalins tes om att den första generalstrejken kunde leda till väpnat uppror. Även i Polen måste det bli generalstrejker! Eftersom ingen brydde sig om uppmaningarna drevs vi att gå till vissa överdrifter! Vi demonstrerade var och varannan dag. Inte en enda polsk arbetare deltog; även de judiska arbetarna hade tröttnat med undantag för några ungdomar. Och de var inte många.

Polisen hade inga problem att skingra demonstranterna. Vid varje demonstration skadades folk. I stället för att sätta stopp för detta förfärliga äventyr ville partiet fullborda det med några dödsoffer! Om massorna hölls sig undan berodde det på att vi inte gett dem möjlighet att slåss med vapen i

⁴⁴ A Stinas, *Mémoires*, s. 137.

⁴⁵ Hersh Mendel, *Mémoires d'un révolutionnaire juif*, s. 300. [engelsk översättning: *Memoirs of a Jewish Revolutionary*]

⁴⁶ *Ibid.*, s. 301.

hand! Vi skulle därför beväpna demonstranterna. Partiet hittade dessutom ett sätt att få till stånd väpnade sammanstötningar.⁴⁷

Han kommer med ytterligare vittnesmål om den nya politiken: ”Ett särskilt skamligt kapitel: stölder organiserades i varuhusen. Partiet ville visa att Polen hade drabbats av en förskräcklig hungersnöd. För att göra detta trovärdigt organiserade man stölder i livsmedelsbutikerna av folk som höll på att dö av svält. Partiet organiserade således plundring ...”⁴⁸ Den polske veteranens slutsats sammanfattar den tragiska situation som uppstått genom de stalinistiska direktiven och kommunisternas inledande reaktioner på dem:

Medan kommunistpartiet organiserade stölder i varuhusen, uppmanade till generalstrejk en gång i veckan och beordrade väpnade demonstrationer, lämnade antisemitiska huliganer varje dag några döda judar på trottoarerna. Bunds *bjuwkess* stoppade dem ofta och gjorde tillvaron sur för dem. Vi vände oss till partiet för att få det att i varje fall avdela något dussintal polska arbetare som å den proletära solidaritetens vägnar skulle hjälpa oss att slå tillbaka huliganerna. Partiet svarade att man inte kunde tillgodose vår begäran eftersom det inte fanns några arbetare av det slag vi var ute efter! Läget var revolutionärt, vi var nära inbördeskrig ... men partiet kunde inte förse oss med tio arbetare för att hjälpa oss att jaga bort dem som låg bakom pogromerna!⁴⁹

Blodiga äventyr

Om man vill närma sig samma fråga från en annan vinkel kan man för Latinamerikas vidkommande kasta ett öga på de texter som låg till grund för tredje perioden där. I en resolution från det mexikanska partiets plenum i juli 1929 hette det:

Att bourgeoisien och småbourgeoisien i Mexiko ställt sig på imperialismens sida har förvärrat kapitalisternas problem i stället för att lindra dem. För den revolutionära rörelsen bland arbetare och bönder öppnar sig nu ljusa perspektiv i kampen om makten. I Mexiko idag består kampen mot kapitalismen, inklusive den som kallas nationell, av kamp mot imperialismen och kamp mot imperialismen innebär kamp för socialismen, knuten till kamp mot latifundismen på landsbygden. Bourgeoisien och småbourgeoisien har förlorat alla drag av anti-imperialism. [De] får alltmer en öppet fascistisk karaktär. [...] Den småborgerliga och demokratiska revolutionen 1910, som nu är avslutad, löste inga av de problem som de arbetande massorna står inför. De deltog i den men det slutade med kontrarevolution [...]. Att en ny revolution är omedelbart förestående framgår av att det inte finns någon lösning på de allvarliga problem som rör landets frigörelse från det imperialistiska oket, jordfrågan och arbetarfrågan.

[Genom sin inriktning] kommer den att utgöra en del av den internationella proletära revolutionen, en arbetarnas och böndernas revolution i Latinamerika, som inledningsvis på landsbygden kommer att vara småborgerlig och demokratisk revolution för att bli av med latifundismen, medan den i städerna kommer att vara socialistisk. Drivkraften kommer att utgöras av arbetarna, peonerna, förslavade bönder, fattiga *ejidatarios*, jordlösa bönder, utblottade massor som reser sig mot imperialismen, mot bourgeoisien, mot reformism och anarko-syndikalism.⁵⁰

Vi skulle kunna fortsätta med kommunistpartiets hegemoni och upprättandet av en arbetar- och bonderegering. Men vi stannar här. De tomma fraserna hade inte uppstått under ryska revolutionen och heller inte med bildandet av Komintern, de skulle få internationell spridning under tredje perioden. Men det går att förstå hur detta synsätt, med sina messianistiska och tusenårsrikesaktiga övertoner, skulle leda till onödig blodspillan, framför allt bland de fattigaste och minst skolade befolkningsgrupperna, de mest lättrogna. Tredje perioden innebar direkt äventyrspolitik och mycken blodspillan. Den strejk som kanske kostade mest

⁴⁷ *Ibid.*, s. 302.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 303.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 304.

⁵⁰ Citerat i A Martínez Verdugo, *Historia del comunismo en México*, s. 131-132.

människoliv i mänsklighetens historia var strejken bland *bananeros* mot United Fruit i Santa Marta i Colombia i november 1928.

Bananeros-strejken

Det amerikanska företaget ägnade sig åt skamlös exploatering av arbetarna genom att stödja sig på ”en reservarmé” av nybyggare som hade installerat sig i utkanterna av plantagerna och som det lämnat några jordlappar åt. Det colombianska kommunistpartiet gjorde en agitations- och propagandarunda där man manade till organisering och kamp. Där ingick den storartade talaren María Cano som fått sitt genombrott under solidaritetskampanjen med Sandino. Kommunisterna leddes av Ignacio Torres Giraldo, en tidigare *bananero*, och Raúl Mahecha, en tidigare anarko-syndikalist. De hade tagit ledning över rörelsen vars huvudkrav, sedan kollektivavtal undertecknats som också innebar rätt till sjukvård, främst gick ut på att lagarna skulle tillämpas. Augusto Durán och de båda utländska instruktörerna, fransmannen Octave Rabaté och amerikanen Kornfeder, fanns också på plats. Sedan kraven avvisats och arbetsgivarsidan vägrat förhandla beslutades om strejk den 11 november då redan drygt 400 arbetare hade fängslats. En kampanj som fördömde våldet, ”kommunisternas terror”, igångsattes mot de strejkande. Historikern Ricardo Sánchez skriver: ”Cortés Vargas talade om en sovjet i området och regeringen hävdade att det inte handlade om någon strejk utan om ett uppror.”⁵¹

Victor Alba hävdar att kommunisterna, efter att ha tagit ledningen i strejken, ”omvandlade den till politisk strejk, attackerade truppstyrkan och utlöste på så sätt en grym repression”.⁵² Hade inte den kommunistiska ledningen för rörelsen kunnat undvika fällan eller hade den medvetet sökt det sämsta alternativet, något som de senare också skulle anklagas för av partiet som talade om ”kuppmentalitet”? Hur som helst begav sig stora grupper strejkande till torget i Ciénaga, där de tvingades visa sin respekt för guvernören. Man kan givetvis ha sina tvivel om hur fogliga och fredliga deras avsikter var, när de där upptäckte att trupper under ledning av general Cortés Vargas hade dragits samman där. Efter att ha läst upp ett dekret om ”störande av allmänna ordningen” gav Vargas order till soldaterna att öppna eld: hundratals strejkande dödades. Soldaterna jagade de strejkande och gjorde slut på dem som sårats. Slutresultatet var förfärligt: 1 004 döda, 3 068 sårade och 500 dömda till straffarbete.⁵³ Detta hindrade inte den kommunistiska gruppen, som då hade ombildats till Revolutionära socialistpartiet, från att året därpå sätta igång ett nytt väpnat uppror ... som misslyckades. När partiet omvandlades till kommunistparti var det Hernán Rodríguez, en tidigare elev vid Leninskolan, som utsågs till generalsekreterare med stöd av Kominterns ”instruktörer”, innan han övergick till en ”vanlig” politisk karriär.

Upproret i El Salvador

Det gick på samma vis med upproret i El Salvador den 19 januari 1932, som startades mot den militärkupp som general Maximilian Hernández Martínez hade genomfört den 2 december, av ett kommunistparti där ledarna var hantverkare, bönder och studenter i ett land som Roque Dalton kallat ”de fattigas kyrkogård”.⁵⁴ Hjärnan bakom detta uppror var en storartad kämpe, Agustín Farabundo Martí som kallades ”El Negro”. Enligt Thomas Anderson, författare till boken *Matanza*, hade han rykte om sig att fortfarande vara beundrare av Trotskij, som han hade sparat ett vykort med en bild av. Denne man, som var den enda i El Salvador som satt på alla kontakter med sympatiskt inställda militärer⁵⁵, var kanske hemlig representant för Komintern och kanske också för någon ”underrättelsetjänst” – sannolikt Röda arméns fjärde

⁵¹ R Sánchez, *Historia política de la clase obrera en Colombia*, s. 79.

⁵² V Alba, *Le Mouvement ouvrier en Amérique latine*, s. 160.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ R Dalton, *Miguel Mármol*, s. 312.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 270.

byrå – med Röda hjälpens karibiska byrå, som han ledde, som täckmantel. Han var 39 år och hade blivit utvisad från hemlandet när han agiterade bland studenterna. Han hade fortsatt att agitera och blivit arresterad på nytt och blivit frigiven efter en hungerstrejk som fick stöd av demonstrerande studenter. Han hade varit en av de ledande inom Anti-imperialistiska förbundet i New York och hade därefter i maj 1928, som tidigare berättats, anslutit sig till Sandino som utnämnt honom till överste i sin armé. Vid återkomsten hade han, två gånger igen och precis som Rakovskij tidigare, blivit utvisad *manu militari* från hemlandet men sedan tagit sig tillbaka. Tekniskt sett var upproret omsorgsfullt förberett även om det fick skjutas upp flera gånger. Ledarna för det räknade med stöd av flera regementen i huvudstaden; man hade planerat val av sovjeter i byarna vid den bonderesning som var tänkt att följa.

Planerna gick redan från början om intet sedan konspirationen i kasernerna avslöjats. Därefter följde en systematisk massaker på de ansvariga och armén satte in enheter för att slå sönder alla kontakter. Upproret hade några inledande framgångar i landets västra delar. Men våldsamheten i svaret förlamade arbetarna. Som poeten Pedro Geoffroy Ribas skulle skriva: ”Med sina kulor förvandlade de den första sovjeten i Amerika till en välling av skit.”⁵⁶ När de upproriskas ställningar väl fallit inleddes en systematisk massaker, med stöd av angivare, på alla kadrer inom arbetarnas och alla demokratiska organisationer, som i Francos Spanien fyra år senare i samband med militärens resning där. De första tjugofyra timmarna noterades drygt 4 000 döda. På en månad hade över 15 000 dödats, dvs drygt 2,5 procent av befolkningen. Agustín Farabundo Martí hade den 1 februari avrättats tillsammans med två studentledare. Hyllningarna till ”martyrerna” förminskar inte ansvaret hos dem som från långt håll skickat alla dessa fattiga ut i massakern.

Bonusmarschen i USA

Kommunisternas strategi i USA, med marschen mot Washington av f d soldater från första världskriget blev mindre blodig, men var identisk när det gällde offensiven. 1932 hade missnöjet bland tidigare soldater kristalliserats kring denna marsch. För dem handlade det om att ta sig till Washington och där på grund av krisen kräva omedelbar utbetalning av den speciella premien för tidigare frontsoldater, *The Bonus*.

36 000 arbetslösa som befunnit sig i skyttegravarna 1917-1918 hade slagit läger i och utanför huvudstaden. Avskurna från resten av landet upprepade kommunistpartiets agitatorer att bara en massaktion kunde göra det möjligt att vinna denna strid och att de var det revolutionära avantgardet med uppdrag att segra. Incidenter radade upp sig som en överraskningsattack mot kongressbyggnaden.

Den 28 juli sattes armén in. Under befäl av generalen Douglas Mac Arthur gick utvalda trupper, där bl a återfanns majoren Dwight D Eisenhower och kaptenen George Patton, till attack med stridsvagnar, automatvapen och tårgas. Det var välorganiserade attacker: de stackars arbetslösa som kommit undan med livet i behåll ur första världskriget drevs med våld bort från sina förläggningar. Två dödsoffer krävdes, en tidigare frontsoldat och en förbipasserande, och många skadades och arresterades. Ordningen var återställd runt kongressbyggnaden. I denna strid fick kommunistpartiet nöja sig med några hätska kommunicéer mot Wall Street, där framtida militära ledare för de allierade under andra världskriget hade fått briljera.

Flottmyterier

Spåren efter kommunisterna och deras specialiserade byråer återfanns också i spektakulära flottmyterier, där som bekant förhållandena ombord gjorde varje krav explosivt. Fanns de på plats vid det chilenska flottmyteriet? Här vet vi bara att en kommunist av argentinskt

---

⁵⁶ *Ibid.*, s. 232.

ursprung, Carlos Dukhovne, fanns på plats och agerade. Vid den internationella sjöfolkskongressen i Altona 1931 hade hur som helst den berömde agenten George Mink, ansvarig för sjöfolket på den amerikanska kontinenten, lämnat en rapport om detta myteri.

Myteriet i den brittiska Home Fleet i Invergordon inträffade vid ungefär samma tidpunkt. Vi är helt säkra på att en Kominternagent fanns ombord där. Det handlade om Len Wincott, ansvarig för nätverken inom den brittiska örlogsflottan. Protesterna började sedan Chamberlain hade tillkännagett en lönesänkning. Stormöten anordnades på fartygen och till lands i matsalarna. Snart var alla fartyg inblandade, det valdes strejkkommittéer och en aktionskommitté, medan huvuddelen av officerarna befann sig på land. Det startade med pansarkryssaren *Rodney* under ledning av matrosen Bond. Den brittiska regeringen gav omedelbart vika för kraven och begränsade bestraffningarna till ”anförarna”. Len Wincott, som hade flytt till Moskva skulle långt senare bli dömd där och få tillbringa flera år i Gulag.

Ett annat myteri ägde rum på pansarkryssaren *Zeven Provinciën* i Indonesien. Ett myteri genomfördes i Surabaya och 85 flottister fängslades. Ombord på pansarkryssaren fanns en cell från militärapparaten och en aktionskommitté med nederländska partimedlemmar. Den man som hade organiserat det hela, kinesen Liao Chengzhi (Leo Chang) ville upprepa hjältesagan från *Potemkin* och arbetade hårt för detta. Besättningen utnyttjade att de flesta officerarna var borta och gjorde myteri, valde representanter och lättade ankar den 5 februari 1933. En lång jakt följde där den nederländska regeringen var fast besluten att inte ge vika en tum och krävde villkorlös kapitulation. Slutligen satte man in flyg. Pansarkryssaren bombades vilket ledde till 25 döda och många skadade. Nu bestämde sig myteristerna för att ge upp. Repressionen blev hård och militärdomstolen i Surabaya dömde 189 från Java och 5 nederländare till hårt straffarbete.⁵⁷ Dessa myterier, som för en del innebar att revolutionära stämningar började dyka upp igen, var bara hopplösa äventyr: man fick inte snurr på motorn!

I juni 1932 bildades, på initiativ och under kontroll av Kominterns instruktörer, Revolutionära flottorganisationen (ORA) inom den portugisiska örlogsflottan från vilken alla civila hölls borta. Det var en mycket sluten organisation med stenhård disciplin. Den bildades formellt av kommunister ombord på *Vasco da Gama* och från 1934 gav man ut månadstidningen *Marinheiro Vermelho* (Röda sjömannen), organ för det portugisiska kommunistpartiets celler inom flottan. Själva militärområdet, motoriseringen, införandet av artilleri förde med sig att många unga män ur arbetarklassen rekryterades som tekniker, mekaniker eller underhållspersonal. Det förekom inga myterier inom den portugisiska flottan, men övervakningen var oerhört sträng med ständiga arresteringar och domar.

En rörelse berövad sin substans

Redan före det avgörande nederlaget i Tyskland 1933, dit alla föregående händelser har lett, är det frestande att göra ett bokslut. Revolutionen hade inte segrat någonstans och, än värre, de bästa revolutionärerna hade gått förlorade i strider mot den yttre fienden, de härskande klasserna, eller i interna konflikter. Trotskij befann sig i exil utanför Sovjetunionen. Den man som formellt hade bildat Komintern, Rakovskij, befann sig i inre exil i det isiga Sibirien. Organisationens båda första ordförande, Zinovjev och Bucharin, hade avlägsnats liksom Radek, som spelat en betydande roll, men hölls utanför Komintern.

Uteslutna var också Chen Duxiu, den kinesiska kommunismens fader, och Peng Shuzhi, dess framtidshopp. Uteslutna var följeslagare och nära lärjungar till Rosa Luxemburg som teoretikern Thalheimer och muraren Brandler, Clara Zetkin fanns kvar men bara som galjonsfigur, Paul Frölich, Paul Böttcher och Jakob Walcher, alla tidigare revolutionära delegerade ombud

⁵⁷ R Faligot och R Kaufer, *Kang Sheng et les services secrets chinois*, s. 113-114 med stöd av arkiven vid 2 byrån. Frågan berörs också i Jan Valtins berömda bok *Sans patrie ni frontières*.

som Anton Grylewicz och intellektuella ur den yngre generationen som Ruth Fischer, Maslow och Urbahns. Uteslutna var också serben Voja Vujović, som varit ledare för ungsocialisterna i Frankrike och en av grundarna av ungsocialisterna där, pionjärer inom det franska partiet som Alfred Rosmer och Boris Souvarine, tidigare medlemmar av Kominterns ”lilla byrå”, Amédée Dunois, Fernand Lorient och Maurice Paz. Uteslutna var också katalanen Andrés Nin, tidigare sekreterare i Profintern, och Juan Andrade, tidigare ledare för det spanska partiet PCOE, Luis Portela, Luis García Palacios, tidigare ledare för ungsocialisterna, och Joaquín Maurín från Aragonien, ledare för den katalansk-baleariskska federationen.

Uteslutits hade också Willi Schlamm, tidigare ledare för ungsocialisterna i Österrike och en begåvad journalist, belgarna Van Overstraeten, Hennaut och arbetaren Lesoil och nederländaren Sneevliet, som vi känner bättre under namnet Maring. Vi kan ta ytterligare exempel ur högen som Albert Treint, som rönt samma öde som dem han själv varit med om att utsluta, ”de tre” italienarna Alfonso Leonetti, Pietro Tresso och Ravazzoli, medarbetare till Gramsci som själv satt fängslad, Angelo Tasca och Secundo Tranquilli (Ignazio Silone). I Europa kan också nämnas svensken Karl Kilbom och hela det gamla gardet där och i Norge dem som stött Martin Tranmæl, den förste tjeckiske kommunisten Alois Muna, Bohumil Jílek, Josef Hais och dennes son Arno, Brétislav Hůla, grekerna Pantelis Pouliopoulos, tidigare partisekreterare, och Serafim Maximos. I Nordamerika hade man drivit ut Maurice Spector, som varit ordförande för det kanadensiska partiet, och dennes gamle motståndare Jack MacDonald, James P Cannon, Martin Abern, Max Shachtman, Arne Swabeck, från den första kommunistiska kärnan i USA, men också Lovestone, Bertram D Wolfe och Ben Gitlow som hade lett partiet tack vare Moskva.

I Latinamerika hade man utslutit Sandalio Junco, den svarte bageriarbetaren som var en av de första kommunisterna på Kuba och Julio Antonio Mella, där mordet på honom kunde dölja utslutningen. Uteslutna var också den unge annamiten Ta Thu Thau, tidigare ledare för PAI (Annamitiska självständighetspartiet) – åter ett litet ”Guomindang” som det inte blivit något av – och ”negrerna”, som man sade i medvetet provocerande syfte, George Padmore och Garan Kouyaté och även Jimmy La Guma i Sydafrika som den vite Sidney Bunting där. Till och med Pepper blev utsluten.

Många hade också fallit offer för klasskampen. Hundratals bulgariska kommunister blev grymt massakrerade, samtidigt som Nikolaj Sjablin, brändes till döds i en ångpanna 1925. Oräkneliga offer i Kina som den store Li Dazhao, strypt i sin cell, Zhang Tailei, Chen Yannian, Luo Hua och de hundratals kadrer som avrättades i Kanton. Viktor Kingisepp avrättades efter Tomp. A A Joffe som tog sitt liv i protest mot Stalin, den polske kommunisten Leon Purman, som begick självmord efter ”ett uppdrag”. Tysken Ernst Meyer, panamanen Blázquez de Pedro, senegalesen Lamine Senghor och många andra som dog i de fattigas sjukdom, den tuberkulos som sannolikt krävde fler offer än avrättningsplatserna. Tre viktiga och nästan okända symboler. Agustín Farabundo Martí, avrättad i El Salvador, med tusentals kamrater. Antûn Marûn död under en hungerstrejk i Egypten. Och den store Julio Antonio Mella!

Tilläggs bör den rädsla som många vittnat om att de kände inför avresan till Moskva, de moraliska skadorna, den nedbrytande effekt dessa erfarenheter hade på utländska partimedlemmar – både Harry Wicks och Hersh Mendel har beskrivit det i sina memoarer. Denna rädsla fanns också bland Kominterns kadrer: det handlade inte bara om den underdånighet som de som ville ”stiga i graderna” gav prov på. KPD:s försvinnande skulle leda till att de till antalet största partierna inom Komintern, i Tjeckoslovakien och Frankrike, hade under 40 000 medlemmar och där det i övrigt handlade om sekter med högst några tusen medlemmar. De som befordrades hade kanske betalat priset i den inre kampen inom apparaten eller genom att slicka ledarnas stövlar men överallt kunde man se erfarna ledare bortjagade för att lämna plats

åt ungdomar från Leninskolan, varav en del hade sådana vitsord att deras tydlighet inte lämnade något tvivel.

Orsakerna till staliniseringen av Komintern

Pierre Frank ställer sig frågan om orsakerna till staliniseringen av partier och Internationalen. Han framhåller med rätta skillnaden mellan utvecklingen i Sovjetunionen och i kommunistpartierna i de kapitalistiska länderna. Han gör också rätt i att påminna om att de arbetare som hade grundat ett parti eller levt för det inte bara kastar bort det som man kastar ett utslitet klädesplagg. Vi anser dock att han i sin granskning av denna fråga underskattar – vilket är förvånande av en materialist – betydelsen av de materiella faktorerna, hur apparaten korrumpierar personer, vilket inte alltid sker i form av pengar men på annat vis som anställningar, makt och prestige och detta även inom en liten grupp. Framför allt tar han miste när han resonerar som om medlemmarna i partierna och Komintern hade varit desamma ända sedan bildandet och bara förnyades genom åldrande och rekrytering av ungdomar. Detta framgår, trots de karikatyrmissiga inslagen, av exemplet KPD.

Det var en rad generationer som byggde kommunistpartierna och de som var bäst lämpade valdes ut för att hamna i apparaten, personer som var i stånd att godta vändningar och utan att svikta kunde tillämpa Moskvas politik. Det var medlemmar som hade skolats under enhetsfrontsepoken som också gick med på att tillämpa tredje periodens politik. Och det var de som hade skolats under tredje perioden som fick uppdraget att tillämpa folkfrontspolitiken.

Apparaten, som var det internationella verktyget för att överföra tillämpningen av Kominterns politik, var också den viktigaste faktorn för kontinuiteten och för de olika vändningarna i partierna. Den hade inte kunnat utöva denna roll utan de materiella medel som ställdes till förfogande av Moskva och ledningen inom sovjetbyråkratin, som anställde och avlönade den. Och kan inte detta vara nyckeln till korruptionen av de ledande i olika kommunistpartier, som inte ville beröva sitt parti detta ymnighetshorn som gav dem möjlighet att bekämpa kapitalismen med nödvändiga och effektiva materiella medel? Vi återkommer till denna fråga.

Under tiden var det den intellektuella medelmåttigheten som tog överhand. Hur kom det sig att internationella ledare, efter att praktiskt taget själva ha gjort slut på sektionen i Sydafrika, kunde tro att botemedlet låg i "ett tvåfärgat sekretariat" med den svarte Nzula och den vite Roux?

Men det viktiga var inte vad de trodde, utan vad de utgav sig för. I detta avseende var propagandamaskineriet väloljat: arresteringen av Rudzik och Tatjana Mojsejenko ur det internationella sekretariatet blev för miljontals män och kvinnor "affären Rüegg", förföljelse av två oskyldiga schweiziska fackföreningsaktivister. Och det skulle bli fler liknande fall.

25. Högkvarteret övergivet

Den världsrevolution som inletts i Ryssland hade brutalt stoppats upp av den repression som i januari 1919 drabbat den tyska revolution som startat den 9 november 1918. Tvärtemot de förhoppningar som bolsjevikerna hade under en kort tid, fick den inte någon nystart i Tyskland 1923, där den i stället råkat ut för ett praktfullt fiasko. Trumpetstötarna skulle återkomma en tredje gång mellan 1930 och 1933 vid foten av den tyska kapitalismens förskansningar.

Händelserna 1933 skulle besegla såväl Kominterns öde som Tysklands: ingen proletär revolution, istället nazidiktatur. För efter dessa avgörande år styrde mänskligheten inte stegen mot någon revolution utan än en gång mot ett världskrig. För Komintern skulle det bli en ödesdiger prövning, som man inte klarade av. I ett läge då Sovjetunionen genomgick en fruktansvärd kris, där Stalins makt verkligen skakades, förblev organisationen ytterst beroende av Stalin och fjättrad vid en försiktigt konservativ politik som den brittiske historikern E H Carr sammanfattat på följande vis: ”Nu skulle ett revolutionärt utbrott i Centraleuropa leda till en fransk intervention, öka fientligheten mot Sovjetunionen och stärka imperialistmakternas grepp över det borgerliga styret i Tyskland. Världen hade blivit en alltför farlig plats för några revolutionära äventyr.”¹

En ruinhög

För andra gången skulle en kapitalistisk kris drabba denna stora industrination och leda till en allvarlig social kris. Landet hade 1932 drygt 5 miljoner officiellt registrerade arbetslösa, lika många delvis arbetslösa och 2 miljoner som var oregistrerade. Enligt landsorganisationen ADGB saknade i september samma år 44 av 100 arbetare helt arbete och 22 arbetade deltid. Gilbert Badia uppger att 1930-1931 klarade sig hälften av arbetarfamiljerna, dvs 18 miljoner, nått och jämt genom olika hjälpinsatser, socialbidrag, utspisning organiserad av olika välgörenhetsorganisationer, medan 20 miljoner ytterligare överlevde på löner som reducerats till hälften. Oavsett social bakgrund saknade så gott som hela ungdomsgruppen – 1,5 miljoner arbetslösa var under 25 år – inte bara arbete utan också utsikter att få något inom överskådlig framtid. De utbildade var inte bättre lottade: 1931 lyckades bara 1 000 av 8 000 nyutexaminerade ingenjörer få arbete och bara 900 av 22 000 nya lärare. De unga levde ofta i kringströvande band på snatteri och tiggeri. Små- och medelbourgeoisien hade blivit ruinerade under den galopperande inflationen 1923 och var ursinniga över sitt armod, denna ”proletarisering” som hade drabbat dem och förödmjukade dem precis som, ansåg de, deras hemland hade blivit genom Versaillesfredens *diktat*. Småföretagarna inom handel och jordbruk var också drabbade. 20 000 jordbruk hade råkat ut för utmätning och sålts på auktion bara under 1930. Trotskij fick användning för hela sin skrivarbegåvning när han skulle skildra detta helvete:

en epidemisk förtvivlan inom de mellanliggande klasserna: ruinerade småhandlare, hantverkare och bönder; delvis också arbetslösa proletärer; det Stora krigets officerare och underofficerare, som fortfarande bär gradbeteckningarna men utan att uppbära någon ersättning; kontorister från de stängda kontoren; bokhållare i bankrutta banker; ingenjörer utan arbete; journalister utan lön eller framtidsutsikter; läkare vars patienter fortfarande är sjuka men har glömt bort hur man betalar.²

Krisen bröt ut i oktober 1930. Den kom från USA, som också var hårt drabbat, och nu tog hem sitt kapital och inte ville förlänga kortsiktiga lån. Exporten föll samman. Avskedanden följde på nedläggningar och lönesänkningar. Den inre marknaden krympte som en smörklick i en stekpanna i denna djävulska spiral. Bourgeoisien krävde åtstramning av de styrande,

¹ E H Carr, *Twilight of the Comintern*, s. 44.

² L Trotskij, [Jag ser krig med Tyskland](#), *The Militant*, 26 juli 1932.

inklusive socialdemokraterna, och i första hand sänkt arbetslöshetsersättning. Katoliken Brüning, som tillhörde Centerpartiet, kom till makten i mars 1930 och var besatt av finansiella frågor, tänkte inte på annat än att få ned budgetunderskottet och beslutade att sänka pålagorna för arbetsgivarna och krossa arbetarna under skatter, sänkte statstjänstemännens löner med 10 procent, började beskatta ogifta, osv.

Nationalsocialisterna

Adolf Hitlers nationalsocialistiska parti hade framträtt under krisen 1923, då det slagit sig ned i Bayern och använts som fågelskrämma mot kommunisterna. Det hade övergetts av sina sponsorer sedan den ”röda faran” försvunnit och i sin tur drabbats av repression efter kuppförsöket den 7 november 1923, vilket renderat dess ledare ett år på fästning, där han ska ha skrivit sitt programmatiska verk *Mein Kampf*. Nu återvände han till scenen med sina stormtrupper SA (*Sturmabteilung*). Partiet uppnådde en kraftig framgång vid valet i september 1930 då det gick från 809 000 röster och 13 deputerade till 6 401 000 röster och 105 deputerade. Det skulle nå nya höjder med 11 300 000 röster i första omgången av presidentvalet i mars 1932 och 11 750 000 vid riksdagsvalet i november 1932 då ändå en viss avmattning av framryckningen kunde konstateras, en signal att en vändning inträffat.

Denna spektakulära framgång hade säkerligen sin förklaring i krisen och dess psykologiska följder. Men den krävde också en modern organisering av valkampanjerna, en effektiv apparat, medel för att hålla möten och demonstrationer, möjligheter för ledningen att ta sig runt med flyg, en stor apparat heltidsanställda, stormtrupper – som gick från några tiotusen till 400 000 i slutet av 1932 – med medlemmar som både fick uniformer, mat och bostäder; kort sagt betydande ekonomiska tillgångar.

NSDAP (Nationalsocialistiska Tyska Arbetarpartiet) startade med hjälp av småföretagare (pianotillverkaren Blechstein i München och bokförläggaren Bruckmann är de mest kända). Lokomotivfabrikanten Borsig och elmagnaten Siemens började också komma med bidrag. Stålmagnaten Fritz Thyssen har erkänt att han bidrog med 100 000 guldmärk. Kolmagnaten Emil Kirdorft, som var partimedlem, torde också ha gjort en insats. Från 1930, då ett maktövertagande började bli en möjlighet, förändrade sig det finansiella landskapet. Nationalsocialisterna hade folk inom storkapitalet: bankiren Georg von Stauss, den tidigare riksbankschefen Hjalmar Schacht, ”inofficiella” företrädare för näringslivet som journalisten Walter Funk eller von Löwenstein, som representerade arbetsgivarna inom gruvsektorn. I september 1931 for Hitler på turné bland storkapitalisterna i Ruhrområdet. En månad senare diskuterade han framtiden med industriledarna i Bad Harzburg. Hösten 1932 råkade partiet ut för reella problem, exempelvis upphörde IG Farben med sitt stöd. Mötet den 4 januari 1933 med Franz von Papen hos bankiren Schröder i Köln gjorde dock att penningtillförseln åter kunde komma igång.

Väl vid makten använde Hitler sig av ett språk gentemot storkapitalet som den realistiske Hjalmar Schacht uttryckte i klarspråk: ”Mina herrar, fyll fickorna!” Den härskande klassen försåg således nationalsocialisterna med ett betydande, men inte angivet materiellt stöd. Domstolarnas överseende, rent skandalöst i många fall, skyddade dem i deras gatuchocker mot sina ”marxistiska” fiender. Polisen blundade när de gjort något olagligt och lyckades sällan hitta några skyldiga från deras led. Under de avgörande åren försåg armén dem med transportmedel, en skyddad bas och lokaler att förvara vapen i. Det står klart att den härskande klassen i Tyskland, bankirer, industriledare, storgodsägarna i öster och arméledningen, var helt på det klara med att man hade att göra med en milis som kunde försvara samhällsordningen och betraktade dess aktiviteter och framgångar som ett slags garanti mot risken för en revolution, även om man inte alltid kände sig särskilt övertygad om den moral och de skrupler som var rådande hos dessa farliga grupper.

Det vore onödigt att dröja för mycket vid nationalsocialisternas samhällssyn och demagogi, där en aggressiv chauvinism, byggd på nationella "förödmjukelser" som *diktatet* i Versailles, kombinerades med fördömanden av den utländska imperialismen och judiska kapitalister. Deras förakt för socialdemokratin, västimperialismens lakejer som "stuckit dolken i ryggen på den tyska armén", låg inte så långt från den fientlighet många arbetare upplevde gentemot dessa "tempelvakter" som förrådade dem. Det överträffades bara av nazisternas dödliga hat mot kommunisterna, lakejer åt "den judiska Internationalen" och fosterlandsförrädare.

Var skaffade sig NSDAP nya rekryter? För det mesta i småstäderna. Före 1930 hade det mycket få medlemmar ur arbetarklassen, däremot ett stort antal från småbourgeoisien som drevs av rädslan för "proletarisering" samt, för att använda Michael Katers utomordentliga formulering, "en färdigsydd antisemitism". Många kom också från de härskande klasserna, i synnerhet studenter. Under perioden 1930-1933 rekryterade man fler arbetare men detta tärde inte på stödet från mitten; småbourgeoisien strömmade till på frågor som antikommunism och antisemitism; partiet gick också framåt inom storbourgeoisien allteftersom man närmade sig makten. Det var inget parti av ungdomar (en genomsnittsålder kring 30 år) eller kvinnor (som mest 7,8 procent 1932). Michael Kater har bidragit med intressanta uppgifter om den ledande kadern inom NSDAP:

Michael Kater vänder sig med kraft och tunga argument mot vissa delar av myterna om nazismen: ledarna var inga offer för den sociala krisen, inte heller "marginaliserade" med revanschbegär. I verkligheten dominerade småbourgeoisien bland de nazistiska kadern med [...] de ideologiskt-politiska attityder som var karakteristiska för detta samhällsskikt: hat mot intelligentian, uppslutning bakom den s k neo-darwinismen, ett icke egalitärt tänkande, antisemitism och främlingsfientlighet, ett värdesystem byggt på motstånd mot frigörelse och modernism, stämningar som gynnade "auktoritära personligheter" vilket ledde till en utbredning av småchefer, godtycke, korruption och stöld: under ett uppdrag var bytet den rättvisa kompensationen hos dessa kadrer som i sitt vardagsliv kännetecknades av sin smak för sexuell jakt, alkohol och stora bilar.³

Den "militära" kampen

Nationalsocialisternas verkliga program var inte exakt detsamma som det program som de presenterade för folket för att rekrytera det. Det var i stället det som man föreslog den tyska bourgeoisien att man skulle genomföra om nazisterna fick hjälp att komma till makten. För att lösa krisen i Tyskland ville man ifrågasätta alla landvinningar, sociala rättigheter, som arbetarna uppnått genom kamp. Vägen dit gick via att krossa den organiserade tyska arbetarrörelsen, partier såväl som fackföreningar. Det var vad man gick in för målmedvetet och inte bara i ord utan konkret, i praktisk handling, i vardagslivet genom att utsätta motståndarna för ett slags permanent inbördeskrig som åstadkom en oerhörd osäkerhet. I detta syfte var alla medel tillåtna, planlagda attacker mot aktivister på ansvarsposter och även sådana på basnivå om tillfället var det rätta, systematiska attacker mot tidningsförsäljare och flygbladsutdelare, sabotage mot offentliga möten genom oväsen och därefter direkt stormning av talarstolen, slag i avsikt att skada mötesdeltagarna. Syftet var att skrämja bort nyfikna, sympatisörer, äldre medlemmar, folk med familjeansvar, och reducera arbetarpartierna till ett skal genom att skära av navelsträngen, isolera dem från en skräckslagen massa och reducera partierna till en vanmäktig överksamhet i ständig skräck. Två omdömesgilla vittnen, som vi redan stött på flera gånger, Peter och Irma (Hellrich) Petroff skrev: "Polisen, vars ledare var socialdemokrater, vidtog inga seriösa åtgärder mot de bruna skarorna medan man använde mycken energi åt kommunisterna. Den försökte förhindra gatustrider [...] men tog aldrig på

³ P Broué, "Faut il récrire l'histoire de la montée du nazisme au pouvoir?" (Bör man skriva om historien om nazismens väg mot makten?), *Cahiers Léon Trotsky*, n° 36, december 1988, s. 90-106.

allvar itu med brunskjortorna. Om de bruna skarorna hade mött ett verkligt motstånd och drivits tillbaka skulle det ha gått lätt att skingra dem.”⁴

Historikern Eve Rosenhaft har detaljerat studerat hur nationalsocialisterna, eller snarast deras ”bruna armé”, erövrade arbetarkvarteren, särskilt i Berlin, när Dr Goebbels tog över huvudstaden. De proletära fästena infiltrerades genom att inrätta *Sturmlokale*: ”en blandning av *clubhouse* och kafé, ofta försedda med övernattningsmöjligheter och totalt kontrollerade av SA. *Sturmlokale* var operativa baser, en befästning på fientligt territorium. Mellan 1928 och 1933, speciellt efter 1930, ökade inte bara antalet *Sturmlokale* utan de kom allt närmare de röda kvarteren och tog till och med över kommunistiska stamställen.”⁵ Rosenhaft har på nära håll studerat en taverna i arbetarkvarteret Neukölln, som under Heinrich Böwes ledning blivit ett centrum för vänsterns politiska aktiviteter. Men krisen gjorde att ägaren hotades med snabb ruin, ingen betalade längre för sig. Han gick därför med på SA:s förslag att garantera försäljning av minst 150 liter öl och 30 varma måltider varje dag. Tavernan, som hade en lokal som rymde 100 personer, blev en *Sturmlokal*. Detta var den metod SA generellt följde, och som baserade sig på ekonomiska resurser, i dessa allt fattigare kvarter för att bygga upp sina bastioner och jaga motståndarna tills dessa inte längre hade något säkert ställe att samlas på. Gilles Vergnon, som ägnat sig åt denna sida av kommunistpartiets politik, skriver:

För KPD handlade det framför allt om att fysiskt förhindra nazisterna från att etablera sig i deras ”speciella zoner”: för detta ändamål förfogade partiet över försvarsorganisationer. [...] Ända sedan partiets bildande hade KPD satt upp en rad paramilitära grupperingar. [...] Rote Frontkämpferbund (RFB) hade troligen över 100 000 medlemmar när det upplöstes 1929. Det fortsatte verksamheten underjordiskt och dess militära ”uppgifter” fullgjordes i princip av Proletarischer Selbstschutz, i själva verket partiets ordningsstyrka, och på ett vidare plan av Kampfband gegen den Faschismus (Antifascistiska kampförbundet), som strävade efter att bli en massrörelse.

Vergnon tillägger: ”Men RFB hade svårt att finna sig i någon underordnad roll. På initiativ av Erich Wollenberg, som ledde organisationen 1931-1932 och var reservlöjtnant, f d lärare vid Internationella Leninskolan i Moskva och befälhavare för ett regemente i Röda armén, förblev RFB spjutspetsen under den antifascistiska kampen i olika stadsdelar, och medlemmarna – om än rätt fåtaliga – behöll ett oerhört inflytande.”⁶ I själva verket hade RFB bara begränsade framgångar. Det sade sig vara öppet för alla partier, även nationalsocialisterna som enligt organisationens bulletin ”innehöll många hederliga revolutionärer”. Socialdemokraterna var inte många där. Däremot värvade man via en kärna inom ungtkommunisterna medlemmar inom vad som kallades ”klickar” – vi skulle kanske säga ”gäng” – tonåringar i utkanterna av brottsligheten. I april 1931 ledde man dem ut i gatustrider under manande paroller – ”Krossa fascisterna överallt” löd Heinz Neumanns uppmaning till dem och i *Die Rote Fahne* publicerades en lista över SA:s lokaler med adress och telefonnummer – man sände ut dem i en strid på gatorna vilket innebar motstånd mot nazi-attacker, beskydd av hotade lokaler och medlemmar men även stormningar av de tavernor som döpts till ”SA-kaserner”. Verkliga strider förekom och flera tavernor återtog. Antalet döda under ett år, mellan december och december, uppgick till 79 nazister och 103 kommunister, av vilka 51 dödats av nazisterna. Böwes taverna angreps den 15 oktober 1931 och uppståndelsen var stor. Paret Petroff skriver följande om denna händelse: ”Rote-Frontkämpferbund, som i och för sig var dåligt beväpnade, hade tränats i gatustrid och var mycket stridslustet. Och även när nazisterna var fler blev de krossade av dem, förutsatt att polisen inte hann komma till deras undsättning i tid.”⁷

⁴ P och I Petroff, *The Secret of Hitler's Victory*, s. 67-68.

⁵ E Rosenhaft, *Beating the Fascists*, s. 19-20.

⁶ *Ibidem*, s. 24.

⁷ P och I Petroff, *op. cit.*, s. 67-68.

Men kampanjen stoppades snabbt. Den 10 november antog centralkommittén en resolution mot ”vänsteristisk anda”, ”terroristiska tendenser” och ”användning av individuell terror mot fascisterna”. Flera försök att förklara detta har gjorts. Bara en påtalar det avgörande att effekten blev att de väpnade konflikterna runt *Sturmlokale* och på gatorna upphörde, och att det inte bara handlade om ”individuell terror”. I ett brev publicerat tre år senare i *Unser Wort*, de tyska trotskisternas tidning, skrev den förre RFB-ledaren Erich Wollenberg, efter att han i april 1933 hade blivit utesluten ur KPD, att ledningens förbud mot ”individuell terror” hade haft en benägenhet att förlama försvarsorganisationen och den direkta kampen mot de bruna stormtrupperna, medan ledningen främst intresserade sig för kampen mot socialdemokraterna som kallades ”socialfascister”.⁸ Beslutet uppfattades av många som en kapitulation och underblåste bitterhet och osämja. I sin bok citerar Eve Rosenhaft en resolution från en grupp ungtkommunisterna i Berlin, där det sades att beslutet innebar ”full frihet för fascisternas terror mot arbetarna”.⁹ Dessa ungdomar, som sannolikt tillhörde Heinz Neumanns grupp som identifierades med den tidigare politiken, skrev:

Vi har kommit till slutsatsen att fruktan för att drivas ut i underjordisk verksamhet har spelat en betydande roll när denna resolution skrevs. Vi vill påpeka att ungtkommunisterna innehaft en betydande roll i partiets underjordiska arbete. [...] Men om underjordiskt arbete skrämmer centralkommittén så till den grad kommer vi givetvis att upphöra med det för att inte någon ska försöka beskylla oss för att ha orsakat att partiet eventuellt olagligförklaras. Det står klart att detta skulle stå oss mycket dyrt både vad gäller revolutionär energi och dynamik och att vi skulle förlora vår identitet som revolutionär ungdomsorganisation. Tack vare denna resolution har revolutionens klaraste låga blivit liten och falnande, och det återstår bara att vänta på att detta Sovjettyskland som vi så hett eftersträvar faller ned över oss som en gåva från himlen.¹⁰

KPD och socialdemokraterna

Historikern Hermann Weber har urskilt flera tonlägen i kommunistpartiets politik gentemot socialdemokraterna under denna period: 1) Mot ”socialfascismen” fram till 1930; 2) Från våren 1930 till sommaren 1930, enhetsfront på basnivå; 3) Från augusti till december 1930, nationell frigörelse; 4) Från december 1930 till våren 1931, fascismen var införd; 5) Från april till oktober 1931, kamp mot socialdemokraterna; 6) Från oktober 1931 till våren 1932, ”tvillingpartierna”; 7) Från maj till oktober 1932, antifascistisk aktion; 8) Från oktober 1932 till 1933, de allra hårdaste slagen mot SPD.¹¹ Oftast handlade detta bara om olika nyanser. Bibeln, rättesnöret, den politiska linjens ABC, var att socialdemokratin, som blivit ”socialfascistisk”, var huvudfienden. Alla Kominterns ledare utnyttjade till leda ett Stalincitat från 1924:

”Fascismen är den bourgeoisiens kamporganisation som stödjer sig på socialdemokraternas aktiva understöd. Socialdemokratin är objektivt fascismens moderata flygel. [...] Dessa organisationer motsäger inte varandra, utan de kompletterar varandra. De är inte motsatser, de är tvillingar.”¹² Stalin angav allt oftare tonen för en inriktning som mer och mer liknade den ultravänsteristiska yra vi har stött på tidigare. Vid mötet med Kominterns exekutivkommitté i mars 1931 fastslog han på sitt mekaniska vis: ”Avslöja socialdemokraterna, avslöja Andra internationalen, frigöra arbetarmassorna från socialdemokraternas inflytande, isolera och

⁸ E Wollenberg, ”Lettre ouverte” (Öppet brev), 4:e veckan, augusti 1934, s. 2 och 3.

⁹ E Rosenhaft, *op. cit.*, s. 84.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ H Weber, *Die Generallinie*, s. XVI-LXXV.

¹² Stalin, *Works*, VI, s. 294.

besegra socialdemokratin; det är den närmaste uppgiften för kommunistpartierna. Utan detta är det inte möjligt för proletariatet att segerrikt frigöra sig från kapitalismens bojor.”¹³

Det var just detta hårda utlåtande om ”social-fascistisering” som utgjorde grunden för kommunistpartiets hållning under hela denna period och som tillämpades speciellt strikt fram till sommaren 1930. Den 22 februari 1930 skrev *Die Rote Fahne* således apropå den socialdemokratiska polischef som beordrat eld mot kommunistiska arbetare den 1 maj 1929, vilket ledde till många dödsoffer: ”Vår eldgivning mot stora herrar som Zörgiebel har ingen mening om den inte förenas med attacker på de förborgerligade ansvariga på lägre nivå. Den som fortfarande tillhör SPD är rutton och måste jagas bort från företag och fackföreningar.” Under det närmaste halvåret mjukades den hållningen upp och KPD kom med uppmaningar om ”enhetsfront underifrån”. En ny vändning kom med det *Program för nationell och social frigörelse* som KPD lade fram den 21 augusti 1930. Stalin själv hade bidragit med konkreta förslag som givetvis antagits entusiastiskt.¹⁴ Den 14 september kom KPD med en särskilt sekteristisk appell i denna fråga: ”Vi, kommunister, kräver att alla arbetare som fortfarande marscherar bakom socialdemokraterna bryter med detta parti [...] som är ute efter att förmå de arbetande massorna i Tyskland till underkastelse, och att de i stället tillsammans med kommunisterna bygger en revolutionär front av miljoner män i kampen för proletariatets diktatur.”¹⁵ Den fjärde fas som Hermann Weber talar om förenade helt sonika de ovan citerade parollerna med vad Gilles Vergnon kallat ”en absurd bedömning av läget”. Det var nu som Thälmann verkligen genom sin enfald utmärkte sig inom stalinismens universum med sin berömda artikel: ”En del vägrar att se den socialdemokratiska skogen framför de national-socialistiska träden. [...] Om vi inte besestrar socialdemokratin kommer vi inte att kunna besegra fascismen.”¹⁶ Lydig mot husbondens röst talade *Die Rote Fahne* den 2 december 1931 om ”en fascistisk republik”, och Walter Ulbricht slog fast att regeringen Brüning – en politiker från Centern – var ”den första regeringen i den fascistiska diktaturen!”¹⁷

Men bakslagen hopade sig och missnöjet med dem. En del organisationer ute i landet revolterade. Fyra celler i Charlottenburg i Berlin röstade med 85 röster mot 15 igenom en resolution som fördömde linjen om ”socialfascism” och krävde en fri diskussion inom partiet. KPD gjorde en ny vändning och närmade sig, som Hermann Weber påpekar, ”gränserna för den strategi som uteslöt en enhetsfront på toppnivå”.¹⁸ Man försökte rädda ansiktet, inte genom att ta avstånd från den tidigare linjen utan från överdrifterna: i ett cirkulär från den 4 juni 1932 hette det att det låg i ”Hitlerfascismens” intresse att försvaga socialdemokratin: ”Vår strategiska inriktning på att rikta det tyngsta slaget mot socialdemokratin betyder emellertid inte under några som helst omständigheter att vi i vår agitation ställer ett rått och systematiskt fördömande av SPD över allt annat.”¹⁹ Den nya vändningen möttes med entusiasm och flera initiativ togs för gemensamma aktioner med andra arbetarorganisationer, inklusive SPD. Men allt detta stoppades mycket snabbt och brutalt genom ett cirkulär den 14 juli 1932 där det talades om ”oförlåtliga felsteg”, påmindes om att det inte fanns någon annan enhetsfront än underifrån, att överenskommelser mellan ledningarna var oacceptabla och även

¹³ *Ibidem*, s. 282. [Denna källhänvisning är felaktig. Det kan inte vara Stalin *Works* vol 6 (pga tidpunkten). Och det finns inte heller i *Works* vol 13 där det borde vara (11:e plenum var i mars 1931). Enl. F.I. Firsov i tidskriften *Voprosi istorii* (1989) rör det sig om ett tillägg som Stalin fogade till Manuilskijs tal vid samma EKKI-möte – *Red*]

¹⁴ Firsov, *op. cit.*, s. 106.

¹⁵ *Die Rote Fahne*, 14 september 1930.

¹⁶ E Thälmann, ”Några misstag i vårt teoretiska och praktiska arbete och sättet att korrigera dem”, *Die Internationale*, n° 11-12, nov-dec 1931, s. 492.

¹⁷ *Die Rote Fahne*, 2 december 1931.

¹⁸ H Weber, *op. cit.*, s. XLV.

¹⁹ *Ibidem*, s. 495.

gemensamma möten. Och efter denna korta episod av ”enhet” återgick KPD:s ledning, med all säkerhet pådriven av Kominterns exekutiv, till den självmordsmässiga linje som fick ett cirkulär av den 26 januari 1933 att förklara att SPD ”var på väg att bli fascistiskt”.

Nej till enhetsfront

Det gemensamma för hela denna märkliga gymnastik och detta grimaserande, i och för sig förklarligt genom de svårigheter det är för någon att tillämpa en självmordsmässig politik, var Kominternledningens oresonliga beslutsamhet att förhindra en enhetsfront i Tyskland mellan KPD och SPD. Det skulle gå att fortsätta att räkna upp de vetlösa uttalandena. Några av de grövsta återfinns i Franks bok. Vid tolfte plenarmötet fastslog Thälmann exempelvis: ”Ju kraftfullare vi reser frågan om enhetsfront underifrån desto lättare kommer vi att kunna bli av med de högermisstag som inriktar sig på en enhetsfront uppifrån med tanken att detta skulle kunna stärka våra positioner bland massorna.”²⁰ Willi Münzenberg å sin sida slog fast: ”Om inte KPD bildar ett block med SPD kommer den tyska arbetarklassen att vara förlorad för tjugo år framåt: så lyder den fullständigt förvirrade teorin om en fascistisk kontrarevolution. Det är den värsta, farligaste och brottsligaste teorin som Trotskij framfört i sin kontrarevolutionära propaganda de senaste åren.”²¹ Pjatsnitskij skrev följande: ”Socialdemokraterna för alltför ofta fram parollen om enhet. Och renegaten Trotskij skyndar dem till undsättning med förslaget om ’ett block’ mellan kommunister och socialdemokrater. [...] Hur kan någon tala om nödvändigheten av ’ett block’ med socialdemokraterna i Tyskland i kampen mot fascismen när den tyska socialdemokratin inte ägnar sig åt något annat än att hjälpa fascisterna?”²² Och därefter hade turen kommit till redaktörerna för ungtkommunisternas tidning att kopiera, utvidga och fördjupa stolligheterna i *Die Rote Fahne* (”Driv bort typer som Zörgiebel”) genom att förorda attacker i skolorna mot unga socialdemokrater: ”Driv bort socialfascisterna från företag, ... och yrkesskolor”.²³ Och det var slutligen pionjärernas tidning *Trommel* som skulle våga ta steget fullt ut: ”Slå och driv bort alla små Zörgiebeltyper från skolor och lekplatser!”²⁴

Det bör framhållas att kommunistpressens framhårdande i att gå fel öppet fördömdes av KPD-ledaren Helmut Remmele. Pierre Frank, som lyfter fram det, tycks dock inte ha insett att den tyske ledaren därmed tog ett steg i oppositionens riktning.²⁵ Det är inte känt om det också fanns sådana som i sitt galna raseri föreslog att man skulle slå ”små Zörgiebeltyper” redan när de låg i magarna på sina ”socialfascistiska” mödrar, men det skulle likna den upphetsade stalinismen, som inte till något pris ville veta av någon enhetsfront. I själva verket framgår det tydligt av dessa stycken att den politik som talade om ”enhetsfront underifrån” var en ännu större motståndare till enhetsfrontspolitiken än den som kort och gott sade nej till alla enhetsfronter. De ovan citerade exemplen visar att det hela ledde till splittring, fysiska strider. Och det är lättare att förstå hur denna politik oundvikligen skulle utmynna i en enhetsfront med nazisterna. Som Bernhard Bayerlein visat i sitt utgivna arbete *Völkern, hört die Signale!* var det som fått namnet *Merkeriaden*, debatten kring de åsikter som Paul Merker, ordförande för *Revolutionära Gewerkschafts Opposition* (RGO), framförde innan han blev avsatt 1930, i viss mening ett sanningens ögonblick, ett öppet uttryck för den stalinistiska politikens motsägelser och återvändsgränder. Den miniapparat som kontrollerade RGO tillgrep de mest långtgående åtgärder för att slå vakt om den egna organisationen och motivera dess existens. Det är innebörden i de uttalanden som Merkel betecknade som ”vänsteristiska”.

²⁰ *Die Internationale*, nov-dec 1931, Frank, *op. cit.*, s. 661.

²¹ *Rote Aufbau*, 15 februari 1932, Frank, *op. cit.*, s. 661.

²² *L'Internationale communiste*, 15 mars 1932.

²³ *Junge Garde*, citerat av Remmele, *Die Internationale*, 1-15 mars 1981, s. 151.

²⁴ *Trommel*, citerat *ibidem*, s. 152.

²⁵ P Frank, *op. cit.*, s. 662.

Remmeles replik på detta i *Die Internationale* – hans upprördhet över talet om ”små Zörgiebelyper” – var ett tecken på att en del började komma till insikt om vad det skulle innebära för de tyska arbetarnas och den tyska kommunismens framtid om arbetarrörelsen för gott splittrades i två delar. Glidningen mot en sådan splittring förstärktes av att den kommunistiska propagandan införlivade nationalsocialistiska begrepp som ”folklig”, att man i sitt program ersatte ”proletär revolution” med ”folklig revolution” och genom att man, i likhet med nazisterna, började kämpa mot Tysklands underkuvade ställning och för nationell frigörelse. I detta avseende var Remmeles kritik mot begreppet ”socialfascistisk” i global, organisk mening uttryck för ett viktigt motstånd mot teorin om ”socialfascism”. Frågans betydelse framgår av att Kominterns politiska sekretariat försökte undvika en fortsättning av en debatt som man, inte utan skäl, betraktade som farlig för eget vidkommande. För en gångs skull använde man sig av kung Salomons metod och förklarade att Merker gått för långt och att Remmele i sin tur gått för långt åt andra hållet.

Den röd-bruna fronten

På detta sätt fick högerkursen, uppslutningen bakom bourgeoisien, fortgå ostörd. Förvirringen var omfattande i den frågan. I mars 1931 tillkännagav löjtnanten Richard Scheringer, som hade arresterats för att ha spridit nationalsocialistisk propaganda inom armén, men blivit mycket besviken efter ett möte med Hitler som han betecknade som ”en Cæsar utklädd till tyrolare” och under fängelsetiden av kommunistiska medfångar vunnits för kommunismen, att han anslöt sig till KPD:s politik: ”Bara genom en allians med Sovjetunionen och genom att krossa kapitalismen i Tyskland kan vi bli fria. Lenin visade vägen när han talade om det revolutionära kriget som ett försvar av det proletära fosterlandet mot de imperialistiska stråtrövarstaterna.”²⁶

Kommunistpartiets beslut att delta i den preussiska folkomröstningen innebar att en de facto-allians mellan nationalsocialister och kommunister för första gången såg dagens ljus. Regeringen i Preussen var socialdemokratisk. Det var givetvis en ställning som nazisterna var angelägna om att erövra. Tillsammans med de andra högerpartierna drev de en kampanj för en urtima upplösning av *Der Landtag* och det hela döptes till en ”brun folkomröstning”. Längre har man förklarat kommunisternas beslut att ansluta sig till nazisternas hållning med Kominterns och KPD:s syn på socialfascismen som huvudfienden. Historierevisionen efter Stalins död under ledning av Walter Ulbricht har dragit fram andra orsaker som västliga historiker blint godtagit. I själva verket berodde KPD:s stöd till nazisterna på en allians mellan Stalin och Heinz Neumann, den värste tyske agenten hette det. Beslutet ska ha påtvingats en mycket motsträvig ledning för kommunistpartiet. Margaret Buber-Neumanns uppgifter, som gick i en helt annan riktning, viftades bort på ett nedlåtande sätt, eftersom det härrörde från en kvinna och till råga på allt hustrun till en av de ”anklagade”.

Men det som påträffats i arkiven i Moskva är enstämigt. Thälmann tvekade mycket, Neumann var för ett deltagande i omröstningen och motsättningarna mellan de båda var tillräckligt allvarliga för att de skulle råka i handgemäng under politbyråns möte. Det är tämligen odiskutabelt att KPD:s ledning till en början uttalade sig för bojkott, medan Remmele för sin del lagt fram förslaget att kommunisterna skulle förekomma högern med ett eget initiativ.²⁷ På Ulbrichts tid hade historiker i DDR kommit till samma slutsats som alla insiktsfulla bedömare redan misstänkt: Stalin och Molotov hade drivit igenom beslutet att delta, dvs att rösta med nazisterna,²⁸ men detta medgivande måste på grund av tidens stämningar kompletteras med ytterligare anklagelser mot Neumann, som varit Ulbrichts

²⁶ *Die Junge Garde*, n° 27, 24 mars 1931.

²⁷ Brev från Pieck, 20 och 29 juli, TsKhDNI, F 495 op 292 D 54 L 182-183 & ibid. 190-191.

²⁸ *Geschichte der Arbeiterbewegung*, III, s. 302.

fiende. Därför är det svårt att tillskriva Heinz Neumann någon avgörande roll i denna affär, hans ord vägde inte tyngre än någon annans i partiledningen. De sovjetiska ledarna ville ha bort den socialdemokratiska regeringen i Preussen eftersom man var ute efter att rikta ”ett avgörande slag” mot socialdemokratin. Den 7 juni påminde Kominterns tidskrift i en ledare om att ”partiets alla krafter måste kastas ut i kampen mot socialdemokratin”.²⁹

Den 21 september framförde KPD:s ledning krav till SPD som man visste att detta parti inte kunde acceptera, och det underlättade centralkommitténs beslut den 22 att följa Moskvas beslut och uppmana till en jaröst vid folkomröstningen. Men för att det inte skulle framstå som att man uppmanade till en röst mot ”socialfascisterna” i den bruna folkomröstningen – vilket hade varit svårt att svälja – uppmanade kommunisterna i stället att rösta ja inom ramen för en ”röd folkomröstning”. Det var givetvis samma sak förutom den färg man gav det i tidningarna. Under folkomröstningskampanjen, då löjtnant Scheringer dök upp, bildades också *Aufbruch* under ledning av officerare som polislöjtnanten Gerhard Giesecke. Där förklarade man att ”en folklig revolution” och ”det revolutionära befrielsekriget” skulle ge en mening åt dem som offrat sig för ett ”fritt Tyskland” under första världskriget.

Men röstsedlarna var varken röda eller bruna. Det fordrades 25 miljoner röster för att segra. Det kommunistisk-nazistiska blocket tog inte ens hem hälften. Den socialdemokratiska regeringen i Preussen satt kvar. Många kommunistiska väljare hade inte hörsammat uppmaningen att rösta med nazisterna. Brist på klasskänsla löd Thälmanns svar till de arbetare som kommit till partihögkvarteret för att undra om inte en socialdemokratisk regering som den under Braun-Severing var bättre än en Hitler-Goebbels- regering: ”Det inflytande som de socialdemokratiska lögnarnas förrädiska ideologi utövar i revolutionära arbetarled, dessa rester av socialdemokratiskt tänkande i våra led, utgör det största hotet mot kommunistpartiet, och där är vi helt överens med besluten vid elfte plenum.”³⁰ Kominterns politiska sekretariat fann ställningstagandet helt omdömesgillt och gjorde i en resolution den 18 september 1931 följande entusiastiska bokslut, utan samband med verkligheten:

Folkomröstningen som tillkommit på initiativ av fascisterna, som på ett demagogiskt sätt försökte stärka sin ställning genom manövrer inom oppositionen, fick en ny karaktär genom kommunistpartiets agerande. Det omvandlade folkomröstningen till ett redskap i kampen mot massornas demokratiska illusioner och teorin om det minst onda och för mobilisering av massorna mot fascismen, mot kapitalets offensiv, mot den tyska socialdemokratin, den tyska bourgeoisens främsta stöd i kampen för en kapitalistisk lösning på krisen.³¹

I september 1931 förklarade den socialdemokratiske ledaren Rudolf Breitscheid att om situationen fortsatte att förvärras till nazisternas fördel måste det socialdemokratiska partiet orientera sig mot en enhetsfront med KPD. Thälmann tog genast avstånd från ”socialfascisternas manövrer” och de ”hot” de riktade mot KPD! I själva verket var förhållandet mellan kommunister och nazister av en art som få bedömare vid denna tid pekat på men som historikern E H Carr framhållit. Den sovjetiska utrikespolitiken oroade sig inte det minsta för att nazisterna skulle komma till makten, man trodde att de skulle fortsätta alliansen mot Versaillesfördraget och mot västmakterna. Dittills hade de också föraktfullt avfärdat denna hypotes. Den 15 september 1930 skrev *Die Rote Fahne*: ”Sistlidna natt var den vackrast tänkbara för Herr Hitler, men den seger nazisterna talar om innebär början till slutet.” Och nästa dag: ”Den 14 september innebar höjdpunkten för den nationalsocialistiska rörelsen i Tyskland. Hädanefter kan det inte bli något annat än nedgång och fall.”³² Och eftersom de

²⁹ ”Exekutivkommitténs resolution om folkomröstningen”, 18 september 1931, TsKhDNI, F 495 op 292 D 54 op. 20, D 187, L. 175-179 (Manuilskij).

³⁰ E Thälmann, *Hamburger Volkszeitung*, 30 september 1931.

³¹ Resolution den 18 september 1931. Jfr not 30.

³² *Die Rote Fahne*, 16 september 1930.

ansåg att en seger för nazisterna bara kunde bli kortvarig och att den också skulle leda till att den tyska socialdemokratin skulle falla samman och försvinna definitivt, drog man slutsatsen att en seger för Hitler när allt kom omkring mycket väl skulle kunna utgöra en etapp på kommunisternas väg till makten. Den tanken har tillskrivits Remmele, som också framförde den tydligast, och den sammanfattades på ett slående vis som klart visar vilka baktankar kommunistledarna hade mellan 1931 och 1933: ”Efter Hitler blir det vår tur!” Den 14 oktober 1930 talade nyss nämnde Remmele i riksdagen:

Herr Brüning har sagt det mycket tydligt: när de [nazisterna] kommer till makten kommer en proletär enhetsfront att bildas och sopa undan allt. [...] Vi kommer att vara segrare dagen därpå och frågan är inte längre vem som kommer att besegra vem. Den frågan har redan fått sitt svar. Den enda fråga som gäller hädanefter är följande: ”När kommer vi att störta bourgeoisien?” [...] Vi är inte rädda för herrar fascister. De kommer att få lägga fram sitt sista kort mycket fortare än någon annan regering.³³

I de dagliga turerna förekom mycket sicksackande och i dag kan man bara föreställa sig hur mycket det måste ha skakat om och desorienterat medlemmarna när de på tjugofyra timmar kunde få gå från hett till kallt.

Sicksackande och ”nyanser”

Antagligen får man inte glömma bort de sovjetiska ledarnas huvudrefräng vid denna tid, ”krigsfaran”. En glidning var tydlig efter Kominterns sjätte kongress då, precis som under hela den förutvarande epoken, revolutionen sågs som det enda sättet att förhindra kriget. Nu började man mer och mer övergå till att tala om vikten av att avstå från revolution för att inte provocera fram ett krig. E H Carr hävdar att den enda uppfattningen i motsatt riktning, ”en revolutionär lösning” för att göra slut på ”en otyglad militär äventyrspolitik” stod att finna i vad diplomaten Karachan skrev.³⁴

I detta sammanhang har Heinz Neumanns hållning förbryllat forskarna åtskilligt. I ett stort tal i Berlin den 8 september 1931, där de socialdemokratiska ledarna avböjt de platser på podiet som KPD hade erbjudit, lade han fram ett återhållsamt handlingsprogram – vilket nu är känt att han inte var författaren till – där han fastslog: ”Ett socialistiskt Tyskland kommer att bli ett Sovjettyskland [...] med en sovjetregering byggd på sovjeterna valda av proletariatet, bönderna och andra arbetande.”³⁵ Hans insatser under de systematiska sammanstötningarna med nazisterna, den kritik av Pariskommunen för att inte ”ha utrotat sina fiender”, som han framförde i en artikel i *Pravda* den 18 mars, fick honom att framstå som en äventyrare.

Knorin upprepade de tongångarna i en artikel i *Pravda* den 7 november under rubriken: ”Den internationella socialdemokratin i kamp mot massornas revolutionära entusiasm.” Thälmann stod sedan för kалlduschen med en lång artikel i *Die Internationale* rubricerad: ”Några misstag i vårt teoretiska och praktiska arbete och hur de ska rättas till.” Det handlade om ett mästrande. Svagheten i kampen mot socialdemokratin och nazismen bestod i att man inte hade förverkligat ”den röda enhetsfronten” (*sic*). Man hade låtit sig förledas från kampen för att vinna proletariatet genom parollen ”folklig revolution”. KPD hade mer eller mindre medvetet ”gett efter för ideologin om individuell terror, äventyrliga operationer, osv”. Slutsatsen var otvetydig: ”Revolutionär kamp för ett omedelbart maktövertagande står ännu inte på dagordningen, [...] partiet måste ägna sig åt att få förutsättningarna för den revolutionära krisen att mogna.”³⁶

³³ *Ibidem*, 15 oktober 1930.

³⁴ E H Carr, *op. cit.*, s. 44.

³⁵ *Die Rote Fahne*, 9 september 1931.

³⁶ E Thälmann, ”Några misstag ...”, *loc. cit.*

Allt detta, upprepadet av att fascism och socialdemokrati var identiska, kritiken mot de inom KPD som ansåg att parollen om ”nationell frigörelse” stod i motsättning till den proletära internationalismen, åstadkom en skärm mellan detta parti och den politiska verkligheten. Det vägrade att diskutera hotet från nazismen genom att slå fast att det inte ankom på kommunisterna att fråga sig hur bourgeoisien skulle agera om den lyckades klara sig ur den ekonomiska krisen utan någon proletär revolution. Och von Schleichers och von Hammersteins försäkringar inför den sovjetiske ambassadören att det aldrig kunde bli tal om att Hitler skulle bli rikskansler eller president tycktes i de sovjetiska ledarnas ögon vara löften om att det militära samarbetet mellan de båda länderna skulle respekteras, vilket för dem var en viktig byggsten i deras försvarspolitik.

KPD staliniseras

En av de frågor som väcks redan vid en summarisk granskning av KPD:s politik gentemot Hitler är hur det kunde vara möjligt för ett parti som åberopade sig på marxismen, att godta en politik som ledde till katastrof och att den organiserade arbetarrörelsen krossades för decennier framåt. KPD var inget stort massparti men långt ifrån någon sekt. I valet i september 1930 fick det 13,1 procent av rösterna, i juli 1932 14,3 procent och 16,9 procent i november 1932. Vid vart och ett av dessa val hade det erövat 700 000 nya väljare. På detta plan var partiet således långt ifrån försumbart. Även medlemsmässigt var ökningen kraftig. 1927 hade man 143 000 medlemmar, 133 000 i januari 1930, 180 000 i december samma år, mellan 320 000 och 360 000 i slutet av 1932 beroende på bedömningarna, cirka 300 000 när det upplöstes om man får tro Pjatnitskij. Men denna siffermässiga tillväxt, som gjorde att partiet närmade sig den storlek det haft under de stora förhoppningarnas tid, när USPD 1920 anslöt sig till Komintern, åtföljdes inte av en motsvarande kvalitativ tillväxt i stabilitet, förmåga till handling och tyngd i samhället. Med Gilles Vergnons utmärkta formulering ”det var ingen linjär utveckling av KPD från det som fanns 1927 till det KPD som fanns 1933, ett nytt parti byggdes upp på ruinerna av det tidigare”.³⁷

Den siffermässiga tillväxten handlade i själva verket om en kombination av massiv medlemstillströmning och betydande avhopp. 1930 noterades 143 000 nya medlemmar, dvs fler än det totala medlemsantalet vid årets början som låg på 133 000. Men i december fanns bara 180 000 medlemmar, vilket förklaras av att 95 000 lämnat partiet under samma period. Första kvartalet 1932 inregistrerades 94 000 nya medlemmar och 53 000 avhopp. Givetvis handlar det om att en del rörde sig fram och tillbaka, ändå är siffrorna över dem som lämnat betydande och den mest sannolika förklaringen, för övrigt bekräftad av vittnesmål, är att det var gamla medlemmar som lämnade partiet i protest mot tesen om ”socialfascismen” som huvudfiende och de förutsägbara följderna av detta.

Partiets sammansättning förändrades också ordentligt. 1927 var 68 procent av medlemmarna industriarbetare, i huvudsak kvalificerade sådana. 33 procent var under 30 år, 32,7 procent mellan 30 och 40. Medlemmarna hade politiska erfarenheter: 30,3 procent hade tillhört SPD. Men 1932 föll andelen arbetare till 32 procent och till 11 procent året därpå. Andelen arbetslösa, som fortsatte att öka, var högre i partiet än ute i samhället.

Samma konstaterande kan göras beträffande antalet driftceller, som varit det tyska partiets stolthet under ”bolsjeviseringen”. I slutet av 1932 fanns det inte mer än 2 210 driftceller vid sidan av 6 000 bostadsceller och 6 500 lokalgrupper, och huvuddelen bestod av medlemmar som ”rekryterats” utifrån. I ett slag försvagades partiets fackliga inflytande. 10 procent av medlemmarna tillhörde landsorganisationen ADGB, där KPD inte ledde fler än 250 lokala

³⁷ G Vergnon, *loc. cit.*, s. 20.

fackföreningar av totalt 13 129. Den fackliga organisation, RGO, som partiet ledde räknade inte mer än 160 000 medlemmar.

Enligt Gilles Vergnon rörde det sig om ”ett veritabelt sandslott öppet för alla vindar”.³⁸ Han återger ett intressant brev från en av de tidigare kommunistiska studentledarna, Boris Goldenberg. Denne var vän till Sedov och hade på dennes inrådan skrivit till Trotskij i januari 1931. I början av 1932 uppgav Goldenberg att 66 procent av partiets kadrer i Berlin varit med mindre än tre år, att partiet på nationell nivå hade 20 procent medlemmar ur arbetarklassen (som det skulle förlora hälften av under det följande året). Numerärt handlade antalet arbetare om mellan 50 000 och 60 000, dvs 0,7-0,8 procent av det totala antalet industriarbetare i Tyskland. Han skrev, att som han såg det var inte medlemsökningen något resultat av KPD:s politik utan en protest mot krisen, mot den socialdemokratiska reformismens misslyckande. De gamla medlemmarna hade lämnat partiet, efter uteslutningar eller avhopp. I Halle rörde det sig om tre fjärdedelar av dem som kommit från Spartakus eller USPD! Några av de äldre, som inte låtit sig korrumpas, hade stannat kvar men var helt passiviserade. Goldenberg tillägger att den stora massan av medlemmar var ”en skock får” och byråkratiseringen hade lett till ”åderförkalkning från topp till botten”.³⁹

I slutet av 1931 och början av 1932 genomförde Werner Scholem under pseudonym en studie av hur en gatucell fungerade. I en artikel skrev han att huvuddelen av de nya medlemmarna bestod av ”intellektuella, småborgare som gjort konkurs, arbetslösa tjänstemän och tekniker, kort sagt representanter för de mellanskikt som malts ned – personer som tidigare varit politiskt likgiltiga men nu har rest sig mot den misär de plötsligt hamnat i och som vill se något hända”. Han tillade: ”Många av dem har blivit fascister, men en hel del har också anslutit sig till KPD.”⁴⁰ Han pekade på bristen på arbetare, som partiet inte lärt att kämpa, att frånvaron i partiarbetet var allmän – av 70-80 medlemmar var bara 20-30 aktiva. Han konstaterade: ”De gamla medlemmarna kommer inte, främst för att de är knäckta och inte längre tror på något men också på grund av att de sympatiserar med oppositionen utan att vilja visa det.”⁴¹ Scholem delade in de aktiva i två kategorier. Å ena sidan sådana som var heltidsanställda av partiet, Röda hjälpen, RGO eller något sovjetiskt företag. ”Det är sådana element som håller cellen i skräck och entusiastiskt godtar allt som tryggar deras löner. Just nu predikar de på order uppifrån att fascismen redan är på plats. I själva verket darrar dessa friskusar[?] inför den fascism som är på väg, för de vet att då kommer Teddy och Remmele antagligen att dra till Moskva, medan de själva blir överlämnade till knivarna.”⁴² Å andra sidan finns aktiva medlemmar som inte får något för det, mestadels ungdomar som kastar sig ut i handling med glöd, snabbt blir desillusionerade och hoppar av eller slutar att vara aktiva. De ersätts av andra som kommer att göra på samma vis.

Walter Rist, som har studerat svängningarna i medlemsantalet, har påpekat att vid partikongressen i Berlin 1932 hade 44 procent av delegaterna varit medlemmar mindre än ett år, 22 procent mellan ett och tre år och 15,4 procent mellan tre och fem år. Enligt det klassiska synsättet, som Franz Borkenau var först med att lägga fram, var motsättningarna mellan KPD och SPD av social karaktär, där KPD var ”de arbetslösas och ungdomarnas parti” medan SPD var ”de äldre arbetarnas”. Detta faktum skulle ha omöjliggjort varje enhetsfront mellan organisationer med helt olika social bas. Gilles Vergnon har kommit med betydelsefulla påpekanden:

³⁸ *Ibidem*, s. 21.

³⁹ Citerat *ibidem*, s. 21.

⁴⁰ Citerat *ibidem*, s. 21-22.

⁴¹ Citerat *ibidem*, s. 24.

⁴² *Ibidem*.

Vi tror att man snarast måste vända på perspektivet; det var den linje som Komintern tvingade på KPD som hindrade partiet från att skaffa sig en stabil social bas och förstörde den som existerat tidigare. Och omvänt gav denna linje upphov till en passande social bas: en apparat av välanpassade funktionärer och en flytande massa av desperata arbetslösa ungdomar. De arbetslösa som var kommunister 1932 var inte till sin majoritet de gamla kommunistiska arbetarna från 1927, som blivit offer för avskedanden och repressiva åtgärder på företagen. De arbetslösa var *nyttillkomna* medlemmar och de ”gamla” medlemmarna hade antingen lämnat eller förhöll sig helt passiva eller var möjligen aktiva i KPD:s ”systerorganisationer” som *Internationale Rote Hilfe* (Internationella röda hjälpen) där det i början av 1931 fanns 131 000 kommunister av totalt 338 000 medlemmar. Andra var medlemmar av antifascistiska försvarsorganisationer som det ansedda *Rote Frontkämpferbund*.⁴³

Det bör också framhållas, åter utifrån Eve Rosenhafts och Gilles Vergnons arbeten, de märkliga försöken att ”teoretisera” om betydelsen av antalet arbetslösa i partiet. Profinterns generalsekreterare Lozovskij hävdade att de arbetslösa var de första att gå ut på gatorna, att de inte var skräckslagna inför utsikterna att bli arresterade och att de lättare kunde hitta vägen till ”de högsta kampformerna”. I samband med 70-årsminnet av Pariskommunen publicerade *Die Rote Fahne*, som betecknade den som ”en folkslig revolution”, den 18 mars 1931 en artikel av Heinz Neumann där denne jämförde det parisiska nationalgardet 1871 med de arbetslösas försvarsgrupper i Tyskland.

En opposition inom apparaten?

Kominterns arkiv i Moskva har bidragit med ett antal dokument angående oppositionen kring Remmele-Neumann, ett ämne som vi inte vet så mycket om.⁴⁴ Men det förefaller som om de viktigaste saknas, de som ledde till avrättningen av de bägge som länge varit framträdande inom den stalinistiska hierarkin inom Komintern och KPD. De dokumenten finns i KGB-arkiven och det kommer sannolikt att gå att slå mynt av dem. Kanske kommer de att hamna i händerna på amatörer i ordets alla bemärkelser, sådana som älskar historia och sådana som älskar sensationer.

Heinz Neumann bör betraktas som andremannen inom KPD, efter ”Teddy” Thälmann. Han kom från en välbärgad judisk familj och anslöt sig mycket tidigt till kommunismen, han gick med i partiet 1920 vid 18 års ålder. Han hade uppmärksammats tack vare sina språkkunskaper, sin exceptionella intellektuella begåvning, sitt fysiska mod och sin talarbegåvning. Han följde först Ruth Fischer men lämnade henne i rätt ögonblick. Stalin hade lagt märke till honom i Moskva 1922 och hade försökt knyta honom till sig genom att behandla honom som en vän samtidigt som han fick ägna sig åt smutsgörat åt Stalin. I sina memoarer tecknar Victor Serge ett porträtt av Neumann, som ingen av de historiker som öst sitt förakt över honom verkar ha läst: ”Heinz Neumann, en blek och sarkastisk ung man, leker konspiration med äkta skådespelarglöd och äkta mod. [...] Tjugofem år, barnslig lekfullhet, cyniskt tal, ett underbarns assimilationsförmåga, sinne för historia, obarmhärtiga omdömen om de äldre, kärlek till en idealiserad arbetarklass i jämförelse med vilken den riktiga arbetarklassen skulle stå sig slätt.”⁴⁵ Tillsammans med Lominadze hade han varit en av Kominterns båda emissarier i Kanton i den kinesiska tragedins skymning och hade fått namnet ”Kantons bödel”.

Vid återkomsten till Tyskland 1928 blev han helt naturligt medlem av KPD:s ledning, där han skulle bli en av de mest cyniska hantlangarna när partiet underkastade sig Stalin. Han var Teddy Thälmanns högra hand och även, i viss mening, dennes mentor. Han hade gått i spetsen för den fysiska kampen mot nazismen och blivit något av en symbol för denna kamp som

⁴³ *Ibidem*, s. 22-23.

⁴⁴ Se exempelvis RTsKhINDI, 495/19/243 och 19/337.

⁴⁵ V Serge, [En revolutionärs minnen](#) (i kapitlet ”Europa vid den mörka vägkröken”).

avbröts plötsligt 1931. Han hade internationella kontakter, eftersom han sedan länge var personlig vän till Besso Lominadze, tidigare ledare för ungtkommunisterna och framför allt Kommunistiska ungdomsinternationalen, KIM [el. KUI], en av Stalins favoriter. Denne unge georgier var en naturkraft och ledde från 1930 en oppositionell grupp, där andra tidigare ledare för ungtkommunisterna som Lazar Sjatkin och Jan Sten ingick. 1932 tillhörde han det ”oppositionsblock” som leddes av I N Smirnov och dennes grupp tillsammans med zinovjeviter liksom gamla ”ledarlösa” som Safarov och Tarchanov.

Hermann Remmele var nästan 20 år äldre än Neumann. Han hade varit metallarbetare, socialdemokrat och ledare för den oberoende vänstern. Därefter hade han följt en klassisk bana för vänstern i centralkommittén och efterträtt Brandler som partiordförande 1923, en post som han avsattes från efter några månader. Han hade kommit tillbaka som Thälmanns högra hand. Han var kort och undersätsig, tungfotad på det intellektuella planet, brutal till sättet och innehade säkerligen rekordet när det gällde att med provocativa formuleringar överföra Kominterns politik till Tyskland inför hotet från nazisterna. I sitt utgivna arbete *Völker hört di Signale* visar Bernhard Bayerlein mycket tydligt att de båda började sätta sig upp mot partilinjerna 1930. Han påvisar att just Remmele var den förste i partiledningen att gå emot politiken om ”socialfascism” under debatten om fallet Merker och apropå den tidigare citerade artikeln om ”små Zörgiebeltyper”. Han ansåg ”socialfascist” vara likvärdigt med ”socialchauvinist” eller ”socialimperialist” och att det inte tillförde något nytt för socialdemokratins vidkommande.

Dessa båda män som så mycket skilde åt fann sig nu tillsammans, i opposition mot en ledning de tillhörde, mot en politik de drivit igenom, mot en apparat som de tjänat. Vi har ett mycket intressant vittnesmål om deras känslor från en intelligent kvinna som upplevde denna period med öppna ögon. Det var Margarete Buber-Neumann, hustru till Heinz. Hon kände kanske inte till varje detalj i sin makes oppositionella verksamhet, men även om den store historikern E H Carr helt avfärdar hennes vittnesmål utan att ange något annat skäl än sina egna fördomar, så förstod hon i varje fall de stora linjerna i makens utveckling och sinnesstämningar under olika skeden. Efter att ha beskrivit honom som en ”hård” kommunist skildrar Margarete hans första tveksamheter:

Neumann, som ännu 1931 från talarstolar och estrader förkunnade kommunisternas politiska linje, var på god väg att bli ”partifiende”, en ”oppositionell”. Redan i samband med ”den röda folkomröstningen” stod det klart för honom att Komintern förberedde en ny politik för Tyskland, lika föraktlig som farlig. Denna ödesdigra manöver och denna senkomna insikt ledde till bildandet av vad som kallades Neumanngruppen. Visserligen böjde sig Neumann i juli 1931 för partidisciplinen och deltog i kampanjen för en gemensam front med högern under förberedelserna av folkomröstningen, men han gillade inte den politiken.

Vi återkommer till de båda uttrycken ”ödesdiger manöver” och ”senkommen insikt”. Hon skriver vidare:

Han hade inte drabbats av blindhet. Han insåg klart hotet från fascismen. [...] Hade han förstått att Kominterns nya politik, som ersatte parollen ”Slå fascisterna var de än dyker upp” med ”diskussioner” och till och med innebar en tillfällig allians med nazisterna, harmonierade med Stalins utrikespolitik? Det kan jag inte svara på. Han motsatte sig hur som helst denna nya politik och fortsatte att förordade en beslutsam kamp mot den nationalsocialistiska fienden.⁴⁶

Även om vi inte förfogar över något dokument som gör det möjligt att datera bildandet av ”gruppen Neumann-Remmele”, kan man tidsbestämma det till strax efter folkomröstningen i Preussen eller när den höll på att förberedas. Margarete Buber-Neumanns memoarer visar den knipa hon befann sig i. Det går inte att hålla med henne när hon försäkrar att Neumann ska ha

⁴⁶ M Buber-Neumann, *La Révolution mondiale*, s. 288-289.

”böjt sig för partidisciplinen”. Det är mycket möjligt att han aktivt medverkade i vad hon kallar ”den ödesdigra manövern”. Däremot kan man tänka sig att han drabbats av ”en senkommen insikt”.⁴⁷ Det latent missnöjet med ledningen utkristalliserade sig sakta men säkert i form av en grupp:

Neumanns kritiska synpunkter fann stöd i första hand bland hans närmaste vänner, Willi Münzenberg och Leo Flieg, men även hos Hermann Remmele. Under gemensamma söndagsutflykter behövde man inte hålla tand för tunga. Och man förkastade inte bara den nya taktiken i kampen mot nazisterna. Kritiken vidgades till att också gälla Ernst Thälmann personligen som de fått allt svårare att samarbeta med.⁴⁸

Margarete Buber-Neumanns skildring visar hur hennes man långsamt vidgade diskussionen – politbyrå, centralkommitté, ledningen för ungdomsförbundet som förklarat sig överens med honom – men hon klargör att inget sipprade ut på lägre nivå: ”De breda medlemslagren visste inte att det fanns en ’Neumanngrupp’, senare omdöpt till ’gruppen Neumann-Remmele’. Inga diskussioner förekom på basnivå. Oppositionen höll sig utanför den breda opinionen inom partiet.”⁴⁹ Enligt henne handlade det i grunden om en sammansvärjning för att genomföra en ”palatsrevolution” och byta ut ledningen i hopp om att ställa Moskva inför fullbordat faktum. Givetvis spårades ”grupparbetet” snabbt. Vid flera tillfällen blev Neumann och Remmele kallade till Moskva tillsammans med Thälmann för att få veta att man förväntade sig att de skulle samarbeta lojalt. Margarete Buber-Neumann noterar att det fanns fog för att anklaga Neumann för ”dubbelspel”, eftersom han gav efter i Moskva för att omedelbart efteråt återuppta oppositionsarbetet efter återkomsten till Berlin. Hon har ett klart minne av ett samtal med Stalin i november 1931 som Heinz Neumann återgett för henne direkt vid ankomsten till järnvägsstationen Berlin-Friedrichstrasse:

Under detta samtal hade Neumann försökt rättfärdiga sin politik genom att åberopa det växande hotet från nazismen. Stalin hade då avbrutit honom och ställt frågan: ”Neumann, tror inte ni att om det skulle råka sig så att nationalisterna tog makten i Tyskland så skulle de bli så upptagna av Väst att vi skulle få all tid i världen att skynda på det socialistiska bygget?” Jag vet inte vad Neumann svarade. [...] Vi avvisade tanken på att detta uttalande kunde ge en bild av Stalins utrikespolitik; vi tänkte heller inte på att detta kunde vara en sista varning till Neumann ...⁵⁰

Ett noggrant studium visar att Neumanns artiklar innehöll signaler som styrker trovärdigheten i hustruns uppgifter. Omformulerade han inte, kanske utan att vara medveten om det, det centrala temat om ”folklig revolution” när han den 2 december 1930 skrev i *Die Rote Fahne*: ”Det revolutionära proletariatet har aldrig haft bättre utsikter än idag att verkligen kunna leda *en folklig revolution i Karl Marx’ anda*.”⁵¹

Den andra ytterligheten under denna period var en text, den sista artikel av honom som publicerades – ett tal han hållit den 1 mars – i KPD:s huvudorgan den 2 mars 1932, som hävdade att segraren i presidentvalet ytterst varken skulle bli Hindenburg eller Hitler utan ”bolsjevismen”.⁵² Det värdefulla vittne Margarete Buber-Neumann utgör skildrar i detalj de nya oppositionellas sinnesstämningar som hon betecknar som illusioner, deras omedvetenhet, det nästan helt otänkbara att de skulle lyckas. Hon skriver emellertid också:

⁴⁷ Denna fråga har behandlats i en avhandling och en artikel av Martin Misevius, ”New documents and new Evidences on the ’Red referendum’ against Prussia, August 9, 1931”, *The International Newsletter och Historical Studies on Comintern, Communism and Stalinism*, n° 7-8, s. 72-82, där viktiga dokument om denna debatt publicerats baserade på arkiven i Moskva och centrala partiarkivet i Berlin, SAPMO.

⁴⁸ M Buber-Neumann, *op. cit.*, s. 290.

⁴⁹ *Ibidem*

⁵⁰ *Ibidem*, s. 291.

⁵¹ *Die Rote Fahne*, 2 december 1939 (förf. kurs.)

⁵² *Ibidem*, 2 mars 1932.

En ny anda råder bland de oppositionella kommunisterna när de väl vänt sig från partilinjen. De kan äntligen andas när de inte längre behöver säga amen till allt som kommer från Moskva. Äntligen kan de ge fritt utlopp för sina känslor. [...] De "herrar" som de tidigare krupit för börjar de nu kalla för "ligan" eller "flocken". De upplever något som liknar frihet. [...] Oppositionen gör dem aggressiva och inbiliska.⁵³

"Gruppen" avslöjas

I slutet av april 1932 beslutade Kominterns exekutivkommitté att befria Heinz Neumann från alla ansvarsposter inom KPD. Partiets centralkommitté suspenderade Neumann och Flieg den 24 maj och de båda kallades till Moskva. I motsats till vad E H Carr hävdar, i denna fråga uppenbarligen lika vilse som partisk, blev bestraffningarna stränga. En rapport till Kominterns exekutiv, som återfunnits i arkiven i Moskva, kastar lite ljus över krisen.⁵⁴ Det fanns en verklig politisk oenighet: Remmele och hans vänner var för att man tog upp arbetarnas krav för att kunna organisera arbetarnas kamp, komma med förslag om strejker, demonstrationer, offentliga möten för att mobilisera. Schehr, Ulbricht och Thälmann satte sig emot detta. De ansåg att den tyska bourgeoisien stod bakom Centern, medan de andra ansåg att det nu var Reichswehr som var dess språkrör.

En direkt fraktion hade också mycket riktigt bildats i KPD:s partitopp. I enlighet med vad som var brukligt använde sig dess medlemmar av pseudonymer, men det var något nytt att man också försett motståndarna med detta och märkligt nog kvinnliga namn. Konspiratörernas ledare hette Erich och Oscar (Remmele och Neumann). Motståndarnas ledare hette Hilda (Stalin) flankerad av Bertha, Magda och Irma (Kaganovitj, Manuilskij och Ulbricht). De straff som utmättes gör det möjligt att värdera oppositionens styrka. Bland de ledande som drabbades återfanns Ernst Reinhard, chefredaktör för *Die Rote Fahne* som omplacerades till Ruhrområdet, Albert Kuntz, organisationssekreterare i Berlindistriktet, som förflyttades till Frankfurt, Paul Langner, ansvarig för partiets presskontor, som hamnade i Hamburg och Karl Fischer, som avsattes från ledningen för Bade-Pfalz-distriktet. Kommunistiska ungdomsförbundets (KJVD) ordförande Alfred Hiller, den tidigare ordföranden Kurt Müller som kallades Kutschi, som befann sig i Moskva, och Remmeles son Helmuth var också inblandade. Andra ledare som kanske inte var inblandade men fick misstankar riktade mot sig kan nämnas Fritz Heckert och Walter Stöcker, den ansvariga för kvinnosektionen Roberta Gropper, Ottomar Geschke, Anton Säfkow och Franz Dahlem. Remmele och Dahlem protesterade livligt. Men inget blev känt utåt eller på basplanet, trots att förflyttningarna gav upphov till en hel del rykten.

Det var *Die Permanente Revolution*, organ för den tyska vänsteroppositionen, som offentliggjorde det hela i en artikel undertecknad K. Mar. Margarete Buber-Neumann verkar något förvånad och skriver till och med att den inte var "helt befriad från humor". Denna kvinna som tillhörde det högsta etablissemanget inom KPD var uppenbarligen okunnig om att författaren till artikeln hette Werner Scholem, veteran inom partiet, erfaren journalist och känd för sin humor.⁵⁵ Hur som helst hade Scholem sina uppgifter från bästa källa. Den 2 juni 1932 avslöjade vänsteroppositionens tidning att Neumann, som gjort sig skyldig till att "nedvärdera Teddy och den fetisch denne skapat av sig själv", Leo Flieg, som i tio år skött de administrativa uppgifterna i partisekretariatet, samt Wilhelm Pieck kallats till Moskva, att Franz Dahlem blivit ersatt med Ulbricht, att "Odyssevs" Münzenberg nått och jämt undgått samma "resa" och att Ernst Reinhard, tidigare chefredaktör för *Die Rote Fahne*, satt på de

⁵³ M Buber-Neumann, *op. cit.*, s. 293.

⁵⁴ Rapport till Kominterns exekutiv, 8 juni 1932, RTsKhINDNI, 495/19/704.

⁵⁵ Denna information härrör från framlidne Erwin Ackerknecht, alias Bauer, som var redaktör för *Die Permanente Revolution* och som hade vänligheten att på min kopia skriva ned namnen på författarna till de viktigaste artiklarna, bl a denna.

anklagades bänk. Dessa uppgifter stämde helt. Liksom även omdömet om den som Scholem kallade ”tjuren som bara kan väcka förakt hos varje hederlig individ”, dvs Herbert Wehner, som efter att ha gjort en andra karriär inom socialdemokratien skulle bli avslöjad 1993.⁵⁶ I kulisserna hade redan en oändlig process inletts under ledning av de personer som brukade sköta smutsgöret, partipoliser som Herbert Wehner och Walter Ulbricht, vän till Erich Mielke som kallblodigt skjutit ihjäl två poliser. Många år senare talade Herbert Wehner fortfarande, i de memoarer han skrev när han fortfarande var en högt uppsatt ledare inom SPD, om ”den verksamhet klicken kring Neumann och Remmele” ägnat sig åt. Ulbricht rapporterade om Neumannaffären vid Berlin-Brandenburg-distriktets kongress i september. Vid KPD:s tredje nationella konferens i oktober 1932 haglade angreppen mot Neumann, som anklagades för att vara ansvarig för alla partiets misstag sedan 1929 samt tre allvarigare brott: att ha bildat en fraktion, försökt misskreditera ledningen och ha försökt få ledningen för ungdomsförbundet att resa sig mot den. Heinz Neumann skulle aldrig återvända till Tyskland. Tills vidare skickades han till Spanien för att ”skola upp” kommunistpartiet där.

Avslöjandet av Neumanngruppens aktiviteter och de sympatier den väckte kan kanske förklara vad en del benämnt KPD:s ”antifascistiska vändning” och den energi Thälmann lade ned på att dementera att partiet skulle vara likgiltigt för hotet från nazisterna medan *Pravda* ägnade sig åt att hitta subtila skillnader mellan ”fascism och socialfascism”. Thälmann gick så långt som att hävda att ”tvillingarna” hade olika social sammansättning och att olika metoder måste användas för att dra med deras medlemmar ... i en enhetsfront. Några veckor senare fördömdes alla försök att rikta sig till socialdemokraterna i ett cirkulär undertecknat Knorin.⁵⁷ Följden blev givetvis att förvirring och splittring spred sig i partiet och något som liknade resignation eller vrede.

Oreda i KPD

Den 13 mars 1932 fick fältmarskalk Hindenburg, som stöddes av socialdemokraterna som ”det minst onda”, 18 600 000 röster i första omgången av presidentvalet. Hitler fick 11 300 000 och Thälmann 5 miljoner. Helgen då andra valomgången ägde rum blev en av de våldsammaste någonsin, där nazisterna härjade på alla håll och kanter. Slutligen valdes Hindenburg till president med drygt 19 miljoner röster medan Thälmann, som hade bestämt sig för att hålla fast vid sin kandidatur, tappade en miljon. Tre dagar senare beslutade rikskanslern Brüning att upplösa SA som en paramilitär gruppering, däremot gjorde han inget åt nazistpartiet. Segern för detta parti i *Länder*-valet övertygade Hindenburg om att han måste göra sig av med Brüning, som var förbrukad, och utse diplomaten Franz von Papen till ny rikskansler. Denne var inte rädd för att göra upp med Hitler och den 16 juli återuppstod den bruna armén som legal organisation. SA blev åter tillåtet.

Men händelsernas centrum var åter på väg mot Preussen. Det var omöjligt att få en majoritet i *Der Landtag*. SPD och NSDAP hade tillsammans drygt hälften av ledamöterna men ingen av dem kunde regera utan stöd från centern. Kommunistpartiets 57 ledamöter gick samman med de 162 nazistiska och de 67 som tillhörde centern i ett misstroendevotum mot den sittande regeringen eftersom man inte hittat någon konstitutionell lösning. Kommunisterna krävde att regeringschefen Otto Braun skulle avgå och att ”en ny regering” skulle bildas, vilket givetvis inte innebar något annat än en eventuell regering med de 162 nazistiska ledamöterna och deras allierade. von Papen som hade bestämt sig för en uppgörelse med Hitler löste nu den gordiska knuten.

⁵⁶ *Die Permanente Revolution*, n° 8, april 1932, s. 8 och 11.

⁵⁷ E H Carr, *op. cit.*, s. 59.

I detta dramatiska läge åkte Otto Braun på semester. På morgonen den 20 juli 1932 kallade von Papen till sig Severing och meddelade honom att han tänkte göra Preussen till ett nationellt kommissariat som han själv skulle leda, samt uppmanade honom att besluta om den preussiska regeringens avgång, om inte så skulle undantagstillstånd införas. Severing vägrade. von Papen avsatte då genast den preussiska regeringen med hänvisning till artikel 48 i författningen, tillsatte en nationell kommissarie där han som vikarie för sig själv utsåg Franz Bracht, en högerpolitiker från katolska centern och borgmästare i Essen, införde krigslagar och gav Berlin all makt via generalen Otto von Stülpnagel. En del väntade sig gatustrider mellan polisen och *Reichswehr*.

En handfull poliser räckte för att arresteras polisprefekten Grzesinski och hans närmaste man, de förklarade sig villiga att lyda order och släpptes efter två timmar. Severing å sin sida överlämnade regeringslokalerna till Bracht, som åtföljdes av den nya polisprefekten eskorterad av ett tiotal beväpnade militärer som dock artigt stannade kvar ute på gatan. Severing tilläts behålla sitt tjänsterum. Häpnaden var stor ute på fabrikerna, dit ett stort antal arbetare begett sig och tillbringat natten i väntan på order om generalstrejk och redo för alla eventualiteter. Kommunisterna uppmanade förvisso också till generalstrejk. Men vilken socialdemokratisk eller oorganiserad arbetare skulle vilja strejka tillsammans med dem när de sade sig vilja försvara den ”socialfascistiska” regering som de gjort allt för att störta? Våra gamla bekanta Peter och Irma Petroff, som varit bosatta i Tyskland sedan 1925, har skildrat vad de såg och hörde efter den 20 juli och sedan socialdemokraterna svarat på det inträffade med ”vi kommer att replikera i valet den 31 juli”.

En storm av indignation bröt ut bland massorna. De kände sig fruktansvärt överkörda, förrådda. Men de hade undanhållits från alla egna initiativ alltför länge, och förmådde inget göra utan sina ledare. Inte en hand höjdes, inte ett skott avlossades, inte en fabrik stängdes. Den 20 juli passerade och gav bara massorna gränslös nedstämdhet. Men många knöt näven i fickan: de visste bara inte riktigt mot vem.⁵⁸

När nazisterna nu hade blivit kvitt de socialdemokratiska polischeferna i Preussen – de förfogade över 90 000 man, varav 30 000 i kasernerna, pansarbilar och vapen för gatustrider – hade de fritt spelrum. Valhelgen i juli kunde de notera 25 döda under sin jakt. Nazisterna fick 13 700 000 röster, socialdemokraterna 7 000 000 och kommunisterna 5 300 000. Men nazisternas våld gav arbetarna lust att göra motstånd och antifascistiska försvarsgrupper började uppstå, ibland på klart enhetlig bas och oftast på partinivå. Paret Petroff skrev:

På många fabriker, i byar men framför allt i städernas arbetarkvarter, började försvarsorganisationer bildas. Beroende på läget lokalt organiserades de på partinivå eller gemensamt. Hur som helst fanns nära kontakter. Man byggde upp ett omfattande larmsystem i bestämda områden eller för att kunna skynda till hjälp i granndistrikt. Nattpatruller organiserades. Alla ”röda” invånare i storstädernas förortsområden hade en hacka eller en skyffel bredvid sängen, om man inte hade tillgång till vapen. [...] Alla ”röda” höll samman. Ute på fältet, i städer och byar, hade ”enhetsfronten” blivit verklighet. Blod flöt fortfarande, men känslan av hopplöshet hade försvunnit genom solidariteten mellan dem som var hotade.⁵⁹

De båda partiapparaterna, den socialdemokratiska och den kommunistiska, bekämpade var och en på sitt sätt dessa enhetsgrupperingar.

⁵⁸ P och I Petroff, *op. cit.*, s. 81.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 82-83.

I slutet av maj 1932 bildade KPD "Antifascistisk Aktion, ett försök att bilda en "enhetsfront underifrån". Antifascistisk Aktion höll sin första kongress i juli, men fick aldrig vind i seglen, vilket inte är så underligt eftersom den inte på ett seriöst sätt försökte närma sig socialdemokratin. Den upplöstes (av Hitler) i början av 1933. Namnet har i nutid fått komma till heders igen genom bildandet av det anarkistiskt influerade nätverket AFA (svensk avdelning bildades 1993).

Amsterdam-Pleyel, mot fascism och krig?

Historien om Amsterdam-Pleyel-rörelsen, som startades av Willi Münzenberg och hans medarbetare, är ett av de mest osäkra områden som tänkas kan för den som vill få en bild av kommunismens historia, och man kan konstatera att de flesta historiker har gått i fällan med förhastade och motsägelsefulla tolkningar. De kongresser som hölls i Amsterdam mellan den 27 och 29 augusti 1932 och i Salle Pleyel i Paris mellan den 21 och 23 december 1933*, syftade ingalunda till att befrämja kampen för fred, som man i allmänhet har trott, eller för att driva på kampen för revolution som Stephen Koch tror. Poängen med dessa båda kongresser och den "rörelse" som låg bakom finns klart definierade i Marcel Cachins anteckningar med den korthuggna formuleringen: "Lördag 29. Kongressen öppnad: samling mot Genève. Anti-socialdemokratisk samling."⁶⁰ Stephen Koch, som svamlar som någon utan karta i okänd terräng, har ändå fått den ljusa idén att påpeka att kongressen som hölls i oktober 1932, några månader innan nazistgänget kom till makten, varken gjorde någon anspelning på det hot som nazismen (fascismen) utgjorde eller hotet mot Europa (kriget). Men efter att ha undvikit Charybdis hamnar han i armarna på Scylla genom att påstå att det innebar att Stalin "ville ha en revolution", för att sedan tillägga att detta ju inte var något förvånande för "en marxist-leninist".

* Datumet verkar vara felaktigt. Det ska förmodligen vara 4-6 juni 1933, när det hölls en "Europeisk antifascistisk arbetarkongress" i Salle Pleyel. Vid denna tidpunkt bildades "De europeiska arbetarnas antifascistiska förbund" som sedan, 20 augusti, slogs samman med den "Världskommitté" som höll kongress i Amsterdam året innan. Den tidpunkt som Broué anger, 23 december, var det datum då Dimitrov frikändes för anklagelsen om delaktighet i riksdagshusbranden i Berlin (av domstolen i Leipzig). – Red.

⁶⁰ Citerat av Yves Santamaria, "Organisation de masse et lutte pour la paix", Willi Münzenberg. *Un homme contre*, s. 94.

Det som i själva verket var, om inte nytt, så i varje fall originellt med Amsterdam-Pleyel-politiken, var att man vände sig till ”personligheter” från den borgerliga världen, som skulle sitta på första parkett under dessa kongresser. Med sin grymma penna konstaterade Trotskij: ”Den förenar alla specialister och ’styrkor’: Barbusse, den världsomfattande Münzenberg, hinduiska liberaler, ynkliga demagoger, stora pratkvarnar, engelska lorder och amerikanska änkor, kort sagt ’alla styrkor’ som lider av den sjukdom som kallas ’längtan efter fred...’.”⁶¹ Bland de personligheter som deltog vid dessa festligheter framhöll man oftast den konservativa ledaren för kongresspartiet i Indien, Vallabhai Patel, författaren Henri Barbusse, som en gång skrivit *Klarhet* (*Clarté*) och *Elden* och därefter *Jésus* och snart skulle skriva *Staline*, den franske radikalsocialisten Gaston Bergery eller den pensionerade tyske amiralen Paul von Schönaich, en militär som blivit pacifist.

Willi Münzenberg (augusti 1889 – juni 1940)

Bland organisatörerna återfanns Willi Münzenberg, ett team från MOPR, Louis Gibarti och Otto Katz, fransmannen Guy Jerram, medlem av det franska kommunistpartiets centralkommitté och ledare för ARAC, Republikanska föreningen för tidigare frontsoldater. Dessa agerade givetvis på uppdrag av Kominterns exekutivkommitté. Bakom dem fanns den stalinistiska apparaten – vars ledmotiv var jakt på trotskister. Ordningsstyrkan ordnade det oväsen som hindrade Nguyen Van Linh, en vietnamesisk delegat och medlem av vänsteroppositionen, från att göra sig hörd i Amsterdam. På konferensen i Salle Pleyel misshandlade man svårt Alfonso Leonetti, tidigare ledare för det italienska kommunistpartiet och medarbetare till Gramsci. Och då hade han ändå fått tillträde till salen som ackrediterad journalist.

Stephen Koch hävdar att USA var ett av huvudmålen för denna freds rörelse. I själva verket riktade man sig i första hand mot Storbritannien och varje makt som kunde tänkas hamna i militär konflikt med Sovjetunionen. De mångordiga och sentimentala resolutionerna – stalinism och tårar – och de vackra fraserna i Amsterdam-Pleyel-rörelsens deklamationer utgjorde inte bara en avledningsmanöver, ett sätt att kamouflera den splittringspolitik

⁶¹ L Trotsky, ”Centrist Alchemy or Marxism? ”, april 1935, *Writings of Leon Trotsky [1934-35]*, s. 268

Komintern ägnade sig åt i Tyskland, utan också en öppning mot alla regeringar som var beredda att liera sig med Sovjetunionen – ett erbjudande om tjänster till Sovjetunionens försvar om man så vill. En felaktig politik i dubbel bemärkelse eftersom, vilket Trotskij och några till visade redan då och som historien definitivt visat därefter, det största hotet mot Sovjetunionen just kom från Tyskland och att det skulle bli dödligt och direkt hotande när detta Tyskland hade hamnat i händerna på Hitlers skaror. Men det var en eventualitet som de stora masskongresserna ”mot fascism och krig” elegant undvek för att i stället rikta sig mot Nationernas förbund och i synnerhet mot socialdemokraterna.

Tolfte plenarsammanträdet

Exekutivkommitténs tolfte plenum ägde rum efter von Papens statskupp, mellan den 27 augusti och 15 september 1932, med 174 delegater.* Det var det sista före katastrofen i Tyskland. Molotovs frånvaro var ett tecken på att inga viktiga beslut skulle fattas. Mötets betydelse låg emellertid i att seriösa meningsskiljaktigheter framkom mellan ledarna för vissa partier och Kominterns ledning, en avspiegling av det motstånd som fanns i medlemsleden. Det skulle krävas en munks tålmod för att räkna alla tecken på opposition, utbrott av enskild eller kollektiv kritik inom alla kommunistpartier runt om i världen sedan KPD:s och Kominterns självmordsmässiga politik gentemot Hitler hade inletts. Nämnas kan ett brev som Terracini skrev i fängelset till ledningen för det italienska partiet om det enfaldiga i begreppet ”socialfascism”. Hans brev skrevs 1930 men blev inte känt förrän 1975 och bara på grund av att det härrörde från en viktig person.⁶²

De båda huvudrapporterna, Kuusinens om läget internationellt och partiernas uppgifter samt Thälmanns om den ekonomiska kampen och enhetsfronten, undvek sorgfälligt de brännande frågorna i Tyskland. Kuusinen serverade ett hopkok, eftersom man ändå måste beröra ämnet något, medan Thälmann inte nämnde något om det. Däremot skulle andra rapportörer ta tjuren vid hornen.

Polacken Lenski tog upp frågan om det internationella läget med utgångspunkt från världsrevolutionen. Han utgick från en text av Stalin, förklarade att läget i Tyskland utgjorde ”knoten, den avgörande frågan för den proletära revolutionens ojämna uppsving”,⁶³ påminde om det tyska proletariatets styrka och de revolutionära traditionerna i Tyskland. En av Trotskij's kontakter – vid denna tidpunkt kan det bara ha rört sig om Ivan Nikititj Smirnov eller en av hans närmaste, exempelvis dottern Olga Ivanovna – meddelade honom att Lenski krävt en speciell diskussion om Tyskland, vilket avslogs, och att han på eget initiativ tillfogat detta i sin egen rapport. Detta ledde till att han blev inkallad till sekretariatet och rejält uppläxad, i synnerhet som hans inlägg fått kraftiga applåder.⁶⁴ Hans kritik av KPD var inget nytt och under debatten påminde Pjatnitskij om att han redan hade talat om att detta parti agerat ”passivt” i samband med att von Papen upplöst *Der Landtag* i Preussen. Lenskis kritik var givetvis insvept i Stalins och Kuusinens fraser, men det var en mycket tydlig kritik mot ledningen i Tyskland. Han fick inte rätt att gå i svaromål, dvs fick inte ordet igen.

Efter Lenski var det Gottwalds tur. Redan i samband med det tjeckoslovakiska partiets centralkommittémöte i juli 1932 hade Ján Šverma och Klement Gottwald gjort inlägg i samma riktning och låtit förstå att en enhetsfront ”uppifrån” kunde ha sina fördelar. Den senare hade också sagt att det gällde att vara redo att ”liera sig med djävulen” om det riktade sig mot

* De viktigaste dokumenten från detta möte översattes till svenska och gavs ut genom det svenska kommunistpartiets försorg, se [Kommunistiska internationals Exekutivkommittés 12:e plenum \(1932\)](#). Där ingår dock inte de rapporter och tal som refereras i fortsättningen, förutom Manuilskij's rapport. – Red

⁶² U Terracini, *Sulla svolta. Carteggio clandestino del carcere 1930-1931-1932*, s. 26.

⁶³ Lenski, *XII Plenum IKKI*, s. 78-96.

⁶⁴ *Biulleten Oppositsij*, n° 31, november 1932, s. 23.

arbetsgivarna, ett uttryck som han upprepade i sin artikel om von Papens statskupp.⁶⁵ Gottwald, som nu riktade sig till exekutiven på ett strategiskt ställe och vid en känslig tidpunkt, talade om strejkerna och rörelsen bland de arbetslösa i Tjeckoslovakien, angrep dem som trodde det vara nödvändigt att betona sin ledande roll inom enhetsfronten genom att beteckna de socialdemokratiska ledarna som förrädare och ge order, ty, sade han, ”enhetsfronten är inte någon kasern”. Guttmann, som trots sin ungdom blev sekreterare i det tjeckoslovakiska partiet och medlem av Kominterns presidium, och Šverma kritiserade KPD:s politik ännu mer öppet. Guttmann, som ansågs vara partiets hjärna och var chefredaktör för *Rude Pravo*, underströk faran med en ultravänsterpolitik och splittrande paroller som ”*Zwingt die Bonzen*” och kritiserade politiken om socialfascism och ”enhetsfront underifrån”.⁶⁶ Jan Šverma framhöll att KPD inte hade någon politik gentemot den massorganisation som fackföreningarna utgjorde för de tyska arbetarna.⁶⁷

Fransmannen André Ferrat, som stod nära dem, betonade att taktiken ”klass mot klass” i viss mening innebar att partierna isolerades från de breda massorna.⁶⁸ Milos Hajek ser samma motsättningar i Manuilskijs ytterligt försiktiga inlägg.⁶⁹ Pjatnitskij framförde en våldsam kritik mot KPD:s politik men undvek att tala om vilket ansvar Thälmann hade för detta och sköt hela skulden på Neumann, som givetvis inte var närvarande.⁷⁰ Knorin gjorde ett oerhört sekteristiskt inlägg där han tyckte sig skymta att revolutionen var på väg att segra. Bela Kun stod också till vänster⁷¹, men utan att gå till samma överdrifter som Knorin⁷², som påminde om Stalins formulering om tvillingpartierna och anklagade en del medlemmar för passivitet.

Svaren från rapportörerna och slutresolutionen var rutinmässiga; högerfaran kritiserades liksom passiviteten och vänsterfaran, ”revolutionärt frasmakeri”. Det blev sista budskapet till KPD, som stod några steg från galgen. Pontius Pilatus i Kreml tvådde sina händer. Och som Walter Duranty påpekade i *New York Times* den 29 november 1932 – han var tidningens korrespondent i Moskva – kan man tillägga att man i ”det bolsjevikiska Kreml” var ”oerhört orolig” för ”den revolutionära rörelsens tillväxt i Europa” som potentiellt begränsades av den tyska situationen.⁷³ Sannolikt var detta också en objektiv avspiegling av att KPD:s ledning från 1932 tycktes ha fogat sig i nationalsocialisternas seger.

Slutspurten

I september 1932 ägnade således Kominterns exekutivkommittés tolfte plenum, förutom angreppen på ”Neumanngruppen”, bara en futtig del av diskussionerna åt Tyskland. Ute på gatorna började arbetarna dock organisera sig för att kunna försvara sig. I september upplöstes den tyska riksdagen. Den konferens som KPD anordnade om resultaten från tolfte plenarmötet utmärkte sig framför allt genom sina högröstade fördömanden av Neumann och Remmele. Den senare hade skrivit en lång text, där han drog upp perspektiven för sin grupp ”vänsterbolsjeviker”, som hans parti – och för övrigt heller inte någon annan – inte haft kännedom om.

Några veckor senare, i ett nytt politiskt läge men fortfarande med samma politik, gick strejkande arbetare vid BVG (*Berliner Verkehrsgesellschaft*), transportföretaget i huvudstaden, med kommunisternas stöd till attack mot ”tempelvakterna” inom dem socialdemo-

⁶⁵ Gottwald, *XII Plenum*, s. 97-112.

⁶⁶ Guttmann, *ibidem*, s. 43-60.

⁶⁷ Šverma, *ibidem*.

⁶⁸ Ferrat, *ibidem*, s. 93-99.

⁶⁹ Manuilskij, *ibidem*, s. 158-168.

⁷⁰ Pjatnitskij, *ibidem*, s. 14-19.

⁷¹ Béla Kun, *ibidem*, s. 117-128.

⁷² Knorin, *ibidem*, s. 63-74.

⁷³ *New York Times*, 29 november 1932.

kratiska fackliga byråkratin. Strejken varade mellan den 2 och 8 november och kommunister och nationalsocialister uppvisade där vad Gilles Vergnon kallat ”en maskopi” i fiendligheten och fördömandena, stundtals fysiska attacker, mot de fackliga byråkraterna. Av de båda samverkande hade den ena oändligt mycket större resurser och förfogade över möjligheter till propaganda och beslutsamma aktivister som visste att de hela tiden gick fria. Mot sin vilja fick kommunisterna nöja sig med att spela andra fiolen, vilket inte var lätt för medlemmarna att stå ut med. Detta hindrade dock inte Thälmann från att brösta sig på Berlin-Brandenburg-distriktets kongress. ”Vi har knäckt reformisternas maktmonopol. [...] Vi har bildat en kampanhet med de socialdemokratiska arbetarna och de partilösa och vi har också bildat en enad klassfront med proletärerna och mot klassförsoning.”⁷⁴

I sin dagbok skriver Goebbels mycket om denna strejk som han, med fog, bedömde som en utmärkt operation, en bra placering för framtiden. Kommunisterna verkar inte ha haft samma orsaker att vara tillfredsställda eftersom de deltagit i aktiviteter tillsammans med folk som fördömde dem som förrädare och huvudfiende, och nazisternas våldsamma framfart hade fått åtskilliga strejkande att tappa lusten. I riksdagsvalet i november tappade nazisterna, som trots transportstrejken i Berlin var involverade med högern, 2 miljoner röster och 34 riksdagsledamöter. Bourgeoisien började oroa sig för att nazisterna höll på att förlora inflytandet över massorna, att läget höll på att vända och att arbetarna skulle resa sig. Den 2 december 1932 vände sig Hindenburg till von Schleicher i *Reichswehr*. Denne hoppades kunna splittra nazisterna med hjälp av Strassers flygel, liera sig med fackföreningarna och genomföra ett arméstyre. Men han misslyckades.

Demonstrationerna i Berlin i januari

Strax före avgörandet stod motståndarna mot varandra ute på gatorna i sträng kyla. Regeringen von Schleicher, som efterträtt von Papen, gav tillstånd till en nazistisk demonstration vid Bülowplatz. Den 22 januari ägde ett slags generalrepetition rum; SA hade tillkännagett att man skulle paradera framför *Karl Liebknecht Haus*, en ren provokation. Det blev våldsam uppståndelse inom KPD:s centralkommitté när man fick veta att ett telegram från Moskva förbjöd kommunisterna att riskera minsta sammanstötning: man skulle låta nazisterna marschera utanför detta symboliska proletära center. Remmele protesterade upprört mot anvisningarna från Moskva, men han var i minoritet. Tillsammans med sin kamrat Karl Fischer verkar han ha försökt organisera motstånd bland arbetarna i det ”röda” kvarteret Wedding.

Flera sammanstötningar med kommunister inträffade ändå under marschvägen, men det socialdemokratiska partiet hade uppmanat sina anhängare att stanna hemma och stänga fönsterluckorna. Paret Petroff deltog i två demonstrationer och först kommunisternas den 25 januari:

Det var årets kallaste dag när tusentals kommunister gick ut på gatorna. Hungriga och dåligt klädda tågade de i 35-gradig kyla från Berlins arbetarkvarter mot Bülowplatz, där deras ledare höll till. Medlemmarna av det förbjudna *Rote Frontkämpferbund* märktes, även om ingen var uniformerad. Några grupper från *Reichsbanner* och det socialdemokratiska ungdomsförbundet, liksom en del enskilda socialdemokrater, med standaren med de tre pilarna hissade anslöt sig till tåget, samt givetvis medlemmar av socialistiska vänstergrupper till sista man.⁷⁵

Men på själva den nazistiska paradagen stannade kommunisterna hemma och kunde bevittna hur Bülowplatz och gatorna i det röda Wedding genljöd av stridssånger, hotelser och förolämpningar mot judarna och de röda. Kommunistpartiets demonstration den 25 januari

⁷⁴ *Die Rote Fahne*, 10 november 1932.

⁷⁵ P och I Petroff, *op. cit.*, s. 89.

ändrade ingenting: tärningarna var kastade. Söndagen den 28 januari hade turen kommit till socialdemokraterna. Paret Petroff fanns på plats:

Kylan hade släppt. Från alla håll i staden drog korteger mot Lustgarten. Flera grupper av kommunister, som försökte ansluta sig, drevs bort vid ingången till Lustgarten. Inte ens vänster-socialisterna var välkomna. Kortegen från SAP fick vänta i flera timmar innan den nådigt tilläts komma in i Lustgarten. Den brydde sig inte särskilt mycket om detta och gjorde sitt bästa för att höja kampanjen i socialdemokraternas tåg när det passerade dem. Om och om igen ropade de i kör: "SPD, KPD müssen gemeinsam marschieren" (SPD och KPD måste demonstrera tillsammans) Varje socialdemokratisk avdelning hälsades med entusiasm. Det var intressant att se hur de reagerade. De som kom från arbetarkvarteren, sjungandes kampsånger, svarade på SAP:s "Kampfbereit" (Stridsberedda), med det inte mindre broderliga "Freiheit". Men de mer välklädda demonstranterna från finare kvarter besvarade inte hälsningarna och kom med sarkastiska kommentarer. [...]

Arbetarna hade till sist insett att splittringen var deras svaghet. De krävde att barriärerna skulle bort men ledarna besvarade detta ohederligt, hycklande och gick in för att sabotera. Så gjorde socialdemokraterna. Så gjorde kommunisterna.⁷⁶

Men von Schleicher skulle inte falla på grund av arbetardemonstrationer utan på grund av bourgeoisens vilja. De som hade penningen var nu redo att reservationslöst ge sitt stöd till nazisterna. I januari 1933 träffades Hitler och von Papen i Köln hos bankiren Schröder. Under trycket från von Papen och sin egen son Oskar valde president Hindenburg då den lösning som von Papen och den konservativa högern förordade, en regering ledd av Hitler med deltagande av andra grupperingar på högerkanten. Den 30 januari 1933 utsågs Hitler till rikskansler. Med hjälp av presidentens son Oskar von Hindenburg hade von Papen lyckats övertyga gamlingen om att vända sig till Hitler.

Hitler till makten?

När paret Petroff skrev sin värdefulla broschyr var de inte medvetna om detaljerna i det nederlag utan någon strid som just ägt rum i Tyskland. Men de underströk socialdemokraternas förfärliga totala tystnad om framtiden. Beträffande kommunisterna var de lite mer utförliga och skrev:

Men kommunisterna då? Vad hade de att förlora? Hade de inte dragits in i ett inbördeskrig? Hade de inte deras militära specialister vidtagit förberedelser? Fanns det inte en enda terroristgrupp? Vad hade det blivit av *Rote Kämpferbund*? Hade de inte tillräckligt med vapen? Insåg de inte att det bara återstod ett alternativ: vänta på att bli dödade eller slåss för livet? Varför valde de inte att kämpa när läget ändå var hopplöst? [...] De saknade helt säkert inte folk som ville kämpa och göra motstånd. [...] Den som sett hundratusentals av dem, [...] med bestämda anletsdrag, ögon som lyste, kunde inte hysa några tvivel om den revolutionära kampglöden hos de massor som samlats under kommunisternas banér. Det var inte bland basen utan i ledningen som konkursboet fanns.⁷⁷

Läget inom KPD var i själva verket mer än alarmerande. På order av Politbyrån hade, om man får tro Retzlaw, Hans Kippenberger, chef för den underjordiska militära apparaten, överlämnat alla nycklarna – namn och adresser – till den pensionerade poliskaptenen Giesecke, som i sin tur i slutet av december 1932 lämnat dem vidare till nazisterna. Ett av de hemskaste inslagen var att nazister som infiltrerat KPD nu framträdde i öppen dag, personer som hade klättrat uppåt i apparaten genom att gå loss på oppositionen. Här kan nämnas att en sekreterare i ett partidistrikt i själva verket ledde nazisternas arbete inom KPD, *Sturmführern* inom SA, Werner Kraus. Alfred Kattner som ansvarade för Thälmanns säkerhet, Wilhelm Hein, en gammal dryckeskamrat till den senare och suppleant i politbyrån var också enligt Siegfried

⁷⁶ *Ibidem*, s. 89-90.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 93.

Bahne polisagenter. Det var början till klappjakten för nu började rädslan sprida sig: vem kunde man lita på?

Som framgår av Goebbels dagbok var nazisterna långt ifrån lugna. De var skräckslagna inför tanken på en generalstrejk, en fråga som Hitlers kabinett ägnade hela sitt första sammanträde åt. Men de kunde förbereda sig i lugn och ro. Splittringen, dvs maktlösheten, var förankrad i hjärtat på arbetarklassen, som nu inte hann reagera. Efter provokationen med Riksdagshusbranden, och sedan Hermann Göring tagit kontrollen över den preussiska polisen och SA tagit hand om repressionen, hamnade drygt 150 000 kommunister i fängelse. Antalet som mördades på gatorna, hos polisen eller SA och i fängelserna har uppskattats till 3 000. Efter Hitlers makttillträde blev det inte ”kommunisternas tur”. Den 2 februari vajade hakkorsflaggan över *Karl Liebknecht-Haus*. Tragedin hade redan kunnat anas genom de tyska kommunisternas impotens. 1932 hade de till exempel inte klarat av att organisera en kampanj för att rädda de båda ungerska kommunisterna Imre Sallai och Sándor Furst från galgen. Nästa gång skulle det vara de tyska kommunisterna som blev hängda, halshuggna med en yxa eller misshandlade till döds ...

Stalins ofelbarhet

Går det att idag föreställa sig den förvirring som detta gigantiska nederlag utan strid ledde till? Rosa Léviné-Meyer har berättat att flera sovjetiska emissarier i Berlin i sista ögonblicket insåg att allt var förlorat och att en av dem, ett offer för mytbildningen kring Thälmann, störtade sig till kommunistpartiets ordförande för att få oraklet att ange en utväg. Hon skriver: ”Till sin stora häpnad hade han bara hittat en man full av förtvivlan och förvirring, som medgav att han inte hade den minsta idé om vad som borde sägas eller göras.”⁷⁸

Socialistinternationalens förslag om en icke-aggressionspakt med kommunistpartierna i Tyskland, Frankrike och Storbritannien besvarades på följande vis: ”Det handlar idag inte om fascism eller borgerlig demokrati, utan om bourgeoisins diktatur eller proletarietets diktatur. [...] En icke-aggressionspakt med dessa partier vore likvärdigt med att ge upp attackerna på bourgeoisien. En pakt med klassfiendens allierade vore lika med en pakt med klassfienden.”⁷⁹ Kominterns omtalade appell den 5 mars, som ofta framställts som att man – ”äntligen!” – anslöt sig till enhetsfrontspolitiken, och som Pjatnitskij skickat ett förslag till Stalin om den 25 februari och denne korrigerat, riktade sig inte till Socialistinternationalen som därför inte behövde bekymra sig om att besvara den. Gottwald och Maurice Thorez hade, på sina respektive partiers vägnar, skickat ett telegram där man krävde att Komintern skulle vända sig till Andra internationalen. Efter konsultationer med Stalin svarade exekutiven att man först och främst måste inse att socialdemokratin övergått till det fascistiska lägret.

I valet den 5 mars 1933 fick KPD 4 800 000 röster, SPD 7 100 000 och nazisterna 17 200 000. Enligt *Pravda* var detta ”en enorm seger för KPD:s politik”. Den 15 mars, när Thälmann och Georgi Dimitrov, Kominterns representant i Tyskland, redan befann sig i nazisternas händer, fastslog KPD:s centralkommitté att valet inte blivit någon seger för fascismen. Den 1 april samlades den internationella exekutivens presidium, där en rapport lades fram av arbetaraktivisten och veteranen från spartakisterna, Fritz Heckert, tidigare nära medarbetare till Brandler i Sachsen och en av de få överlevande ur det gamla gardet kring Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht. I motsats till Pierre Frank tror vi inte att man hade behov av någon sådan ”auktoritet” för att täcka över katastrofen, Heckert, som blivit något av Stalins dörrmatta, hade för övrigt inte kvar någon auktoritet och han hade dessutom sannolikt stött Neumann och Remmele. Hans uppgift var bara att lägga fram rapporten som underströk

⁷⁸ Rosa Léviné-Meyer, *op. cit.*, s. 126.

⁷⁹ *L'Humanité*, 13 februari 1933.

”chefens” genialiska politik: ”Sedan 1924 har det internationella proletarietets ledare, kamrat Stalin, gjort en oöverträffat exakt och skarpsynt bedömning av socialdemokratins utveckling mot fascism – en bedömning som ligger till grund för Kominterns program och KPD:s politik.” Efter att ordagrant ha citerat den fras som Stalin så ofta idisslat om fascism och socialfascism som tvillingar fortsatte Heckert: ”Allt som hänt i Tyskland har fullständigt bekräftat korrektheten i kamrat Stalins diagnos: Hitler avvisar nu inte socialdemokratins stöd.”⁸⁰ Den resolution som antogs ställde sig bakom hela den stalinistiska politiken under nazisternas frammarsch och som lett till Kominterns nederlag: ”Efter att ha åhört kamrat Heckerts rapport om läget i Tyskland konstaterar presidiet för den Kommunistiska internationalens exekutivkommitté att den politik som förts av KPD:s centralkommitté med kamrat Thälmann i spetsen och de organisationsformer man valt varit helt korrekta fram till och efter Hitlers statskupp.”⁸¹

Ansvar för det inträffade var klart utsagt; det vilade på de socialdemokratiska arbetarna. Enligt resolutionen hade de kommunistiska arbetarna ”organiserat och lett kampen mot kapitalets offensiv och fascismen.”: ”Men de socialdemokratiska arbetarna, som utgjorde majoriteten inom den tyska arbetarklassen, var bakbundna av sina ledare som var fientliga till en revolutionär enhetsfront och anhängare till en reaktionär enhetsfront med bourgeoisien. De har hela tiden till övervägande del avvisat tanken på en enhetsfront med kommunisterna och slog därigenom sönder arbetarklassens kamp.” En mening med diskret polemisk udd gav en antydning om varifrån kritiken kommit kring den 30 januari 1933: ”Förutsättningarna för en segerrik resning var ännu inte mogna och bara fröet till dem existerade. Proletariatets avantgarde, KPD, önskade inte ge sig in i äventyrligheter och kunde givetvis inte själv på egen hand bli den faktor som saknades.”⁸²

Syndabockarna

Snart skulle de skyldiga ha ett namn och dessutom en grupp. Till socialfascisterna och den värste renegaten av alla, socialfascisten Trotskij, skulle nu också fogas medlemmarna i gruppen Neumann-Remmele. Partiets ”polis” – man skulle kort och gott kunna säga NKVD – hade ägnat sig åt att städa ur de bostäder där medlemmar som tvingats under jorden eller utomlands hade bott. Herbert Wehner överlämnade till ledningen ett brev från Heinz Neumann som hittats i Remmeles arbetsrum, det hade fastnat i en låda i hans skrivbord. Detta brev var skrivet i Madrid i januari och adresserat till Remmele, men själva brevet är försvunnet. Margarete Buber-Neumann har sammanfattat innehållet och de avsnitt som blivit kända verifierar hennes sammanfattning: ”I brevet uppmanade Neumann Remmele att med alla medel fortsätta kampen mot nazisterna innan det var för sent, om nödvändigt måste man strunta i vad ’gänget’ beordrade. Han avslutade med följande uppmaning: ’Var inte Haase utan Liebknecht!’ Den internationella kontrollkommissionen och kaderavdelningen såg det som en uppmaning till splittring.”⁸³ Anklagelseakten mot Neumanns grupp baserade sig på stulna dokument. Remmeles ståndpunkt i januari bidrar med andra element:

Neumanngruppen och dess talesman Herzen [Remmele] har nu blivit fanbärare åt alla efterblivna tendenser i partiets periferi. De utgör den kanal som fienden använder för att inom partiet framföra provokativa slagord. Deras främsta teori går ut på att en fascistisk diktatur skulle betyda en grundläggande systemförändring, att trasproletariatet har blivit härskande klass och använder bourgeoisien för att främja sina intressen, att bourgeoisiens makt stärkts, att proletariatet förlorat en strid och lidit nederlag, att kamrat Thälmann och partiets centralkommitté ligger bakom införandet av en fascistisk diktatur [...]. Vidare har de tagit på sig uppmaningen till resning den 22

⁸⁰ Heckerts rapport till exekutivkommitténs presidium, *Rundschau*, s. 261-267.

⁸¹ *Ibidem*, s. 229.

⁸² *Ibidem*, s. 229-231.

⁸³ M Buber-Neumann, *op. cit.*, s. 233.

januari 1933. [...] Denna grups uppfattningar utgör ett öppet angrepp inte bara mot kamrat Thälmann och partiets ledning, utan även mot Komintern, mot kamraterna Stalin och Manuilskij och besluten vid Kominterns elfte och tolfte plenarmöten. De utgör en grov blandning av opportunism, försåtlig trotskism och ren och skär kuppmentalitet.⁸⁴

Frågan togs upp vid exekutivens trettonde plenum, där ingen av de båda anklagade var närvarande, Remmele hade just "avgått". André Marty, som ansvarade för anklagelseakten, utropade med stor kraft: "Om Remmele haft rätt skulle fascismens maktövertagande inte bara innebära ett nederlag för det tyska proletariatet utan också att Kommunistiska internationalen gjort bankrott."⁸⁵ Det verkar dock som om det var Remmele som hade rätt. Några veckor senare skulle Leo Trotskij skriva samma sak utan att förstås känna till något om Remmeles åsikter.

Existerade fortfarande någon Kommunistisk international?

Vi vet nu att den självmordspolitik som KPD påtvingats inte hade godkänts enhälligt, inte ens med en läpparnas beaktelse och inte heller av alla inom Komintern eller alla ledare för kommunistpartierna. Först långt senare har det kunnat beläggas att Lenskis inlägg var ett uttryck för en organiserad opposition i Kominterns ledning mot politiken i Tyskland och mot Stalin. Efter detta resultatlösa utbrott togs inga fler initiativ, man nöjde sig hädanefter antagligen med att strida om kommuntecken och ägna sig åt samtal i korridorerna.

Den mest ståndaktiga kritiken hade kommit från kommunistpartiet i Tjeckoslovakien. I själva verket var det bara Josef Guttman som löpte linan ut. Ännu i mars 1933 gav ledningen honom uppdraget att svara för rapporten vid partiets sjunde plenarsammanträde. Trycket från Moskva mot Gottwald och Šverma, som kallats till Moskva i augusti, fick dem att vika sig. De tog avstånd från Guttman. Moskva krävde att han skulle avsättas som chefredaktör för *Rude Pravo* och att han skulle bege sig till Moskva. Men sedan han hade arresterats i Prag kunde resan inte genomföras. Under fängelsetiden skrev han ett memorandum den 7 december 1933, där han både försvarade sig och gick till angrepp. Han skrev bland annat: "Man vill nu att jag ska åka till Moskva, kapitulera villkorslöst, förneka mina åsikter och bekämpa dem. Av fruktan för att mina idéer ska spridas bland arbetarna kommer jag att hållas kvar i flera år i Moskva. Det kan jag inte gå med på. Jag kan inte förneka mina åsikter. Då skulle jag bli medbrottslig till en politik som leder proletariatet på fel väg."⁸⁶ Den 20 december 1933 betecknade politbyrån honom som "trotskist" och "kontrarevolutionär" och den 31 december samma år blev han utesluten ur partiet.

Det uppror som 1933 och 1934 skakade partiapparaternas lilla värld, och som skildrats väl i Ruth Fischers ofullbordade memoarer, ledde till vänskapliga diskussioner i Paris mellan Paul Schwenks grupp och trotskisterna men kontakterna avbröts snabbt. I stället rådde tystnad i leden, en annan form av en kyrkogårdarnas frid. Sexton legala partier, sju halvlegala, 38 illegala, så löd i korthet Pjatnitskijs sammanfattning av läget för Kominterns sektioner. Man hade lidit ett historiskt nederlag eftersom det rörde sig om det mest framskridna proletariatet på den gamla kontinenten.

Komintern i sovjetbyråkratins tjänst

I detta svåra ögonblick i Kominterns historia tycktes organisationen mycket försvagad, och det främsta skälet till detta var dess nära band till ledningen för det sovjetiska kommunistpartiet. Det gav de sovjetiska ledarna möjlighet att utnyttja partierna i egna syften, som schackpjäser för sina egna manövrer på diplomatins område. Det öppnade för en rad

⁸⁴ Protokoll XIII Plenum IKKI, s. 567-568.

⁸⁵ A Marty, rapport till XIII plenum, *ibid.*, s. 565-566.

⁸⁶ Guttmans memorandum, 7 december 1933, *Revue française de science politique*, n° 4, 1976, s. 201.

betydelsefulla praktiska möjligheter från och med den tidpunkt då dessa partier kunde användas helt efter sovjetiska syften eftersom de var inkapabla att sikta på makten på egen hand eller ens kunna fungera på egen hand. Partierna blev en internationell förlängning av det sovjetiska kommunistpartiet och det byråkratiska skikt som detta representerade, och var varken "revolutionära" eller "reformistiska" utan kort och gott "stalinistiska" eller, med byråkratins språkbruk, "partier av ny typ".

Ändå hade dessa organisationer fortfarande ouppklarade frågor att reda ut angående sitt förflutna och även om vad framtiden hade kunnat utgöra. Året efter Hitlers makttillträde inträffade nya väpnade strider mellan arbetarna och ordningsmakten i Österrike och framför allt skulle tre år senare en ny revolution av arbetare och bönder starta i Spanien.

26. Kommunistiska högeroppositionen

Högeroppositionen var den andra internationella strömningen inom Komintern. Allmänt anses även den ha sin ideologiska källa i Sovjetunionen, i Bucharins idéer och den strömning han ledde tillsammans med Rykov och Tomskij. Men det är uppenbart att den även hade rötter i den kapitalistiska världen, överallt där Kominterns äventyrspolitik stött bort medlemmar med djup förankring inom arbetarrörelsen. I visst hänseende, och i vissa fall, kan den rent av framstå som den fraktion inom Internationalen som inte helt avskilt sig från socialdemokratin, dit misslyckandet för revolutionen och stalinismens våld ofta fick den att strömma tillbaka.

Högeroppositionens ursprung

Konkret utvecklades den inom Kominterns apparat, dit Bucharin under sin tid som ordförande plockat in många som slöt upp bakom hans idéer och hans person, men också inom ledningen för flera nationella sektioner, bl a KPD [tyska KP] och kommunistpartiet i USA. De personerna var också veteraner, kanske mindre framstående än de som tillhörde Vänsteroppositionen, men med fler i förtroendeställning och med större erfarenhet inom apparaten. Nämnas kan Jules Humbert-Droz, Internationalens sekreterare, och "kamrat Thomas" från sekretariatet i Berlin, men även italienaren Angelo Tasca, amerikanerna Lovestone och Bertram D Wolfe, Kilbom i Sverige, spanjorerna Maurín och Gorkin, indiern M N Roy och tyskarna Brandler och Thalheimer, som stod i centrum där, men även Paul Frölich och Jakob Walcher, gamla lärjungar till Rosa Luxemburg.

Vid tiden för alliansen mellan Stalin och Bucharin utgjorde "högern" i första hand en sinnesstämning, ett ganska löst nätverk, utom i Tyskland, där man hade haft positioner inom apparaten eller där en fraktion i den tidigare ledningen – de försonliga – ansett det oundgängligt att behålla dem inom partiet. Lite varstans var det offensiven, i synnerhet den som Stalin inledde 1929, som tvingade personer inom den internationella apparaten att ta ställning.¹ Ett av de två partier som vid denna tidpunkt kontrollerades av högeroppositionella var det svenska partiet, ett särfall eftersom det gjorde motstånd mot Internationalens ukaser och fortsatte att existera som parti i årtal efter att ha uteslutits. Annars drabbades de "högerinriktade" som inte gått med på att göra avbön överallt av uteslutningar och utsattes för attacker från de omorganiserade partierna.²

Fanbäraren: Bucharin

Bucharin hade varit den främste talesmannen för NEP, som, för att använda hans levnadstecknare Stephen Cohens formulering, utformats för att trygga "en betydande social pluralism inom enpartidiktaturens auktoritära ram" och där man i den ekonomiska verksamheten samlade bönderna, i första hand välbärgade sådana, *kulaki*, hantverkare och små köpmän samt "borgerliga specialister" inom industri och administration och framför allt inom kulturlivet.

Den första allvarliga sammanstötningen mellan Bucharin och Stalin inträffade i samband med de omtalade "undantagsåtgärderna" i början av 1928, då tvångsåtgärderna från "krigskommunismens" tid tycktes återuppstå. Det framgick ganska fort, som Cohen skriver, att Stalins politik till stor del hotade "den rådande bucharnistiska uppfattningen om NEP som ett system byggt på samhällsfred och ömsesidiga marknadsförhållanden mellan stad och land. Den bröt drastiskt med högerns tro att problemen kunde och borde lösas 'på grundval av NEP:s förhållanden'".³ Bucharin insåg mycket snabbt att han skulle vara tvungen att ta strid.

¹ T Bergmann, *50 Jahre KPD (Opposition)*, Hannover, 1978.

² Om inte annat anges har vi här utgått från Robert J Alexanders verk.

³ Stephen F Cohen, [Bucharin och den ryska revolutionen](#), s. 321 [sidhänvisning till bokversionen].

Som han såg det bedrev Stalin och hans anhängare en politik som ledde till inbördeskrig: han var övertygad om att de skulle bli tvungna att dränka motståndet i blod.⁴

Bucharins attacker och hans officiella anföranden och artiklar innebar en anklagelseakt mot den inre regimen och byråkratins diktatur, samtidigt som han höll sig till spelets regler och avstod från att peka ut Stalin. Vid ett anförande inför en grupp journalister den 28 november 1928 gick han, efter att ha talat om "dumheterna" inom den ekonomiska politiken, till attack mot "byråkraterna" och "dess gäng av medbrotslingar" och talade om "kommunistiskt hyckleri" och "en galen politik". Den 11 juli hade han ett hemligt möte med Kamenev, där han bad denne att bilda en ny allians eftersom Stalin, "en ny Djingis Khan" hade slagit in på "en linje som skulle innebära revolutionens undergång".⁵ Och Bucharin satte sig nu också till motvärn. Hans "Anteckningar av en nationalekonom"⁶ var en veritabel anklagelseakt mot Stalins äventyrspolitik på det ekonomiska området. I en artikel den 24 januari om "Lenins politiska testamente" påminde han om dennes alla viktiga texter om partiets funktionssätt och angrepp på byråkratin, vädjade till bolsjevikernas tradition av kritiskt tänkande och varnade för att det annars kunde leda "till att Sovjetrepubliken gick under".⁷

Nu började konturerna avteckna sig av en moderat kommunistisk politik, som bar på övertygelsen att NEP-åren och återkomsten av marknadsekonomi och enskilda initiativ skulle lägga grunden för ekonomisk utveckling, men också en hållning som gav uttryck för oro över byråkratins framväxt och totalitära tendenser. Men vi vet nu att han hela tiden skulle tveka och alltför sent komma med inte särskilt lyckade initiativ. Vid konferensen i Wuppertal om Bucharin sammanfattade Silvio Pons Bucharins politiska tänkande i följande triptyk: "Kulturell revolution, staten som Kommun, ett parti för samhällsfred."⁸ Det är inte säkert att alla "högerkommunister" hade samma syn på saken.

Det är Kommunistiska internationalen som vi talar om här. Vi känner till hur medlemmarna såg på Bucharins person. Men vad hade han att komma med när det gällde Komintern och vad hade han för mål för Internationalen? Vad beträffar den frågan iakttar hans levnadstecknare Stephen Cohen, som hävdar att han var "enda alternativet" till Stalin, fullständig diskretion. Det är sant att Bucharins inlägg inte utmärktes av djärvhetens sigill under dessa avgörande år. Han rådde medlemmar av andra partier att kapitulera, försvann på semester inför avgörande omröstningar och intog hållningen hos någon som inser sig besegrad. Sedan Stalin undanröjt högerns positioner inom den ryska partiapparaten tog han itu med personerna och uteslutningarna inleddes. Men repressionen var ännu inte jämförbar med den som drabbat Vänsteroppositionen.

De ledande blev slutligen isolerade i partitoppen. De försökte en sista manöver genom att inför centralkommittén förklara att de alltid varit överens med den allmänna linjen och bara förordat ett annat sätt att tillämpa den. Stalin fördömde detta som en fraktionsmanöver av "trotskistisk" karaktär, drev ut Bucharin ur politbyrån och meddelade i *Pravda* att "Partiet" krävde att ledarna för högern skulle kapitulera fullständigt. Det skedde också i *Pravda* den 26 november 1929:

Under de senaste 18 månaderna har det funnits meningsskiljaktigheter i en rad politiska och taktiska frågor mellan oss och centralkommitténs majoritet. Vi har framfört våra uppfattningar i en rad dokument och deklARATIONER inför plenarsammanträden och andra möten inom centralkommittén och partiets kontrollkommission.

⁴ Samtal med Kamenev, 11 juli 1928, Trotskijarkiven, Harvard, T 1817.

⁵ *Ibid.*

⁶ Bucharin, "Anteckningar av en nationalekonom", *Pravda*, 30 september 1928.

⁷ Bucharin, "Lenins testamente", *Pravda*, 24 januari 1929.

⁸ S Pons i *Liebling der Partei*, kollokvium i Wuppertal, s. 329.

Vi anser det vara vår skyldighet att tillkännage att det var partiet och centralkommittén som hade rätt i denna debatt. Våra uppfattningar, som framlagts i välkända dokument, har visat sig vara felaktiga. Genom att erkänna våra misstag kommer vi för vår del att göra allt för att tillsammans med partiet bedriva en beslutsam kamp mot alla avvikelser från den allmänna linjen och i synnerhet mot högeravvikelser och försonliga hållningssätt för att kunna övervinna alla svårigheter och garantera snabbast tänkbara seger för det socialistiska uppbygget.

Bucharin, Rykov och Tomskij hade utan strid kapitulerat inför Stalin och gav nu på hans anmodan uttryck för sin ångerfullhet. Vi avstår från att tala om personlig feghet. Vad som däremot står klart är att dessa män utgick från ”socialismen i ett land” och att deras anhängare inom Komintern som de nu övergav var det sista som bekymrade dem. Men högeroppositionen inom Komintern stod nu utan dem som den sett som sina fanbärare. Och under tiden hade Bucharin och hans närmaste ofta bidragit till att förvirra de oppositionella inom Internationalen genom att ömsom mana till attack, ömsom till försiktighet, genom att mobilisera dem till kritiskt tänkande för att snabbt desorientera dem genom plötsliga reträtter och enträgna råd om kapitulation.

Ett undantag måste emellertid framhållas: fram till 1929 stödde italienaren Ercoli (Palmiro Togliatti) inom Kominterns organ politiska ståndpunkter som inte stämde överens med Stalins utan förmodligen avspeglade Bucharins. Historikern kan vara frestad att bortse från dem, eftersom denne man snart kapitulerade och ur alla synvinklar gav prov på sin foglighet genom att ställa sig bakom åsikter som han tidigare bekämpat. Men de som hörde honom lägga fram dem ansåg – och hade antagligen rätt där – att de då fått lyssna till Bucharins uppfattning. Vi nöjer oss med två exempel hämtade ur hans inlägg vid exekutivens nionde plenum i februari 1928. Först angående socialfascismen efter Thälmanns godtyckliga påståenden, som vänligt betecknades som ”överdrivna generaliseringar”:

Fascismen är en massrörelse, en rörelse inom små- och mellanbourgeoisien dominerad av storbourgeoisien och jordägarna. Dessutom saknar den bas inom någon av arbetarklassens traditionella organisationer. Socialdemokratien däremot är en rörelse med sin bas bland arbetarna och småbourgeoisien och hämtar sin kraft huvudsakligen från en organisation som erkänns av de stora arbetarmassorna som den traditionella organisationen för deras klass.⁹

Därefter övergick han till organisationsfrågan, där han besvarade Ulbrichts och Thälmanns ultra-centralistiska pläderingar:

Som modell för skolning av partiledningarna skulle vi kunna ta den döende Goethes sista ord: ”*Mehr Licht*” (Mer ljus!). Arbetaravantgardet kan inte kämpa i dunklet. Revolutionens generalstab kan inte formeras under en principiös fraktionskamp. Det finns kampformer som går ut på att anpassa vissa organisatoriska åtgärder som, om de tillämpas urskillningslöst, erhåller ett värde oberoende av vår vilja och till och med kan verka vid sidan av den och driva fram ett sönderfall, rent av en upplösning, av våra partiledningars styrka.¹⁰

Detta var de sista ord någon ledande kommunist skulle uttala mot linjen ”klass mot klass” i något officiellt ledande organ inom Internationalen. Att den man som uttalade dem sedan kapitulerade kullkastar inte någon värdering av den linje som högern intog i två nyckelfrågor för den kommunistiska rörelsen: socialdemokratins karaktär och de inre förhållandena i olika partier.

De ryska lärjungarna: Rjutin

1932 framträdde i Moskva en oberoende underjordisk grupp som kallade sig marxist-leninistiska unionen. Den leddes av M N Rjutin, en apparatjök som dittills gjort sig känd för att tillhöra högern och för att ha organiserat fysiska attacker mot medlemmar av Vänster-

⁹ VII kongressen, Ercoli, *Corr. int.*, n° 89, 22 augusti 1928, s. 887.

¹⁰ *Ibid.*, s. 950.

oppositionen. Gruppen, som förmodligen bildats 1930 och vars medlemmar arresterades 1932, siktade på att ena olika oppositionsgrupper och göra sig av med Stalin. Bland medlemmarna fanns gamla aktiva inom Vänsteroppositionen, av trotskistisk eller zinovjevitsk karaktär, men huvuddelen var gamla Bucharin-anhängare. I sin brevväxling kallade Trotskij och hans son Sedov denna grupp för ”högerfalangen”. Det ”Budskap till partimedlemmarna” som denna grupp författade i juni 1932¹¹ – och som först blev känt i samband med *perestrojkan* – inleddes i form av en anklagelseakt:

Stalin och hans klick har fört partiet och proletariats diktatur in i en återvändsgränd utan motstycke som lett till en dödligt farlig kris. Genom bedrägeri, förtal och förnedring av medlemmarna och genom terror och ett oerhört våld har Stalin de fem senaste åren under hänvisning till renlighet och tal om enhet amputerat partiet på dess bästa och mest genuina bolsjevikiska kadrer; han har upprättat sin personliga diktatur över partiet och hela landet, brutit med leninismen och slagit in på värsta sortens äventyrspolitik och ett ohejdat personligt godtycke som lett Sovjetunionen till avgrundens rand.¹²

Man fördömde ”en äventyrspolitisk industrialiseringstakt, som lett till oerhörda lönesänkningar, [...], en äventyrlig kollektivisering som genomförts under terror, oerhört våld och en avkulakisering som i själva verket drabbat mellan- och fattiga skikt på landsbygden, [...] medfört en förfärlig sänkning av levnadsnivån och hungersnöd bland massorna i såväl stad som land.”¹³ Vidare hette det:

Landet i sin helhet har belagts med munkavle: orättvisor, godtycke, våld och ständiga hotelser drabbar varje arbetare, varje bonde. De revolutionära grunderna är fullständigt förhånade. Det finns inte längre någon tro på framtiden. De arbetande massorna och arbetarklassen har hamnat i förtvivlan på grund av den stalinistiska politiken. Det hat, raseri och den upprördhet som pressats ner under terrorns lock är som ett vatten som håller på att koka [...]. Marx´ och Lenins lära vanställs och förfalskas på ett skamligt sätt av Stalin och hans klick.¹⁴

Anklagelserna mot apparaten och förhållandena inom partiet är kanske än mer oförsonliga; det talas om ”ett system av hot, terror och bedrägeri”, att ledningen förvandlats till ”ett system av hejdukar”, ”principlösa småpolitiker, ynkryggar och lögnare [...] förslagna och ohederliga, [...] karriärister, lismare och lakejer.”¹⁵ Bara en liten del ägnades Komintern: ett kort stycke efter en kraftfull öppning: ”Från att ha varit världsrevolutionens generalstab har Komintern reducerats till ett simpelt kansli i Stalins tjänst för att sköta olika kommunistpartiers angelägenheter, ett högsäte för feiga byråkrater som verkställer chefens vilja. Krisen inom SUKP (b) har också lett till en kris inom Komintern.”¹⁶ Skissen till program för att räta upp Sovjetunionen innehåller inga förslag angående Komintern. Det är tänkbart att man kunde ha utövat stort inflytande på högerströmningarna och även mer allmänt på partierna. Men gruppen var inte känd och det skulle inte bli fallet förrän långt efter att den upplöstes och ledarna fängslats. Frågan inställer sig ändå: berodde inte denna tystnad på att även Rjutins grupp också begränsades av synen på socialismen i ett land?

Högern i Tyskland: Brandleriterna

Det var 1921 som Heinrich Brandler blev ledare för KPD, strax efter ”det vänsteristiska felsteget” vid marsaktionen. Valet var styrt av ledningen för Internationalen och han var

¹¹ Rjutins manifest, fransk översättning i *Cahiers Léon Trotsky*, n° 37, mars 1989, s. 108-114. [”Rjutinplattformen” finns nu i sin helhet i engelsk översättning: *The Ryutin Platform, Stalin and the Crisis of Proletarian Dictatorship*, Seribaan 2010]

¹² *Ibid.*, s. 108-109.

¹³ *Ibid.*, s. 109.

¹⁴ *Ibid.*, s. 110-111.

¹⁵ *Ibid.*, s. 111.

¹⁶ *Ibid.*, s. 111-112.

införstådd med det. Brandler var en pålitlig arbetarförkämpe, utmärkt organisatör, en enkel och folklig man som tillhört spartakisternas kärna. Han var väl sekunderad av män i samma ålder och med olika erfarenhet som August Thalheimer, en begåvad journalist och vid denna tid partiets teoretiker, och beprövade aktivister från klasstriderna som Jakob Walcher, facklig organisatör, Paul Böttcher, Paul Frölich och huvuddelen av spartakistgenerationen inom KPD, men även av oberoende från USPD. Under en lång period hade han svarat mot förväntningarna hos Internationalens ledning genom sin bestämda hållning – en del ansåg den alltför bestämd – mot ”vänstern” kring Ruth Fischer och Maslow, som han höll för att vara vänsteristisk och äventyrspolitisk. Han var inte övertygad om den tyska Oktoberresningen men böjde sig ändå i Moskva inför ryssarnas entusiasm och samarbetade med dem, framför allt med Trotskij som han hyste stor beundran för, under minutiösa förberedelser av ett Oktober i Tyskland.¹⁷

Hans direkta tvekan i sista ögonblicket gjorde att han blev den som gav order om reträtt, vilket gjorde honom till en lämplig syndabock för det förfärliga fiaskot 1923. Utom sig trodde Brandler att han skulle kunna komma undan genom att desavouera Trotskij. Detta initiativ hindrade dock inte att han avsattes från partiledningen. Han och hans anhängare skulle därefter i sina bokslut över det inträffade förneka att det funnits några revolutionära utsikter 1923 och reste därmed en mur mellan sig själva och trotskisterna.¹⁸ I förvisningen i Moskva tappade Brandler ändå inte kontakterna med sina gamla kamrater. I början av 1925 ställdes han tillsammans med Thalheimer, Radek, Felix Wolf och Walcher, samtliga bosatta i Moskva och medlemmar av det ryska partiet, mellan den 10 och 28 mars – under fyra sammanträden – inför det ryska partiets kontrollkommission, kompletterad med flera av Kominterns ledare som Pjatrinskij och tjekisten Peters. De anklagades för fraktionsverksamhet i samarbete med tyska tjänstemän vid Sovjetunionens ambassad i Berlin. Sedan ”affären” uppdragats hade Gerhard Eisler blivit uppsagd där.¹⁹ De ”anklagade” förnekade energiskt allt och gick så långt som att försäkra att de alltid skulle befinna sig på revolutionens sida medan åtskilliga på åklagarsidan skulle hamna hos kontrarevolutionen. En av de ”anklagade”, Edda Baum, uppenbarligen medlem av säkerhetstjänsten, erkände att hon samtalat om tyska angelägenheter med Trilisser, GPU:s man vars namn bara nämndes helt hastigt i protokollet från förhandlingarna. Kontrollkommissionen hade fått en begäran om att de anklagade skulle uteslutas, men man nöjde sig med ”sträng kritik” samt totalt förbud för Brandler, Thalheimer, Edda Baum, Felix Wolf och Hans Möller att lägga sig i KPD:s politik och för Brandler, Thalheimer och Radek också förbud mot att blanda sig i Kominterns angelägenheter.²⁰

Det förefaller som om Brandler och hans tyska vänner i Moskva, under trycket från sina ryska kamrater, därefter agerade försiktigare och i varje fall lät bli att lämna några spår efter sig. Brandler fick en post inom Profintern, inom ekonomiska rådet, och därefter inom Krestintern, där han till och med blev vice ordförande. Thalheimer fick en tjänst vid Marx-Engelsinstitutet och undervisade vid Sun Zhongshan-universitetet i Moskva. De utsattes för ny kritik från exekutiven i november-december 1926. Det uppstod också slitningar om deras exil, även bland personer som stod bakom den officiella linjen. Det är känt att Clara Zetkin vägrat att återinträda i partiledningen om inte Ernst Meyer och Walcher också fick göra det och om inte Thalheimer och Frölich återfick viktiga poster. Sedan kunde uteslutningen av Ruth Fischer motivera en eftergift. De ryska och tyska delegationerna träffades till sist i samband med

¹⁷ R Fischer, *Stalin and German Communism*, s. 305-328.

¹⁸ P Broué, *Révolution en Allemagne*, s. 792. [Boken finns i engelsk översättning: *The German revolution, 1917-1923* (2005)]

¹⁹ J Becker, T Bergmann, A Waltin (hrsgb), *Das erste Tribunal. Das Moskauer Parteiverfahren gegen Brandler, Thalheimer und Radek*, s. 65-90.

²⁰ *Ibid.*, s. 185-187.

exekutivens möte i februari 1928 för att ordna upp det hela, efter att omsorgsfullt ha sett till att Clara Zetkin förblev ovetande. En överenskommelse träffades om att låta dem som hamnat i exil få återvända på strama villkor som Stalin dikterat. Thalheimer återvände i mars och återupptog sina fraktionskontakter. Brandler återkom till Berlin i september, mitt under Wittorfaffären.

Om han och hans anhängare hyst några illusioner blev de kortvariga. Den 3 och 4 november 1928 lade Thälmann fram den politiska rapporten vid partikonferensen. Han framhöll att socialdemokratien utvecklats mot social-imperialism och därefter mot social-fascism, något som han ansåg bekräftat. Han fördömde ”högeravvikarna” och deras ”block” med de ”försonliga” och slog fast nödvändigheten av beslutsam kamp mot dem. Högern – som hade fyra representanter – fördömde ”den förhärskande byråkratiska centralismen” och att partimedlemmarna ”belagts med munkavle” och Böttcher manade till kamp ”mot den tygellösa apparatens allmakt och att man såg mellan fingrarna med korruption” [något som han presenterade belägg för]. Det var bra talat men de fyra hade 221 röster mot sig för en text som betecknade dem som ”likvidatorer och förrädare mot partiet”. Det förekom betydande motstånd vid medlemsmöten ute i partidistrikten och resolutioner mot ledningen fick till och med majoritet på en del håll.

”De försonliga” gjorde allt för att undvika vad de såg som en dödförklaring av kommunismen i Tyskland, vilket var smärtsamt för de personer som hotades av uteslutning, ty de hade under åren av krig och revolution förkroppsligat kommunismens sak och drivit på entusiasmen bland basmedlemmar och den ungdom de då tillhört. Ernst Meyer deltog vid det möte Kominterns politiska sekretariat hade i slutet av november och gjorde då ett seriöst och välunderbyggt inlägg, hela tiden avbruten av inpass från Walter Ulbricht. Vid centralkommittémötet i KPD den 13 och 14 december gav ledningen högern, efter att ha slagit fast att den återbildat sin fraktion, en frist till den 20 december för att kapitulera i skriftlig form och ta avstånd från sina uppfattningar, i annat fall skulle de uteslutas. ”De försonliga” gjorde förtvivlade ansträngningar att upprätthålla en ojämn balans mellan högern, ”huvudfienden”, och de ”sekteristiska vänstertendenserna” inom ledningen.

Vid mötet med Kominterns exekutiv hade Stalin dundrat om att det inte längre gick att stå ut med detta agerande, att partiet behövde järndisciplin. Bucharin gav Hausen och Galm, som inkallats först, rådet att kapitulera. Clara Zetkin var motståndare till det och förordade diskussionsfrihet. Även Humbert-Droz och italienaren Angelo Tasca var emot. Mellan den 21 december, för de tyskar som var medlemmar av KPD, och den 1 januari 1929, för dem som på grund av sin exil var medlemmar av det ryska partiet, uteslöts alla ”reformistiska agenter inom kommunistpartiet” utan vidare, oavsett vilka insatser de gjort vid partiets grundande. Fraktionsmötet den 30 december 1928 med högeroppositionen runt Brandler och Thalheimer skulle således retroaktivt, sedan dessa båda uteslutits den 1 januari, bli grundandet av en ny kommunistisk organisation, KPO [Tysklands kommunistiska parti (oppositionen)].²¹

Uteslutning av högern i Tjeckoslovakien

Splittringen i Tjeckoslovakien ägde rum strax efter det att Klement Gottwalds grupp tagit över rodret i kommunistpartiet. De nya ledarna för fraktionen inom ledningen för de röda fackföreningarna, MVS, hade satt igång en minoritetsstrejk bland textilarbetarna i norra Böhmen och gått till angrepp på såväl de reformistiska fackföreningarna som majoriteten inom det egna facket. På initiativ av Arno Hais bestämde sig den tidigare ledningen runt Josef Hais för en motattack. Det otänkbara inträffade nu, något som i stalinistisk historieskrivning betecknats som ”en kupp”. Vid en omröstning den 10 mars 1929 avsattes ledningen och den tidigare

²¹ R Alexander, *a.a.*, s. 137. [KPO står för *Kommunistische Partei Deutschlands (Opposition)*]

generalsekreteraren Jose Hais återinsattes. Denne hade avsatts efter ett beslut av den kommunistiska fraktionen inom MVS på instruktioner av gruppen kring Gottwald. Det var en demokratisk utmaning och en praktisk tillämpning av fackligt oberoende som det tjeckoslovakiska kommunistpartiet inte kunde godta.

Den 13 mars uteslöt partiets centralkommitté inte bara Hais utan även en rad andra ledande som betecknades som höger som Václav Bolen, Alois Muna, Josef Skalák och partiets tidigare generalsekreterare Bohuslav Jílek. 26 ledamöter av deputeradekammaren och senaten under ledning av Jílek och Neurath fördömde den ultravänsteristiska inriktning som skulle leda till avgrunden och förvandla partiet till en sekt. Profintern försökte – eller låtsades försöka – hitta en kompromiss för att förhindra en splittring av den tjeckoslovakiska sektionen. Den 26 och 27 mars träffades i Dresden en delegation bestående av Losovskij, Dimitrov, Heckert, Merker, Herclet och Witkowski representanter för de båda tjeckoslovakiska fraktionerna utan att det ledde någon vart.

Det blev signalen till splittring av MVS, där ungefär två tredjedelar blev kvar under kommunistpartiets man Antonin Zápotocky, medan 40 000 anhängare till Hais så småningom skulle ansluta sig till de reformistiska fackföreningarna. Det var ett hårt slag för Profintern, men mindre betydande än vad Hais´ vänner förutsagt. Efter att ha uteslutits eller lämnat frivilligt anordnade högerkommunisterna en konferens i Kladno i juni med en företrädare för tyska KPO, Erich Hausen, närvarande. Till en början hade man 6 000 medlemmar och förstärkning hade kommit av vänstermän som Alois Neurath, man kontrollerade flera Folkets hus och andra viktiga institutioner inom arbetarrörelsen. De andra ledarna var veteraner från den ursprungliga kärnan av kommunister som Alois Muna, Václav Bolen, Josef och Arno Hais samt Bretislav Hůla.

Den kommunistiska oppositionen omgrupperades nu. Leninistgruppen med Bohuslav Jílek och oppositionen i Brno kring Václav Kovanda gick samman med Leninistgruppen och en ytterligare sammanslagning med ett ”leninistiskt” parti gav upphov till Förenade oppositionen inom tjeckoslovakiska kommunistpartiet, *KSC-Opozice*. Dessa händelser innebar bakslag för Klement Gottwald och hans anhängare. Trotskij tog det också hårt att en viktig vänsteroppositionell som Neurath anslöt sig till högeroppositionen efter att ha brutit med Zinovjev. Han fick kämpa hårt med sina kamrater i Tjeckoslovakien, som också de till en början ansåg att högeroppositionen kunde erbjuda tak över huvudet åt alla olika familjer med bakgrund i partiet. Trots inledande framgångar skulle högeroppositionen ganska snabbt tyna bort. Först var det den ”leninistiska” oppositionen som inte anslutit sig till högeroppositionen som 1930 gick med i socialdemokraterna och 1932 gjorde Muna och några andra samma sak. Det var också socialdemokratin som skulle dra mest fördel av partisplittringen och 1932 lämnade även Neurath högeroppositionen.²²

Högern i Frankrike och socialistpartiet

I Frankrike fanns ingen höger i ordets internationella mening, ingen ”brandleritisk höger” för att använda den jargong som gällde. Kanske förklaras den mycket snabba åderlåtningen av högern inom kommunistpartiet av förhållandena kring splittringen i Tours och att ett betydande antal medlemmar inom ”centern” anslöt sig till Moskva. 1923 bildade den tidigare generalsekreteraren L O Frossard, som i själva verket var på väg att vända sig bort från kommunismen, tillsammans med Paul-Louis socialistisk-kommunistiska unionen som 1927 blev socialistisk-kommunistiska partiet PSC. 1929 var det ”klass mot klass”-taktiken som jagade bort en grupp kommunalt förtroendevalda i Paris, bl a en annan tidigare

²² En studie av de röda fackföreningarna i Tjeckoslovakien på 1920-talet, samt en skildring av den avgörande striden 1929, återfinns i K McDermott, *The Czech Red Unions 1918-1929. A Study of their Relations with the CP and the Moscow Internationals*.

generalsekreterare, Louis Sellier, och den tidigare ledaren för ungtkommunisterna François Chasseigne, som skulle bilda Arbetar- och bondepartiet, POP. Dessa båda små grupperingar, PSC och POP, gick 1930 samman i PUP (Proletära enhetspartiet), där Paul-Louis också skulle bli sekreterare och som skulle finnas kvar ända till samgåendet med socialistpartiet SFIO 1937 – PUP hade lyckats behålla några parlamentsledamöter och på enhetsbasis rekryterat fackliga aktivister och f d medlemmar av kommunistpartiet som läraren och historikern Maurice Dommanget.

Utan att vilja underskatta dessa båda organisationer, som inte tycks ha haft några direkta kontakter med Högeroppositionen, bör det framhållas att denna inte hade några större utsikter i Frankrike i och med att den person bland tidigare kommunister som stod högern närmast, Boris Souvarine, från början av 1930-talet upphörde med sin aktivitet: han avvisade upprört alla försök att inkludera honom i den. Kommunistpartiet drabbades för övrigt av en stadig åderlåtning under mellankrigstiden, där medlemmar som uteslutits eller kände avsmak över någon av de otaliga kriserna i partiet gick över till SFIO. Det var fallet med två tämligen olika personligheter, opportunisten L O Frossard i mitten av 1920-talet och Amédée Dunois, en man med sträng moral, som gjorde det 1930 via POP, men även flera andra tidigare oppositionella inom kommunistpartiet som Maurice och Magdeleine Paz, Albert Treint och Henri Barré eller Maschl-Revo, alias Lucien Laurat.

Lovestoniterna

Jay Lovestone (Jakob Liebstein), son till invandrare från Östeuropa, hade redan som mycket ung anslutit sig till USA:s kommunistparti och där omedelbart kastat sig in i den kamp som rasade mellan tre rivaliserande fraktioner. Han besatt en storartad organisatorisk förmåga och gällde för att vara en fruktad intrigmakare som härdats i närstriderna inom apparaten. Efter att 1925 ha lidit ett knappt nederlag mot Foster-Cannons tendens inför kongressvalet lyckades han ändå ta över ledningen för CPUSA: ett telegram från exekutiven hade uppmanat dess representant S I Gussev att göra honom till partiledare. Dittills hade han varit Charles Ruthenbergs närmaste man men vuxit i betydelse efter dennes bortgång. I september 1927 var han obestridd partisekreterare och skulle så förbli under två år. Han hade skaffat personliga band till Bucharin i samband med sina många resor till Moskva och blivit dennes rådgivare för amerikanska frågor. 1928 hade han utmärkt sig genom att organisera fysiskt våld mot ”trotskisterna” – en av de första inom Komintern att tillgripa sådana metoder – där deras bostäder utsattes för inbrott och plundring, deras hustrur blev förolämpade och kallade horor, medlemmarna attackerade och misshandlade på gatan och uteslutna i mängder. Men samma år skulle han göra det stora misstaget i sin karriär genom att inte i tid inse att Bucharins ställning försvagats. Vid Kominterns sjätte kongress hade han till och med krävt ett möte med ”de gamlas råd” – delegationscheferna – för att få ett slut på förtalet mot och ryktesspridningen om Bucharin, vilket renderade honom ett beskt svar av Stalin och dennes misshag.

Turen kom till honom tidigare än han väntat sig. Han godtog inte Stalins ”förslag” som gick ut på att han skulle komma till Moskva under förevändning att ge honom en tjänst inom Komintern, där syftet givetvis var att hålla honom borta från det amerikanska partiet. Motståndet mot detta förslag från det amerikanska partiets representanter i Moskva ledde bara till att situationen förgiftades ytterligare. Vid presidiets möte i maj 1929 var det Stalin som ledde attacken. Han gav mer och mer öppet uttryck för sin cynism och riktade sig till Lovestone i följande ordalag: ”Idag har du ännu formellt majoritet. I morgon kommer du inte längre att ha det – om du försöker kämpa mot besluten från presidiet inom Kominterns exekutivkommitté – och du kommer att stå helt isolerad. Tänk på det. Om kamraterna i den amerikanska delegationen ansluter sig till vår ståndpunkt är det bra, om inte så mycket värre

för dem. Komintern kommer att göra [vad den bestämt sig för att göra] i alla fall.”²³ Nu visste den ledande person som var på väg att hamna i onåd vad som väntade. Han hade i förväg förberett att flytta partiets tillgångar. Och han hade nätt och jämt lämnat Moskva förrän han hade ersatts som partiledare. Två dagar efter hemkomsten fick han veta att han och en samling på mellan 300 och 500 medlemmar blivit uteslutna. Tillsammans med dem skulle han bilda Communist Party of the USA (Majority Group) som gav ut först *Revolutionary Age* och därefter *Workers Age*: bland dem fanns 11 medlemmar av centralkommittén, 4 suppleanter och 2 medlemmar av kontrollkommissionen. Stalin hade verkligen utan att tveka huggit huvudet av CPUSA.

Andra organisationer och grupper

Till skillnad från Vänsteroppositionen hade Högeroppositionen uppstått kring personer vars auktoritet också vilade på metoderna inom apparaten och detta är sannolikt orsaken till att den lyckades dra med sig hela segment av regionala organisationer och till och med ett helt parti.

I Indien hade M N Roy varit en av stjärnorna i början av Kominterns existens innan han förvandlades till en beundrare av Stalin, även om denne betraktade honom som ”bucharinit” och ständigt misstrodde honom, vilket mycket snart ledde till att han utsattes för förföljelser. Han hade uteslutits av Moskva 1929 samtidigt som han installerat sig i Berlin, där han hade kontakter med Brandler och framför allt med Thalheimer, som blivit, för att använda hans egen formulering, hans ”guru”. Han satte genast igång med att organisera en kommunistisk oppositionsgrupp. Dess första medlemmar rekryterade han själv i Berlin: bland dem återfanns Brajash Singh, senare gift med Stalins dotter Svetlana Allilujeva-Stalin. Han sände iväg tre av sina anhängare till Indien i augusti 1930 med ett manifest som fastslog att det inte omedelbart gällde att upprätta någon sovjetrepublik där. Han hade kontakter med Nehru och utförde inledningsvis ett omfattande arbete, i synnerhet bland bönderna men utan att nå några framgångar inom Kongresspartiet.

De schweiziska kommunisterna hade varit först med att protestera mot Stalins beslut att – utan att ens sammankalla ett möte med Kominterns politiska sekretariat – tvinga centralkommittén i det tyska partiet att göra om sin omröstning och återinsätta Thälmann på hans poster. Humbert-Droz hade i ett telegram gett uttryck för sin oenighet och att han stod fast vid den hållning han intagit vid presidiets möte, mot Stalin och med stöd av Clara Zetkin. Av oklara orsaker bestämde sig Stalin för att spara honom och under strikt övervakning låta honom behålla sina poster inom Kominterns apparat. Skadorna blev dock relativt begränsade i Schweiz. Den förste att bli utesluten var Paul Thalmann, tidigare medlem av politbyrå och medlem av centralkommittén, som anklagades för att vara ”höger” och ”fraktionsmakare”. Fritz Wieser, partisekreterare, rönt samma öde kort därpå. Det schweiziska partiet placerades under övervakning av en ”prokonsul”, tysken Richard Gyptner. Han skulle hamna på kollisionkurs med partiets organisation i Schaffhouse, som leddes av Walter Bringolf, som vägrade följa Humbert-Droz´ råd och uteslöts. Den kommunistiska oppositionen i Schweiz byggdes upp runt Schaffhouse med tidningar, apparat och förtroendevalda i denna region. Man hade till en början ett betydande inflytande bland väljarna och i samhället. KPO:s organisation i Schweiz skulle dock bildas vid sidan av denna grupp genom arbete av ett ledande namn i Zürich, den ungerske invandraren Moritz Mandel, som senare knöt Schaffhouse-organisationen och dess ledare till KPO.

I Sverige fanns ingen personlighet jämförbar med Jules Humbert-Droz. Kommunistpartiet, under ledning av Karl Kilbom, hade 1927 kring 18 000 medlemmar. Det hade ett alls inte försumbart fackligt inflytande. Bucharin, som varit bosatt i Sverige under första världskriget,

---

²³ F I Firtsov, *a.a.*, s. 102.

var välkänd och aktad av såväl ledningen som medlemmarna. Remmeles analys av den svenska kapitalismen som ”en ledande imperialism” ledde 1929 till en incident. Exekutiven hade skickat ett brev men vid ett möte med centralkommittén avvisade en majoritet hans analys. Den svenska partiledningen inbjöds till ”förhandlingar” i Moskva där man ställdes inför en kommission från Komintern, där bl a Manuilskij, Ulbricht, Reimann och Remmele ingick. De krävde att svenskarna skulle erkänna sina misstag. De vägrade och återvände hem. Det svenska partiet hade särdraget att ha egna tillgångar och var inte beroende av bistånd från Moskva. Partiet skickade nu en ny delegation med Kilbom i spetsen. Nu nådde man en uppgörelse som gick ut på en period av diskussioner under fyra månader före det avgörande beslutet. Men diskussionerna offentliggjordes i riksdagen av den Moskvavänliga minoriteten under Hugo Sillén. Efter tionde plenum beslutade exekutiven att utesluta de svenska ledare som gjorde motstånd. Dessa sammankallade partiets åttonde kongress, där de fick majoritet med 7 000 röster mot 4 000 av totalt 17 000 medlemmar innan splittringen var ett faktum – notan skulle bli kostsam. De uteslutna ledarna tog med sig apparaten, tidningar, förtroendevalda i fackföreningar och andra organisationer och större delen av de kommunistiska väljarna.

Den kommunistiska oppositionen i Norge under Erling Falk och tidskriften *Mot Dag* samt grupperna i Finland och Norge skulle senare följa exemplet från Stockholm. Samtliga kastade sig in i ett fackligt arbete som ledde till en del förtroendeposter med en linje som gick ut på ”lojal opposition” mot den reformistiska byråkratin. Brandleriternas inflytande var till en början avgörande. Med tiden skulle de dock närma sig socialdemokratien.

I Spanien utlöstes krisen 1927, vid sidan av de ständiga fraktionsstrider som lett till att makten överlämnats till trion Bullejos, León Trilla och Adame, av ett direktiv från exekutiven om att partiet skulle delta i det val till Cortes som diktatorn Primo de Rivera fattat beslut om. Maurín motsatte sig detta på den katalansk-baleariska federationens vägnar och en partikonferens vägrade lyda Komintern i denna fråga. Maurín hade fått stöd av Andrés Nin, som då fortfarande befann sig i Moskva som sekreterare i Profintern. 1931 lämnade många kommunistpartiet – en tredjedel av medlemmarna – sedan den katalansk-baleariska federationen kring Joaquín Maurín blivit utesluten. Federationen fick också tillskott i form av ett litet parti, Partit Comunista Catalá, som var oenigt med Komintern på grund av egna nationalistiskt katalanska tendenser men också av veteraner som Luís Portela och några yngre som Julian Gorkin, som varit anställd inom Komintern i Moskva innan han under flera månader började flirta med Vänsteroppositionen. Samtliga etiketterades dock som höger på grund av deras internationella kontakter och Mauríns personliga relationer – han var Souvarines svåger – tillhörde högern.²⁴ Efter återkomsten från Moskva umgicks Andrés Nin någon tid med tanken på att ansluta sig till Maurín, som han träffat på i fängelset. Det skulle leda till den första svåra konflikten med Trotskij.

Det var också angående den nationella frågan som kommunistpartiet i Alsace 1929 hamnade på samma sida som högeroppositionen, när man vägrade följa det franska kommunistpartiets paroll om ”ett sovjetiskt Alsace”. Man hävdade att den karaktären på sovjetrepubliken i Alsace skulle bestämmas av tidsaspekten på revolutionerna i Tyskland och Frankrike och att man hur som helst måste ta hänsyn till nationella särkrav. Partiet uteslöts och tog med sig en förkrossande majoritet av väljare och partimedlemmar i Alsace. I spetsen återfanns Charles Hueber, parlamentsledamot och borgmästare i Strasbourg och den som vid kongressen i Tours fått hela den socialdemokratiska distriktsorganisationen i Strasbourg att följa kommunisterna, och en annan parlamentsledamot, Jean-Pierre Mourer.

²⁴ V Alba och S Schwartz, *Spanish Marxism vs Soviet Communism*, s. 1-88.

Högeroppositionen i Österrike, som bildats 1929, utgjorde en fraktion inom ett ytterst litet parti och förtjänar att omnämnas bara på grund av att den leddes av Willi Schlamm, tidigare ledare för ungtkommunisterna, som efter 1933 från exilen under några månader var chefredaktör för den ansedda veckotidningen *Die Neue Weltbühne*, där han gav Trotskij stort utrymme.

Ledarna för den kommunistiska strömningen i Kanada, som ledde grupperna i Montreal och Toronto, var Jack MacDonald – som 1932 gick över till vänsteroppositionen – och William Moriarty, tidigare sekreterare i det kanadensiska kommunistpartiet, hade uteslutits för att ha vägrat att utesluta Israel Breslow, en ung arbetare som tagit emot material från denna organisation. De hade ingen självständig roll inom Lovestones opposition, där de rekryterats och som de i viss mening utgjorde en lokalgrupp till. Samma gällde ledarna i Montreal, Michel Buhay och Kalmen Kaplansky.

I Mexiko skänkte Diego Rivera, som var personlig vän till Bertram D Wolfe – en av Lovestones närmaste män, pengar utan att ansluta sig till högeroppositionen.

Robert J Alexanders formulering om ”oppositionsgrupper som inte hade fötts” är utmärkt men vi väljer att inte följa honom i hans sökande efter olika nationella grupperingar i spalterna i lovestoniternas press, som ofta tog sig friheter med sanningen inför sina läsare och överdrev de utländska kamraternas styrka. Vi kommer bara att nämna italienarna och polackerna.

Den fraktion i Italien som uppstått ur polemiken med Bordigas vänster hade stått Bucharin mycket nära. Ercoli-Togliatti dolde inte detta vid Kominterns sjätte kongress. Men Stalin visste hur han skulle övervinna motståndet från ett parti av emigranter. Togliatti kapitulerade, till och med rörande teorin om social-fascism, som han vid åtskilliga tillfällen visat att han inte trodde ett ord på. Angelo Tasca (Serra) uteslöts liksom Secondo Tranquili, blivande författare känd som Ignazio Silone. Gramsci satt i karantän i fängelset: han hade gett uttryck för kritik gentemot den stalinistiska ledningen. Det fanns ingen organiserad högeropposition bland de italienska kommunisterna. Angelo Tasca, som tagit sin tillflykt till Frankrike, blev nu Amilcare Rossi, medlem av socialistpartiet SFIO, och André Leroux, medarbetare i *Le Populaire*.

I Polen hade ”de fyra W” – Warski, Wera Kostrzewa, Walecki och Weber-Próchniak – och åtskilliga ur det gamla gardet av kommunister betecknats som ”brandleriter” och angripits för att vara ”högeroppositionella”, vilket de bara var i viss mening på idéplanet och i den grundläggande hållningen. Det vi vet om dem förklarar emellertid varför de blev satta åt sidan. Det som tyngst mot dem, mer än mot alla andra, var deras hängivenhet för den ryska revolutionen och det ryska partiet.

Beträffande Nederländerna har den vaksamme Robert J Alexander gjort sig skyldig till ett litet misstag. Han tror sig se en grupp inom högeroppositionen i den utbrytning som leddes av Wijnkoop, holländska kommunistpartiet-centralkommittén, trots att det inte fanns något samband. I gengäld tycks han inte ha uppmärksammat den lilla grupp som mellan 1933 och 1935 leddes av Richard Van Riel, *Communistische Partij Oppositie* (CPO), under de två år gruppen existerade.

Den internationella oppositionens program

Det var 1930 som Den förenade internationella kommunistiska oppositionen (IVKO eller UICO) föddes vid en kongress i Berlin, där Lovestone stod för huvudrapporten. Han framställde organisationen ”inte som ett nytt Komintern”, utan som ”det organisatoriska centret för restaurering och återuppbygge av Kommunistiska internationalen”.²⁵ Den

²⁵ *Revolutionary Age*, 7 mars 1931.

programmatiska plattformen erinrade om ”kommunismens grundläggande principer”; ”upprättandet av proletariatets diktatur genom en sovjetstat som den nödvändiga övergångsformen mot ett socialistiskt samhälle utan klasser” och ”försvar av Sovjetunionen som arbetarstat” – ett sätt att erkänna möjligheten av att bygga socialismen i ett land ... Det skulle ske genom ett enat världsparti styrt av den demokratiska centralismens regler: för tillfället uppgav sig plattformen härröra ur ”en taktisk tendens organiserad inom Komintern”. Man sade att en oförsonlig kamp måste föras mot den öppna reformismen och centristernas dolda reformism. Man kritiserade stalinismens teori om ”tredje perioden”, som, hette det, ”inte var resultatet av någon verklig analys av den internationella kapitalismen, utan en schematisk överföring av huvudetapperna i det socialistiska uppbygget i Sovjetunionen”. Man uttalade sig för enhetsfronten vars syfte var att ”till kommunismen vinna över arbetarklassens majoritet” och organisera dess kamp. Man tog avstånd från splittringen av fackföreningsrörelsen och förordade återförening på de ställen där den ägt rum. Beträffande de interna relationerna betonade man behovet av en internationell ledning, ”enad och centraliserad, baserad på företrädare för partier som var i stånd till en egen bedömning av klassförhållandena i hemländerna och inte bara rätt och slätt tjänstemän i olika sektioner”. Man krävde även val till förtroendeposter, att verkliga diskussioner skulle organiseras, fri debatt innan man gick till handling och uteslutning av korrupta element. Man krävde att ”alla som uteslutits för att ha motsatt sig den nuvarande ultravänsteristiska kursen” skulle återfå medlemskapet.²⁶

Den totala tystnaden om Sovjetunionens politik kan förvåna men är lättförklarlig. Ledarna för högeroppositionen var kända som ”bucharinister”. En del av dem var även personliga vänner till Bucharin. Det vore naivt att tro att tystnaden orsakades av rädsla för att utsätta deras sovjetiska vänner för fara. De förklarade det själva, om än på ett ganska formellt sätt, med omsorgen om att i första hand låta de berörda uttala sig om de frågor som gällde det egna landet: brandleriterna hade inte, sade man, tillåtit det ryska partiet att blanda sig i tyska frågor och det var just av detta skäl som de för egen del avhöll sig från varje kommentar om den politik deras ryska kamrater borde föra. Inom Vänsteroppositionen sade man att framför allt Brandler alltid hoppats på att Stalin skulle ta sitt förnuft till fånga och att han, inför den nära förestående katastrof hans anhängare orsakat, åter skulle vända sig till dem som utgjort en lojal och diskret opposition till hans politik och varit fiender till hans fiender: en hållning som i varje fall fick Brandler att högljutt fördöma ”trotskisterna” och godta de båda första Moskvarättegångarna.

M N Roys inställning

I ett nyligen publicerat arbete har den indiske historikern Sobhanlal Dutta Gupta²⁷ gjort en översikt över den kritik M N Roy riktade mot Komintern. Först en kritik av ”tredje perioden” utifrån hans erfarenheter av tio år i ledande ställning. Därefter de tre avgörande punkterna, den allmänna ultravänsteristiska linjen, den växande russifieringen av ledningen för Komintern, den senares underordning under det sovjetiska partiets *diktat* och slutligen de katastrofala följderna av denna linje för den revolutionära kampen i Indien. Författaren framhåller där att ”högern” krossats inom Internationalen innan Bucharin avlägsnades från ledande poster i Sovjetunionen och att han således utsattes för den avgörande attacken i ett läge då han var fullständigt isolerad. Han förklarade att Moskvas två misstag vid denna tid bestod i en överskattning av socialdemokratins makt och en underskattning av fascismen. Han visar därefter att meningsskiljaktigheterna mellan Roy och Komintern gällde i vilken grad

²⁶ *Revolutionary Age*, 25 april 1931.

²⁷ S D Gupta, ”M N Roy’s Critique of the Comintern: An Exercise in Bukharinism?”, *The Calcutta Historical Journal*, XVI, januari-juni 1994, s. 101-125.

kapitalismen stabiliserats, som Roy ansåg vara relativt betydande och inte motiverade ”någon taktisk offensiv på alla fronter” utan i första hand försiktighet och defensiv taktik.

Enligt Roy måste man skilja mellan kampen om ledningen för arbetarklassen och kamp om makten, endast den första stod på dagordningen och krävde ett långsamt och tålmodigt arbete inom massorganisationerna, framför allt fackföreningarna. Roy ifrågasatte inte teorin om ”socialismen i ett land”. Men han ansåg att de ryska ledarna, efter Lenins bortgång, var medelmåttor, ”andraplansfigurer” kvävda av problemen i det egna partiet och ofta ”tvungna att behandla Internationalen som ett simpelt redskap i de egna interna striderna”. Han kritiserade inte kollektiveringen, bara takten i den och att den genomdrevs med våld och byråkratiska metoder. Däremot var han mycket kritisk till den vikt Komintern lade vid ”krigshotet” mot Sovjetunionen, som han såg som en underskattning av såväl motsättningarna mellan imperialisterna som Sovjetunionens styrka. Till skillnad från Brandler uttalade han sig mot den inre politiken i Sovjet och mot den repression som högern utsattes för. ”Användandet av terror inom den revolutionära klassen är mycket riskabelt och kan bli ödesdigert om terrorn breder ut sig inom den revolutionära klassens parti.”²⁸ Han skrev om den grundläggande frågan: ”Hela ledningssystemet måste bytas ut för att Komintern ska kunna ta sig ur sin nuvarande kris, som handlar om en ledningskris. Så länge som det nuvarande systemet består, dvs att hela Internationalens politik beslutas på basis av behoven i de interna striderna inom SUKP under postrevolutionära förhållanden, kan man inte se slutet på denna kris.”²⁹ Utan att någonsin nämna den kamp Vänsteroppositionen tidigare fört, eller den oerhörda terror som drabbat denna före högern, uttalar han sin optimism genom att industrialiseringen, ”en seger för Stalin”, tillfört proletariatet nytt blod och att den skakat om byråkratiseringens grundvalar, ett uttalande som förmodligen är det mest förvånande i denna framställning av läget i Sovjetunionen.

Beträffande Indien tog M N Roy nu, efter flera kast och helomvändningar, bestämt avstånd från den ultravänsteristiska isolationismen hos ett litet parti som bildade egna röda fackföreningar, som var helt avskurna från all aktivitet bland de utsugna och förtryckta. Själv hade han dragit slutsatsen om nödvändigheten av arbetar- och bondepartier med radikala nationalister och kommunister, som skulle arbeta inom kongresspartiet både för att skydda sig och för att radikaliserar detta inifrån. S D Gupta försvarar här M N Roy mot Trotskij och försöker visa att vad Roy menade inte var ”arbetar- och bondepartier” av stalinistiskt snitt, bara substitut för kommunistpartier, utan partier som kunde slå en brygga till de massor som följde kongresspartiet och bli verktyg för påtryckningar inom detta.

Högeroppositionens uppgång och fall³⁰

Högeroppositionen hade inledningsvis framgångar överallt där man hade solid förankring, så till vida att man drog till sig dem som stöttes av sekterismen och absurditeterna under ”tredje perioden”. Men i och med att man vägrade distansera sig från den stalinistiska politiken i Sovjetunionen drabbades man så mycket hårdare av följderna av detta. Dessutom hade man också stora svårigheter att avskilja sig från vänstern inom socialdemokratien, som också den kämpade för enhetsfront.

I Tyskland hade KPO inte lyckats få med sig Clara Zetkin, ”den gamla damen” och Rosa Luxemburgs medkämpe, som dittills skyddat och uppmuntrat dem. I gengäld lyckades man få med sig ”kamrat Thomas”. Högeroppositionen föddes inom Komintern. Den hade då något tusental medlemmar. Vid dess andra konferens, i november 1929, uppgav man att det rörde sig om 6 000, nästan samtliga medlemmar i partiet eller ungdomsförbundet. Dess principiella

²⁸ M N Roy citerad, *ibid.*, s. 110.

²⁹ *Ibid.*, s. 11.

³⁰ Vi har här utgått från R J Alexanders bok *The Right Opposition*.

inställning var inte att bilda något nytt parti: den uppgift man ställt sig var att rädda KPD undan Kominterns ultravänsteristiska linje. Man antog ett program skrivet av Thalheimer och gav prov på förmåga att föra seriösa och demokratiska politiska diskussioner. Man kan emellertid notera frånvaron av hänvisningar till ”de ryska frågorna” och, mer allmänt, Stalins och byråkratins ansvar.

Brandlers KPO hade, inledningsvis, en stark organisation med åtta veckotidningar med en sammanlagd upplaga på 25 000 och en dagstidning, *Arbeiterpolitik*. I dess fästen, som Thüringen, uppnådde man en del goda valresultat fram till 1932 då man fick 21 kommunala mandat medan KPD hade 38. Rent allmänt hade man aktivister inom fackföreningarna och i synnerhet inom metallfacket DMV. Propagandan kretsade kring behovet av en enhetsfront mot nazisterna och kritik av socialdemokratins och kommunisternas splittringspolitik, där man betonade att båda var lika skyldiga. Man fördömde som helt uppåt väggarna den politik som betecknade socialdemokraterna som social-fascister. Man drev flera kampanjer, bl a 1929 mot Dawesplanen, och stödde Thälmann vid presidentvalet 1932. Den första krisen inträffade 1932 då en betydande minoritet under ledning av Walcher och Frölich uttalade sig för en sammanslagning med SAP, som bildats sedan den socialdemokratiska vänstern uteslutits och samlade tiotusentals medlemmar.

Denna kommunistiska opposition, som till en början bara var några hundra, skulle också förverkliga det mål man satt upp vid brytningen med KPO; att erövra majoritet inom SAP. Men denna framgång, som på sikt och i ett annat läge kunde ha fått betydande följder, ledde inte någon vart eftersom den kom i samma ögonblick som Hitler, som just kommit till makten, förbjöd alla arbetarpartier och drev ut dem i en osäker underjordisk tillvaro, där polisen fick möjligheter att decimera dem och undanröja dem som någon kraft av betydelse.

KPO i Schweiz hade tagit över nästan hela det officiella partiet i Schaffhouse-regionen och hade tillräcklig förankring där för att 1932 se Walther Bringolf väljas till borgmästare i Schaffhouse.

Det svenska kommunistpartiet hade hävdats sig väl mot attackerna från det ”officiella” partiet som Komintern satt på fötter och fick fler röster i valet 1932 trots ganska svaga positioner fackligt.

Lovestone-gruppen i USA utmärkte sig genom sin utomordentliga organisatoriska skicklighet. Man gav ut en bra veckotidning, *Workers Age*, och några specialtidningar, bl a en tidning på jiddisch. Man hade goda kontakter med intellektuella som började orientera sig mot marxismen som V F Calverton, som skulle spela en inte obetydlig roll för tidningar som *Modern Monthly* och *Marxist Review*. Medlemsantalet skulle de närmaste åren ligga kring 1 000, kanske 1 500. Dess främsta kännetecken var satsningen på skolning av kadrer och medlemmar i marxistisk teori och marxistisk ekonomi samt studier av det amerikanska samhället.

Det andra inslaget var en mycket djupgående och betydelsefull satsning inom den fackliga rörelsen, där de starka fästena utgjordes av Local 22 inom ILGWU och Local 155 inom ILG, båda inom klädes-, päls- och skotillverkning, men även bland gruvarbetarna, UMW, och lärarna i New York. Man lyckades ingjuta självförtroende i många fackligt ansvariga som vände sig mot byråkratin inom AFL. Man var övertygad om ”det amerikanska undantaget” och ur denna övertygelse kunde man hämta både kraft och förmåga att anpassa sig till miljöer som man var ute efter att erövra och kunde på så vis uppnå ett inflytande som gick långt utöver den egna storleken. När den stora vågen av facklig anslutning kom under 1930-talet hamnade ”lovestoniterna” i förgrunden inom den fackliga aktivismen.

Det mest förvånande är att det nu verkar bevisat, sedan Kominterns arkiv öppnats, att Lovestone, som uteslutits ur det amerikanska kommunistpartiet och ur Internationalen, fram

till runt 1936 fortsatte att arbeta för NKVD och att han genom detta samarbete hoppades på att bli tagen till nåder igen och få återkomma till Kominterns ledning.³¹

Den ensamme M N Roy var antagligen den av högerkommunisterna som gjorde den mest imponerande insatsen. Från Berlin skickade han ett manifest som förklarade att kommunistpartiet i Indien inte kunde dra till sig massorna och att Indien inte omedelbart kunde bli någon sovjetrepublik: kommunisternas uppgift var därför för ögonblicket att befria den revolutionära självständighetsrörelsen från borgerligt inflytande och i detta syfte måste man gå med i de nationalistiska massorganisationerna, i första hand kongresspartiet. Det fåtal månader som Roy fick på sig mellan sin återkomst till Indien i slutet av december 1930 och arresteringen i slutet av juli 1931 gav honom möjlighet att lägga grunden till detta. Efter att ha gått med i kongresspartiet bildade royisterna där Aktionskommittén för självständighet, som senare skulle utgöra kärnan i Förbundet för självständighet. Själv tillskansade han sig en hegemonisk position i kulisserna kring Centrala bondeförbundet. Han frigavs först i slutet av november 1936 men hade ändå lyckats organisera ett litet All-India Communist Party och även Revolutionary Party of the Indian Working Class. Dess medlemmar hade varit aktiva i fackföreningarna och där innehaft en del förtroendeposter, bl a två poster som vice ordförande för All-India Trade Union Committee (AITUC), som de försökte ena.

Medlemmarna av Mauríns katalansk-baleariska federation, som bara hade avlägsna band till högeroppositionen, som ombildats till Federación Comunista Ibérica och kring sig samlade Bloque Obrero y Campesino, uppnådde också stora framgångar såväl med tidningen *La Batalla* i Barcelona som med medlemmar bra förankrade i fackföreningarna, framför allt i Katalonien. De skulle spela en viktig roll 1934 vid resningen i Asturien och då parollen om Alianza Obrera hörsammades av breda sektorer inom arbetarrörelsen.

Denna löftesrika utveckling skulle dock inte bära frukt på det sätt man räknat med i början av 1930-talet. Först på grund av att rekryteringen, som till en början skedde i partiernas led, kom av sig och att de olika oppositionsgrupperna utvecklades mot en egen profil med eget språk och utseende samtidigt som massorna började röra på sig igen och en radikaliserings av ungdomen kunde skönjas. Vidare på grund av att de mest kända ledarnas hållning gentemot den inrikespolitiska utvecklingen i Sovjetunionen blev mindre och mindre begriplig för många, särskilt i de egna leden. Det verkar också som om Brandler hoppades på att få komma tillbaka och att det var orsaken till att han försvarade Moskvarättegångarna 1936 och 1937. Theodor Bergmann uppger att det var på initiativ av August Thalheimer som denna inställning modifierades, när den tredje rättegången startade och det var Bucharins huvud och heder som stod på spel. Ett bevis om något på den trångsynthet och sektmentalitet som rådde bland många inom KPO. Lovestoniterna hade samma hållning, kanske bara än mer aggressiv. 1934 slöt Lovestone upp i kören mot Kirovs mördare, dundrade mot Trotskijs tal om ”Thermidor”, ”inbördeskrig” och Stalins brott, och 1936 slog han fast att inte kunde ifrågasätta bekännelserna från de anklagade i Moskva. Det var Bertram D Wolfe som tog initiativ till att korrigera det misstag som gjorts angående de två första rättegångarna.

Det som i början utgjort ”högerens” styrka gentemot en alltför ”rysk” vänsteropposition hade nu i själva verket förvandlats till en svaghet på grund av att man inte hade något att komma med i de frågor där de stora skiljelinjerna blev synliga. De olika sektionerna inom högeroppositionen skulle snart slitas sönder av centrifugala krafter. Där man hade massinflytande, som i Tjeckoslovakien eller Sverige och Schaffhouse, blev frestelsen stor att ”anpassa sig” till ett läge som gav dem utrymme som ”resonabelt” alternativ till stalinismen och att återvända till socialdemokratin och vänstern där, som började utvecklas seriöst. På andra håll fann medlemmarna i högeroppositionen lösningar som skulle ge dem möjlighet att närma sig de

³¹ Klehr, Haynes och Firtsov, *The Secret World of American Communism*, s. 130-132.

mest militanta och yngsta skikten och ”vinna dem för kommunismen”: så var fallet med minoriteterna i Tyskland och USA.

När Hitlers maktövertagande närmade sig, i ett läge då ”korrigeringen” av Internationalen ännu inte lösts, var det fler och fler partimedlemmar som önskade slå in på vägen med att skapa ”ett nytt parti” och anslöt sig därmed till det synsätt Trotskij antagit 1933. Alois Neurath, som var missnöjd med Brandlers öppet pro-stalinistiska ståndpunkter och börjat inse att man inte kunde hålla tyst om Sovjetunionen eller avstå från att kritisera Kominterns politik i Tyskland, hade 1932 anslutit sig till vänsteroppositionen. I januari året därpå bestämde sig huvuddelen av högeroppositionen i Tjeckoslovakien, under ledning av Alois Muna och Berger, för att ansluta sig till det socialdemokratiska partiet. Sedan förhandlingarna misslyckats där Humbert-Droz för Kominterns räkning försökte återintegrera gruppen i Schaffhouse i det schweiziska kommunistpartiet gick Bringolf med i socialistpartiet, där han snart skulle få sällskap av ... Humbert-Droz.

Från den tiden engagerade sig Mauríns anhängare knappast något mer i de inre striderna inom det spanska kommunistpartiet och planerade i stället att bilda ett nytt parti. Det skedde också i september 1935 genom att El Bloque gick samman med en rad mindre organisationer, bl a Izquierda Comunista, som tillhört vänsteroppositionen, och bildade Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM). POUM, som skulle krossas under inbördeskriget anklagade för ”trotskism” vilket vi kommer att behandla i ett senare kapitel. POUM kan historiskt varken kopplas samman med högeroppositionen eller vänsteroppositionen.

I själva verket skulle högeroppositionen också, precis som kommunistpartiet på 1920-talet och vänsteroppositionen från första början, drabbas av en rad splittringar.

I USA lämnade Ben Gitlow och Herbert Zam den för att ansluta sig till ett ”*all-inclusive*” socialistparti. Andra drogs med i den omgruppering som trotskisterna, efter att ha övergett sin oppositionella hållning, försökte förverkliga och till att börja med då A J Mustes American Workers Party (AWP), som blev Workers Party of the United States (WPUS) efter en sammanslagning. Högeroppositionen i USA skulle överleva som nätverk och möjligen som vänskapsförening fram till kriget när Lovestone satsade på en nationell samling. Tärningen var kastad och den gamle lättretlige oppositionsmannen hade blivit en målmedveten och handlingskraftig antikommunist.

I Tyskland hade, som tidigare konstaterats, minoriteten kring Walcher-Frölich långt tidigare ställt frågan om den politiska hållningen till stalinismen och behovet av ett nytt parti, rent av en ny International. I början av 1932 lämnade de KPO och anslöt sig till SAP, en vänsterutbrytning ur det socialdemokratiska partiet med tiotusentals medlemmar och som Walcher siktade på att ”vinna över till kommunismen”. Hitlers seger ledde till att entusiasmen fick sig en knäck och från 1933 samarbetade SAP, under Walchers ledning, under en tid med trotskisterna, undertecknade 1934 uppropet för en ny International för att sedan ansluta sig till folkfrontspolitiken.³² Under spanska inbördeskriget frångick KPO något sina pro-stalinistiska vanor. Till och med efter andra världskriget trodde Brandler, återkommen från exilen på Kuba, på allvar att han skulle kunna få komma tillbaka till KPD.³³

1933 bröt också det svenska partiet, som också lockades av de socialdemokratiska partiernas styrka i Skandinavien, med den internationella oppositionen och blev ett ”socialistiskt” parti. Det skulle bli betydligt värre för gruppen i Alsace. Deras parlamentsledamot, Mourer, stödde 1934 regeringen Doumergue och i sitt ”självständighetsnit” lierade man sig med grupperingar manipulerade av nazisterna och under kriget skulle detta föra mycket långt. Mourer skulle

³² H Drechsler, *Die Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands*.

³³ K H Tjaden, *Struktur und Funktion des KPD-(Opposition)*.

sluta vid avrättningspålen. Även Hueber hamnade bland nazisterna. Oppositionen i Tjeckoslovakien var begränsad till Aschregionen fram till 1938 och upphörde i samband med att Hitlers trupper gick in. I Indien skulle M N Roy, som frigivits 1936, nästan omedelbart stöta på en grupp som jagade på hans egen mark, Congress Socialist Party (CSP), och som han betecknade som ”småborgerlig”, samtidigt som han kritiserade dem för att tala alltför mycket om det ”socialistiska” målet. Hans sympatier för Stalin fick honom att 1938 ta avstånd från den internationella oppositionen, som han ansåg vara alltför anti-stalinistisk, bryta med kommunismen och ta med sig sina gläsliga skaror av anhängare.

I februari 1938 deltog högeroppositionens spillror i ett möte med organisationer vars majoritet tillhörde Londonbyrån som stod nära det brittiska ILP och SAP i syfte att ”på marxismen-leninismens grund samla alla krafter som var redo att samarbeta i den revolutionära kampen mot alla imperialistmakter, mot de demokratiska kapitalistmakter samt mot fascistmakterna, mot imperialistisk utsugning, krig och fattigdom”.³⁴ Internationella revolutionära marxistiska centret, som formellt upprättats i april 1939, skulle inte överleva kriget. Det är därför mycket svårt att klart säga när högeroppositionen försvann. Dess historiker, Robert J Alexander, undrar över vad han ser som en paradox: ”Trots att högeroppositionen som grupp formellt förblev lojal mot tanken på ’en kommunistisk opposition’, längre än vad Trotskij och hans anhängare gjorde, skulle de gå längre än trotskisterna i avståndstagandet från marxismen-leninismen i dess helhet.”³⁵

Den amerikanske historikerns förklaring är att ”högergrupperna” inte hade samma fasta doktrin att hålla sig till som ”trotskismen”, dvs en teoretisk grund kring vilken de som tillhört vänsteroppositionen och deras efterföljare kunde samlas kring. Skillnaden mellan de båda oppositionsgrupperna skulle således helt enkelt bestå i att Trotskij, som blivit utvisad från Sovjetunionen, kunde uttala sig, utveckla och anpassa sin doktrin, medan Bucharin, *de facto* fånge i Sovjetunionen, varken kunde ägna sig åt teoretiskt arbete eller låta detta framkomma, samtidigt som det i hans idéer låg ett potentiellt ifrågasättande av ”leninismen” som inte gick att hitta hos Trotskij.

Även om förklaringen är sinnrik är den inte övertygande. Den förefaller alltför sofistikerad. Som vi ser det var utgjordes högeroppositionens Akilleushäl av dess karaktär av opposition inom apparaten, och som följd därav dess ”neutralitet” beträffande Sovjetunionen – mot stalinismen – och att man bara betraktade omvärlden med ett öga. Man kan tycka vad man vill om Trotskijs idésystem, men det går inte att förneka att där fanns en konsekvens på idéplanet, en dialektisk koppling till den pågående utvecklingen och att han på vägen kunde komma med otaliga bestyrkanden som orättmätigt gett honom beteckningen ”profet”. Och vad Sovjetunionen beträffade talade han klarspråk. Vilken trovärdighet när det gällde fastheten i uppfattningarna – man kan rent av tala om heder och moral – kunde de ledande kommunister utstråla, som i årtal godtagit eller tigit om Stalins brott mot det egna partiet och Lenins medarbetare och som, motvilligt, inte ändrat uppfattning förrän i samband med rättegången mot Bucharin? Det kunde inte vara mindre.

Erfarenheterna visar ju att stalinismen och den demoralisering den medförde, oavsett om man var bödel eller offer, var snabbaste sättet att gå från fanatisk kommunism till den mest målmedvetna antikommunism. Var det inte detta som hänt Lovestone, för att det mest extrema fallet? Hur som helst är det detta som gör att högeroppositionens historia inom Komintern, även sedan den blivit utesluten, utgör en integrerad del av själva Kommunistiska internationals historia.

³⁴ *A New Hope for World Socialism*, s. 8-9. Denna text var skriven av Brockway och Lovestone.

³⁵ R J Alexander, *a.a.*, s. 12.

Däremot måste man respektera modet hos dem som inte godtagit Bucharins kapitulation. Bland dessa blev Rjutin avrättad och Slepkov hängde sig i sin cell. Sannolikt hade de lärt sig mer av sina erfarenheter än den gode Alexander i och med att de försökte få till stånd en allians med vänsteroppositionen.

27. Den internationella Vänsteroppositionen mellan 1928 och 1933

Under 1928, året efter uteslutningarna och förvisningen av *opposititioner*, uppnådde oppositionen en rad framgångar.

Oppositionens framgångar

Det var inte bara de som klarat sig undan förvisning som gav prov på stor kämpaglöd, framför allt på fabrikerna där stora strejker organiserades i Kiev sommaren 1928 och därefter olika protester mot repressionen i Ukraina och Georgien. Oppositionen kunde inte bara föra diskussioner om läget, efter Rakovskijs brev till Valentinov debattera ”Maktens yrkesfaror”, sovjetstatens samhällseliga karaktär, utan även kollektivt utarbete Vänsteroppositionens deklARATION inför Kommunistiska internationals sjätte kongress samt den *Kritik av programförslaget*, som Trotskij skrivit i Alma-Ata. Sett utifrån detta var resultaten spektakulära för de vänsteroppositionella, under ledning av S O Bolotnikov, som arbetade inom Kominterns apparat på sjätte kongressen, vilket framgår av rapporterna om de diskussioner som ägt rum med en del delegater som Ercoli (Palmiro Togliatti) och Maurice Thorez.¹ Och än bättre var att den unge delegaten för det indonesiska kommunistpartiet, som använde pseudonymen Alfonso, gått upp i talarstolen och försvarat Vänsteroppositionens syn på revolutionen i Kina. Några utländska delegater blev också övertygade av Trotskijns argumentation i de av hans texter som delats ut och som de blev tvungna att lämna tillbaka.

Stalinistiska repressalier

Repressalierna dröjde inte. Förutom att det, utan de deporterades vetskap, infördes en sträng brevblockad och förseningar av post, inledde Stalin en ren utrotningskampanj mot Vänsteroppositionen. Arresteringar följde på fördömanden och uteslutningar. Skillnaden var minimal mellan rena ”kapitulanter” och de personer som verkligen gjorde sig skyldiga till förräderi, som Radek som överlämnade 725 namn på kamrater till ledningen och för sina nya ”arbetsgivare” drog upp en strategi för hur panik skulle spridas i de oppositionellas led. 1929 verkade den ryska Vänsteroppositionen vara ytterst försvagad av att en rad gammelbolsjeviker, som tillhört dess led och även ingått i ledningen, kapitulerat. Läget blev alltmer besvärligt, i synnerhet sedan GPU smugit in agenter och provokatörer i dess led. De återkommande arresteringarna av medlemmar av dess ”centra”, som förnyades hela tiden, ingripandena mot kvinnor och män som kunnat ta vid, som B M Jeltsin, Grigorij Jakovin, Dingelstadt, Sokrat Gevorkian, Aleksandr Voronskij, Grigorij Stopalov, Moussia Magid, eller Tatjana Mjagkova, innebar en ständig åderlätning som ledde till varaktig försvagning.

Det var framför allt de unga som höll ut under deportationen, i synnerhet unga arbetare. Bland de äldre fanns Sosnovskij, som blev mycket hårt behandlad, Muralov, Varsenika Kasparova och Karl Grünstein som tillhört Trotskijns medarbetare i ledningen för Röda armén. Under någon tid kunde de ha sporadiska kontakter med centret i Moskva och även med Trotskij tack vare ett förbindelsesystem upprättat av de deporterade i Bijsk. Trotskij hade dessutom nytta av värdefulla unga partimedlemmar som ukrainaren Lipa A Wolfson, som ansvarade för de hemliga kontakterna, och den unga Olga Ivanovna Smirnova, dotter till Ivan Nikitij, som tillsammans författat oppositionens deklARATION 1930 och efter återkomsten till Moskva skötte andra kontakter och höll Trotskij informerad.

Ända till 1933 förekom kontakter med Lev Sedov och hans emissarier och medlemmar av Vänsteroppositionen i Moskva. Sedan Nina Vorovskaja avlidit 1931 skedde kontakterna *via*

¹ Trotskijpapperen, Harvardarkiven, T 15665

Berlin. Där ingick ”fransmannen” Jakov Kotcherec, som översatt Louis Aragon, som enligt Raymond Molinier varit på besök hos Trotskij under dennes vistelse på Prinkipo.

Oppositionen i Kina föds

På väg från Moskva 1929, där han studerat vid Leninskolan, gjorde Liu Renjing ett nästan månadslångt uppehåll på Prinkipo där han hade långa diskussioner med Trotskij. Men den största händelsen för den internationella Vänsteroppositionen denna tid var givetvis att en Vänsteropposition framträdde i Kina, i själva verket att kontakter upprättats mellan Chen Duxiu och Peng Shuzhis grupp i Kina och oppositionella kinesiska studenter i Moskva. På våren 1929 hade Peng Shuzhi i Shanghai träffat två tidigare studenter vid Sun Zhongshan-universitetet, som gett honom upplysningar om Vänsteroppositionens verksamhet i Sovjetunionen och dess syn på den kinesiska revolutionen. De hade också överlämnat två av Trotskijs texter, *Den kinesiska frågan efter den sjätte kongressen* och *Balansräkning över och perspektiv för den kinesiska revolutionen*. Peng blev övertygad och likaså Chen Duxiu. Tillsammans bestämde sig för att återuppta det politiska arbetet och organisera en vänsteropposition inom det kinesiska partiet. De började ta kontakter med ett visst antal kamrater och fick dem att läsa de dokument de förfogade över. På två månader hade de rekryterat 40 kamrater och kunde anordna ett konstituerande möte med oppositionen, vars ledning bestod av Chen Duxiu, Peng Shuzhi och Yi Kuan, där man beslutade om utgivning av tidningen *Wuchanzhe* (Proletärer). Ur detta arbete föddes två viktiga texter, ”Öppet brev” till de kinesiska kommunisterna av Chen Duxiu, daterat 10 november 1929, och ”Vår politiska ståndpunkt”, en text undertecknad av 81 välkända kadrer och partimedlemmar, daterat 15 november, där det bl a hette: ”Om vi haft Trotskijs politiska ledning före 1927 hade vi kanske varit i stånd att leda den kinesiska revolutionen till seger.”²

Detta innebar en våldsam chock för det kinesiska partiet. Den inre repressionen skruvades upp mot ”Trotskij-Chens likvidatoriska centrum” och uteslutningarna radades upp. De första att uteslutas var Chen Duxiu och Peng Shuzhi, den 15 november 1929. Reaktionen från Internationalens exekutiv kännetecknades av oro och rent av tveksamhet. En emissarie kom för att bjuda in Chen Duxiu till Moskva och lät förstå att, om han gick med på detta, skulle han kunna få en ledande post inom Komintern. Den 15 februari 1930 tackade Chen nej.

En orsak till oron inom Internationalens ledning var det djupa eko Vänsteroppositionens idéer fick. En ny opposition hade just framträtt inom kommunistpartiet av medlemmar som fick namnet ”de försonliga”. Den leddes av den regionala kommittén i Jiangsu, som utgav ett politiskt dokument som bl a behandlade upproret i Kanton och fick öppet beröm av Trotskij. Bland de ledande fanns den regionale sekreteraren Wang Ruofei, en av de högsta ansvariga för partiet i Peking He Mengxiong, fackföreningsmännen Lin Yunan, Li Weihan och Luo Zhanglong samt ungtkommunisternas ledare Li Juiji. Om man får tro stalinisten Wang Ming ”ville de försonliga att partiet skulle återuppta Chen Duxiu och Peng Shuzhi i sina led”. Liu Shaoqi ingick också i gruppen. Han blev blixtkallad till Moskva, där han utsattes för oerhörda påtryckningar för att ta avstånd från sina uppfattningar och sina kamrater. Det visar att faran var stor för ledningen.

I själva verket var det de unga anhängarna av Oppositionen som skulle få ”de försonliga” att tveka och skjuta på den sammanslagning av oppositionsgrupperna som för ett ögonblick varit på tal. De unga medlemmar som återvänt från Moskva bildade omedelbart egna grupper med namn som Militant, oktober (*Shiyue she*) och Vårt Ord (*Women de hua*). De var i allmänhet mycket fientligt inställda till Chen Duxiu, som de lärt sig betrakta med Moskvans ögon under revolutionen. På Prinkipo översköljdes Trotskij av dokument, de flesta från Liu Renjing eller

² *Ibid.*, T 3117

inspirerade av honom, där Chen Duxius ”opportunist”, både i det förflutna och i dagsläget, oavbrutet fördömdes och där man hävdade att Vänsteroppositionens huvuduppgift var att bekämpa honom. Deras tidningar drog sig inte för att återge dessa attacker och de försonliga slog nu till reträtt: de var intresserade av samarbete med Chen, Peng och de kadrer som fanns runt dessa båda, men stöttes av fraktionsbråket kring de unga ”återvändarna”: misslyckandet för en konferens i november 1929 mellan de fyra grupper som sade sig tillhöra oppositionen bidrog inte till att lugna dem, trots bildandet av en ”konsultativ kommitté”.

Trotsky blev först förvånad över häftigheten i attackerna på Chen Duxiu. Den 22 december 1929 skrev han till en av grupperna, att han mycket väl kände till den politik Chen fört under revolutionen, ”det var Stalin-Bucharin-Martynovs politik ... en högermensjevickisk politik”, men han tillade: ”Men kamrat N. (Liu Renjing) skrev till mig att erfarenheterna från revolutionen, har fått Chen Duxiu att komma avsevärt närmare vår ståndpunkt. Det säger sig självt att detta bara kan välkomnas.”³

Efter att ha läst ”Öppet brev” från 10 december 1929 ställde sig Trotsky tveklöst på Chen Duxius sida. Han skrev:

Hur skulle vi kunna strunta i att vi har tillgång till en förstklassig revolutionär som Chen Duxiu, som brutit med partiet och blivit utesluten och som tillkännager att han nu till hundra procent är enig med den internationella oppositionen? Är det möjligt det finns många fler medlemmar av kommunistpartiet som är lika erfarna som Chen Duxiu? Han har gjort sig skyldig till många misstag tidigare, men det har han insett nu. Att förstå de misstag man begått är något som är gynnsamt för revolutionärer och kadrer. Inom oppositionen finns unga kamrater som kan och behöver lära av kamrat Chen Duxiu.⁴

Två hårda slag

Samtidigt som förberedelserna pågick för fullt för konferensen drabbades den kommunistiska rörelsen av ett mycket hårt slag. Den 17 januari 1931, när 25 oppositionella och He Mengxiong samlades på ett hotell i den brittiska koncessionen i Shanghai blev de arresterade och överlämnade till Guomindangs polis. De vägrade att kapitulera och avrättades den 7 februari 1931 i Lungwha, nära Shanghai. Envisa och samstämmiga rykten gjorde gällande – till råga på allt – att Wang Ming, Stalins nye man, och personer inom apparaten som han tagit med sig, angivit He Mengxions grupp. Chen Bilan har svarat för en något annorlunda tolkning: genom att utesluta de försonliga hade de berövat dem alla möjligheter att klara sig underjordiskt och lurat dem till oförsiktigt agerande, som mötet på det hotell där de blev arresterade.

Enhetskonferensen för de grupper som sympatiserade med vänsteroppositionen i Kina ägde slutligen rum mellan den 1 och 31 maj 1931. Medlemsantalet för de närvarande grupperna uppskattades till 200 för Proletariat, som hade fem delegater, 80 för oktober, som hade fyra, ett trettiotal för Militant, som hade två, och mellan 120 och 140 för Vårt Ord, som hade sex delegater. Totalt rörde det sig om knappt 500 personer, nästan samtliga kadrer inom KKP. Chen Duxiu presenterade den politiska rapporten. Det rådde oenighet i en enda fråga: Chen Duxiu ville inte utesluta att Guomindang kunde förverkliga ett sken av nationell enhet, men tog tillbaka detta inför det motstånd det väckte bland övriga närvarande. Resolutionerna antogs enhälligt och en ledning valdes med åtta medlemmar, bl a Chen Duxiu och Peng Shuzhi. Beslut fattades om att ge ut en tidning som fick namnet *Gnistan*. Entusiasmen flödade och den nye sekreteraren, Luo Han, skickade ett telegram till Trotsky med budskapet att de kinesiska bolsjevick-leninisternas fana skulle höjas runt om i Kina. Kommunistpartiet befann sig i en allvarlig kris och efter att Li Lisans grupp eliminerats hade turen kommit till Qu

³ *Ibid.*, 22 december 1929, T 3261. [[Ett svar till kinesiska oppositionella](#)]

⁴ *Ibid.*, 22 augusti 1930, T 9412. [[Två brev till Kina](#)]

Qiubo. Stora förhoppningar knöts till den nya ledningen under Wang Ming, som Moskva drivit igenom.

Tre veckor senare kom nästa hårda slag. Efter att ha angivits av en ”avhoppare” kunde Guomindangs polis göra ett stort tillslag mot ledningen, där bara Peng Shuzhi, Chen Duxiu och Luo Han lyckades undkomma. De båda förstnämnda tvingades ner i en besvärlig underjordisk tillvaro, något som var svårt för så pass kända personer, och greps också i sin tur den 15 oktober 1932. En internationell politisk kampanj, där till och med medlemmar av Guomindang deltog, gjorde att de inte hamnade inför militärdomstol, där deras öde skulle ha varit beseglat. De dömdes till 13 års fängelse, som i nästa instans sänktes till åtta år. I årtal skulle bara en liten grupp oppositionella överleva i Kina under svåra underjordiska förhållanden tack vare Frank Glass och den amerikanske journalisten Harold R Isaacs, som gömde Liu Renjing och med dennes hjälp arbetade på boken *Den kinesiska revolutionens tragedi*.

Uppspliftring

Vi känner till att Förenade oppositionen i Sovjetunionen bestod av två huvuddelar, ”trotskistisk” eller oppositionen från 1923, och ”zinovjevitisk”, eller Nya oppositionen som besegrats 1925. Vi vet också att enheten inte var lätt att uppnå på grund av att det mellan de båda fraktionerna fanns gott om motsättningar och framför allt gammalt agg. ”Trotskisterna”, som tidigare förföljts av zinovjeviterna var givetvis rätt kallsinniga, och särskilt gruppen i Leningrad, som drabbats speciellt hårt av Zinovjevs hårda nypor, motsatte sig samarbetet längre än de andra. Motståndet övervanns slutligen efter långa diskussioner, ömsesidiga löften och framför allt gav ledarna för de båda fraktionerna prov på god vilja sedan de insett att enandet svarade mot deras intressen såväl kortsiktigt som långsiktigt.

Det gick inte i samma riktning utanför Sovjetunionen. Varken ”zinovjeviter” eller ”trotskister” hade där någon ställning inom apparaten, hur obetydligt det än kunde vara, och bara ytterst begränsat stöd bland arbetarna. Det rörde sig om smågrupper, som lydde sina egna lagar och var underkastade egna motiv och en egen historia. Under ”bolsjeviseringen” hade zinovjeviterna förtalat och uteslutit trotskisterna. De förra betraktades av dem som fallit offer för dem som Ondskan själv, kanske än mer än stalinisterna, som det tog längre tid för dem att genomskåda. Zinovjeviterna för sin del fördömde sitt eget förflutna och tvekade inte att mot trotskisterna slunga ut anklagelser om opportunism gentemot socialdemokratin eller de fackliga strömningarna, något som inte alltid var hämtat ur luften. I såväl Frankrike som Tyskland ledde denna situation till en betydande försvagning av oppositionen och till att anhängarna skingrades. Den fortsatte att sätta sin prägel på den omgruppering av oppositionen som Trotskij inledde så snart han lämnat Sovjetunionen. I november hade den linje zinovjeviterna tillämpade i Europa, på initiativ av Safarov vid bl a konferensen i Berlin⁵, gått ut på att bilda ett ”nytt parti”. Även om Zinovjev och Kamenev från januari 1928 fördömt inriktningen på ett nytt parti som värsta sortens ”trotskistiska” förräderi fortsatte huvuddelen av deras kamrater i Europa i samma anda de närmaste månaderna. I januari 1928 beslutade den zinovjevitiska oppositionen i Tyskland – trots ett brev från Trotskij och klart uttalat motstånd från den ryska oppositionens representanter där – att bilda en ”öppen fraktion”, Leninförbundet (*Leninbund*), med flera tusen medlemmar, i första hand arbetare och ungdomar. Vänsterns klassiska ledare som Ruth Fischer och Maslow ingick i ledningen.⁶

Följderna av detta beslut hann inte ens uppstå. Redan när företaget befann sig i sin lida drabbades det av ett mycket hårt slag. Påtryckningar från Zinovjev och Kamenev, som kapitulerat för Stalin och löften från Moskva om att inte vidta några sanktioner mot dem som

⁵ P Broué, ”Gauche allemande et Opposition russe (1926-1928)”, *Cahiers Léon Trotsky*, n° 22, juni 1985, s. 14 och n° 33, s. 38. [svensk översättning: [Den tyska vänstern och den ryska oppositionen \(1926-1928\)](#)]

⁶ *Ibid.*, s. 15-18. För allt som följer angående denna fråga, se även Rüdiger Zimmermanns bok *Der Leninbund*.

omedelbart lämnade *Leninbund*, fick Fischer och Maslow att överge den organisation de just varit med om att bilda. Krisen var öppen.⁷ Den nya ledningen under Hugo Urbahns – som Solntsev försökt värva till oppositionen utifrån Trotskijs ståndpunkter – för av och an mellan att vara en oppositionsgrupp och ett nytt parti. Anhängarna till en riktig vänsteropposition inom partiet, som Werner Scholem, hoppade av. Trotskijs direkta anhängare kunde nu räknas på ena handens fingrar.

Ett förvirrat läge

Läget var inte bara dåligt utan förvirrat. I Frankrike började medlemmarna av ”kärnan” inom *La Révolution prolétarienne* vända ryggen åt den kommunistiska rörelsen, planera att bilda Syndikalistiska förbundet och återta det gamla namn man övergett, ”revolutionära syndikalister”. De franska zinovjeviterna drabbades också av en splittring. Suzanne Girault gick tillbaka till kommunistpartiet. Treint bildade för sin del Kommunistisk återuppbyggnad tillsammans med ett dussintal kamrater. Polemiken rasade, men det var rätt svårt att få någon uppfattning om de verkliga politiska meningsskiljaktigheterna och man stred emellanåt å sina beskyddares vägnar, där ryssarna agerade på uppdrag av oppositionen i Ryssland. Således kunde Treint göra gällande att han hade fullt stöd av Pierre (Perevertsev) medan Paz åberopade sig på ”Joseph” (Charin). *Contre le courant*, Mot strömmen, gjorde anspråk på att vara Vänsteroppositionens enhetscentrum i Frankrike, vilket gav upphov till såväl vrede som ironi från alla andra, oavsett om de själva aspirerade på titeln.

Internationellt hade *Leninbund* tagit initiativ till en omgruppering av oppositionsgrupperna. Trots invändningar från Solntsev hade man planlagt en internationell konferens, som ägde rum i Aachen den 17 februari 1929. *Leninbund* representerades av Urbahns och där deltog också Sneevliets nederländska grupp, *Contre le courant* samt tyska syndikalister. Treints grupp var inte representerad på grund av ekonomiska problem, uppgav han. Där fanns ingen från Sovjetunionen. Trots de höga ambitionerna ledde denna konferens till ett enda resultat, en stödfond upprättades för Trotskij och andra oppositionella i exil.⁸ För ögonblicket hade detta ingen betydelse: att Trotskij lämnat Sovjetunionen innebar i sig en ny faktor.

En ny axel

Krisen 1929 inom den ryska oppositionen skulle visa sig få betydelse för att skynda på uppbyggnaden av oppositionen. Att majoriteten av gammelbolsjevikerna i Ryssland hoppat av ökade Trotskijs vikt ytterligare, den som stod ”utanför” gentemot splittringen ”på hemmaplan”, där de ledare som inte kapitulerat hölls isolerade. Trotskij fick oerhört många besök under sin turkiska exil. De första besökarna var fransmän: Alfred och Marguerite Rosmer, bröderna Raymond och Henri Molinier och den förstnämndes hustru Jeanne Martin des Pallières, Pierre Frank och Pierre Gourget, men även folk från kretsen kring Rosmer som Lucien Marzet, Dr Bercher (Péra), Robert Ranc, Pierre och Denise Naville, Gérard Rosenthal och Maurice Paz. Marzet, Ranc och Frank arbetade någon tid som sekreterare, liksom den unge Jean van Heijenoort, som anlände 1932. Han hade aldrig varit medlem av kommunistpartiet.⁹ En särskild roll intogs av unga tjeckoslovakiska medlemmar. Wolfgang Salus (Krieger) kom på egen hand för att erbjuda sina tjänster och fick också dit Jiri Kopp och Frantisek Kohout. Raïssa Adler, en gammal vän från åren i Wien, skickade i början av 1930 dit Jan Frankel, som skulle bli kvar tre år och blev en av Trotskijs närmaste medarbetare under exilen. Hon var inte lika lyckosam med Jakob Frank, som stannade tre månader: han var GPU-agent.¹⁰ Det kom också tyskar, fast senare. Nämnas kan bröderna Sobolevicius, som

⁷ P Broué, *a.a.*, s. 17.

⁸ *Ibid.*, s. 19-20; *Volkswille*, 27 februari 1929.

⁹ P Broué, *Trotsky*, s. 606-608.

¹⁰ *Ibid.*, s. 606.

gick under namnet Roman Well och Senin, som också var agenter som GPU smusslat in i Oppositionen liksom letten Jakob Frank, som kommit från Wien, samt personer utan någon central ställning som den unge historikern Heinz Schürer för att inte tala om de medlemmar som rekryterades som livvakter och inom sekretariatet som den sachsiske arbetaren Otto Schüssler och Rudolf Klement, en student från Hamburg. Men varken Urbahns eller någon annan från *Leninbund* tog sig dit. Det gjorde heller inte Sneevliet och Josef Frey.¹¹

Den "axel" Trotskij utsett för att genomföra en politisk omgruppering på klar grundval var Alfred Rosmer. För Trotskij var Rosmer inte bara en nära vän, utan framför allt en man som genom sin lojalitet och moraliska styrka gjort sig förtjänt av det största förtroende. Det var också en veteran som gått mot strömmen, okuvlig motståndare till den heliga alliansen under första världskriget, en av stöttepelarna inom den internationalistiska kärnan 1914 och en av de första fransmän som begav sig till Moskva för att ställa sig till revolutionens förfogande, en kämpe med en framstående bakgrund. Det var ingen som ägnade sig åt manövrerande i kulisserna, ingen talare, inte heller någon teoretiker och i synnerhet inte någon apparatjök. Han hade blivit utesluten ur det franska kommunistpartiet under zinovjevismens dagar och aldrig riktigt tillhört den ledande kärnan inom partiet, var ganska okunnig om bråken inom apparaten men däremot fullständigt insatt i allt som rörde arbetarrörelsen i Frankrike och internationellt. De personer som snabbt klättrat uppåt som "ledande kommunister" i det parti som fötts efter kongressen i Tours och snabbt bolsjeviserats såg lite nedlåtande på denne mycket "syndikalistiske" och tillbakadragne följeslagare, som ringaktade bråken bland småcheferna. På samma vis var de främsta ledarna för andra grupper redo att acceptera honom som ett slags löjtnant. Ingen ansåg att han kunde bli högste general och var och en visade detta på sitt sätt.

Trotskij's kriterier

Trotskij började med att lägga fram de kriterier, som skulle göra det möjligt för Vänsteroppositionen att definiera sig: för honom handlade det om inställningen till den anglo-ryska fackliga kommitté, den kinesiska revolutionen och den ekonomiska politiken i Sovjetunionen.¹² Det gällde att bryta med den politiska opportunisten. Det gällde att behandla "den ryska frågan", teorin om "byggandet av socialism i ett land", som en klassfråga, den internationella klasskampens återspeglning på den sovjetiska verkligheten. En klar och otvetydig inställning som kallades "ultimativ" av dem som önskade stanna kvar i förvirringen och fortsätta med en abstrakt diskussion. I själva verket blev inte dessa kriterier avgörande, historiens turer skulle bestämma något annat.

I frågan om den sino-ryska järnvägen förordade Trotskij, som analyserade konflikten utifrån den internationella klasskampen, stöd till Sovjetstaten och den kinesiska revolutionen, mot Jiang Jieshis nationalistiska kontrarevolution. Han mötte motstånd från Robert Louzon och majoriteten av kärnan inom *La Révolution prolétarienne*, från Maurice Paz och *Contre le courant*, från Urbahns och *Leninbund* och *Die Fahne des Kommunismus*, som samtliga försvarade Kinas egendomsrätt och fördömde "den sovjetiska imperialismen". Förutom skilda uppfattningar tillkom agg och rivalitet. Maurice Paz, exempelvis, hade väntat sig att få en upphöjd position av Trotskij och kunde inte godta det förtroende Rosmer åtnjöt. Hugo Urbahns slog också vakt som sin terräng och Louzon hade sin egen syn på Sovjetunionen. Under alla omständigheter var ingen av dem redo att underställas Rosmer.

Den eftersträvade omgrupperingen kom således att ske med minoriteter inom olika grupper och inte med dessa själva. Rosmer lyckades vinna över Marthe Bigot och Ferdinand Charbit från "kärnan" inom *La Révolution prolétarienne*, medan de övriga fortsatte att ge ut en

¹¹ *Ibid.*, s. 611-612.

¹² L Trotskij, "Lettre à propos des différents groupements de l'opposition communiste", (31 mars 1929) i *Le Mouvement communiste en France*, s. 317-321.

”revolutionärt syndikalistisk tidskrift” kring Pierre Monatte och Robert Louzon. Från Souvarines grupp kom unga intellektuella som Pierre Naville och Gérard Rosenthal, som länge agerat på egen hand med *La Lutte des classes*, som de nu tog med sig i likhet med Pierre Gourget. Från *Redressement communiste* kom den unge Jean-Jacques Tchernobelsky. Rosmers plan mötte också entusiastiskt stöd av gruppen kring Raymond Moliner, som Trotskij värdesatte oerhört på grund av hans företagsamhet, kämpaglöd och effektivitet på alla möjliga områden.

Kontakter i Europa

Alfred Rosmer gjorde en turné i Centraleuropa. Där framgick de svårigheter det internationella arbetet stod inför i Österrike under Josef Frey, en vildsint fraktionsmakare, men även – vilket var mer allvarligt – med Hugo Urbahns och dennes medarbetare, som, enligt Rosmer, inte var beredda att tolerera någon som helst insyn i sin aktivitet och visat prov på sin brist på internationalism och lojalitet genom att begå vad som i Rosmers och Trotskijns ögon var ett avgörande misstag: att för den egna organisationen använda medel som var avsedda för solidariteten med ryssarna och sedan till råga på allt bli irriterade när frågan togs upp.¹³

De kontakter Rosmer fått under sin turné gjorde det möjligt att lägga upp strategin för uppbygget i Tyskland: Kurt Landau, som förklarar sig vara en entusiastisk anhängare av Trotskij och vars relationer till Frey i Wien var förgiftade, skulle installera sig i Berlin inom oppositionen i Wedding, ett arbetarkvarter, där han snart blev ledande.¹⁴

I övrigt slog sig Trotskijns anhängare inom *Leninbund* i början av 1930 samman i ”*Leninbunds* minoritet”, där det mest framträdande namnet var Anton Grylewicz. Denne man var utan tvekan ytterst representativ för den revolutionära traditionen inom den tyska arbetarklassen. Han var metallarbetare och hade ingått i den omtalade gruppen Revolutionära ombud, som under första världskriget organiserat och lett strejker för frigivning av Liebknecht och för fred. Som representant för arbetarna i Berlin hade han i november 1918 utsetts till adjutant åt Emil Eichhorn, polisprefekt under revolutionen. Som ledande inom USPD i huvudstaden skulle han göra en betydelsefull insats för att få detta stora parti att ansluta sig till Komintern 1921. Två år senare var han en av dem som skickades till Moskva för att förbereda Oktober i Tyskland. Han hade tillhört vänstern i det tyska partiet, först slutit upp bakom Zinovjev inom Internationalen, sedan representerat den förenade oppositionen vid KPD:s sjunde kongress, varit organisationssekreterare inom *Leninbund*, vände sig från den vid Zinovjevs kapitulation och motsatte sig därefter Urbahns ”öppna fraktion”, eftersom han förblev anhängare till fortsatt oppositionsarbete inom KPD.¹⁵

Vid hans sida inom den Förenade oppositionen fanns en annan uppskattad veteran, Oskar Seipold, som varit ledamot av den preussiska lantdagen och behållit sitt mandat för att kunna använda det som en tribun för oppositionen. Men kvaliteterna hos män som Grylewicz och Seipold var inte ensamt avgörande. Sedan minoriteten uteslutits ur *Leninbund* gick den ihop med oppositionen i Wedding och en liten grupp ledd av de båda GPU-agenterna Roman Well och Senin. Den Förenade vänsteroppositionen (VLO) bildades i mars 1930. Men dess öde var beseglats. Den hade knappt bildats förrän ett fraktionskrig utbröt som spädades på att Landaus temperament och ytterligare drevs på av Roman Wells provokationer. Trotskij blev orolig eftersom det verkade som om Well mycket snabbt ville ha till stånd en splittring. Den skulle också fullbordas den 31 maj 1931 på initiativ av Landau. I december 1932 inträffade nästa splittring sedan de båda provokatörerna avslöjats.

¹³ L Trotskij, A och M Rosmer, *Correspondance 1929-1939*, här brev av Rosmer från Wien, juli 1929, s. 34-36.

¹⁴ H Schafranek, *Das kurze Leben des Kurt Landau*, s. 198.

¹⁵ P Broué, *Trotsky*, s. 636-638, samt, om Grylewicz, s. 835.

Läget i Tjeckoslovakien var inte storartat, men heller inte någon katastrof.¹⁶ Även där startade oppositionen kring en respekterad partimedlem, som fört stora grupper socialdemokrater till kommunismen i Liberecregionen (Reichenberg) efter första världskriget. Det var Alois Neurath, som varit sekreterare i det tjeckoslovakiska partiet och även inom Komintern. Han hade tillhört den zinovjevitiska oppositionen, men inte följt den vid kapitulationen och blivit utesluten 1928. Tillsammans med sina kamrater bildade han Kommunistpartiet (opposition), knutet till högeroppositionen, sannolikt för att slå vakt om enheten i sin organisation och koncentrera sitt agerande till demokratifrågorna inom partiet och nationell politik, som han trodde skulle vara av större intresse för ”massorna”. Han skulle emellertid bli besviken och 1932 lämnade han brandleriterna och anslöt sig under spektakulära former till Vänsteroppositionen. Han blev i sitt hemland lika lite välkommen där som Chen Duxiu blivit i Kina: trots Trotskijs försök vägrade de andra grupperna att ge status av oppositionell åt någon som de betraktade som en oförbätterlig opportunist. En ny grupp framträdde kring Hynek Lenorovic i Slovakien och med stöd av Trotskij. När Wolfgang Salus återvänt från Turkiet kastade han sig in i detta arbete tillsammans med Kohout och Kopp och hans grupp *Jiskra* skaffade sig visst inflytande. Han lyckades dock inte få bukt med gruppen i Prag kring professor Arthur Pollack, som ledde en grupp intellektuella, men kunde ändå bilda några grupper i huvudstaden kring ledande namn bland ungkommunisterna som Otto Friedmann och Michalec (Karel Fischer), tidigare medarbetare till Zinovjev, i Brno kring Vladimir Burian, som rekryterats i Sovjet där han arbetat inom Profintern, i Plzen kring arbetaren Juskievic, en mycket populär agitator. Det var obestriddigt i Tjeckoslovakien som Vänsteroppositionen hade störst inflytande inom kommunistpartiet då man, efter 1933, vann över två framträdande nationella ledare – något som var en raritet – Josef Guttmann, tidigare medlem i politbyrån och sekretariatet, och Zavis Kalandra, författare och historiker och tidigare chefredaktör för *Rude Pravo*.

De spanska delarna av oppositionen samlades slutligen i maj 1931 i Kommunistiska oppositionen i Spanien. Strax efteråt fick de förstärkning av Andrés Nin som återvänt från Sovjetunionen. Man gav ut *Comunismo*, en teoretisk tidskrift av hög kvalitet. Trotskij hamnade i konflikt med Nin, som han anklagade för att ha gått med i Mauríns kommunistiska organisation, som han ansåg vara katalanskt nationalistisk. En annan allvarlig kris med den internationella oppositionen uppstod i mars 1932 när spanjorerna tog namnet *Izquierda comunista de España*, vilket för Trotskij framstod som en brytning med politiken att bedriva oppositionsarbete inom det spanska kommunistpartiet. 1933 kom en ny allvarlig kris när generalsekreteraren Henri Lacroix (Francisco García Lavid) bröt sig ut för att erbjuda sina tjänster åt stalinisterna innan han slutligen anslöt sig till socialistpartiet PSOE.

Belgien var det enda land där oppositionen under en tid hade majoritet i centralkommittén. Men partiet var svagt och det var också dess oppositionspolitik. Den belgiska sektionen var den enda där ledarna uttalade sig mot Trotskij i den sino-ryska järnvägshistorien och det var den frågan som fick Van Overstraeten och Hennaut att lämna oppositionen. Organisationen fortlevde under Léon Lesoil, som också var en av ledarna för organisationen Arbetets riddare i gruvorna i Borinage. Den kraftiga arbetardominansen inom oppositionen i Belgien förstärktes av att medlemmarna i Bryssel bröt med den gamla organisationen. Det rörde sig i huvudsak om arbetare och genom Georges Vereeken kontrollerade man en fackförening bland taxi-chaufförerna i huvudstaden.

---

¹⁶ På följande sidor, som utgår från Trotskijs brevväxling i Harvardarkiven, har vi utelämnat hundratals hänvisningar som skulle behövas. Vi hänvisar i stället till R J Alexanders sammanfattning *International Trotskyism*.

De nya sektionerna

Ett uppmuntrande tecken för denna Vänsteropposition, som råkat ut för så många problem, var att nya sektioner med bakgrund i kommunistpartierna anslöt sig till dess led och tillförde ledare och kadrer. Den mest lovande var sannolikt den i USA. Den internationella oppositionen hade där haft individuella kontakter med personer som varit knutna till Trotskij sedan första världskriget, som Ludwig Lore, eller sedan revolutionen som Max Eastman. För den amerikanska kontinenten hade allt startat på Kominterns sjätte kongress. För att få behålla det exemplar av *Kritik av programförslaget* som två delegater fått ta del av men förutsattes återlämna såg de till att en annan delegat blev så berusad, att de kunde stjäla det eftertraktade dokumentet av honom och lyckades också få med det i bagaget hem. Båda hade blivit omskakade vid läsningen. Det var orsaken till att de tog med sig dokumentet till USA med målsättningen att förankra Vänsteroppositionen där. De båda delegaterna var den 30-årige kanadensaren Maurice Spector, som precis blivit invald som medlem av Kominterns exekutiv, och den 43-årige amerikanen James P Cannon, hård och erfaren och tidigare medlem av IWW, tidigare ledare för vänstern inom socialistpartiet, medlem av den s k "Foster-Cannon-fraktionen", den proletära delen av det amerikanska kommunistpartiet.

Under återresan träffade de Urbahns i Berlin och i New York Solntsev och Max Eastman, som finansierade de första publikationerna, bl a oppositionens tidning, *The Militant*. De hade kontaktat och övertygat åtskilliga kadrer som de kände, från gamla medlemmar till ungdomkommunisterna, som den briljante Max Schachtman, som var ansvarig för *International Labor Defence* och skulle bli Cannons högra hand, Arne Swabeck, av danskt ursprung och veteran från strejken i Seattle och inflytelserik kommunist i Chicago, Martin Abern, f d ledare för socialisterna i Minnesota, den kringströvande agitatorn Hugo Oehler som tycktes som sprungen ur någon av John Steinbecks romaner och många andra betydelsefulla kadrer i detta avant-gardeparti. Första numret av *The Militant* utkom i november 1928 och i maj 1929 blev oppositionen organiserad sedan flertalet medlemmar blivit uteslutna ur kommunistpartiet. Man antog namnet *Communist League of America*. Nu vidtog tre hårda år, där organisationen skakades av fraktionsstrider och plågades av materiella problem – till den grad att Trotskij själv gick in ekonomiskt till Lev Sedovs stora ilska – han kände ju väl till de än mer eländiga villkor ryssarna fick klara sig under. Från USA spred sig oppositionsrörelsen till grannländerna. Spector rekryterade några kanadensare som Earl Birney, en intellektuell – han skulle senare bli en stor nationell poet, och 1932 framför allt den energiske metallarbetaren Jack MacDonald, tidigare sekreterare i kommunistpartiet.

I Mexiko skulle Russel Blackwell, medlem av den nordamerikanska oppositionen och tidigare ledare för "pionjärerna" (kommunistisk ungdomsrörelse) och organisationssekreterare inom ungdommunisterna, och som där kallade sig Rosalio Negrete samla mexikanska partimedlemmar som tidigare haft kontakter med Golod (González) och, som tidigare framgång, framför allt med kubanerna Julio Antonio Mella, mördad kort efteråt, och Sandalio Junco. Bland dem återfinns vi den blivande store romanförfattaren José Revueltas, då bara tonåring. Bolivianen Gustavo Navarro ingick också.

Andra sektioner trängde också in på andra territorier. I Brasilien hade Pedrosa från Paris tagit kontakt med de kommunisterna som skulle utgöra den första avdelningen inom oppositionen. Livio Xavier, Hilcar Leite, Aristides Lobo utgjorde den kärna som tillsammans med Barbosa fick förstärkning av Rodolfo Coutinho, som återvänt från Moskva där han blivit övertygad 1928, och av Plinio Melo, sekreterare i kommunistpartiet i Rio Grande. Kommunistiska Leninklubben omvandlades 1932 till Kommunistiska förbundet i Brasilien och hade ett direkt inflytande bland kadrer, och även i ledningen, inom kommunistpartiet.

I Argentina tog oppositionen sin början genom korsbefruktningar. Den första gruppen, som kom från José F Penelóns PCRA – som valt att stanna kvar på ett nationellt plan efter att ha blivit brända – leddes av Roberto Guinney, av ukrainskt ursprung, som hade känt Krapotkin och Tom Mann, och som nu grundade en Kommunistisk oppositionskommitté med andra ledande som uteslutits på grund av meningsskiljaktigheter om den ryska frågan. Han skulle få sällskap av ett antal ”chispister” som Mateo Fossa, Angelica Mendoza och hennes man Héctor Raurich, som tillsammans med studenten Gallo i Spanien varit i kontakt med Nin. Tillsammans med Gallo bildade de en andra organisation, den tredje utgjordes av de ”chispister” som blivit uteslutna ur det argentinska partiet. Striden rasade mellan de tre. Inom partiet självt uppstod en tendens som kämpade för ”enhetsfrontspolitik” och tog avstånd från Kominterns politik i Tyskland. Ledaren för den, Luis Koiffman som tidigare lett ungdomskommunisterna, uteslöts 1932 och anslöt sig till Vänsteroppositionen.

Sandalio Junco, den svarte bageriarbetaren från Kuba och organisatör av fackföreningarna på ön, hade träffat Andrés Nin inom Profintern i Moskva. Denne hade vunnit honom över till Oppositionen. Vid återkomsten från Moskva, tillsammans med två andra fackliga ledare som Barreiro, sekreterare inom det kubanska *tabaqueros*-facket i Mexiko, samarbetade han med Mella och Negretes grupp, deltog i Mellas förberedelser av en landstigning på Kuba och när han fem år senare återvände till ön grundade han Kubas bolsjevik-leninistiska parti, som återopade sig på Trotskij.

Även i Chile handlade det om ett parti och vi nöjer oss med att nämna bara ett av dem här, eftersom vi kommer att återkomma till ämnet. En splittring hade ägt rum som resulterat i två jämnstora partier – det som kallades Hidalgo efter partiledaren, senatorn Manuel Hidalgo, anslöt sig i sin helhet till den internationella oppositionen 1933 påverkade av Andrés Nins *Izquierda Comunista*. Denna grupp vann över många flyktingar som en kader ur det bolivianska partiet, den tidigare studentledaren José Aguirre Gainsborg.

I Italien hade kommunistpartiet mer eller mindre krossats under fascismens stövel och det existerade bara några grupper av bordigistisk karaktär utan kontakter mellan varandra. Det parti som Ercoli (Palmiro Togliatti) ledde från exilen verkställde exekutivens svängningar och analyser utan att höja på ögonbrynen. De bordigister som blivit uteslutna bildade en organisation utomlands och gav ut tidskriften *Prometeo*. De var dominerande bland de italiensktalande inom det franska partiet och hade tämligen stort inflytande. Det har tidigare framgått att det inom partiledningen uppstått en opposition mot den självmordsmässiga politik Kominterns ledning dikterat för partiet. Den bestod av dem som kallades ”de tre”, Pietro Tresso som också kallades Blasco, tidigare bordigist och tidigare ansvarig inom det underjordiska partiet. Vidare fanns Alfonso Leonetti, alias Feroci, en gammal medarbetare till Gramsci som varit chefredaktör för *L'Ordine nuovo* och *L'Unità*, samt Paolo Ravazzoli, alias Santini, ledare för de underjordiska fackföreningarna. Moskva krävde att det italienska partiet skulle utesluta dem och hotade rent av med att upplösa den italienska centralkommittén om man vägrade utesluta ”de tre”.¹⁷ Man lydde. De tre vände sig då till Rosmer och tog kontakt med Trotskij. Under namnet NOI (Nuova Opposizione italiana) bildade de, trots bordigisternas protester, den italienska sektionen av Vänsteroppositionen. De tre åtföljdes av några yrkesrevolutionärer som Mario Bavassano (Giacomi), officer i Röda armén, och Nicola di Bartolomeo. NOI skulle föra en vegeoterande tillvaro, på grund av att man var avskuren från de landsflyktiga arbetare som kontrollerades av stalinister och bordigister och att man på grund av repressionen inte klarade av att bygga upp partiet i Italien igen, men bidrog ändå med flera dugliga personer till Oppositionens internationella organ (Leonetti) och den franska sektionen (Blasco).

¹⁷ Citerat i *Italia contemporanea*, oktober-december 1976, s. 55.

I Grekland hade en organisation, archio-marxisterna, lämnat kommunistpartiet 1924. Den hade först letts av F Tzoulatis och från 1926 av den tidigare sekreteraren Mitsos Yotopoulos, hade mellan 1 600 och 2 000 medlemmar och anslöt sig till Vänsteroppositionen 1930. Dess rival, *Spartakos*, var en verklig oppositionsorganisation, som leddes av Pantelis Pouliopoulos, det grekiska partiets tidigare generalsekreterare, men hade bara ett sextiotal medlemmar. Den protesterade mot att archio-marxisterna, som var ett parti och ingen opposition, upptogs i den internationella Oppositionen, vilket sågs som ett brott mot dess principer.¹⁸

I Bulgarien hade kontakter tagits med gamla aktivister från Rakovskijs tid som Stepan Martov och Sider Todorov, som var far till en medlem av Vänsteroppositionen i Ryssland. Med L Sammaljev bildade de den bulgariska oppositionen och utgav tidningen *Osvobodjenie*. Det bulgariska partiets tidigare militärt ansvarige, Dimitar Gatjev, kom med i ledningen för Oppositionen efter att ha tillbringat sju år i fängelse.

I Polen bildades en opposition i Warszawa i slutet av 1931 på initiativ av Hersh Mendel Sztokfisz, från den judiska byrån, och Pavel Pinkus Minc, från det polska partiets centralkommitté, dit också mycket snabbt anslöt sig Abram (Abè) Flug, medlem av centralkommittén och tidigare aktiv inom Kombund. Den bestod av såväl anhängare till vänsteroppositionen som till högeroppositionen. Det ledde till splittring med Flug sedan Sztokfisz vägrat att hörsamma en kallelse till Moskva om inte exekutiven öppet uttalade att han var inkallad som representant för minoriteten: de som följde honom, som klart tillhörde vänstern, tog kontakter med den internationella oppositionens sekretariat och med Trotskij. Polackerna fick snart en avgörande förstärkning i form av Kazimierz Badowski, återkommen från Antwerpen, och Slomo Erlich, som varit i Schweiz. Både hade kontakter med trotskister i Västeuropa. De tog med sig två begåvade journalister, Artur Redler och Isaac Deutscher.¹⁹

I Storbritannien bildades en *Marxist League* 1929 av F A Ridley, indiern Chandu Ram (Agarwala) och singaleserna Colvin R de Silva och Leslie Goonawardena. En annan av dem, Hugo Dewar, skulle tillsammans med Harry Wicks, uppsagd lokförare som studerat vid Leninskolan i Moskva, och Reg Groves i "Balhamgruppen", ge upphov till den brittiska vänsteroppositionen.²⁰ Britterna skickade en av de sina till Sydafrika. Det var C Frank Glass, som snart skulle hamna i Kina, där han skulle spela en viktig roll.

Ungern, som fortfarande befann sig mitt i amiral Horthys diktatur och vita terror och där kommunistpartiet var fullständigt stalinistiskt, skulle man närma sig på olika sätt. I Bratislava hade Lenorovic lyckats bilda en ungersk grupp ledd av Terebassy. I Frankrike tog franska oppositionella kontakt med Karoly Szilvassy, ledare för de ungerska kommunisterna i Paris, som gick med dem. Tillsammans lyckades de knyta kontakter med den ytterst hemliga grupp av ungtkommunister som på egen hand närmat sig Vänsteroppositionen och som leddes av den unge arbetaren Ivan Hartstein.

I Indokina hade medlemmar av kommunistpartiet, med drömmar om ett Guomindang, bildat Annamitiska självständighetspartiet, som i första hand tycktes vara en kopia av Nordafrikanska stjärnan hade ett hundratal medlemmar i Parisregionen. Den oundvikliga kollisionen med Kominterns ledning, som bedrev jakt på "småborgerlig nationalism" fick de mest avancerade att närma sig Vänsteroppositionen och tre av dess ledare, Ta Thu Thau, Huynh Van Phuong och Phan Van Chanh, anslöt sig till den.²¹ Den 22 maj 1930 anordnade de en överraskande demonstration med ett hundratal studenter utanför Elyséepalatset mot

¹⁸ *Les Mémoires* av A Stinas är det enda tillgängliga arbetet på franska om dessa frågor.

¹⁹ Hersh Mendel, *a.a.*, s. 308-318.

²⁰ H Wicks, *Keeping my Head*, Bornstein och Richardson, *Against the Stream. A History of the Trotskyist Movement in Britain, 1924-1938*.

²¹ I D Hémary, *a.a.*, diskuteras denna utveckling, s. 209-217.

repressionen i hemlandet och 19 av dem, bl a den trotskistiska kärnan, blev hemskickade till Saigon den 30 maj. Organisationen växte sedan i landet, de utvisade aktivisterna bildade Vänsteroppositionen i Indokina och utgav tidskriften *Thang Muoi* (oktober). Men uppkomsten av två andra rivaliserande grupper spred fraktionernas virus och inre strider hindrade rörelsen från att utvecklas ända till starten av den stora tidningen *La Lutte*, där de oppositionella samarbetade med medlemmar av kommunistpartiet.

Rekonstruktion

Vänsteroppositionens utveckling kan tyckas begränsad under några år. Den kan också tyckas fantastisk, eftersom det skedde trots den dubbla repressionen från stater, som behandlade den som kommunister och stalinistiska kommunister, som behandlade den som sina värsta fiender. Slutligen hade alla kontinenter berörts, sällsynta var de länder där inte något kommunistparti alstrat en opposition. Det fanns till och med platser och regioner, i synnerhet i Sydamerika, där oppositionen ibland framträdde i öppen dag före kommunistpartiet självt.

En av de första uppgifterna att ta itu med, samtidigt som man bildade och stärkte sektioner, var att bygga upp en internationell ledning för Oppositionen och Trotskij upphörde sannolikt aldrig att ägna sig åt den frågan sedan han lämnat sovjetiskt territorium. Den första byrån, som utsågs vid första konferensen, såg bra ut med Rosmer, Andrés Nin och Landau, men den skulle stanna på papperet och hade aldrig något möte; orsaken är lätt att förstå.

Arbetet lades mycket snabbt över på ett sekretariat vars sammansättning emellertid förändrades ofta. Bland dem som ingick under en kortare eller längre period vid denna tidpunkt kan, förutom de ovan nämnda byråmedlemmarna, nämnas greken Rosencweig (Myrtos), italienaren Leonetti, bröderna Roman Well och Senin, Eugen Bauer (Ackerknecht), greken Yotoupolos (Vitte) och sovjetmedborgaren Mill. Under alla omständigheter utfördes en stor del av arbetet av Trotskij och Sedov tillsammans med nära medarbetare till Trotskij som Frankel eller Jean van Heijenoort. Trotskij såg arbetet inom den internationella ledningen som avgörande, försökte förstärka det och blev aldrig riktigt nöjd.

Vänsteroppositionen uttalade sig för en korrigerings av Kommunistiska internationalen och motsatte sig således alla försök att skapa nya partier och *a fortiori* en ny International. Det var den frågan som ledde till brytningen med Sneevliet och Urbahns och som låg till grund för meningsskiljaktigheterna med den spanska sektionen, *Izquierda comunista*. Den spanska sektionen var helt klart övertygad om existensen av något slags spanskt "undantag", som enligt dess bedömning uteslöt all framtida utveckling av stalinismen i Spanien. Man kan också notera den tolerans som uppvisades gentemot archio-marxisterna i Grekland och Hidalgos kommunistparti i Chile, dvs varje gång det "oppositionella" partiet var jämförbart eller större än det officiella partiet. Oppositionen i Frankrike hade från sina ryska kamrater lånat och stolt slagit vakt om det ganska exotiska namnet "bolsjevik-leninister", vilket sammanfattade deras målsättning, "ett återvändande till Lenin", och underströk att det var genom att placera sig på den ryska revolutionens terräng och försvaret av den som de godtagit brytningen, råkat ut för uteslutning och därefter antagit organisatoriska former. Inställningen var inte densamma bland de övriga sektionerna och exempelvis amerikanerna hade svårt att acceptera den ryska vokabulären, som tycktes stöta ut dem från det nationella sammanhanget.

Det teoretiska bagaget

På det programmatiska och teoretiska planet ansåg Vänsteroppositionen att Kominterns arv inte helt och hållet härstammade från Lenin och att man inte fick försöka hitta allt där. Man ansåg beslutet vid Kominterns femte och sjätte kongresser vara felaktiga och ville revidera det program Bucharin skrivit och som godtagits på sjätte kongressen. Den programmatiska basen var således Kommunistiska internationalens fyra första kongresser. Det var utifrån

nödvändigheten av arbetarpartiets självständighet som Vänsteroppositionen fördömde som opportunistisk den politik som förts i Kina med Guomindang, att den anglo-ryska fackliga kommittén behållits efter nederlaget för generalstrejken och försöken med ”arbetar- och bondepartier”. Det var på grund av den proletära revolutionens internationella karaktär som man avvisade ”byggandet av socialism i ett land” och dess bihang som ”national-bolsjevismen”. Man betraktade Sovjetunionen som en degenererad arbetarstat, som måste försvaras mot imperialismen. Oppositionen fördömde Stalins ekonomiska politik i dess helhet, i alla dess varianter och under alla former – liksom opportunismen åren 1923-1928 (däremot inte NEP, vilket alltför ofta påstås). Som Lenin uttalade sig Oppositionen för aktiv närvaro i massorganisationerna, i första hand de reformistiska fackföreningarna och tog avstånd från de röda fackföreningarnas ödesdigra roll. Man avvisade parollen om ”arbetarnas och böndernas demokratiska diktatur” som Komintern fört fram i stället för ”proletariatets diktatur”. Man förordade användande av övergångsparoller i syfte att höja massornas medvetande genom egna erfarenheter och då i synnerhet demokratiska paroller. Oppositionen återvände till Lenins formuleringar om arbetarnas enhetsfront och fördömde den tolkning av den som gjorts om ”enhetsfront underifrån” och stalinismens pseudo-teori om att socialdemokratin omvandlats till ”social-fascism”. Slutligen krävde man återinförande av demokratin inom partiet som på Lenins tid, både vad gällde stadgar och praktik. Med en utvald skara, härdade kadrer och en ansedd ledare trodde den internationella oppositionen, att historien i den kommande revolutionen skulle tilldela den samma roll som bolsjevikpartiet spelat 1917 i spetsen för en pånyttfödd International.

Strid om Tyskland

Oppositionens största strid under denna period var den kampanj Trotskij bedrev om nazismens frammarsch i Tyskland, Kominterns självmordspolitik där och medlen för att rätta till situationen. Den landsflyktige revolutionären fick bra informationer av sina medarbetare i Berlin, Erwin Ackerknecht (Bauer) och Lev Sedov, samt av insiktsfulla bedömare som Werner Scholem och några andra veteraner, och skulle nu skriva några av de mest insiktsfulla och genomträngande sidorna i sitt verk. Han blev läst, man lyssnade till honom och beundrade honom. Men man följde honom inte.

De första analyserna

Det var direkt efter valet i september 1930, som han tog sig an situationen i Tyskland i en djuplodande artikel med rubriken ”Vändningen inom Kommunistiska internationalen”²², där han utvecklade tanken att helt speciella styrkeförhållanden låg till grund för den, ”inte bara beror på de två perioderna av stabilisering efter kriget, utan också på de tre perioderna av misstag från Komintern”. Mot triumfropen sedan kommunisterna fått 1 300 000 röster framhöll han två i hans ögon avgörande fakta; de blixtrande framgångarna för det national-socialistiska partiet, som gått från 600 000 röster till 6 400 000 och den relativa stabiliteten för socialdemokraterna, som fått fler röster än KPD. Enligt hans uppfattning ”förblev kommunistpartiet svagt och ojämnt i förhållande till det konkreta historiska läget”. Han fortsatte:

Kommunismens svaga ställning hänger oupplösligt samman med Kominterns politik och regim, och framstår ännu klarare om vi jämför dess nuvarande samhällseliga förankring med de konkreta och uppskjutbara uppgifter som de nuvarande historiska villkoren ställer det inför.²³

²² Vi hänvisar här till den odaterade franska upplagan från 1971 med titeln *Comment vaincre le fascisme*.

[[Vändningen i Kommunistiska internationalen och situationen i Tyskland](#)]

²³ *Ibid.*, s. 20. [OBS sidhänvisningarna till franska upplagan]

I en analys av samhällskrafterna, storbourgeoisens vacklan mellan den alltför kostsamma socialdemokratiska terapin och ett alltför riskfyllt ”kirurgiskt ingrepp” med fascisterna, fortsatte han:

Nationalsocialismens oerhörda tillväxt uttrycker två faktorer: en djup social kris, som rubbar de småborgerliga massornas balans, och avsaknaden av ett revolutionärt parti som folkmassorna idag skulle kunna betrakta som en erkänd revolutionär ledare. Om kommunistpartiet är ett *parti av revolutionära förhoppningar*, så är fascismen som massrörelse ett *parti av kontrarevolutionär förtvivlan*.²⁴

Vägen till revolutionen skulle öppna sig när proletariatet helt slagit in på denna väg och dragit med sig betydande skikt inom småbourgeoisien. Valet i Tyskland gav motsatt intryck; ”kontrarevolutionär desperation har gripit de småborgerliga massorna med en sådan kraft att den drar med sig stora delar av proletariatet.”²⁵ Orsakerna var många, framför allt KPD:s historia. Det väsentliga låg i småbourgeoisens ”bristande förtroende för den proletära revolutionen” vilket underblåstes ”av de miljontals socialdemokratiska arbetarnas bristande förtroende för kommunistpartiet”.²⁶ Hans diagnos var tveklös: ”Fascismen i Tyskland har blivit en verklig fara, ett intensivt uttryck för den borgerliga regimens hopplösa position, socialdemokratin konservativa roll i denna regim, och kommunistpartiets samlade maktlöshet att avskaffa den... Detta måste sägas rakt ut, och framförallt i tid.”²⁷ Han påminde om Kominterns och KPD:s systematiska användning av begreppet ”social-fascister” om socialdemokratin och dess politik och fastslog: ”De röstar motvilligt på socialdemokratin, och uttrycker med det inget förtroende för den, utan snarare bristande förtroende för kommunistpartiet.”²⁸

Han gjorde därefter en genomgång av olika alternativ och underströk att det avgörande var att kommunisterna kunde ändra till en korrekt taktik, eftersom det var KPD:s felaktiga taktik, uttryckt via den enfaldiga teorin om ”socialfascism” som gjort att socialdemokraterna kunnat konsolidera sina ställningar. Han framhöll också att det var helt nödvändigt med en förändring av det inre styret i partiet för att kunna befria det ”från de byråkratiska banden”. ”Partiet måste bryta med den falska atmosfären av överenskommelser, av att tysta ned verkliga problem, av att förhårliga felaktiga värderingar – med ett ord stalinismens katastrofala atmosfär, som inte skapas med hjälp av ett ideologiskt och politiskt inflytande, utan genom apparatens råa, materiella beroende och de beslutsmetoder som grundas på detta.”²⁹

Snart är det för sent

Artikeln ”Tyskland – nyckeln till den internationella situationen” var daterad 26 november 1931. Där förklarade han att upplösningen var nära och att den förrevolutionära situationen måste få en snabb lösning och bli antingen revolutionär eller kontrarevolutionär:

Avgörandets timme är inne. [...] Det ledande partiet inom Kommunistiska internationalen, Sovjetunionens kommunistiska parti, har inte tagit ställning. [...] ”Världsproletariatets” ledare flyr in i tystnaden. De har ersatt Lenins politik med strutsens. Vi närmar oss ett av de mest avgörande ögonblicken i historien: Kommunistiska internationalen har redan gjort sig skyldig till en rad allvarliga men partiella fel, som undergrävt och skapat osäkerhet bland de krafter som byggdes upp under dess fem första år: i dag riskerar den att fullborda ett fundamentalt och fatalt fel, som

²⁴ *Ibid.*, s. 22.

²⁵ *Ibid.*, s. 23.

²⁶ *Ibid.*, s. 233-234.

²⁷ *Ibid.*, s. 234.

²⁸ *Ibid.*, s. 27

²⁹ *Ibid.*, s. 37.

under en hel historisk period kan komma att utplåna den som revolutionär faktor på den politiska kartan.³⁰

Hans värdering av ledningen i Berlin, uppenbarligen hämtad på välinformerat håll, var brutal:

Dessa personer har inte för vana att ta något ansvar. I dag drömmer de om att visa, på vilket sätt spelar mindre roll, att ”marxismen-leninismen” kräver att man avstår från att ta strid. [...] Deras (nya) teori går ut på följande: fascismen växer oemotståndligt, dess seger är hur som helst oundviklig; hellre än att ”blint” störta sig iväg i kamp och få stryk bör man försiktigt retirera och låta fascismen få makten och göra bort sig. Och då – men då! – ska vi visa dem. [...] Fascisternas seger som för ett år sedan ansågs otänkbar betraktas idag som genomförd. En viss Kuusinen, med en viss Radek viskandes i kulisserna, håller för Stalins räkning på att förbereda en genialisk strategisk formel: retirera i tid, dra tillbaka de revolutionära trupperna från striderna, gillra en fälla för fascisterna i form av ... regeringsmakten.

Om denna teori verkligen skulle antas [...] skulle det för Kommunistiska internationals del handla om ett förräderi av historiska dimensioner minst lika omfattande som socialdemokratin den 4 augusti 1914 – med än mer förfärliga följder.³¹

Därefter tog han upp de förfärliga följder som väntade:

Nationalsocialisternas maktillträde skulle framför allt leda till utrotning av eliten inom det tyska proletarietet, krossandet av dess organisationer och förlust av självförtroende och framtidstro. [...] Ledare och organisationer kan slå till reträtt. Enskilda personer kan gömma sig. Men arbetarklassen har ingenstans att dra sig undan eller gömma sig för den fascistiska makten. [...] Under den närmaste framtiden skulle en seger för fascismen i Tyskland leda till en avkapning av det revolutionära arvet, att Kommunistiska internationals förliste och en seger för den internationella imperialismen i dess mest avskyvärda och blodiga former. En seger för fascismen skulle med nödvändighet leda till krig mot Sovjetunionen. [...] Om Hitler kommer till makten skulle han bli en super-Wrangel åt den tyska bourgeoisie. [...] För Sovjetunionen skulle detta leda till en fruktansvärd isolering och kamp på liv och död under de svåraste och mest riskfyllda förhållanden.³²

Hans sammanfattning visar hur medveten han var om betydelsen av vad som stod på spel och att en vändning brådskade:

Nationalsocialisternas styrka utgörs för närvarande inte så mycket av deras egen armé som av den splittring som råder inom dess dödsfiendes armé. Det är just det växande och reella hotet från fascismen växer, att det kan bli verklighet när som helst, insikten om att detta hot måste undanröjas till varje pris, som får arbetarna att gå samman och försvara sig. De proletära krafterna kommer att kunna koncentreras så mycket snabbare och framgångsrikt om navet i denna process, Kommunistpartiet, stärks. Det har fortfarande nyckeln till framtiden i sina händer. Skam över det om man tappar bort den!

På senare år har Kominterns tjänstemän ständigt ropat om, och ibland föga välgrundat, att Sovjetunionen var direkt hotat militärt. I dag har den faran blivit både direkt reell och konkret. Varje revolutionär arbetare måste betrakta följande konstaterande som axiomatiskt: fascisternas försök att ta makten i Tyskland måste leda till att Röda armén mobiliseras. För den proletära staten handlar det om revolutionärt självförsvar i ordets fulla bemärkelse. Tyskland är inte bara Tyskland. Det är Europas hjärta. Hitler är inte bara Hitler. Han kan bli en super-Wrangel. Men Röda armén är inte bara Röda armén. Det är den internationella proletära revolutionens verktyg.³³

Strax därpå, den 8 december 1931, riktade han in sig på ett ”Öppet brev till en arbetarmedlem av KPD”, som avslutades med följande ord:

³⁰ *Ibid.*, ”La clé de la situation ...”, s. 55-56. [[Tyskland – nyckeln till den internationella situationen](#)]

³¹ *Ibid.*, s. 57-58.

³² *Ibid.*, s. 58-60.

³³ *Ibid.*, s. 64-65.

Kommunistiska arbetare, ni är hundratusentals, miljoner. Ni har ingenstans att ta vägen, för er kommer det inte att finnas några pass. Om fascismen kommer till makten kommer den att gå som en stridsvagn över era skallar och ryggar. Räddningen finns bara i en obarmhärtig kamp. Bara ett närmande i kamp till de socialdemokratiska arbetarna kan ge seger. Skynda på, kommunistiska arbetare. Tiden lider!³⁴

”National-kommunismen”

Knappt ett år senare återkom Trotskij än mer enträget till den tyska frågan och stalinismens politik i en artikel med rubriken ”Mot national-kommunismen”, daterad 31 augusti 1932 och som handlade om vad KPD kallade ”den röda folkomröstningen”. Sarkastiskt och häftigt angrep han KPD:s nya politik, som gick ut på att agera mot fascismen genom att använda dess egna vapen, låna dess färger och med den ge sig hän åt chauvinistisk överbudspolitik. Som exempel tog han den systematiska användningen av begreppet ”folkrevolution” i stället för ”proletär revolution”, ”skrävel och kvacksalveri, månglarpolitik som sprider förvirring i arbetarnas huvuden”, eftergifter åt fascistisk ideologi ”genom att få dem att tro att man inte behöver välja, eftersom det i båda fall handlar om en folkrevolution”, en metod som framställer det som att det i det imperialistiska Tyskland är ”en ’nationell frigörelse’ som står på dagordningen”. Man kan utgå från att det var i Moskva, och mot KPD:s tvekan, som man 1932, via en deklARATION av Pjatnitskij, fattat beslutet att måla den bruna folkomröstningen i röda färger. Historiker i DDR har idag visat att Stalin och Molotov genomdrev beslutet om folkomröstningens ”röda” karaktär. Vid den aktuella tiden hade Trotskij pekat på den försiktiga tystnad Stalin iakttagit gentemot vad han betecknade som ”det skamliga och enfaldiga skrytet” i *Pravda* den 12 augusti, där det hävdades att omröstningen var det hårdaste slaget arbetarna någonsin riktat mot socialdemokraterna.

Stalinistisk byråkrati och politiken i Tyskland

Trotskij:s senare arbeten, i synnerhet *Vad härnäst? Det tyska proletariatets ödesfrågor* samt *Den enda vägen*, tog upp samma teman på grundval av den senare händelseutvecklingen och ackumulerade de referenser till historien och Lenins skrifter som var nödvändiga för att nå den läsare som var medlem av eller sympatisör till KPD. Vi tar här upp två utdrag som förefaller oss användbara i ett arbete om Kominterns historia:

Den fraktion som leder Kommunistiska internationalen härrör inte ur centrismen ”i allmänhet”; det är en klart definierad historisk strömning med starka samhälleliga rötter, om än nybildade. Det rör sig framför allt om den sovjetiska byråkratin. I de stalinistiska teoretikernas skrifter existerar inte detta sociala skikt. Där handlar allt om ”leninism”, om en opartisk ledning, om ideologisk tradition; om bolsjevismens anda, om en hållningslös ”allmän linje”; inte ett ord om tjänstemän som lever gott, i kött och blod, som handskas med denna allmänna linje som när en brandman rycker ut. Det finns flera miljoner tjänstemän [...]. Har detta ledande skikt bestående av flera miljoner individer någon social tyngd och något politiskt inflytande över landet? Ja eller nej?³⁵

Han förklarar Kominterns vacklande med byråkratins existens:

Den byråkratiska centrismens vacklande, som står i relation till dess makt, dess resurser och det tillspetsade i dess situation, har nått aldrig tidigare höjder: från de ultravänsteristiska äventyren i Bulgarien och Estland till allianserna med Jiang Jieshi, Radic och Purcell, från det skamliga vänslandet med de engelska strejkbrytarna till det kategoriska avvisandet av enhetsfront med massfackföreningarna. Den stalinistiska byråkratin exporterar sina metoder och sitt sicksackande till andra länder såtillvida som man inte bara leder Internationalen utan också, via partierna, utfärdar order.³⁶

³⁴ *Ibid.*, s. 80.

³⁵ *Ibid.*, ”Et maintenant”, s. 173-174. [[Vad härnäst? Det tyska proletariatets ödesfrågor](#)]

³⁶ *Ibid.*, s. 177.

Han gör en förödande jämförelse med bolsjevikpartiet:

Det revolutionära partiets styrka ligger i avantgardets initiativförmåga som prövar och utväljer dess kadrer; de stiger gradvis uppåt utifrån det förtroende de hyser för sina ledare. Detta skapar ett oförstörbart band mellan kadrer och massor, mellan ledning och kadrer och ger trygghet åt hela ledningen. Inget sådant existerar inom de nuvarande kommunistiska partierna. Ledarna utses uppifrån. De utser sina egna underordnade. Partiets bas tvingas godta de ledare som utsetts och som omges av en konstgjord atmosfär av publicitet. Kadreerna är beroende av toppen och inte av basen. I stor utsträckning motiverar de sitt inflytande och sin existens vid sidan av massorna. De hämtar sina paroller från telegrafan och inte från erfarenheter av kampen. På samma gång har Stalin tillgång till komprometterande dokument. Var och en av dessa ledare vet att de när som helst kan sopas bort som halmstrån.³⁷

Hans slutsats om vad som bör göras för att stå emot detta är genomsyrad av revolutionär optimism:

En offentlig debatt, utan möten som blir avbrutna, utan stympade citat, utan giftigt förtal, ett lojalt meningsutbyte, är nödvändigt inom kommunisternas och hela proletariats led: det var så vi i Ryssland under hela 1917 polemiserade med alla partier och även bland oss själva. Genom en sådan bred diskussion måste en extra partikongress förberedas med en enda fråga på dagordningen: ”Vad bör göras?” [...] Om kommunistpartiet tvingas tillämpa enhetsfrontspolitiken kommer detta med största säkerhet att slå tillbaka fascisternas offensiv. Och en avgörande seger mot fascismen kommer att bana väg för proletariats diktatur. [...] Seger för den proletära revolutionen i Tyskland måste först och främst leda till likvidering av det byråkratiska beroendet av den stalinistiska apparaten.

I morgon, när det tyska proletariats segrat, och till och med under kampen om makten, kommer de bojar som förlamar Kommunistiska internationals att sprängas. Den byråkratiska centrismens idéfattigdom, de nationella begränsningarna i dess horisont, dess anti-proletära karaktär, kommer att framgå i ljuset av den tyska revolutionen som kommer att bli långt mer livaktig än Oktoberrevolutionen och Marx´ och Engels´ idéer kommer osvikligt att triumfera bland det tyska proletariats.³⁸

Oppositionens kamp

Det är ändå något förvånande att Oppositionen inte bättre kunde ta till vara Trotskijs kampanj och de ekon den gav. Brevskörden till Prinkipo vittnar om detta både vad gäller kvantitet som kvalitet, den landsflyktige predikade inte för döva öron.

Läsningen av breven från Tyskland och av tyska tidningar visar den seriösa inställningen hos den lilla organisationen på cirka 500 medlemmar, som rekryterats på tre år av en handfull veteraner och unga kommunister. Varken Trotskij eller hans kamrater förlorade övertygelsen och in i det sista för tyska oppositionella – veteraner som Seipold och Grylewicz, ungdomar som Erwin Ackerknecht, Walter Held och Oskar Hippe – från möte till möte, egna som andras, och manade arbetarna att driva igenom enhetsfronten mot de egna ledarnas vilja. De diskuterade direkt med de medlemmar av kommunistpartiet som var villiga till det, med socialdemokrater, med fackligt aktiva. De hade vissa framgångar. En droppe i det hav där det gällde att åstadkomma en storm men ändå anslutning av en del grupper, bildande av kommittéer eller arbetarmiliser i små samhällen. Så skedde i Bruchsal i Baden, Schmachtenhagen, Erkenschwick i Ruhr, Sachsenhausen och Birkenwehr, ofta med stöd från det SAP som bildats sedan vänstern inom socialdemokratin utslutits.

En av Oppositionens framgångar var särskilt anmärkningsvärd. I början av 1932 lyckades man vinna över en ”oberoende” oppositionell i Oranienburg, den 30-årige Helmut

³⁷ *Ibid.*, s. 78-79

³⁸ *Ibid.*, s. 228-229.

Schneeweis, ordförande för den lokala kommittén av arbetslösa, som då blev utesluten ur KPD. Han lyckades därefter i samarbete med lokala organisationer bilda arbetarmiliser, som den 30 januari 1933 skingrade nationalsocialisternas ”segerparad” i staden och under flera veckor hindrade nationalsocialisterna från att ta sig in i industriområdet, trots att Hitler redan var rikskansler.

En annan av framgångarna skedde mer i det tysta. I slutet av 1932 gick Werner Scholem, som dittills hållit sig vid sidan av och ägnat sig åt de juridikstudier han tagit upp i syfte att bli advokat, med på att skriva under pseudonym i Oppositionens tidning och framställa informationsunderlag åt Trotskij samt diskutera läget med Sedov. 1933 hade han just bestämt sig för att återuppta den politiska verksamheten tillsammans med den underjordiska Oppositionen när han blev arresterad. Som jude och kommunist var han chanslös och avrättades i fånglägret efter en oändlig och raffinerad tortyr.

Det fanns också nyrekryteringar som kommit i sista stund, kanske på grund av det akuta läget. Bland dem Walter Nettelbeck, en av Münzenbergs medarbetare, som tog med sig flera av sina kamrater. Från slutet av 1932 var Sedov en grupp oppositionella inom KPD i Berlin på spåren. Gruppen leddes av en kamrat, som haft förtroendeposter inom KPD och därefter skött *Leninbunds* tidning *Volkswille*, innan han återvände till partiet där han arbetade med en oppositionell grupp som han bildat i ett arbetarkvarter, där han var aktiv. Att denne man, Karl Ludwig, anslöt sig betraktade Sedov som en stor seger, men denne kader försvann 1941 efter att ha arresterats, sannolikt blev han dödad.

Orsakerna till att oppositionen misslyckades

I december 1930 försökte två provokatörer, bröderna Sobolevicius, med en operation med stora konsekvenser att ge ut ett falskt nummer av Oppositionens tidning och en deklARATION som hävdade att Trotskij och Oppositionen haft fel och att Stalins politik i Tyskland varit korrekt. *A posteriori* framstår inte tillvägagångssättet som speciellt sofistikerat, men följderna blev ändå stora i form av misstro och missmod.

Givetvis är frestelsen stor att besvara frågan om Oppositionens vanmakt med truismer som ”det var för sent”. På vilket Trotskij skulle svara att det gällde att ha försökt för att veta att det var för sent och att det i detta läge hur som helst inte gick att trolla fram någon ny organisation. Man får således konstatera faktum. Lika lite som Trotskijs storartade skriftliga inlägg förmådde agitationen från kamraterna inom Oppositionen frigöra de tyska arbetarna från byråkratins grepp, även om de insåg dess karaktär. De hade tagit risken att inte slå sönder något bara för att få se allt falla samman. Det bör tilläggas att den tyska Oppositionen var *de facto* inkapabel att göra något åt KPD:s kapitulation inför Kominterns apparat, vilket banade väg för att nationalsocialisterna kunde segra utan strid. Givetvis hann inte den tyska arbetarklassen, som var splittrad, desorienterad, vilsen och översiggiven, organisera någon kamp utifrån nya linjer för att överleva. Den klarade inte av att ”rädda” KPD. Och detta blev avgörande för Trotskijs vändning 1933. När Trotskij förklarade att först KPD gjort bankrutt, och därefter övriga kommunistpartier, och framför allt Komintern ”som nu definitivt gått över till den borgerliga ordningens sida”, innebar det också ett medgivande av misslyckandet för hans egen politik med att ”rätta upp” organisationer som bildats under revolutionen och för den men som sedan drabbats av byråkratisk urartning.

Marginalisering av oppositionen utanför Sovjetunionen

Man bör dock avhålla sig från att söka orsakerna till oppositionens misslyckande inom denna själv. Dessa personer hade sina sociala och intellektuella rötter inom kommunistpartierna och, längre bak, inom socialistpartier, fackföreningar, nationalistiska revolutionära rörelser som format och i viss mening skapat dem. Under den tid Oppositionen tog strid var kommunist-

partierna ännu bara ytligt förankrade: de härstammade inte ur traditionerna inom arbetarklassen i olika länder och i motsats till bolsjevismen, som man åberopade sig på, hade de för det mesta simmat mot strömmen än med den. Det var inom denna artificiella ram, där det dominerande var den yttre faktor som Moskva utgjorde, som Oppositionen försökte slå rot och utvecklas.

Från 1928, då Oppositionen var i färd med att bygga upp en organisatorisk ram, följde kommunistpartierna på initiativ av det stalinistiska Komintern en vänsteristisk linje, som fjärmade dem från de breda arbetarmassorna så till den grad att KPD, som konstaterats, blivit ett parti för tillfälliga rekryteringar och arbetslösa. Värre var att den ekonomiska och sociala krisen försatte partiapparaten – inte bara dess sätt att fungera, utan även lönerna för de heltidsanställda – i starkt beroende av finansiellt ”stöd” från Moskva. De oppositionella ställdes sålunda inför flera sorters repression, som överlappade varandra som ryska dockor: i egenskap av kommunister, som fackliga aktivister, från den socialdemokratiska apparaten inom de stora landsorganisationerna och från den stalinistiska apparaten i de ”röda fackföreningarna”; och slutligen från arbetsgivarna som ”svartlistade” dem. Även om läget sannolikt var mindre allvarligt än i Tyskland återkommer samma företeelser i Frankrike och USA. Det var ingen tillfällighet att åtskilliga medlemmar rekryterades bland invandrade arbetare, traditionellt offer för överexploatering men också viid sidan av ”de stora bataljonerna inom klassen”, Medlemmarna av ”den judiska gruppen”, som var betydande inom Oppositionen i Paris, var hantverkare som av misären jagats bort från sina hemländer och inte kände av det traditionella trycket nationellt bland arbetarna i det land dit de tagit sin tillflykt. De judiska kommunistiska aktivisterna i New York, som gav ut *Klorkheit*, hade till en början befunnit sig i samma situation, men sedan blivit bättre integrerade i Oppositionens arbete och snabbt upphört att utgöra ”någon språklig grupp”. Nästan överallt liknade Oppositionen en sekt. Arbetssättet och mentaliteten härstammade ibland från kommunistpartierna. Det österrikiska partiet, ”fraktionismens” hemland, förkroppsligade detta föga behagliga karaktärsdrag, som Jan Frankel gav det speciella namnet ”austro-oppositionism”.

För det mesta var det emellertid dessa gruppers existensvillkor och verksamhet som bestämde mentalitet och arbetsformer. Små grupper samlades kring ”en chef”, som ansågs ofelbar – och det handlade sällan om Trotskij, som upphöjdes till ”en Gud”, men ”så dåligt informerad”, brukade man upprepa. Och slutligen rörde det sig oftast mindre om fraktioner eller tendenser än om klickar och klaner. De olika nationella gruppernas historia bestod av en serie av kriser och splittringar, ibland om samgående, sällan om återföreningar. Splittringar blev vardagsmat. Det ledde knappast till några skador materiellt, eftersom den situation som då åstadkoms var om inte bättre så i varje fall inte sämre än den som rått. Grupper med något tiotal medlemmar fortsatte således att utarbeta ”teser” och ”plattformer” i väntan på att massorna skulle anse dem värda ”erkännande” som ledning på basis av den teoretiska verksamheten; en inställning som Trotskij betecknade som ”propagandistisk”.

Infiltration från GPU

Mot denna bakgrund var det givetvis svårt att resa någon effektiv barriär mot ”inträngingar”, i synnerhet inte mot infiltration av stalinistiska agenter, provokatörer eller inte. Exempel på detta saknas inte, även om vi har långtifrån hela sanningen klart för oss. Den första krisen orsakades av att Solomon Charin, sovjetisk tjänsteman i Paris, anslöt sig till GPU för att sedan avrättas 1936. När den andra krisen uppstod i Österrike ledde Jakob Franks ”ansträngningar” för en återförening till bildande av en tredje organisation, som han ledde under några månader innan han meddelade att han gått tillbaka till kommunistpartiet. De båda sovjetiska agenter som utbildats särskilt för detta ändamål, Abraham Sobolevicius, alias Senin, och hans äldre bror Ruvin, alias Roman Well, Schmidt eller Sobolev, spelade en särskilt viktig roll. Båda var

medlemmar av Oppositionens internationella sekretariat och tillsammans med ytterligare en agent, Mill (Pavel Ochun), hade de majoritet där. Aktivister som hade Trotskijs förtroende hade öppnat dörrarna för dem: i sin hektiska kamp mot Rosmer hade Raymond Molinier organiserat "en fraktion" tillsammans med de tre agenterna. Lev Sedov informerade inte Trotskij om detta, eftersom han var överens med syftet med denna fraktion, som var ute efter att få bort Rosmer, som han ansåg vara beskyddare till Naville som han avskydde.

Alla dessa agenter hade gemensamt en önskan att förvärja de inre konflikterna, att se till att den politiska aktiviteten blev så liten som möjligt, att gjuta olja på elden i personliga konflikter och att själva bidra till att förgifta atmosfären med förtal och rykten, som de förvisso inte hade ensamrätten på men som de ofta var upphovet till. De lyckades förvirra ärliga aktivister. Exempelvis försäkrade Pierre Frank, som manövrerades av dem, för Trotskij att han upptäckt och var i stånd att *bevisa* att post till deporterade i Sovjetunionen försnillades och att Landau var den skyldige, när det i själva verket var GPU som ensamt organiserade postblockaden. I samma historia hävdade Senin och sovjetmedborgaren Lepoladskij, alias Melev, inför Trotskij, att Landau hotade med att ställa till skandal med brev från Sovjet som han lagt beslag på. Det låg ingenting i detta. Och Trotskij var mer orolig för att Well utnyttjat historien för att försöka få Landau utesluten.

Modlöshet

Var det under dessa omständigheter förvånande att "de gamla" började tappa modet? För många av dem hade steget över till kommunismen varit lika betydelsefullt som när de gick med i arbetarrörelsen och den revolutionära rörelsen. Och det var bara tio år mellan. Rosmers brev visar hans trötthet, hans motstånd mot metoder och uppförande från unga aktivister, som inte respekterade honom och som han inte hyste några högre tankar om. Hur skulle han, efter att två gånger ha sett sitt livsverk förstört, nu kunna gå med på att delta i en tredje urartning med hela kopplet av löjeväckande och falska anklagelser, ett spektakel som bara kunde inge honom avsmak? De seriösa inom oppositionen tröstade sig med att de inte var de första som upplevt så demoraliserande kamp- och livsvillkor och att även bolsjevikerna hade varit sönderslitna av fraktioner och splittringar innan man 1917 blev det proletära masspartiet. Givetvis insåg de att de befann sig i den ebb som inträffat efter reträtten i Tyskland 1923. De hade ingen kontroll över vad som kunde leda till en eventuell framgång – dvs en ny våg av arbetarkamp. Och inget av detta inträffade mellan 1923 och 1933. Den kinesiska revolutionen sammanföll framför allt med organiserandet och framväxten av den förenade oppositionen i Sovjetunionen, men den förstnämndas nederlag förebådade samma sak för den andra och drev tillbaka dem som ville tillhöra avantgardet. Efter 1929 dominerades läget internationellt totalt av krisen i Tyskland, nazismens frammarsch och socialdemokraternas och stalinisternas ansträngningar för att hindra varje gemensamt agerande mot den fara som hotade dem. Om KPD ändrat hållning i denna fråga hade det antagligen möjliggjort en seriös kamp för att "räta upp" och kanske ändra utvecklingen. Men det skedde inte. Den kortvariga uppgången för Vänsteroppositionen hade, tvärtemot Trotskijs förutsägelser i *Den Nya Etappen*, bara varit en "enkel krusning" i stället för den våg han räknat med.

För en breddning av oppositionen?

1932 utgjorde sannolikt en vändpunkt i Kommunistiska internationalens historia, genom omfattningen av krisen och de reaktioner detta ledde till i dess led – först och främst bland kadrenna –, genom krisens allvar i Sovjetunionen och den katastrofala politik i Tyskland som Stalin genomdrev inom Komintern. Vi har noterat den grupp som bildats av M N Rjutin, tidigare högerman som nu hade ambitionen att under samma fana samla *opposititioner* både från höger och vänster och även faktiskt fick med sig några inom vänstern.

Vid ungefär samma tidpunkt bildades en grupp, vars medlemmar varit apparatens favoriter under kampen mot Trotskij men som därefter utsatts för både fördömanden och tvingats göra självkritik. Dessa ”unga stalinister”, som de fick heta, var i själva verket f d kadrer inom kommunistiska ungdomsförbundet, *Komsomol*, och i en del fall inom ungdomsinternationalen KIM. Anförare var georgiern ”Besso” Lominadze, Stalins tidigare favorit, filosofen Jan Sten, som gett Stalin privatlektioner i marxistisk dialektik, Lazar Sjatskin, en av de mest briljanta i sin generation, och vidare armenierna Kostanjan och Vartanjan. Även de ville ta itu med det förflutna och närma sig motståndare som de varit med om att krossa.

Gamla oppositionella, som zinovjeviterna runt Zinovjev och Kamenev, hade behållit kontakter mellan sig och förde diskussioner med andra – inom Komintern troligen med Bela Kun, Ludvik Magyar och Lenski – och bekymrade sig oerhört för politiken i Tyskland, vars konsekvenser de fruktade. Samma inställning återfanns bland gamla oppositionella ”utan ledare”, i varje fall de som kapitulerat under deportationen flera månader efter den zinovjevitiska grenen av den nya oppositionen: ledande här var Georgij Safarov och Oskar Tarchanov, två personer som var synnerligen välinformerade om Kominterns angelägenheter.

Den trotskistiska gruppen i egentlig mening hade reducerats till sina minsta beståndsdelar, men då framträdde en grupp gamla ”kapitulanter” och började försiktigt ägna sig åt oppositionell verksamhet. Andrés Nin hade öppet nämnt den när han lämnade Sovjetunionen. Efter att 1931 ha fått kännedom om denna grupp, som Sedov först kallade ”trotskister ex-kapitulanter”, gick Trotskij och hans son med på att det handlade om män och kvinnor som återvänt till Vänsteroppositionen och nu tillhörde den. Gruppen leddes av Ivan Nikitij Smirnov, hans unga hustru Alexandra Safonova, hans dotter Olga Ivanovna, Ter-Vaganjan och Mratjkovskij, som undertecknat kapitulationen tillsammans med Ivan Nikitij, och av personer som var kända för att ha tillhört Vänsteroppositionen som Bolotnikov, Konstantinov, Grünstein och andra. Preobrazjenskij hade anslutit sig och Smilga stod nära den. Smirnov och Sedov träffades i Berlin 1931 och organiserade kontakter. Olga Ivanovna Smirnova svarade för kontakterna med Rakovskij.

Året därpå kom ett sändebud till Sedov med ett brev från Smirnov avsett för hans far och honom själv. Där meddelades att ett ”oppositionsblock” fötts och där ovan nämnda grupper ingick med undantag för Safarovs, som höll på att förhandla om sitt inträde. Repressionen skulle mycket snabbt göra slut på blockets verksamhet, som det ändå talades öppet om i januari 1935 i samband med Safarovs vittnesmål inför den domstol som skulle döma Zinovjev och Kamenev och som, förstuckt, gjorde honom till åklagarens huvudvittne vid den första Moskvarättegången i augusti 1936. Ända tills man förde honom till Moskva för att pressa ur honom en bekännelse, strax innan han ställdes inför rätta i augusti 1936, agerade Smirnov som en av de ledande inom oppositionen. Ilinskaja, som stod nära socialistrevolutionärerna, hade träffat honom i isolatorn i Suzdal och beskrivit hur han från fönstret till sin cell fört diskussioner med kamrater som fick röra sig fritt på området och ställde sig nedanför, hur han försökte stärka dem moraliskt och fördömde de stalinistiska operationerna, kort sagt hur han kämpade.

Omgruppering

Den internationella vänsteroppositionen var antagligen inte tillräckligt stark för att kunna åstadkomma någon omgruppering inom Komintern. Men det var inte samma sak med oppositionsblocket.³⁹ Vi har nämnt Lenskis hållning vid tolfte plenum: det råder ingen tvekan om att den polske ledaren då, under plenarmötet, ville attackera Thälmanns politik, dvs

³⁹ Om denna fråga har det mest väsentliga sagts i min första artikel i ämnet: P Broué, ”Trotsky et le bloc des oppositions de 1932”, *Cahiers Léon Trotsky*, n° 5, januari-mars 1980, s. 5-38. [[Trotskij och blocket mot Stalin 1932](#)]

Stalins tyska politik, i hopp om att åstadkomma enhet om att få bort Thälmann. Uppenbarligen ansåg många kadrer att en korrigering av Kominterns politik i Tyskland skulle leda till en allmän korrigering och framför allt upplösning av det stalinistiska block som hade makten. Detta ansåg ett visst antal inom exekutivens apparat i Moskva, bl a Bela Kun och Smoljanskij, som på egen hand på våren begärde att Günter Reimann från KPD skulle förse dem med de nödvändiga dokumenten för att kunna ta strid i Moskva mot Stalins män i Berlin.⁴⁰

Vänsteroppositionen, under ledning av Siggi Neumann, uttalade sig i samma riktning.

Personerna inom oppositionsblocket var inte de enda som gick försiktigt fram när det gällde Internationalen. De försonliga – som hellre borde kallas ”enhetsinriktade”, för det är vad de var – hade uppenbarligen samma planer på ”omgruppering” i ett ”block”, och hade hittat folk inom exekutiven med samma uppfattning, exempelvis Mike Grollman och Boris Idelson, som försåg Humbert-Droz med de dokument han behövde för att angripa Thälmann och Stalins politik i Tyskland. I en nyligen publicerad artikel har Bernhard Bayerlein, efter många års arbete, visat på dessa strävanden, som Jules Humbert-Droz ryggade tillbaka inför. Men hur skulle man kunna låta bli att ställa sig frågor angående den roll enhetsinriktade som tysken Kurt Heinrich och ungraren Magyar spelade innan de kallades till ordningen av Moskva? Allt tyder på att de tog avstånd för att inte bli arresterade, men att de stod för samma ”enhetslinje” som Karl Volk.

Här uppkommer också frågan om gruppen kring Heinz Neumann och Remmele och dess eventuella kontakter. Neumann var antagligen den som 1932 mest troligt hade kontakter med blocket via Lominadze. Och Remmeles son, som tillsammans med andra ledare för ungdomkommunisterna ingick i ”gruppen”, befann sig i Magnitogorsk. Frågan om den internationella vänsteroppositionens inställning, den var snarast fientlig till de nya oppositionella och då särskilt tyskarna inom Neumanns grupp, blir här helt ointressant. Politiken var den som Trotskij lagt fast när han 1926 bildade block med Zinovjev och det står då klart att de oppositionella runt Trotskij av princip inte på allvar kan ha avvisat ett närmande från denna tyska grupp, som ju utgjort den inre ringen kring Thälmann och därmed den stora försvarsmuren för Stalins politik mot kommunisterna. Vem kan då ha informerat Werner Scholem om möten inom KPD:s ledning 1932, där klartecken gavs för ”gruppen” om det inte rörde sig om ledamöter där? Neumann hade ju ändå medgett att nederlaget i Tyskland 1933 – att Hitler kunde komma till makten utan motstånd – var lika allvarligt som det 1914 och det var därför normalt att tänka sig ett närmande mellan olika oppositionella i ett läge när återstoden av de enhetsinriktade, eller *Versöhner* som de kallades, intagit samma kritiska hållning till Stalins politik inför nazisternas frammarsch.

Men detta är bara hypoteser. Man kan också föreställa sig att Oppositionen instinktivt reagerade sektmässigt och riktade den hårdaste elden mot dem som stod närmast. Eller som försiktighetsåtgärd för att inte kopplas samman med personer som i morgon kanske skulle falla på knä? Och om det var så att Neumann och Remmele, även om de gav Stalin skulden för brottet, inte ansåg sig kunna åstadkomma något annat än ”en palatskupp” som han kunde tolerera, var det uppenbart att Vänsteroppositionen inte kunde gå i god för en hållning som gick ut på att stryka huvudmotståndaren medhårs. Man får också ta med i beräkningen ett mycket vanligt agerande från Trotskijs sida, som gick ut på skarp kritik mot dem som närmade sig honom, inte bara för att få dem att rycka fram snabbare utan även att inte ge någon förevändning för att utsätta dem för repression innan de var förvissade om att inte ha något att vänta sig av apparaten. Neumanns och Remmeles ställningstaganden, som vi känner till även om de inte gett offentlighet åt dem, är anmärkningsvärda genom sin skärpa, men Bernhard Bayerlein har visat att samma hållning intogs av de underjordiska från *Versöhner-*

⁴⁰ G Reimann, *Berlin-Moskau 1932*, s. 54 och kapitel 32 [Motorsågsmassakern](#) nedan

tendensen, sedan de blivit olagligförklarade i början av massakern. Det kvarstår givetvis en blockering hos anhängarna till Chrusjtjov, som strax före varit Stalins, och bland en del akademiska forskare, som ofta föredrar att se väggar och tak rasa samman hellre än att ge sig ner och undersöka källarvåningen. Men idag finns ändå betydligt färre skaror som försöker slå vakt om Templets hemligheter, som med näbbar och klor försvarar olika Thälmannfigurer runt om i världen, Stalins hantlangare som bäddade för Hitler.

Skulle något genombrott kunna inträffa? Trotskij skulle in i det sista tro att det var genomförbart och han hade sannolikt rätt där. Men 1933, omedelbart efter det att Hitler segrat i Tyskland utan strid, förklarade han att Tredje internationalen "var förbi" och uppmanade till bildande av en ny International, den Fjärde. När Trotskij och hans anhängare lämnar Internationalen lämnar de också formellt ämnet för vårt arbete. Vi kommer bara att följa denna organisation på håll och utifrån.

Tredje delen: Från politisk aktivitet till polisaktivitet

Nederlaget i Tyskland innebar avslutningen på en period. Det var så djupgående, så varaktigt att inte ens skälvingarna i Frankrike och Spanien kunde erbjuda en positiv utväg för massorna och den allmänna avskyn för ”fascismen”. Det skulle krävas tid, mycket tid, för att massorna efter ”tredje periodens” snäva sekterism och fördömandena av ”social-fascismen”, som de till sist frigjorde sig från, började inse att den nya politiken bara var en omvänd variant av den tidigare, den opportunistiska baksidan av det tidigare sekteristiska myntet. Inledningen av andra världskriget gav inget utrymme för att värdera erfarenheterna från åren 1936-1939. Man fick åter, sida vid sida, finna sig i kamp för ”demokratin” och morderna på Lenins medarbetare, och därefter alliansen med Hitler.

För att kunna hantera dessa motsägelser infördes en grym polisdiktatur. En historiker har sagt att NKVD förtärde Komintern inifrån. Det var också vad ett offer och ögonvittne, den 18-åriga Igor Pjatsnitskij – son till en gammelm bolsjevik, skulle skriva långt senare: ”Komintern var en leninistisk institution; sedan hamnade den under Jezjov och Moskvin-Trilisser.”¹

Det handlade om folkfrontspolitiken i Spanien, Grekland, Frankrike och samtidigt, i viss mån parallellt, likvideringen av kommunistiska kadrer inom Komintern i en orgie av massakrer. Under Stalins järnhäl bekämpade Komintern revolutionen och mördade revolutionärer. Av det förgångna återstod inte mycket när Stalin bestämde sig för likvidering genom att upplösa Kommunistiska internationalen och, för en gångs skull i överensstämmelse med sin inre vilja, göra den till en filial av säkerhetspolisen i Moskva. Ridån gick ner över drömmen. Var det verkligen slutet?

---

¹ Ioulia Piatnitskaïa, *Chronique d'une déraison*, not av Igor Pjatsnitskij, s. 73.

28. Det stalinistiska Komintern

När 1920-talet övergick i 1930-tal inträdde bolsjevikpartiet, och följaktligen även Komintern, i en helt ny era. Det var början till den stalinistiska eran. Många lade inte märke till detta och det namn epoken fått är ibland mer överraskande än verkligheten.

Ett nytt adjektiv

Beteckningen stalinism är för många förvånande. Stalin var ännu inte känd utanför Sovjetunionen. Han var, det är känt, varken någon talare, någon folktribun, någon som appellerade till massorna eller någon debattör. Hans inlägg bar ännu spår av prästseminariet med sina tröttsamma upprepningar, den monotona stilen, den malande rytmen och tomheten i många konstateranden. Stalin, apparatens man, hade i själva verket trätt fram ur skuggorna och var redan sedan flera år i besittning av den absoluta makten, när så skarpsynta västliga kommunister som Pierre Naville på samma gång skulle upptäcka både att han existerade och att han var allsmäktig. Denne man tycktes från den ena dagen till den andra ha tagit över bolsjevikpartiet, som han sedan på några år fullständigt möblerade om. Det var ett parti omöjligt att känna igen för dem som mindes ”det gamla enade och härdade gänget”, som författaren Voronskij ännu 1927 skulle hylla i sina memoarer *Friska vatten och träsk*. Men det var denna verklighet man avsåg när man talade om ”Partiet”.

Det nya partiet

Detta parti liknade således knappast det som funnits på Lenins tid. Det förekom inte längre några stora offentliga möten eller någon öppen debatt i tidningarna: inre oenighet hade blivit tecken på svaghet, om inte rent av något värre. Partikongresserna, där delegaterna numera till 80 procent var heltidsanställda inom apparaten, hade förvandlats till prefabricerade parader, i bästa fall en kammare för att registrera beslut. Några val förekom inte längre på någon nivå, allt handlade om koopteringar och utnämningar. En ledares ställning mättes utifrån antalet poster han kunde utse (hans nomenklatura). Centralkommittén hade blivit en rent formell organism, förlamad bara på grund av det stora antalet medlemmar, och makten tillhörde kottieriet kring ”Chefen”, vars medlemmar också styrde apparaten. Det var 1922 som generalsekreteraren, *Gensek* som man sade, framträtt som ensam styrande inom partiapparaten. Som den ryske historikern Alexander Posjtsjekoldin visat¹ hade han på några månader enat kåren av byråkrater, homogeniserat dem genom att förläna dem privilegier, men också genom att knyta upp dem och göra dem allsmäktiga inför sina underlydande och maktlösa inför honom. Han var ännu inte någon tsar, men det var något i den stilen som började krypa fram under ”det godmodiga skalet av den som i hemlighet behärskade spelet”, som Pierre Naville uttryckte det.² Partiet behärskade staten och apparaten behärskade partiet.

Vad beträffade Komintern var Stalin inte det minsta lämpad att spela någon som helst roll där, eftersom han bara vistats utomlands helt kort och hans geografiska och politiska horisont begränsades än mer av att han inte kunde något utländskt språk. Han dröjde också länge med att ta itu med Kominterns affärer, efter att först ha säkrat kontrollen över personer han kunde vara säker på att behärska, eller trodde sig vara det. I flera år iakttog han tystnad under alla avgörande diskussioner. När han började tala handlade det om uppläsning. Och utan möjlighet till replik. Men han gjorde det med samma cynism och brutalitet som han visat inom det ryska partiet. Och en del, inom partiet eller inom Komintern, började bli verkligt rädda. Några år tidigare hade Radek, på den tid då han bekymrade sig om partiets inre demokrati, framhållit

¹ A Posjtsjekoldin, ”Sur la voie du pouvoir exorbitant, ou les débuts du stalinisme”, *Cahiers Léon Trotsky*, n° 44, december 1990, s. 107-111.

² P Naville, *Trotsky vivant*, s. 25.

att ett parti utan sina ”vänsterister” riskerade att bli ett parti liknande USPD, men att det utan personer som Brandler och dennes gamla spartakistiska kamrater riskerade att förvandlas till ett KAPD. Verkligheten överträffade nu fiktionen. Efter att ha fått både ”vänstern” och ”högern” bortrensad var kommunistpartierna, monolitiska efter sovjetisk förebild, inte längre några kommunistpartier, utan enbart partier manipulerade av en apparat, stalinistiska partier, en utveckling som Radek inte förutsett, ty ordlekar öppnar inte alltid dörrarna till kunskap.

En ideologi: Leninismen

Det var 1923 som ordet ”leninism” dök upp. Det användes då emot vad som kallades ”trotskism”, dvs hela den idéstruktur, som varit gällande i samband med bolsjevismens seger och tiden omedelbart efteråt. Det skulle snart utvecklas till ”marxism-leninism”. Det betecknade en verklig ideologi, vilket det marxistiska tänkandet i alla dess aspekter inte varit tidigare och inte heller Lenins med dess flexibilitet. I viss mening antog det formen av en trosuppfattning med sin katekes och en rad formler och recept, där Lenins texter styckades upp i citat helt lyfta ur sitt sammanhang. Vokabulären var ny och skilde sig från den tidigare i åtskilliga avseenden. Vissa ord blev vanligt förekommande och betecknade en hållning som tolkades på ett helt nytt sätt, som exempelvis ”avvikelse”. Andra, som varit mindre förekommande förut, eller i varje fall sällsynta, dök upp eller kom tillbaka och nu med positiv klang, eftersom de handlade om enighet, doktrin och disciplin. Det var så det idealiska partiet blev ”stöpt i samma form”, ”monolitiskt”, ”sammansvetsat” och där apparaten utgjorde dess ”ryggrad”. Partiet var ”omgivet av fiender”, klasskampen upphörde inte att skärpas och vaksamhet mot inre fiender blev en av huvuduppgifterna i ett fort belägrat från alla håll. Det nya begreppet ”kritik och självkritik” var en del av denna förändring. Det innebar ingalunda den kritikkraft, som bolsjevikerna sins emellan använt i stor utsträckning under den period då man kämpade om makten och tiden efter Oktoberrevolutionen. För inre kritik blev nu det tecken som fienden avslöjade sig på, även om det ännu bara handlade om ”objektiva fiender”. Ledningen däremot hade rätt att utsätta medlemmarna för ”kritik” och därigenom tvinga dem till ”självkritik”.

En studie av Berthold Unfried, för övrigt inte invändningsfri så till vida som den gör stalinismens kritik och självkritik, en ny företeelse med gammal etikett, till något välbekant i bolsjevismens historia, men den innehåller ändå värdefulla uppgifter. Exempelvis pekar han på att kritik och självkritik inte bara begränsas till att man medger det ena eller andra misstaget eller någon avvikelse, utan blir också en allmän beteckning för att peka ut deras ursprung; deras ”rötter” måste letas upp och fördömas både av den som kritiseras och av dem som lyssnar till eller läser dennes självkritik.³ Det talas om ”höger-” eller ”vänsteravvikelse”, om ”socialdemokratiskt” inflytande, om ”kontakter med misstänkta personer”, och man gräver i privatlivet på dem som gör självkritik för att plocka fram negativ påverkan eller skuld enbart på grund av relationer. Seanserna med kritik och självkritik, bl a på Leninskolan som vi återkommer till, kan framstå som rena initieringsriter. Detta är något en del organisationer kring Komintern hade gemensamt med religiösa eller politiska sekter. Samma gällde kravet på att medlemmar regelbundet skulle skriva ned sina ”biografier” och där genomgången och jämförelserna mellan dem kunde utgöra grund för förhör och anklagelser. Vägen mot sektbeteende var hur som helst vidöppen genom det utbredda angiveriet, en verksamhet som fyllde Kominterns och partiernas byrååador, för att inte tala om GPU, senare NKVD och KGB, och angiveribreven – Arkadij Vaksberg har ägnat detta ett helt kapitel i sin bok *Hôtel Lux* – avger en stank, där det krävs mycket fantasi för att kunna återerindra sig uttrycket ”åt alla lycka bär”.

³ B Unfried, ”Rituelle von Konfession und Selbstkritik”, *Jahrbuch für historische Kommunismusforschung*, s. 148-164.

Den byråkratiska pyramiden

Sedan Vänsteroppositionen besegrats 1923-1927 behärskade partiet statsapparaten och apparaten behärskade partiet. 1927 uppskattade Molotov antalet heltidsanställda i partiet till cirka 25 000, dvs en partimedlem av 40 tillhörde apparaten. Det var ”eliten”, som man säger i anglo-sachsiska länder, de nya baronerna som man ibland säger i Ryssland, hur som helst dem man var rädd för. Högst upp fanns Stalin, generalsekreteraren. Sekretariatet självt var uppdelat i ett antal byråer. Den viktigaste var *Orgaspred*, som bildats 1924 genom sammanslagning av organisations- och föreskriftsbyrå och anslagsbyrå. Verksamheten hade därefter utvidgats och 1930 skedde en ny uppdelning sedan man året innan verkställt 11 000 utnämningar. Föreskrifts- och organisationstjänsterna ansvarade för utnämningar inom partiapparaten i egentlig mening, medan anslagstjänsten utsåg partimedlemmar till ledande poster inom den administrativa och ekonomiska apparaten, med andra ord de kadrer som verkade utanför partiets ramar. Vi återkommer till övriga underavdelningar. Beträffande karaktären av denna centralisering bör några preciseringar göras:

Allmakten hos denna centrala apparat, som i början av 1930-talet inkluderade cirka 800 heltidsanställda, får inte förleda oss att tro att det handlade om någon total eller direkt centralisering. Apparaten utgjorde en pyramid: de centrala byråernas auktoritet sträckte sig ända till de regionala kommittéerna och över ett område, där man delade kontrollen av utnämningar med sekretariatet och förfogade då över en oinskränkt makt, om än inte i juridisk mening, över utnämningarna. Av arkiven [...] framgår den hierarkiska maktutövningen, uppdelningen mellan olika nivåer inom vad man i Ryssland kallar nomenklaturen, dvs ansvaret för utnämningar.⁴

Samma system fungerade på olika nivåer, där nomenklaturen på en viss nivå även bestämde över utnämningar inom sovjeter på motsvarande nivå. Angående denna pyramid skrev jag för några år sedan följande:

Den byråkratiska pyramiden, som konstruerats inom staten, först inom sedan över sovjeterna vars existens den fullständigt avskaffade, hade inte tillkommit avsiktligt. Den var en frukt av tillfälligheter, av apparatens ansträngningar att ersätta bristen på initiativ från massan av arbetare och bönder, under och efter inbördeskriget, och en konservativ försvarsreflex mot debatt, kritik och spontant agerande som för den utgjorde ett hot mot direktiv, genomförandet av praktiska uppgifter och, som Kalinin uppriktigt uttryckte det, försvarade arbetet för dem som satt på ansvarsposter.⁵

Christian Rakovskij var antagligen den förste att beskriva uppkomsten av denna byråkratiska kast, där tjänstemannen, ”medveten om sin särprägel, sin roll, sin oersättlighet, organiserar arbetet och försöker att modellera omvärlden efter sin uppfattning”, och strävar efter att utvidga och förstärka sina materiella privilegier och i första hand makten hos den kast han tillhör. 1928 skrev han:

Under partidiktaturen samlas en enorm makt i ledningens händer, en makt som inte existerat i någon annan politisk organisations historia. [...] Ledningen har sakta men säkert lärt sig att utvidga den proletära diktaturens negativa syn på borgerlig pseudo-demokrati och alla elementära garantier för demokrati utan vilka det inte går att leda arbetarklassen och partiet. På Lenins tid hade partiapparaten inte en tiondel av den makt den innehar idag och därmed har alla Lenins farhågor blivit tio gånger större.⁶

”Polisen inom polisen”

Den byråkratiska pyramiden, som tycktes ge en fast auktoritet åt de byråkrater som den bestod av, gav inga garantier för uppslutning kring ledaren. Det blev i det närmaste något normalt att

⁴ P Broué, *Le Parti bolchevique*, s. 304.

⁵ *Ibid.*, s. 305-306.

⁶ C Rakovskij, brev till Trotskij, 18 maj 1928, *Cahiers Léon Trotsky*, 18 juni 1984, s. 65-66.

hela skikt av den byråkratiska makten kunde komma undan honom av administrativa eller geografiska skäl eller inom ramen för ett uppdrag, där det inte fanns några kontrollmöjligheter. Detta var sannolikt orsaken till Stalins ständiga oro, hans besatthet av tanken på komplotter och det behov han kände av ett system som infördes på viss empiriskt grund och sedan installerades för gott för att organisera kontroll av den egna apparaten, ett system som på alla sätt liknade infiltration och ”agentverksamhet”.

Makten inom det stalinistiska Sovjetunionen, och därmed även inom Komintern, var underkastad en dubbel kontroll. Å ena sidan fanns den som kan kallas ”konstitutionell”, eftersom den inte var dold och ständigt hänförde sig till den revolutionära rätten, där partiet kontrollerade sig självt, staten av partiet, kort sagt av hela pyramiden, en kontroll horisontellt och vertikalt. Men vid sidan av den hade Stalin, på basis av nätverk som blivit hans personliga sekretariat, organiserat en annan kontroll genom infiltration, som ombesörjdes av personer eller organismer som i sista hand, med den danske statsvetaren Niels Rosenfeldts välfunna formulering, utgjorde GPU:s ”utskott” inom partiapparaten.

Denna infiltration började givetvis inom generalsekretariatet med den ryktbara Hemliga tjänsten, som Rosenfeldt betecknar som ”den stalinistiska regimens nervcentrum”. Denna organisation leddes av Alexander Poskrebysjev, som dessutom var Stalins privatsekreterare. Den danske statsvetarens utmärkta studie har försett oss med de väsentliga inslagen – något som länge saknats – i Stalins kontroll av partiet men även, och framför allt när det gäller detta arbete, kontrollen av Komintern.⁷ Stalins personliga sekretariat, där också den unge Malenkov länge arbetade, uppgick till runt 90 personer. Stalins folk utgjorde det direkta och hemliga sambandet mellan generalsekreteraren och hans apparat. Detta band – det var den stora nyheten – gick inte via den yttre synliga hierarkin, utan tvärtom genom den inre och hemliga. Det fanns dessutom vad Rosenfeldt kallar ”kontaktpunkter” mellan detta organ och de övriga, främst ”byråer” som var underställda sekretariatets hemliga avdelning, sekretariatet, politbyrån, organisationsbyrån och den hemliga byrån. Han skriver: ”Det var framför allt de nära banden mellan det privata sekretariatet inom Stalins officiella kansli som gjorde det möjligt [...] att tala om denna grupp av ”tjänstemän” som Sovjetunionens regering *de facto* [...] eller det allra heligaste.”⁸

Det är svårt att se skillnaden mellan specialektionen, knuten till det privata sekretariatet, och partiets hemliga avdelning. Ändå var det inom denna zon som det viktigaste kontrollarbetet skedde av alla andra ledare, övervakning och givetvis repressionen mot ”folkets fiender”, Ledarens liv och säkerhet garanterades av en annan byrå, som även den infiltrerats, men av andra personer som stod under annan kontroll. I själva verket var många av de inom apparaten och nära toppen som hade titeln assistent till den ena eller andra betydande personen i själva verket den verkliga chefen. Det handlade långt mer om kontrollanter än om assistenter eller, om man så vill, i praktiken utövade de kontroll över de personer som de formellt skulle vara assistenter åt.

Kontrollen av Komintern

Detta gällde förstås Komintern i ännu högre grad än SUKP. Niels Rosenfeldt skriver exempelvis att hans arbete lett honom till slutsatsen att den verkliga chefen för Komintern, via Stalins privata sekretariat och GPU, var finländaren Mauno Heino, för övrigt bara en simpel sekreterare till Otto Kuusinen, och att denne i själva verket ”höll i alla trådar”.⁹ Enligt Rosenfeldt skedde infiltrationen av Stalins män via OMS, som inte bara var ett slags Intourist för kommunistiska konspiratörer, för att använda Ruth von Mayenbergs träffande

⁷ N E Rosenfeldt, *Stalin's Secret Chancellery and the Comintern*, s. 15.

⁸ *Ibid.*, s. 17.

⁹ *Ibid.*, s. 24.

formulering, utan styrde folk, fonder, direktiv, materiel, skötte kontakterna med de underjordiska och samarbetade när det gällde spionage med Fjärde avdelningen i Röda armén. Det var ett slags gigantiskt nätverk med partimedlemmar i alla länder, radiooperatörer, specialister på att tillverka förfalskade identitetshandlingar, resväskor med dubbla bottenar, kurirer, fasta representanter, korrespondenter, kort sagt något långt utöver ett Intourist för konspiratörer. Det var också en superpolis som ständigt kontrollerade olika sektioner, med ansvar att spela rollen av ”politisk piska” gentemot ledningarna för partierna på nationell nivå.¹⁰ Efter att ha erinrat om att M N Roy såg OMS som långt mäktigare än exekutiven, för att inte tala om Kominterns presidium, och att det sedan början av 1930-talet hade ett nära samarbete med chefen för den yttre avdelningen inom GPU, Meyer Trilisser alias Moskvin, drar Niels Rosenfeldt slutsatsen, att organisationen för säkerhet och information, med andra ord de personer som på Stalins uppdrag infiltrerat, för gott ”slukat Komintern inifrån”, något som torde vara ett gott stycke av sanningen.¹¹ Givetvis var allt detta okänt för partimedlemmarna, även om de som, i exempelvis Spanien, kommit i närheten av ledande internationella kadrer visste att det överallt fanns ”kaptener” (medlemmar av olika tjänster), som satte skräck i ”generalerna” (till det yttre befälhavare).

Livet i ett kommunistiskt parti

För medlemmarna av kommunistpartierna präglades också deras tillvaro av först byråkratiseringen och därefter staliniseringen genom de krav de utsattes för, de uppgifter de sattes att utföra och slutligen även deras vardagsliv. Vi har ett ganska omfattande vittnesmål, om än något tidigt. Det kommer från amerikanen Ben Gitlow, som skildrat vardagslivet i det amerikanska kommunistpartiet. Där återfinns en del moderna sidor, eftersom det han skildrar reproducerats i olika små organisationer, sekter eller inte, som sagt sig vara kommunistiska, under just dessa år. Gitlow skriver:

Partimedlemmarna var, trots fraktionsstriderna, hängivna partiet och fanatiska i sin tro på kommunismen. En partimedlems högsta strävan var att tjäna saken och bli yrkesrevolutionär – med förtroendeuppdrag och avlönad (”heltidare”). Medlemmarna var oerhört disciplinerade. De fungerade som meniga i en militär enhet. Order uppifrån verkställdes. Personliga och familjehänsyn gavs inget utrymme; det skulle ha varit småborgerligt, det värsta skällsordet för en kommunist. Partiet var dynamiskt och intensivt engagerat. Detta var möjligt eftersom våra medlemmar gav varje ögonblick av sin fritid åt partiet.

Det är svårt att förstå för någon som inte varit medlem. Man kan få en föreställning om det genom att beskriva de dagliga rutinerna för en ordinär partimedlem, en kamrat på basplanet, en fackföreningsmedlem som arbetade på dagarna. På morgonen köpte han sin kommunistiska tidning och läste den på väg till arbetet. Han kunde komma lite tidigare än sina arbetskamrater för att lägga ut flygblad utan att bli observerad. På lunchrasten höll han på med något för partiet eller fraktionen inom fackföreningen. I stället för att åka hem när arbetsdagen var över for han till partilokalen för ett möte med partiets lokalavdelning eller den fackliga fraktionen, osv. Senare, efter klockan åtta på kvällen, kunde det vara möte inom fackföreningen eller med partiet. Efter mötet förutsattes han åka tillbaka till partilokalen för att få instruktioner om aktiviteterna nästa dag. En partimedlem var alltid på något möte för regeln var att också tillhöra andra organisationer [här följer en uppräknig, P B]. Inom alla dessa organisationer hade kommunisterna organiserat sig i fraktioner. Alla de hade också möten. Partimedlemmarna förutsattes delta. Vidare förutsattes man delta på partiskolorna, sälja tidningar, delta på fraktionsmöten och vara med på alla viktiga möten partiet anordnat. Därutöver hade alla organisationer, plus organisationerna inom de organisationer han tillhörde, egna kommissioner, vilket ledde till att partimedlemmarna ständigt sprang från det ena mötet till det andra. Det kunde hända att en basmedlem var med om ett tiotal möten på en kväll och långt in på natten. Lördagseftermiddagarna var särskilt fullproppade med

¹⁰ *Ibid.*, s. 27-28., s. 347-348.

¹¹ *Ibid.*, s. 32.

möten och kanske då och då någon demonstration mitt i. På kvällen förväntades han vara på någon konferens eller kommunistiskt möte eller, något bättre, på någon kommunistisk dans eller fest. Även på söndagar förekom möten och konferenser med fortsättning på kvällen. På somrarna förutsattes han åka på ett kommunistiskt sommarläger med oräkneliga aktiviteter för partiet, tidningen och de olika kampanjer som kommunisterna samlade in pengar till.

En kommunist levde för rörelsen. Han var som i ett ekorhjul där han ständigt sprang runt. Han var så upptagen, så febrilt aktiv att han inte hann med att uppfatta vad som hände runt om honom. Partiarbetet var en oupphörlig räkka möten. Hans personliga umgänge var nästan helt inskränkt till kommunister. Han läste de kommunistiska tidningarna och de många flygbladen och tidskrifterna. En partimedlem talade också ett särskilt språk, som var obegripligt för andra. Medlemmarna av kommunistpartiet talade och tänkte på samma vis på grund av att de hela tiden tog till sig de fraser, argument och uttryck som partiet proppade i dem via tidningar, propaganda och kulturavdelningar.

Partimedlemmarnas fanatiska nit vilade på tron på Sovjetunionens styrka och dess slutliga seger över kapitalismen. För en partimedlem var Sovjetunionen ett arbetarnas paradiset och det bästa tänkbara stället att leva på. En partimedlem gav inte bara varje stund åt saken utan även alla de pengar han kunde avvara och ibland lite mer. I själva verket var de bidrag som avkrävdes partimedlemmarna tilltagna utan relation till deras resurser. Det handlade om kontingenter till partiet, till facket, till fraktionen, till hjälporganisationer, till vänstern inom fackföreningen, till en kommunistisk systerorganisation, arbetarföreningen, förutom bidragen till partiorganisationer, till tidningen, bidrag till de ”finansiella kampanjer” ledningen beslutat om och alla de dagliga aktiviteter partiet ägnade sig åt. När det gällde stöd till exempelvis dagstidningen hände det att medlemmarna uppmanades att ge mer än en dagslön i månaden. Man fick också hela tiden köpa eller sälja lotter, dussintals varje vecka för olika ändamål. Och partimedlemmarna bidrog utan att knota och var glada över att få göra det [...].

Partimedlemmarna var modiga och disciplinerade och redo att offra livet för partiet. De verkställde order uppifrån om att gå med i farliga demonstrationer, att ställa upp som strejkvakter, att vägra lyda order, att lämna hem och familj för att ägna sig åt partiarbete i något avlägset hörn av landet. I många fall handlade det inte bara om offervilja, utan sågs i stor utsträckning som en framtidsinvestering för den egna karriären. Alla partimedlemmar såg sig som potentiella politiska ledare för arbetarklassen. [...] Givetvis förstörde man den egna betydelsen och överdrev vidden av resultaten av insatserna. Om man inte lyckades nå några framgångar överdrev man de svårigheter man utsatts för utan något samband med verkliga fakta, eftersom en partimedlem som inte lyckades fullgöra sina uppdrag utsattes för den skarpaste kritik. Det var något man fruktade och som man gjorde allt för att undvika.¹²

Vi har återgett denna text nästan *in extenso* på grund av att den inte innehåller några onödiga detaljer. Den hänsynslösa aktivismen, den överdrivna arbetsbördan, omöjligheten för en partimedlem att kunna tänka efter, läsa, diskutera och till sist att ha ett privatliv och få tänka själv, var inte resultat av någon slumpmässig händelsekedja, utan en medveten och avsiktlig politik, som syftade till att göra ordinära partimedlemmar till rena robotar, ständiga penningpumpar, ekorrar i ett ekorhjul utan strävan att skaffa sig information på annat sätt eller ens att verkligen konfrontera partiets teser med andra eller bara kort och gott med verkligheten.

Det franska kommunistpartiet på 1930-talet

Gitlows text, liksom Stinas´ och Mendels som citerats tidigare, härrör från vittnen och aktörer. Även om historikern Philippe Robrieux har erfarenheter av det franska partiet, PCF, från tiden efter andra världskriget, är han mer av en observatör än ett direkt ögonvittne. Han har alls inte samma stränga syn på PCF-medlemmarna under först den zinovjevitiska och därefter den bucharinitiska eran. Om de förra skriver han att de formades ”under dogmer som både var

¹² B Gitlow, *I confess: The Truth About American Communism*, New York 1939, s. 288-291.

rigida, förenklade och tillräckligt smidiga för att kunna anpassas till den mest föränderliga sociala och politiska verklighet” och att detta ”gav dem en bestående glans och en ojämförlig styrka”.¹³ Om detta nya parti, som Souvarine var först bland de gamla att se framträda ur det förgångnas paltor, kan Philippe Robrieux förstås inte finna några belägg för en infiltration från Moskva, utan bara återge de rykten som omgav exempelvis Suzanne Girault, men han har lyft fram några framträdande drag, som exempelvis det han skriver om det ekonomiska stödet från Moskva: ”För att korrumpiera en ung revolutionär behöver man alls inte erbjuda pengar, det räcker att med hjälp av dessa pengar skapa mystik och smak för makt, en situation där han genom omständigheterna blir materiellt och moraliskt förslavad under dem som står för pengarna.”¹⁴ Enligt Robrieux fanns en religiös dimension i den nya anda som rådde i partiet. Han beskriver stämningarna av ”ungdom, revolutionär entusiasm, viljestyrka, romantik och accepterande av ett visst mått av omoral, rent av cynism, för sakens skull”¹⁵ och understryker att det var den revolutionära entusiasmen som möjliggjorde ”en aktiv russifiering” – vilken började kväva partiet.¹⁶

Men kritiken vädrades på nytt i början av perioden av ”bucharinitisk russifiering”. Robrieux citerar Renaud Jean, som fördömde det överdrivna antalet rekryteringar och tillade: ”För många nivåer, för många byråkrater, för många omfångsrika cirkulär, alltför mycket oläsbart material som ingen medlem bryr sig om att läsa.”¹⁷ Men trycket från ryssarna ökade: deras roll för kaderskolningen förändrade hela utseendet på organisationen, som tenderade att bli ett alternativt samhälle. Beträffande kadreerna skriver Robrieux följande mening med tung innebörd: ”De kommunistiska kadreerna, som var dåligt förankrade redan i sitt tidigare liv och dåligt anpassade till samhälle och vardagsliv, framstod som rebeller som försökte få ordning på sina liv inom partiet.”¹⁸

Om de ramar Gitlow angett kunde fyllas med uppgifter från det franska partiet är det högst troligt att de båda skulle likna varandra väsentligt. Ytterst intressant är ett brev från André Marty till Jules Humbert-Droz den 26 juni 1928. Marty's text har förtjänsten att visa att det värsta av allt som drabbade kommunistpartierna vid denna tid orsakades av en politik som hade andra syften än att utveckla arbetarnas medvetande och utrusta partiet med nya idéer. Det ledde till att det inom partiet växte fram en outhärdlig stämning, som vi förstått var följden av russifieringen och därefter av staliniseringen av partiet. Beträffande inledningen av denna företeelse inom PCF nöjer vi oss med att citera några utdrag ur detta dokument. André Marty skriver:

Nästan överallt där vi har ett antal avlönade blir de inre förhållandena outhärdliga. [...] För det mesta är det de ruttna elementen som får stöd mot de sunda. Ett exempel är Douarnenez [där] Tillon håller stånd, givetvis med vreden hos en hederlig arbetare, mot korruptionen. Resultatet, det är han som blivit omplacerad. [...] Denna ”rädsla för basen”, för omfattande diskussioner, är ett uttryck för misstro mot proletariats skapande kraft och en antiproletär napoleonliknande attityd. [...] Den kontinuerliga omsättningen av basmedlemmar och bristen på demokrati gör det möjligt för de sämsta elementen att styra partiet. En stor del av apparaten består av oduglingar, av papegojor eller, vilket är värre, av äventyrare. [...] Man har etablerat sig i yrket som kommunistisk tjänsteman. [...] Underdånighet är regel inom apparaten. Jag ser lakejer där, men inga revolutionärer. Och där älskar man pengar. [...] Kort sagt, apparaten är korrupt. [...]

¹³ Philippe Robrieux, *Histoire intérieure du Parti communiste*, I, s. 229.

¹⁴ *Ibid.*, s. 232.

¹⁵ *Ibid.*, s. 233.

¹⁶ *Ibid.*, s. 236.

¹⁷ *Ibid.*, s. 254.

¹⁸ *Ibid.*, s. 269.

De problem som finns förklaras aldrig tydligt eller diskuteras. [...] Det allvarliga är att klasskänslan håller på att försvinna i partiet.¹⁹

Det är hårda anklagelser. ”Oduglingar”, ”äventyrare”, ”underdåniga”, ”lakejer”, ”korrupta”, omdömena haglar! Det kan för övrigt noteras att de botemedel André Marty förespråkar har en oppositionell svaveldoft över sig: de båda villkoren för att saker och ting ska kunna rättas till är enligt honom ”byggande av en bra organisation och upprättande av ett demokratiskt funktionssätt inom partiet med fria val på alla nivåer”.²⁰

En tidigare kader inom PCF, Jean Chaintron, har en mer försonlig minnesbild. Han värderar antalet ”kadrer” till 40 000, varav 30 000 ”heltidsanställda”, i ett parti med 300 000 medlemmar. Han skriver:

Mer eller mindre medvetet har de 30 000 heltidsanställda formerat en kår, en hierarki, en elit. Sant är att några av våra mest värdefulla ledare – ett dussin kanske – hade ganska bra levnadsvillkor, rent av luxuösa. Men de tusentals heltidsanställda och de miljoner vanliga människor som fann sig i en viss fattigdom ansåg det också vara bra att personer med stort ansvar inom partiet hade det bra och kunde ge fullt utlopp för sina talanger.²¹

När Chaintron skrev detta kände han förmodligen inte till det som Dominique Grisoni och Gilles Herzog skrivit om yachten *Vanadis*, 35 meter lång och med två salonger i mahogny, ett flytande palats redo för havskryssningar och de galakvällar som anordnades där²², eller de mottagningar som förekom utanför Evreux i ett litet slott i barockstil som tillhört madame Du Barry, hos en vän till Ceretti, ”en blåblodig aristokrat”. Enligt Ceretti var *Vanadis* tänkt att användas av Kominterns apparat ”som paraply i händelse av storm”, dvs ge dem möjlighet att utan besvär ta sig till Sovjetunionen sjövägen.²³ Det blev aldrig nödvändigt: de pengar som anslogs till dessa festligheter, avsedda för ledningens säkerhet, användes aldrig till något seriöst.

Terror även utanför Sovjetunionen

En viktig fråga är det sätt på vilket det stalinistiska systemet, som vilade på en apparat av statlig repression, kunde överföras till partier, där staten låg i händerna på ”klassfienden”. Hur gick det framför allt till när den ”terroratmosfär”, som den totala staliniseringen krävde, infördes i olika partier? För att ta ett ytterlighetsexempel: hur var det möjligt för det rumänska partiets centralkommitté att som generalsekreterare godta polacken Aleksandr Stefanski, som inte hade några särskilda förtjänster förutom den ytterst anmärkningsvärda att inte kunna rumänska? Det finns inga rimliga svar för alla enskilda fall. Det mest extrema var, om det var nödvändigt, att tillgripa mord inom en del partier. I Sartrouville [utanför Paris, ö.a] försökte medlemmar av det italienska kommunistpartiet mörda sin kamrat Eros Vecchi, som man miss-tänkte för att samarbeta med Mussolinis polis. Det hela väckte stor uppmärksamhet och Charles Plisnier använde det i en episod i romanen *Faux Passeports* [Falska pass], där den unge Vecchi fått stå modell för romanfiguren Alessandro Cassini. I ”rue Barbier-historien” dömde en hemlig domstol, ledd från Saigon av Ton Duc Tang – en veteran från straffkolonierna och senare Ho Chi Minhs efterträdare som president i Republiken Vietnam, en tonåring till döden för att ha förfört en kvinnlig partimedlem. I Brasilien skulle partimedlemmar och utsända från Komintern strypa en ung kvinna, fästmö till en av partiledarna, på grundval av dåligt underbyggda misstankar. Dessa stora ledare höll rejält fast det stackars offret medan en

¹⁹ A Marty till J Humbert-Droz, 26 juni 1928, *Archives de J Humbert-Droz*, vol III, 1928-1932, s. 55-71, IV, s. 60-64.

²⁰ *Ibid.*, s. 65.

²¹ J Chaintron, *Le vent soufflait devant ma porte*, s. 196.

²² D Grisoni och G Herzog, *Les Brigades de la mer*, s. 190-191.

²³ *Ibid.*, s. 192-193.

av deras underhuggare strypte henne. Några år tidigare hade andra inom det brasilianska partiet dödat den unge kadern inom ungtkommunisterna i Rio, Tobias Warszawski, som misstänktes för förräderi. Precis som när NKVD agerade i det socialistiska Fosterlandet handlade det om administrativa domar, utan vare sig rättegång eller förhandlingar, utan vare sig försvar eller åklagare. Det olycksaliga offret dog för det mesta utan att veta varför eller fick veta det först när döden var nära. Familjerna fick höra att det rörde sig om en polisaktion.

Men terrorn tjänade också mer indirekta syften. För de sovjetiska ledarna, men sannolikt även för många agenter inom olika specialtjänster och för Komintern utomlands, handlade avrättningen 1929 av Jakov Blumkin, som var medlem av underrättelsetjänsten och Vänsteroppositionen och hade besökt Trotskij i Turkiet, om en varning till sådana som kunde vara frestade att imitera honom. I denna affär avrättades även GPU-agenten Rabinovitj, som kommit med upplysningar om anhållandet av Blumkin, och journalisten Silov, som i det tysta gett spridning åt uppgifterna. Terrorn krävde tystnad.

Den stora orkestreringen, från 1929, av Kominterns och de olika partiernas kamp mot fascismen och kriget blev ett av de mest kraftfulla sätten att få bukt med missnöjda medlemmar. Kritiserade man Stalin eller partiet innebar det att man gått med på att spela samma spel som dödsfienderna, de grymma odjur som fascismen och kriget utgjorde och som partiet bekämpade dagligen i allt sitt handlande. Var och en som bekämpade "partiet" stärkte fascismen och förde kriget närmare, om inte medvetet så i varje fall "objektivt". Därmed hade partiet, eller närmare bestämt den stalinistiska kärnan inom dess apparat, lyckats skapa en stämning av inbördeskrig, där det inte fanns några massor men där tjekan stod inför en ständig sammansvärjning, som måste slås ned med alla medel utan att man bekymrade sig om eventuella oförutsedda utgifter som vådaskott eller att oskyldiga drabbades. Det sätt som den franska historien kring "Barbé-Célor-gruppen" iscensattes på var ett annat uttryck för de "terrormetoder" apparaten använde sig av. De psykologiska följderna skulle vara fruktansvärda för dem som var med om detta, en del skulle aldrig återhämta sig.

Det var också som rent ideologisk terror som "Stalinkulten" uppstod 1931. Flera har sett själva upphovet i Stalins omtalade brev till tidskriften *Proletarskaja Revoljutsija*, föranlett av en artikel av historikern Slutsikij. Stalin gick där ut i strid mot "hopplösa byråkrater" som klamrade sig fast vid "pappersdokument" och som vågade påstå att Lenin 1914 inte hade avslöjat centrister, som Kautsky, i Tyskland. Den första delen innebar att historikerna förbjöds använda sig av dokument för att etablera den historiska sanningen. Den andra innebar att alla avgöranden var förbehållna Stalin ensam, alla avvikande uppfattningar betecknades som "trotskistiskt smuggelgods" och där man visste vilka straff som utmättes för det av domstolar eller av GPU. Stalin, som nu, utan motstånd, hade utropat sig själv till ofelbar kunde hädanefter bara behandlas som sådan. Pyramiden hade äntligen krönts av hans staty, den absolute härskaren. De mänskliga och materiella kostnaderna för Stalins ofelbarhet, som givetvis var förutsättningen för en religiös dyrkan, en ledarkult, var i sig oförenliga med det normala funktionssättet hos ett parti.

Grunderna för stalinismens totalitarism

I sitt utomordentliga verk om Komintern, dessvärre fortfarande utgivet 1997, *Völker, hört die Signale*, har Bernhard Bayerlein visat att centrum tog kontroll över sektionerna på tre vis: med substitution, ultracentralism och byråkratism. Detta säger egentligen allt och resten är bara anekdoter, även om enskilda delar ibland var uppseendeväckande och vid läsningen av Robrieux börjar man fundera på om inte huvudpersonerna i den tragi-komedi som Barbé-Célor-affären utgjorde framför allt, sedan de sluppit ur det svarta hål som kvarhållandet i Moskva inneburit för dem, hade haft behov av psykiatrisk hjälp med insikter i stalinistisk politik. Vad gäller materiella privilegier åtnjöt *apparatjiki* i olika sektioner långt ifrån samma

villkor som sina sovjetiska kamrater. Jean Chaintron trycker på detta: för honom motsvarade förmånerna för de ledande inom partiet ungefär vad den övre medelklassen kunde räkna med, förutom detaljer som att de hade ”hemhjälp” och hjälp med de politiska uppgifterna, för att inte tala om chaufförer-livvakter, ofta hjälpredor i stort som smått. De verkliga förmånerna fick de ibland uppleva, för sig själva och sina barn, under semestrar i Sovjetunionen. Och det går inte att bortse från att det under 1930-talets stora depression var ett enormt privilegium att ha en tjänst som heltidsanställd, i synnerhet som man hade alla möjligheter att stå på arbetsgivarnas svarta listor. Givetvis var anställningstryggheten för män och kvinnor inom den kommunistiska apparaten nära lierad med lydnad och följsamhet gentemot den politiska linjen och dess olika svängningar. Vi återkommer i ett kapitel om Tyskland till värdefulla upplysningar om detta beträffande KPD. Här måste emellertid framhållas att, även om den heltidsanställda i realiteten på nåd och onåd var beroende av sin arbetsgivare och även om detta oftast var partiet, det också hände både direkt och indirekt att det var den sovjetiska staten som stod för pengarna. I sina memoarer berättar Harry Wicks hur han en dag 1926 upptäckte att alla medlemmar – utom han själv – av nationella kommittén inom kommunistiska ungdomsförbundet i Storbritannien var anställda och avlönade av sovjetiska handelsorganisationer i London.²⁴

Får vi tillfoga att även om kommunistpartierna i allmänhet under denna period, som Marty skriver, lockade till sig många karriärister och äventyrare, uppmuntrades också auktoritära och maktthungliga personlighetstyper av den atmosfär som rådde där och som dessutom ofta kunde utlova lätta sexuella erövringar? En ”ledare” kunde alltid vara säker på att hitta en kvinna åt sig ibland partiets kvinnobestånd och för många där skulle det ha ansetts som vanhedrande att vägra ge sig åt en karl som ägnade sitt liv ”åt partiet”. Så kunde också en del av maktthungern tillfredsställas. Denna form av rekrytering gynnade emellertid också polisinfiltration, på vilket det finns många exempel från denna epok. Det finns många exempel på hur politiska analfabeter lyckats ta sig mycket högt upp inom apparaten med en politisk linje som helt enkelt gick ut på upprepade fördömanden av ”trotskistiska skurkar”. I det tyska partiet hade nazister klättrat uppåt inom nyckelsektorer genom den sortens deklamationer, som inte kostade mycket men blev mycket användbara för personer av det slaget.

Komintern och ”pengarna från Moskva”

Vi går inte i detalj in på Kominterns, dvs Sovjetunionens, ekonomiska stöd till olika partier. Vi är övertygade om att detta kommer att bli föremål för detaljerade studier i framtiden. När Walter Krivitskij hoppade av 1938 uppgav han att sådana subsidier åren innan utgjort cirka 95 procent av utgifterna för olika nationella sektioner. Philippe Robrieux, som stödjer sig på uppgifter från Albert Vassart, hävdar att det ”internationella” stödet, som ombesörjdes av OMS, till det franska partiet 1932 uppgick till mellan 175 000 och 200 000 franc i månaden för en total budget på 250 000 franc. Det var med sådana dollar som den brasilianska expeditionen finansierades från början till slut. Partitidningarna fick också stöd. Men Komintern försåg dem också med nyheter via sovjetiska nyhetsbyråer och *Inprekorr-bulletinen*, senare omdöpt till *Soviet Union-Press*. Münzenberg-trusten, med böcker, tidskrifter, filmer och grammofonskivor, utgjorde också ett stöd och en garant. Röda hjälpen utgjorde en förträfflig täckmantel för agenter som Vidali och Tina Modotti, som tillhörde dess personal i Spanien exempelvis, men Sovjetiska vänskapsförbundet fungerade också som ”gömställe” för försiktiga personer. Nämnas kan Jean Auber (egentligen Sosso), en av de ansvariga där, som åkte till Sovjetunionen ... på ett falskt pass. I sin avhandling har Rémi Skoutelski spårat upp Georges Marouzé, sekreterare för Röda hjälpen i norra Frankrike. Under kriget enrollerades alla kadrer inom denna organisation i väpnade förband. Det är ställt

²⁴ H Wicks, *Keeping my Head*, s. 72.

utom allt tvivel att kommunistpartierna vid denna tid var nästan helt beroende av pengar från Moskva, eller, mer exakt, att de inte kunde hålla sig med samma livsstil utan detta bistånd och borttagandet av det skulle ha medfört avskedanden av heltidsanställda, nedläggning av tidningar, försäljning av lokaler eller uppsägning av kontrakt. Med andra ord skulle det ha inneburit en kraftig reducering av verksamheten – och, för alla uppriktiga medlemmar, en skadlig förlust av inflytande.

Det anti-militaristiska arbetet

En av de dyraste aktiviteterna för ett kommunistiskt parti var utan tvekan det anti-militaristiska arbetet, vilket krävde oändliga försiktighetsåtgärder, en speciell apparat, fullständigt hemlig, och resurser för denna underjordiska verksamhet var givetvis inte inom räckhåll för de unga män och flickor från Kommunistiska ungdomsförbundet, som var involverade i detta arbete. De hade i själva verket bara ansvar för det inledande arbetet, ”kontakter”, försöken att få kontakt med soldater, diskussioner-opinionsmätningar. Det övriga, utdelning av flygblad, organiserande av celler inom armén, överlämnande av ”brev från soldater” var i allmänhet förbehållet specialister på detta ytterst känsliga arbete. Historieforskningen på detta område har hittills inte gett några större resultat, vilket också den unge forskaren Jean-Max Girault medger. Han vill inte använda termen ”förankring” när det gäller relationerna mellan PCF och kasernerna på franskt territorium. Hågkomster av medlemmar som Jean Chaintron och Albert Vassart har gett några smulor av information. Under gynnsamma omständigheter, som på den algeriska kusten, enligt uppgifter från François Campiglia, och i tropikerna, enligt Leôncio Basbaum, var stranden ”lokalen” och baddräkten ”uniformen”, som gav manliga och kvinnliga medlemmar möjlighet att träffa soldater och där klädseln inte väckte någon uppmärksamhet. Hur omfattande var arbetet? För Frankrikes vidkommande finns många uppgifter om perioden efter första världskriget, men vittnesmålen har aldrig verifierats, t ex uppgifter från Maurice Lampe som i november 1974 uppgav att mellan 200 och 300 franska militärer arresterats för vägran att lyda order i de enheter som befann sig utanför Warszawa sommaren 1920, varefter de förts ombord på fartyget *Gueydon* i Riga och transporterats tillbaka till Frankrike.²⁵ Jacques Varin omnämner en ung arbetare i uniform, ännu inte kommunist, som satt fängslad tre månader för att på sin kasern ha agiterat mot kriget i Rifbergen: det handlade om Lucien Monjauvis, senare en av ledarna för motståndsrörelsen under andra världskriget.²⁶ Efter en kritisk genomgång av olika källor gör Philippe Robrieux följande sammanfattning:

Antagligen fanns inte mer än fem eller sex soldatceller för att kunna upprätthålla en något så när regelbunden aktivitet under den aktuella perioden: beträffande uppgifterna om 600 medlemmar i 200 celler [...] rörde det sig förmodligen knappast om fler än 100 eller 150 med en verklig underjordisk verksamhet under någon tid. Beträffande de två miljoner flygblad, lappar och affischer det talats om är det föga troligt att mer än en tiondel av allt detta material verkligen nådde någon mottagare.²⁷

Under tiden därefter vilade verksamheten på tidningen *La Caserne* med en upplaga på uppemot 20 000 och på bilagor till *Avant-Garde* som ”Jean Le Goins sida”, som riktades till flottister. En stor del av arbetet riktades mot värnpliktiga före avfärden i syfte att skapa kontakter för de kommande månaderna: det handlade om dagpenning, måltider, fester och möten. Philippe Robrieux talar om denna period som ”ett uppsving för aktiv anti-militarism bland ungtkommunisterna” och skriver:

En betydande apparat hade upprättats för att sköta arbetet i armén. Väloljad och bra förankrad skulle den fungera ända fram till Folkfronten. Den subventionerades och övervakades av

²⁵ Citerat i Jacques Varin, *Jeune comme JC*, s. 46.

²⁶ *Ibid.*, s. 104.

²⁷ Ph Robrieux, *a.a.*, s. 153-154.

Komintern och leddes nationellt av tre personer: partiets generalsekreterare, ungtkommunisternas generalsekreterare och en ansvarig för den tekniska sidan som kallades ”teknikern”. Posten som tekniker innehades efter François Chasseigne [...] successivt av Raymond Guyot, André Grillot, Pierre Rougier, François Billoux, Blanc och Laurent Casanova. [Varin tillägger till denna lista Marius och metallarbetaren Simon Rolland från Saint-Denis.] Fullt logiskt installerades samma struktur ”i varje garnisonsregion” med [...] en regional tekniker som svarade för ”kontakt med olika kaserner”.²⁸

På andra håll hade ”anti- arbetet” en helt annan karaktär. Under den andra revolutionen i Kina anslöt sig också officerare av olika grad, och till och med arméchefer som Ye Ting eller He Long, till kommunistpartiet, redo att dra med sig – i varje fall trodde alla det – de enheter de förde befäl över i händelse av väpnad konflikt. Och kommunisterna rekryterade inte bara bland kadetterna vid Huangpu, utan på alla de skolor och politiska kurser som florerade inom Jiang Jieshis armé. I Brasilien, där ”anti- arbetet” kallades ”antimil”, handlade det inte bara om att sprida material, utan framför allt om att vinna över soldater och rent av förband. Det rörde sig inte om kontakter mellan ”bassar” och snygga flickor: här rekryterade man officerare ända upp till krigshögskolan, korpraler och sergeanter värvades i massiv skala och de i sin tur rekryterade soldater. Strukturen av *tenentistas* underlättade givetvis detta arbete i samarbete med det brasilianska partiet, eftersom Prestes och en del andra, och inte bara några av lägsta rang, var med i båda organisationerna, som i Kina under Guomindang-tiden, och det fanns också här militära enheter som kunde betecknas som kommunistiska både på grund av deras politiska inriktning och deras inramning. I Tyskland var läget ännu mer speciellt. Proletariatet där hade från Novemberrevolutionen ärvt militära förband och alla hade inte upplösts av kontrarevolutionen: Folkets marindivision i Berlin, gardesregementet i Kiel, säkerhetsregementet i Halle, säkerhetsstyrkan i Hamburg och vi bevittnade andra enheter som stod mot Kappkuppen och sedan mot Sipo och Reichswehr i Ruhr. *Rotekämpferbund* (RFB) tog på sätt och vis över efter dem när elden kring de revolutionära planerna 1923 sloknat med de omtalade Proletära centuria. Banden till detta förflutna inkarnerades av deras militära ledare Erich Wollenberg, hjälte från revolutionen 1918-1919 i Bayern och officerare i Röda armén som återvänt från Sovjetunionen. RFB var partiets armé och även en avdelning för en del av arbetarklassen.

Vi ska inte tala om vapen som det både var ont om och i kollektiv ägo. Uniformerna, eller vad som fick duga som det, med värjehäng, idrottskläder och skor var inga lyxartiklar men det gällde att slå an utåt och inte se alltför ”fattig” ut bredvid borgerliga konkurrenter som var praktfulla på alla möjliga vis. Det gällde också att kunna svara för utspisning vid möten och övningar. Allt sådant kostade pengar och inget kommunistparti kunde på egen hand stå för sådana utgifter. Även där krävdes stora subventioner och en sträng kontroll från partiets sida.

”Massorganisationerna”

Ett detaljstudium vore också behövligt av de s k ”massorganisationerna”, även i de fall det inte handlade om något mer än skelett i händerna på kommunistpartiernas medlemmar. Zinovjev betecknade dem som hjälporganismer, underordnade men mycket användbara. I första ledet fanns de röda fackföreningarna, direktanslutna till Profintern – Röda fackföreningsinternationalen, vars roll aldrig var försumbar. För formens skull fanns några spår av ett ”oberoende” förflutet, men i realiteten fanns inget kvar av detta och det var Komintern som avgjorde alla fackliga tvister och, om nödvändigt, avsatte motsträviga ledningar. En del organisationer hade dock behållit en värdefull roll och verksamhet för Kominterns del. De svarade för internationella förbindelser och nätverk. Sjöfolks- och hamnarbetarinternationalen fungerade således som ett skyddande hölje för OMS aktiviteter utomlands. Dansken Richard

²⁸ *Ibid.*, s. 270-271.

Jensen, en av de främsta ledarna där både nationellt och internationellt, hade med säkerhet en central roll ”hemma”, trots alla hans senare förnekanden, med tanke på sina uppgifter; han svarade för spridning och budskap och dirigerade budbärare, vilket var ett förtroendeuppdrag. Via honom och hans män kom Köpenhamn på 1930-talet att spela samma roll som Stockholm i början av 1920-talet. Och runt om i världen utgjorde Ernst Wollwebers och Albert Walters män en icke försumbar kraft.

De kommunistiska ungdomsförbunden hade en egen International, KIM, som från golv till tak kontrollerades av Kominterns exekutiv och av partiernas centralkommittéer och deras ”förlängningar”: sedan Münzenberg avpolletterats verkade ungdomarna inte ha velat skaka på oket. I själva verket tycks ungtkommunisternas inlemmande i en enhetlig internationell organisation ha stått dem dyrt när det gällde den vitalitet som funnits till en början. Det var också ledarna från den första generationen som skulle kämpa i olika oppositionsgrupper. Den andra generationen levererade de *apparatjiki* som skulle hamna på ledande poster på 1930-talet.

Internationella arbetarhjälpen (IAH), ursprungligen ett slags kommunistiskt Röda korset, nådde avsevärda höjder och kom till undsättning åt offer för repressionen, i första hand kommunister men även anarkister som orättmätigt anklagats för terrorism. Det var en välstrukturerad organisation och ett välskött företag med omfattande aktivitet, från humanitära insatser till kulturellt arbete och bidrog med säkerhet till att lindra mycken misär. Behovet av att inte tömma ut viktiga ekonomiska källor underlättade Münzenbergs vilja till oberoende och detta kom att skydda denna lika sköra som viktiga organism. Internationella Röda hjälpen (IRH) däremot var inte humanitär utan politisk och därmed strängt övervakad. Via dessa organisationer lyckades kommunisterna genomföra verkliga internationella kampanjer, som gav oerhört eko runt om i världen, utan proportion till partiernas egen styrka som vid domarna mot Tom Mooney och Warren Billings, som slutligen kunde räddas, eller för Sacco och Vanzetti, som avrättades 1927 trots en rad storartade internationella demonstrationer samt slutligen vid kampanjen 1933 mot rättegången i Leipzig mot dem som anklagats för att ha legat bakom riksdagshusbranden. Det slutade med klart frikännande av Dimitrov. Det var genom dessa kampanjer som man kunde liera sig med försvarare av de mänskliga rättigheterna i många länder, bl a advokater och jurister.

Krestintern (KSI), i realiteten ett bonderåd, fanns som massorganisation bara i kolonierna, där bönderna när de väl organiserats kunde bli en revolutionär kraft. Verksamheten tynade av efter det bulgariska fiaskot och svindleriet i Kroatien. En fransman, Charles Martel – tidigare sekreterare i kommunistpartiets federation i Isère, tillhörde de heltidsanställda i Moskva på 1930-talet.

Sportintern organiserade både nationellt och internationellt alla sorters idrottsmän och försökte ställa idrottsmän med ”arbetarbakgrund” mot idrottare organiserade av bourgeoisien. Den hamnade ofta i konflikt med KIM. Tjeckerna Karel Aksamit och Jozka Jaburkova, idrottare som också var politiska kadrer, spelade en viktig roll där.

Internationella kvinnosekretariatet, som hade en stark tradition från Andra internationalen, visade sig mer motsträvt och uthålligt än ungdomsinternationalen. 1926 lades det ner och ersattes med kort och gott en kvinnoavdelning inom exekutiven.

Alla dessa internationella organisationer leddes av män eller kvinnor som skolats inom Komintern och var bara kuggar i en kontrollapparat som inte på något vis gick att undkomma. Det hände också att tjänstemän övergick från den ena organismen till den andra genom förflyttning. Det mest slående exemplet på denna rangordning var förmodligen det ryktbara Anti-imperialistiska ligan, bildat av Willi Münzenberg, som blivit en verklig framgång för Komintern och skapat kontakter med varierande och betydelsefulla sektorer. Vi har redan

omnämnt den häftiga vändningen. Münzenberg, som först tycks ha trott att det handlade om ett tillfälligt misstag, skrev den 28 december 1927, efter konferensen i Bryssel, till Kuusinen: ”På konferensen i Bryssel gick vi både för kraftfullt och för brutalt fram. Olika grupper som vi kunnat knyta till vårt arbete, och som vi hade behov av, blev uppenbart misstänksamma och försökte hålla sig undan.”²⁹ På några år skulle Anti-imperialistiska ligan, under ledning av Lajos Dobos (Louis Gibarti), bokstavligen utplånas organisatoriskt och omvandlas, för att använda Mustapha Haïkals uttryck, till ”en ren agentur åt Komintern”, samtidigt som det politiska sekretariatet där höll på att diskutera om inte det bästa vore att kort och gott upplösa organisationen. Mustapha Haïkal har ett extremt exempel: 1933 hamnade stora delar av Ligans arkiv i Berlin i händerna på nazisterna på grund av att man inte lyckats komma överens med Moskvas utsände om att överföra det till Paris. Den absurda byråkratismen överträffade här sig själv och förvandlades till agent åt fienden.³⁰

Kommunister och sovjetiska ”tjänster”

Återstår den delikata frågan om personerna. Vilka ”var det”? Med risk för att göra älskare av sensationer besvikna säger vi kort och gott bara att dessa inte nödvändigtvis var de värsta. Vid sidan av folk som dödade kommunister finner man också personer som hade modet att ta avstånd från dessa brott med risk för eget liv. Ett exempel som inte får glömmas är medlemmen av det polska kommunistpartiet Nathan Markovitch Poretski, agent Ludwig vid Fjärde byrån, efter sin död känd som Ignace Reiss. Det är inte lätt att svara på frågan om vilka som var ”agenter”, eftersom dokumenten från GPU eller NKVD i Moskva bara är tillgängliga för en liten grupp privilegierade med mycket pengar eller speciell social ställning. [Situationen är idag bättre när det gäller detta än när Broué skrev dessa rader – 1997 – men fortfarande råder restriktioner. Ö a] För övrigt visar alla seriösa studier av nationella sektioner att medlemmar av ungtkommunisterna agerade som ”kurirer” och arbetade för Kommunistiska internationalen både här och där. I frågan om ”bihang till GPU” eller Fjärde byrån inom OMS och Komintern har vi redan nämnt Mauno Heino. Sannolikt bör man på samma plan tillfoga hans landsman Waldemar Tuure Lehén, ungraren Ernő Gerő och bulgarerna Minev-Stepanov, Ivanov-Bogdanov och inte minst Belov-Damjanov, vars auktoritet var enorm. Man får inte bortse från sovjetmedborgare som Boris Melnikov, A L Abramov och andra på höga positioner inom OMS och slutligen också de flesta på höga poster inom Komintern och sannolikt även viktiga tekniker som Richard Jensen och Ernst Wollweber. Det amerikanska partiet kryllade för övrigt av agenter, stora som små, och det ända in i [partiledaren Earl] Browders familj, där inte bara hans hustru var det utan även hans syster. Hur ska man kunna skilja en ledande kommunist från en NKVD-agent i arbete? I detta avseende hade den nyckelroll Louis Budenz, f d och senare åter präst inom romersk-katolska kyrkan, spelade i mordet på Trotskij allt som kännetecknar en torped i ett gangstergäng.

En speciell fråga är medlemmarna ”vid sidan av”, personer som tillhörde den härskande klassen och som partiet inte ville skulle framträda. KPD använde sig av flera sådana. Hubert von Ranke, alias Moritz Bressler, som kom från en förmögen familj, tillhörde den sorten. Hans försök att komma med i KPD slutade med att han under en tid arbetade för Gerő och NKVD, bl a i Spanien, där han hoppade av. I USA fanns också en sådan, ättling till den legendariske miljardären Cornelius Vanderbilt. Frederick Vanderbilt Field, som i sina memoarer erkände att han varit med i kommunistpartiet, tillhörde aldrig någon particell men var medlem av politbyrån. Ernest Lundeen, senator från Minnesota, anklagades *post mortem* för att vara ”agent” och stod i varje fall kommunistpartiet mycket nära. Man får heller inte

²⁹ Citerat i M Haïkal, ”Willi Münzenberg et la Ligue contre l’impérialisme”, kollokvium om Willi Münzenberg, s. 118.

³⁰ *Ibid.*, s. 151.

glömma den berömde Noel Field, företrädare för en humanitär organisation som 1940 i Marseille försökte komma över adresser på antistalinister som flytt undan nazisterna.

Slutligen skulle den gamla socialisten Meta Berger, änka efter en högersocialist, och hemlig medlem visa sig mycket effektiv.

Bland fransmännen bör nämnas fallet med författaren och journalisten André Wurmser, som Nicole Racine avslöjat i uppslagsverket Maitron, som under hela sitt liv uppgavs ha gått med i PCF 1942, trots att han varit medlem sedan 1929 och 1932-1934 studerat vid Leninskolan i Moskva, något som framgår av ett nyligen publicerat akademiskt arbete av Annie Burger. Detta hindrade honom inte från, i egenskap av icke kommunist, att ha en betydande roll inom CVIA (Kommittén för vaksamma intellektuella anti-fascister) och andra intellektuella organisationer,

Ett lite speciellt fall var medlemmarna av ledningen för JSU i Spanien, ursprunget till JS, vilka som grupp anslöt sig till kommunistpartiet i november 1936, något som dock inte offentliggjordes. Inför exekutiven förklarade Raymond Guyot att detta gjorde det möjligt att på konstgjord väg uppförstora kommunistpartiets representation i organisationskommittéerna. Här övergår vi, omärkligt, från rekrytering av ”folk utanför” till att binda upp allierade organisationer.

Tilläggas bör att det fanns ”slumrande” agenter, som vid behov kunde väckas, som Gaston Yernaux i det belgiska partiet när man gick över till väpnad kamp. Det var kanske också fallet med Claude Servais, som kommer att behandlas längre fram.

Vem ”var med”?

Det finns en fråga som engagerar dem som jagar efter nyheter, men som har långt ifrån den betydelse man tillskriver den: Vilka i de olika kommunistpartierna var ”Moskvas män”, de som utförde olika ”uppgifter”, som man försiktigt uttryckte det när man skulle tala om de som kontrollerade kontrollanterna?

För franskt vidkommande har Orlovdossiererna äntligen lyft fram Georges Sorias namn. Soria hade gett upphov till mycken fientlighet bland sina kamrater och i dokument från Moskva – bl a ett brev som med all säkerhet är skrivet av Vital Gayman, major Vidal – klagar man över honom och hans artiklar. Sanningen att säga var det precis vad man anade; att han var en viktig agent när det gällde att sprida desinformation, medskyldig till några av de värsta brotten som begicks i Spanien. Han var gift med Julia Rodríguez Danilevskaja, också en betydelsefull agent och direkt underställd Orlov i Spanien.³¹ Utifrån arkiven i Moskva har långt mindre kända namn kommit upp som Charles Hainchelin eller Giovanni Sosso, alias överste Guillemot, som bägge figurerade i utredningen av mordet på Pietro Tresso. Det har också talats om Joseph Beaufils, senare känd som överste Drumont, kontakt åt OMS i Paris 1933 för kommunister från Berlin, medarbetare till Dallidet 1939 och åt Georges Beyer, även han från Service B. Ryktet har också länge – bl a efter uttalanden av Trotskij – pekat ut Jacques Duclos. Det reella hot som vilade över honom i Moskva i slutet av 1930-talet, en tid då NKVD:s agenter återfanns både bland målen och bland offren, talar inte till hans fördel. Det var han som 1932, just i Moskva, hotade spanjorerna kring Bullejos med att ställas inför sovjetisk domstol sedan de efter att ha blivit uteslutna försökte ansluta sig till sina landsmän. Maurice Honel, tidigare ledaren för ungtkommunisterna och parlamentsledamot, var agent. 1930 deltog han till och med vid bortrövandet i Paris av den vite generalen Kutjepov. Vi har stött på honom i olika sammanhang och med olika uppdrag: i Indokina för att genomföra brytningen med trotskisterna och 1940 då hans uppgift var att ”övervaka renegaterna”.³² Att

³¹ ”Espías españolas al servicio del KGB”, *Cambio 16*, 6 november 1995.

³² Frågan behandlas i en annan bok av R Faligot och R Kauffer, *Les Secrets de l'espionnage français*, s. 347-348.

hans barndomsvän Pierre Provost samarbetat med Cremet [länge sovjetisk agent, ö.a] för Fjärde byrån kan ge stöd åt ryktena om Rosa Michel, som samarbetade med dem först i Barnrörelsen och därefter inom ungtkommunisterna, som för övrigt var en plantskola för "agenter". Flera andra namn har förekommit. I första hand Raymond Guyots om vilken Faligot och Kauffer skriver att han hela sitt liv varit insvept i "specialuppdragens stinkande atmosfär".³³ Han var chef för specialavdelningen inom WEB, Västeuropasekretariatet i Berlin. Det är bl a känt att han personligen såg till att den unge agenten Daniel Béranger infiltrerade ungsocialisterna. Béranger sällskapade med Ramón Mercaders syster Montserrat, som under ytan spelade en viktig roll genom att härbärgera Mercader 1938 och överste Gilles under ockupationen. 1943 landsattes Raymond Guyot via fallskärm på fransk mark efter en överenskommelse mellan SOE [Special Operations Exekutive – brittisk sabotage- och underrättelseorganisation, Ö.a] och NKVD om luftlandsättningar i ockuperade länder. Det har också talats om Marius Magnien och Pierre Villon genom den speciella roll de hade. Man har, med beklagande får man anta, haft frågetecken beträffande den unga och vackra Francine Fromond, hängiven och heroisk, som dog under tortyr och kände till så många hemligheter, samt om Mounette Dutilleul, energisk och hängiven, för hennes roll inom SRI och bland kadreerna.

Inom andra partier har ofta nämnts italienarna Giulio Ceretti, alias Allard, Vittorio Vidali, om vilken Carlo Tresca sade att "man kände stanken av död så fort han var i närheten"³⁴. Bland dem som haft mest misstankar riktade mot sig kan nämnas Carlo Codevilla, alias Moren, uppdragsmördare som själv blev mördad, Vittorio Codovilla, skotten Alex Massi, ungtkommunist och aktiv inom KIM, engelsmannen David Springhall, dömd för spioneri för Sovjetunionen 1943, Artur Illner, Richard Stainer och många av dem som använde sig av de internationella brigaderna i Spanien som täckmantel, och vi får inte glömma akrobaten Irving Goff, om vilken det är känt att han senare arbetade för OSS [USA:s underrättelsetjänst före CIA, ö.a] i Italien med sitt partis tillstånd trots invändningar från ledare inom Komintern. Polemiken kring Artur London är fortfarande inte över. Uppmärksamheten har dock sällan riktats mot den som under sin livstid kom med anklagelserna mot London. Det var Hubert von Ranke, som under namnet Moritz Bressler hade en viktig polisiär roll i Spanien, innan han insåg vilken roll han haft och flydde.³⁵ Man har också nämnt tjeckoslovakerna Fritz (Bedrich) Geminde, den grymme ungraren Michal Wolf, Bela Biro (ej att förväxla med Zoltán Rákosi som också kallades Biro), polackerna Jan Paszyn, Bierut, Marcel Novotko och, givetvis, Boleslaw Molojec och dennes överordnade, bulgaren Ivanov samt ytterligare en bulgar, Vlko Tjervenkov, Dimitrovs svåger, rumänskan Ana Pauker samt italienarna Antonio Roasio och Luigi Polano. Vi har inte nämnt den unge tjecken Jan Cerny från *Los Cadres* i Albacete, eller från samma land Josefa Fajmanova, som fått en treårig utbildning i Sovjetunionen, eller Jozka Jaburkova, som gått via Sportintern och Leninskolan, där båda hade "den rätta profilen".

I David Pikes arbete utpekas spanjorer som ska ha rekryterats av NKVD under och strax efter inbördeskriget. Pike omnämner Pedro Martínez Cartón, politbyråmedlem, och framför allt Joaquín Olosa, Gerós adjutant i Barcelona, som därefter ägnade sig åt att jaga trotskister och POUM-medlemmar i Frankrike innan han blev en av de ledande inom motståndsrörelsen

³³ R Faligot och R Kauffer, *Kang Sheng et les services secrets chinois, a.a.*, s. 133. Samma fras gäller den ryktbare polistorteren Farkas.

³⁴ *Who killed Tresca?*, s. 13, citerat i P Broué, "L'affaire Robinson-Ruben", *Cahiers Léon Trotsky*, n° 3, 1979, s. 166.

³⁵ Det var genom deras försorg och efter rekommendation av två män som varit hans offer, Manès Sperber och Paul Thälmann, som jag tog kontakt med Hubert von Ranke, som strax efter att min första bok om Spanien utkommit, där han förekom under namnet Moritz Bressler, påpekade för mig att Artur London, alias Gerhardt, varit en nära medarbetare till honom under repressionen av medlemmar av POUM, trotskister och andra "vänsterister".

FTP-MOI för att sluta sitt liv med en dubbel katastrof, anklagad – falskeligen säger en del – för att ha varit angivare och satt i karantän. Hans fästmö Dolores García var Pablo Nerudas sekreterare vid Chiles ambassad i Paris för att öka kontrollen av flyktingar från Spanien på väg till Latinamerika. Pike nämner också den unge Santiago de Paul, son till den socialistiska parlamentsledamoten Margarita Nelken, som dödades på östfronten 1943 som kapten inom Röda arméns garde. Efter att ha blivit angiven av Vidali anklagades även Jesús Hernández av det spanska partiet för att vara agent. Man kan fråga sig om Carmen de Pedro skulle ha kunnat inneha alla sina uppdrag om hon inte också varit agent. Det var också gott om agenter inom olika polisavdelningar, framför allt inom SIM, som måste kontrolleras noga. En del har omnämnts tidigare som Francisco Ordoñez eller Santiago Garcès. Sudoplatov har också lyft fram Africa, som egentligen hette Maria de las Heras, spanjorska och officersdotter, tidigare medlem av ungkommunisterna, specialist på radiokommunikation, som vidarebefordrade upplysningar till Moskva under Trotskijs vistelse först i Norge och sedan i Mexiko, men som i motsats till vad som uppgetts inte var den landsflyktiges sekreterare.³⁶ Hon dog som överste inom NKVD. Till samma kategori hörde de båda systrarna Elena och Julia Rodríguez Danilevskaja, även de officersdöttrar och medlemmar av kommunistpartiet 1936. Den förra ingick i Eitingons grupp, den senare medarbetare till Orlov och gift med den franske journalisten Soria.³⁷ Och sedan har vi Caridad Mercader, mor till Trotskijs mördare, om vilken det är svårt att tro annat än att hon var agent redan när hon 1934 tillhörde femtonde sektionen av socialistpartiet SFIO i Paris, då hon, under Raymond Guyots överinseende, såg till att den unge agenten Daniel Béranger, pojkvän till hennes dotter, kom med i ungsocialisterna.

Bland grekerna fanns också åtskilliga misstänkta som Sakarelos, som mördat en archio-marxist och 1943 sändes ut för att ”få ordning” på kommunistpartiet, Bartzotas, som skröt över att OPLA gjort sig av med 800 ”trotskister” och förmodligen även Damianos Mathessis, som enligt Stinas svarade för specialuppdrag för Kominterns räkning.³⁸ Arkadi Vaksberg, som inte anger några källor vilket inte hindrar honom från att obesvärat komma med anklagelser – han har ofta fått se dossierer som inte är tillgängliga för vanliga dödliga – pekar ut kineserna Zhou Enlai, Liu Shaoqi och sino-ryssen Guo, som, enligt Vaksberg, ska ha rekryterats av Boris Melnikov när denne var generalkonsul i Harbin³⁹. Beträffande Latinamerika kan tilläggas personer som var vitt skilda som Fabio Grobart på Kuba, Ricardo A Martínez, den ”hårdföre” venezolanen, men kanske även hjälten från resningen i El Salvador, Agustín Farabundo Martí, tidigare Kominterns utsände hos Sandino, och som en historiker citerad av Roque Dalton i dennes arbete om Miguel Marmol kallat ”en öppen agent” (*”un agente directo, una especie de vocal de la Internacional comunista”*)⁴⁰ men som alla andra vittnesuppgifter omtalat som en man med exceptionella egenskaper.

Slutligen får man inte glömma den som de sensationslystna kallat ”Kominterns Mata Hari”, amerikanskan Agnes Smedley. Hon hade onekligen framstående troféer på det erotiska området med Mao Zedong själv som främsta namn. Hon och Tina Modotti, som hade haft ihop det med Vidali men också med Diego Rivera, Xavier Guerrero och flera andra som Julio Antonio Mella, var spioner eller agenter med charm som specialitet och detta i sådan utsträckning att Tina Modotti idag kommit på modet utan att det någonsin nämns att hennes sällskap kunde vara fruktansvärt farligt och att listan också är lång över dem som hon anklagas för att ha ställt framför gevärsmynningarna. Det finns också en pikant aspekt på den

³⁶ P Sudoplatov, *Missions spéciales*, s. 102, 115. [P A Sudoplatov, *Direktoratet*, Stockholm 1994, kap 4]

³⁷ ”Espías españolas al servicio del KGB”, *loc. cit.*

³⁸ Stinas, *a.a.*, s. 212.

³⁹ A Vaksberg, *Hôtel Lux*, s. 219-220.

⁴⁰ R Dalton, *a.a.*, s. 174.

strängt moraliserande hållning som kunde råda bland kadrer inom Komintern och inom en del kommunistpartier. Skriver inte Waack om Germaine Willard, stor förkämpe för mänskliga rättigheter och kvinnosaken samt hustru till advokaten Marcel Willard, att hon höll sig för god för att engagera sig i stödkampanjen för Olga Benario, som satt fängslad i Brasilien, för att denna i Willards ögon haft alltför många män och att man inte riktigt visste vem som var far till det barn hon väntade?⁴¹ Man kan konstatera att denna franska dam vid detta tillfälle gav prov på verklig oskuldsfullhet, för de kvinnor som enrollerades av NKVD, inte ens för vanliga sekreterare, inskränkte sig givetvis inte uppgifterna till vertikal ställning.

Avslutningsvis vill vi dock framhålla att den fråga vi berört visserligen är på modet i en del historieskrivning men ändå i det stora hela omöjlig att besvara. Agent eller inte var det så att varje partimedlem, och i synnerhet alla kadrer inom Internationals apparat eller ett parti, samarbetade med och för underrättelsetjänsterna, skrev rapporter om de personer som kom in på deras kontor och utförde order. Något som få verkar ha tänkt på av dem som kommenterat Bartoseks bok, där han kommer in på frågan om Artur London. En historiker måste vända sig mot den konventionella uppfattning som gör gällande att en kommunist blir agent på samma sätt som man blir spion eller medlem av ett nätverk. Ty varje kommunist är genom sin tillhörighet underställd order från denna kategori som utgörs av kommunister aktiva inom underrättelseverksamhet. Det finns inget mer att tillägga. Håller man detta i minnet undviker man lika upphetsad som destruktiv polemik. En sista anmärkning: det skedde en förändring av mentaliteten inom underrättelsetjänsterna och inom byråkratins led, som man ungefärligen kan ange till mitten av 1930-talet. Sant är att fram till dess hade de mest övertygade och osjälviska kommunisterna sett det som en ära att tillhöra ”tjänsterna”, där ”de bästa” samlades. Från mitten av 1930-talet ser man framträda ”yrkesspioner”, med stölder och mord på repertoaren, legosoldater som Roland Abbiate och blodtörstiga vita ryssar ute efter en returbiljett till Sovjet, som Sergej Efron, make till poeten Maria Tsvetajeva, som vissa påstår sig ha funnit uppgifter i arkiven om att han på 1930-talet utpekades av personer som paret Rosmer, Victor Serge och andra vänner till Trotskij.

”Spionerna” som kom in från kylan

En del affärer stinker dock kort och gott spionage och forskningsarbetet om Komintern och kommunistpartierna reduceras då till jakt på spår efter spioner. Vi lämnar alltför kända fall därhän som Trepper och Röda orkestern, som handlade om kommunister. Det annars mest celebra fallet var givetvis ”affären Iltis”, som gått igenom grundligt av Roger Faligot och Rémi Kauffer⁴² och deras analys har därefter bekräftats av dokument som påträffats i Östtyskland. Under pseudonymen Boulanger hade denne man blivit ett stort namn inom FTP [Franc-Tireurs et Partisans, den kommunistiska motståndsrörelsen under andra världskriget, ö.a]. Men så avslöjades att han till Gestapo överlämnat alla namn på ledningen i Sydsonen. Det framkom därefter att Iltis var född i Tyskland, förnamnet var Lucian och inte Lucien, han hade varit medlem av KPD och gått på Leninskolan 1929-1931, officer inom Röda armén, ansvarig för underrättelsetjänsten inom KPD och för infiltration inom polisen.⁴³ Efter att ha överförts till Österrike hamnade han i Frankrike, där han blev chefredaktör för *L'Humanités* utgåva i Alsace-Lorraine mellan 1936 och 1939. 1940 tillfångatogs han av tyskarna och ska sedan ha blivit ”omvänd” av Gestapo. Två, om inte tre, hypoteser blir möjliga. Antingen var Lucian Iltis en fiende till kommunismen som infiltrerats i apparaten och i detta fall kan man bara konstatera att en person som nått den nivån kan få de viktigaste posterna inom ett kommunistiskt parti, som vore han försedd med en passersedel eller ett pass giltigt överallt.

⁴¹ W Waack, *Camaradas*, s. 339.

⁴² R Faligot och R Kauffer, *Service B*, s. 271-277.

⁴³ *Der Nachrichtendienst der KPD 1919-1937*, s. 205.

Eller också rörde det sig om en kommunist på mycket hög nivå, som gått med på att bli angivare och där partiet valde att inta en mycket diskret hållning eftersom han på samma gång angett som spioner sådana medlemmar som bara gett uttryck för kritiska synpunkter. Den tredje hypotesen, som baserar sig på Iltis inställning 1940, går ut på att hans agerande skulle vara ett uttryck för en mycket närmare kollaboration än vad som uppgetts mellan tyska och sovjetiska underrättelsetjänster. Det vore mycket allvarligt, oerhört allvarligt, om det framgick att denna kollaboration skedde för att krossa ett helt skikt inom PCF, dess organisation inom Sydzone. Och det skulle vara svårt att förstå att tystnaden då upprätthålls än i dag.

Personer inom partiernas värld, agenter eller inte, som vi stött på under vårt arbete har länge förefallit ett mysterium för oss. Låt oss ta två belysande exempel. Louis Monnereau var en viktig kader, fästman till Suzanne Tilge, en tidigare sekreterare inom Seinefederationen och sekreterare i uppsatt ställning inom Komintern på 1930-talet. 1931 hade hon dömts till tio års fängelse för spioneri och i Maitron-verket uppges bara att Vassart träffade henne sporadiskt. I Moskva har uppgifter påträffats om att han, under namnet Garnier, ingick i det franska kommunistpartiets delegation vid Kominterns sjunde kongress. Peter Huber uppger sedan att denne man, där allt tyder på att han var agent åt NKVD, mellan 1935 och 1937 ingick i Manuilskijs sekretariat.⁴⁴ Claude Servais, medlem av ungtkommunisterna 1925, regional sekreterare 1926, elev vid Leninskolan, sekreterare för agit-prop inom kommunistpartiet 1930, kritiserad för att ha tillhört en oppositionell grupp, placerades i Moskva där han arbetade inom Kominterns latinska sekretariat och blev därefter utesluten av orsaker som vi inte känner till. Han återvände till Frankrike och blev tvungen att hålla sig utanför kommunistpartiet. Han arbetade på fabrik under namnet Marcel Fabre. Som utlänning fick han inte gå med i den franska armén, med undantag för Främlingslegionen. I oktober 1940 återupptogs han i det underjordiska kommunistpartiet och blev ledare för FTP:s sektor i Parisregionen så fort den bildats. Han skötte interregionalt arbete inom FTP först i Yonne och därefter i Bourdeaux och dödades 1944 efter att ha sårats vid en sammanstötning. Peter Huber uppger att han 1937 ingått i Manuilskijs sekretariat.⁴⁵ De dossierer som innehåller sanningen om dessa personer, och andra, som det idag inte finns några misstankar mot, är fortfarande inte tillgängliga. Ingen kan därför, förutom i undantagsfall, med säkerhet påstå något över huvud taget i dessa frågor förrän dokumenten från Moskva blir tillgängliga och kan sammanställas.

GPU:s kontroll över partierna

Vi tänker inte på nytt starta tvisten om huruvida Jacques Duclos tillhörde GPU, vilket Trotskij gjorde gällande och som dessutom ansåg att Duclos genom sina hemliga uppdrag var den verkliga ledaren för det franska kommunistpartiet. Däremot är det ställt utom tvivel att nationella sektioner var underordnade Komintern och ibland indirekt även NKVD. Det mest slående exemplet är givetvis det mexikanska partiet, där de främsta ledarna, som Hernán Laborde och Valentín Campa, efter att utan att höja på ögonbrynen bedrivit en avskyvärd förtalskampanj mot Trotskij slog bakut när det blev fråga om att ställa partiet till förfogande för planerna på att mörda honom, "Operation Anka", som NKVD fordrade. Den 24-29 februari 1940 hölls en extra kongress med partiet, efter påtryckningar från Komintern som öppet talade om en "upprepningskommission", varvid Laborde och Campa uteslöts som "trotskister och korrupta" och där man banade väg för att hela partiet skulle mobiliseras bakom mordet och att skydda mördarna. En del fakta är kända genom Valentín Campas

⁴⁴ "The Cadre Department, the OMS and the 'Dimitrov' and 'Manuilsky' Secretariats during the Phase of the Terror", *Centre and Periphery*, s. 151.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 152.

memoarer⁴⁶, som framhåller den viktiga roll i sammanhanget som innehades av argentinaren Codovilla och venezolanen Ricardo A Martínez, till vilka vi kan tillfoga Vittorio Vidali, som bara höll sig mer i bakgrunden på grund av att han var flykting. Kongressen åtföljdes förstås av en rejäl stegring av Stalinkulten några månader efter den tysk-sovjetiska paktens. Det mexikanska partiet skulle aldrig återhämta sig. Beträffande den dagliga kontrollen kan nämnas PSUC, vars ledare med avsikt hade placerats i den stora fastigheten Pedrera i Barcelona, där de var övervakade av den redan omtalade Gerös mannar, av Joaquín Olaso som övervakade dem på statens vägnar (han var generalinspektör för den allmänna ordningen och medlem av SIM) och partiets (avdelningen för kadrer och kontrollkommissionen), och förkroppsligade därigenom alla de högsta drömmarna hos en politisk polis.

En sista anmärkning är nödvändig: i stunder av stora spänningar, terrorkampanjer eller, tvärtom, motstånd mot hård repression, utplånades gränserna mellan de stridande i denna rätt speciella armé. Inom den franska motståndsrörelsen hade således en medlem av kaderavdelningen, på vissa villkor och som medlem av en av tjänsterna, rätt att förhandla med SOE, de brittiska sabotageoperationerna. Och när kommunisterna väl kommit till makten skulle medlemmarna gå med på att arbeta för Säkerhetstjänsten, eftersom det var, trodde de, deras plikt! Det finns ytterligare en svårighet i forskningsarbetet. Vi lider inte brist på exempel. Det mest kända är givetvis Richard Sorge – som en del författare betecknat som ”århundradets spion” – som började som medlem av KPD, blev medlem av dess *M-Apparat*, arbetade för Komintern inom OMS under flera år och slutligen kom att ingå i Röda arméns Fjärde byrå som en förstklassig spion. Även fransmännen Joseph Tommasi och Jean Cremet, båda medlemmar av partiledningen, arbetade för det sovjetiska spionerinet via samma Fjärde byrå, vilket innebar slutet för deras ställning inom partiet och Komintern. Inom sina ”nätverk” betraktade de sig som kommunistiska aktivister med specialuppdrag. Det är tänkbart att någon på falska grunder blivit anklagad för att ha varit agent, men det vore kanske lämpligare att offren vände sig till Moskva för att få säkra kopior på sina dossierer än att skrika i högan sky och dra frågan inför västliga domstolar, som givetvis inte har erforderliga dokument för att kunna avgöra frågan.

Kaderskolning: De kommunistiska universiteten

Naturligtvis hade en av de första uppgifterna för de styrande i Sovjet och Kominterns ledning varit skolning på hög vetenskaplig nivå av kommunistiska kadrer. *Rabfaki*, som utgjorde en bro mellan fabriker och universitet, och Institutet för röda professorer var institutioner som man på Lenins tid ville använda i detta syfte. I samma anda hade man upprättat universitet som riktade sig till utlänningar: KUTV, universitetet för Österns folk, som från 1921 tog emot 600 studenter som representerade 44 nationaliteter, KUNMZ för nationella minoriteter i väst, med samma ställning inom Sverdlovuniversitetet som Partihögskolan, bildad 1919. Fram till 1927 hade dessa universitets rektorer, som utvalts på grundval av kompetens oavsett vilka deras relationer varit till andra partier tidigare eller olika oppositionsgrupper på sistone: Broido, en tidigare mensjevik, Marsjlevski, Frumkin, en f d buddhist, Regina Budzinska och Karl Radek, som var medlemmar av den förenade oppositionen, var framstående rektorer och inom lärarkåren återfanns kända *oppositjonneri*.

Peng Shuzhi och Wang Fanxi nämner bara i förbigående förhållandena för studenterna vid ett av dessa universitet, KUTV, som även kallades *Dongda*. Alexander Pantsov har berättat om hur studier och forskning var upplagda och om organisationsfrågorna i allmänhet.⁴⁷ Peng

⁴⁶ Valentín Campa, *Mi Testimonio*, 1978, i kapitlet ”El Caso Trotsky”, s. 159-166. [för utdrag ur denna bok och ytterligare kommentarer, se [Kommunistledare avslöjar mordförsök på Trotskij](#). – Red]

⁴⁷ Se första kapitlet i A Pantsovs arbete ”Les étudiants chinois en Russie soviétique”, *Cahiers Léon Trotsky*, n° 57, 1986, s. 7-32.

nämner de kinesiska studenternas hade glatt sig åt att få ägna sig på heltid åt studier under utmärkta förhållanden materiellt och antyder att han svalt under hela sin vistelse i Moskva, vilket också drabbade majoriteten av landets befolkning.⁴⁸ Av hans memoarer, och av Wang Fanxis, kan man ana att det var ganska ont om bekvämligheter och att studenterna fick ligga i stora sovsalar, att ferierna fick ägnas åt militärutbildning med en månad i en kasern och att hygien lämnade en del övrigt att önska. Sammanlagt hade Kominterns olika skolor gett högre utbildning åt cirka 3 000 kommunister, där det är okänt hur många som överlevde utrensningarna i slutet av 1930-talet. Här går vi inte in på avdelningarna för utläningar vid militärskolorna, i första hand Frunzeakademien, som utbildade en del. Bilden var mindre tjustig i de nationella sektionerna på grund av att Komintern vägrade subventionera deras centrala skolor. Det fanns en i Bobigny utanför Paris, den första och länge den enda, och planer som ofta sköts på framtiden i Tjeckoslovakien, Tyskland, Norge och Storbritannien.

Internationella Leninskolan

Ledningen insåg snabbt att de existerande universiteten inte svarade mot behoven i samband med "bolsjeviseringen". Efter flera försök kunde Internationella Leninskolan (ISL) invigas i maj 1926 på Vorovskajagatan 25, inte långt från Arbat, i en gammal flickskola utökad med en ny byggnad i Stalinstil. Den skulle ägna sig åt skolning av internationella kommunistiska kadrer. Rektorer var först Bucharin, därefter Klavdia Kirsanova, Jaroslavskijs partner, Wilhelm Pieck och sedan åter Klavdia Kirsanova, Vlko Tjervenkov och sedan bulgaren Michailov och slutligen Kusjnarenkovo under kriget. Utbildningen var först tvåårig, därefter tre år och slutligen åter två år. Det fanns också en kortare utbildning på nio månader. Studenterna klagade inte över förhållandena. De delade först rum fyra om fyra, därefter två om två, hade ett arbetsbord, en bra matservering och mycket kontakter med kommunistiska kretsar i Moskva. Robrieux påpekar att det saknades tvättställ och toaletter. Studenterna fick ett rejält tilltaget stipendium, motsvarande vad ett par av sovjetiska arbetare hade.⁴⁹ Det fanns en manege och hästar att rida på vilket lockade boende på Hotell Lux, som Brandler.⁵⁰ Urvalet gjordes av ledningarna för de nationella sektionerna, men eleverna fick också gå igenom ett skriftligt prov. Åtskilliga framträdande ledare hade passerat Leninskolan. Men undervisningsnivån var bristfällig, och det var avsiktligt. Den 29 mars 1929 skrev Codovilla om detta till venezolanen Martínez de la Torre: "En elev bör vara arbetare eller bonde, känna till de fyra räknesätten och ha en bestyrkt revolutionär anda. Han måste vara i god form – klimatförändringen kan bli till skada – och vara mellan 20 och 35 år."⁵¹ Den mycket låga utbildningsnivån på huvuddelen av eleverna ledde till stora pedagogiska problem för lärarna, men oftast berodde det på att de agerade som agitatorer. Det var för övrigt också vad som krävdes för att uppfylla undervisningsplanen: studier av det sovjetiska partiets historia, bolsjevikernas historia och det socialistiska uppbygget i Sovjetunionen, något som man kan misstänka från 1927 betraktades med stalinistiska glasögon.

Vi har tagit del av tre vittnesmål; från den unge engelsmannen Harry Wicks, fransmannen Albert Vassart och brasilianaren Heitor Ferreira Lima. Harry Wicks tillbringade två år på skolan från hösten 1927, under pseudonym i likhet med alla elever, som fick lämna ifrån sig pass och byta identitet under vistelsen. Själv kallade han sig Jack Tanner och kunde bara identifiera ett fåtal av sina klasskamrater, med undantag av engelsmännen som han kände sedan tidigare. Bland dem fanns Jim Larkin, Ana Pauker, som han skulle gifta sig med, Vlko

⁴⁸ Peng Shuzhi, *a.a.*, s. 265-266.

⁴⁹ Det var vad Manuilskij uppgav, enligt Babitjenko, "Die Kaderschulung für Komintern", *Jahrbuch für Kommunismusforschung*, 1993, s. 37-59. Wicks talar om en summa som uppgick till hälften. Hur som helst var de privilegierade.

⁵⁰ H Wicks, *Keeping my Head*, s. 84.

⁵¹ RTsKhIDNI, F/495/218:6/9-11.

Tjervenkov och dennes blivande hustru, en syster till Dimitrov, och amerikanen Joseph Cass (Kornfeder). Vistelsen inleddes med en praktikperiod på en fabrik samtidigt med undervisning i ryska. I slutet av vistelsen talade Wicks ryska flytande. Därefter började de egentliga kurserna indelade i fyra avdelningar efter språk; ryska, franska, engelska och tyska. Det fanns goda möjligheter till översättning. Wicks' avdelning leddes av kanadensaren Stewart Smith, elev vid tredje årskursen. Lärarna var antingen instruktörer eller "röda professorer", avdelningschefer. Wicks' historielärare, som han hyste stor beundran för, var den ungerske filosofen Laszlo Rudas. Isaak Minc ledde avdelningen för leninism. Föreläsare saknades inte, bl a personer på besök i Moskva.⁵² Heitor Ferreira Lima nämner för sin del läraren i nationalekonomi, L Segal, som han uppskattade mycket, polacken Malecki, bulgaren Kabaktjijev, ryssen Majorskij, som undervisade i det ryska partiets historia, och bland föreläsarna Losovskij och Bucharin.⁵³ En av de delar i undervisningen som intresserade Wicks mest var uppenbarligen den militära. Han skriver:

Förutom rent akademiska krav förväntade man sig att vi skulle delta i Ossoavjachim (militär utbildning). Vi började med elementär vapenutbildning. En officer från Röda armén i tjugig uniform kom med en rad handeldvapen, ryska och andra, och kulsprutor, moderna och gamla. Han tog isär dem, blandade om delarna och bad oss sätta ihop dem. Senare – och givetvis var detta lite speciellt för Leninskolan – gick vi över till att studera uppror, vi använde oss av spel och simuleringar: de färskaste exemplen utgjordes av Ryssland, upproren i Hamburg, Estland och Irland 1916, osv. Det var där jag lärde känna Erich Wollenberg.⁵⁴

Enligt vad Leonid Babitjenko rapporterat hade ansträngningar gjorts för att ta av sig "de rosafärgade glasögonen" och se verkligheten sådan den var, även de negativa sidorna. Förmodligen strävade man verkligen efter att skola kadrer, men det fick inte gå så långt att man lät dem ge uttryck för direkt "trotskistiska" åsikter. När Wicks var där hade eleverna en viss självständighet i sättet att uttrycka sig. I slutet av första årskursen lade Stewart Smith fram en resolution, där det hette att Trotskij "objektivt" var "revolutionär". Amerikanen Cass (Kornfeder) kom med ett ändringsförslag för att få bort detta; han fick bara två röster. Sin egen och Wicks'⁵⁵. Situationen förändrades dock snabbt efter publiceringen av Stalins redan omnämnda brev till tidskriften *Proletarskaja Revoljutsija*. Lärarna och forskarna, som hade fog för sin oro eller sin förfäran, försökte nu skydda sig mot eventuella anklagelser bakom en mängd Lenin- och Stalincitat, vilket inte precis ledde till någon förbättring av eller höjning på nivån på undervisningen. 1934 gjordes ett nytt försök att höja nivån genom att anställa bra lärare som Arnold Reisberg, en österrikisk historiker, eller Magyar och Safarov, men det blev inte mycket av detta efter vågen av repression i slutet av året efter mordet på Kirov och arrestering av lärare – bl a två tidigare nämnda. Leninskolan kunde inte komma undan det samhälle den var en produkt av. När den åstadkom några frukter handlade det om förtorkade sådana. Med de stora utrensningarna och mobiliseringen av studenterna mot utpekade lärare, som Reisberg, blev det moraliska förfallet fullständigt.⁵⁶ Avsättningen av Kirsanova 1937 och att Tjervenkov, en av Dimitrovs män, upphöjdes i hennes ställe var tecknet på att Internationella Leninskolan dragits in i stalinismens virvlar. Dess siste rektor var ytterligare en bulgar, Ruben Avramov alias Michajlklov. I sina memoarer ger Wolfgang Leonhard en intressant skildring av sitt sista år vid skolan under Kusjnarenkovo. Hur många elever hade gått där? För åren 1926-1930 uppgår en källa att det var 413, en annan 560. För perioden 1926-1931 råder enighet om siffran 903 och 1932-1933 597.

⁵² H Wicks, *a.a.*, s. 86-88.

⁵³ H Ferreira Lima, *a.a.*, s. 84.

⁵⁴ H Wicks, *a.a.*, s. 90.

⁵⁵ *Ibid.*, s. 97.

⁵⁶ H Schafranek, "Die Internationale Lenin-Schule und der 'Fall Reisberg' (1937)", *Jahrbuch 1994, Dokumenten Archiv des österreichische Widerstands*, Wien.

Reaktioner bland de oppositionella

En sista fråga återstår att besvara; om motståndet vid ett eller annat tillfälle mot denna omvandling inom den ryska apparaten och Internationalens när de stora oppositionsgrupperna väl blivit fördrivna. Vi tänker här på dem som insåg att de inte hade samma uppfattning som ledningen och som därför medvetet motsatte sig denna, i en eller annan mening, oftast i smågrupper som kunde gälla för vänskapliga kottierier. I Sovjetunionen var regeln att när någon konversation blivit angiven medgav oftast de påstådda ”konspiratörerna” anklagelserna och försökte hålla sig skadeslösa genom en glödande och djupgående självkritik som syftade till att avvärja den eventuelle angivaren. De som satte sig upp mot detta – de var sällsynta – eliminerades i allmänhet, medan andra – som verkade inne på att använda list – gavs en av GPU noggrant övervakad frihet, omgivna av tjallare, fram till nästa arrestering.

Låt oss bara framhålla att början till ombildande av ”grupper” eller ”kretsar” beledsagades av en tendens, en strävan till enhet mellan olika oppositionella, som tidigare konstaterats. Denna strävan som uttrycktes av personer som kom från alla håll av det utspridda kommunistiska firmamentet var säkerligen allvarligt menade, även om repressionen slutligen tystade dem för gott. Sannolikt bör man också relativisera betydelsen av ordet ”kapitulation”. För åtskilliga av ”kapitulanterna” rörde det sig bara om vad de mellan sig omtalade som en ”taktisk kapitulation”, dvs för formens skull, som gjorde det möjligt att fortsätta kampen och framför allt få bli kvar i partiet och fortsätta den strid som för majoriteten av dem saknade betydelse utanför detta.

Bör vi påpeka att en del av dem som föll i byråkraternas fälla – hölls fram för att sedan ”slängas” utan misskund, bli förhörda som misstänka och behandlas som skurkar – lämnade ”partiet” vid minsta förevändning och att detta ibland skulle föra dem mycket långt? Lika lite som det var förutbestämt att Jacques Doriot, som varit en ung, entusiastisk och oförvägen kommunist, skulle dö i naziuniform var det förutbestämt att Henri Barbé och Pierre Célor, som varit tappra och stridbara arbetare och antimilitarister inom ungtkommunisterna, skulle sluta som anhängare till Doriot. Att de skulle bli katoliker innan de dog berodde inte heller, enligt vår uppfattning, på att Försynen använt sig av Stalin för att uppnå detta! Dess vägar är lätta att spåra här. De som slapp undan förgörelsekvaren fick kämpa mot en grym depression och religionen blev en tröst för deras bedrövade själar – ett uttryckssätt som vi väljer avsiktligt för att inte verka vara ute för att travestera Marx och hans berömda analys.

Framtidens regim

Vi skulle vilja tillfoga till denna sekvens den beskrivning historikern och statsvetaren Karel Kaplan gjort av det tjeckoslovakiska partiet och staten under 1950-talet, kort sagt den framtid de personer vi berättat om varit med om att planlägga och som skulle stämma överens med deras förflutna:

Allteftersom jag gjorde nya upptäckter började jag till sist förstå den kommunistiska politikens verkliga innebörd och arten av dess makt [...]

I maktens början var partiet. Det kommunistiska partiet som visste precis vad det ville: uppnå maktmonopol. Allt underordnades detta enda syfte. [...] Det kommunistiska partiets hårda kärna, den som bestämde partiets politiska inriktning, bestod av män från Komintern. De hade gått i Kominterns skola, tillägnat sig dess idéer och seder som de nu överförde till det politiska livet. Fullproppade med en intolerant ideologi och antidemokratiska åsikter var de mentalt oförmögna att tänka sig en demokratisk samexistens med andra politiska strömningar. De hade aldrig skakat av sig underkastelsen gentemot Moskva, de hade de hade aldrig sett eller erkänt andra socialistiska

modeller än den sovjetiska. Och framför allt hade de blivit mästare i konsten att använda sig av allt för att erövra och behålla sin makt.⁵⁷

Kaplan beskriver den totala och blinda lydningen under Moskva från de tjeckoslovakiska ledarnas sida, nätverket av ”sovjetiska rådgivare” och framför allt existensen av ”en särskild säkerhets- och underrättelsetjänst, ledd av Moskva, som opererade i de socialistiska länderna bakom ryggen på deras egna politiska organ”.⁵⁸ Han går därefter in på det utbredda godtycket: ”För det första var det mycket få familjer i Tjeckoslovakien som inte på något vis drabbats, direkt eller indirekt, av godtycket. För det andra var den överväldigande majoriteten av dessa offer arbetare, bönder, hantverkare eller lägre tjänstemän [...]: det massiva godtycket drabbar just massorna, dvs arbetarna.”⁵⁹ Vi har förstås hamnat vid sidan av ämnet, men vi kan nu bättre förstå hur och för vilka intressen som kommunistpartiets apparat, dess ”hårda kärna”, efter det att Stalin och byråkratin tagit makten, om man vill gå långt i schematiseringar, förde en politik som gick ut på att slå vakt om den egna makten till förfång för intressen och ambitioner bland de massor man påstod sig representera. Utan denna aspekt skulle obestridligen hela den kommunistiska politiken kunna betecknas som ren och skär psykopati.

Anmärkning

Även de efterföljande kapitlen i Broués bok finns:

[Kommunistiska Internationalen 1933-1938. Folkfrontspolitiken.](#) (kap 29-31)

[Motorsågsmassakern](#) (Om utrensningarna och terrorn i Komintern, kap 32)

[Kommunistiska Internationalen och Andra världskriget](#) (kap 33-34)

[Dödsbudet. Upplösningen av Komintern](#) (kap35)

Lästips: Kominterns ”tredje period”

Allmänt om Komintern

Fernando Claudin, [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#),

Kominterndokument

[Kominterns sjätte kongress](#) (1928)

[Lärdomar av den ekonomiska kampen \(om strejkkampen\)](#) (från 1929)

[Kommunistiska internationalens Exekutivkommittés 12:e plenum](#) (1932)

[Fascismen, krigsfaran och de kommunistiska partiernas uppgifter](#) (1933)

Om fascismen

[Kommunistiska internationalen om fascismen.](#) Komintern-dokument 1922-1935.

Daniel Guérin, [Fascism och storfinans](#) (klassisk bok)

Tyskland

Martin Fahlgren, [Kominterns linje i Tyskland 1928-34](#)

Bo Gustafsson m fl, [Debatt: Kampen mot nazismen i Tyskland.](#)

Pierre Broué, [Leo Sedov i Tyskland för Internationalen.](#) Om nazismens framväxt och hur vänsteroppositionen (förgäves) försökte få tyska arbetarrörelsen att förstå faran och hur den skulle bekämpas.

[Tysklands Kommunistiska Parti och kampen mot fascismen perioden 1928-35.](#) Värdering framlagd av Komintern (publicerad i februari 1935)

⁵⁷ K Kaplan, *I centralkommitténs hemliga arkiv*, Stockholm 1982, s. 112-13

⁵⁸ *Ibid.*, s. 120-21.

⁵⁹ *Ibid.*, s. 161.

Kina

Harold Isaacs, [Den kinesiska revolutionens tragedi](#)

Indokina/Vietnam

Stig Eriksson, [Trotskism och stalinism i Indokina](#)

Latinamerika allmänt

Michael Löwy, [Marxismen i Latinamerika](#)

Kuba

Saverio Tutino, [Den kubanska oktoberrevolutionen](#) (kapitel 2 och 3)

K. S. Karol, [Castros Kuba](#) (kapitel 2, ”Kommunisterna och revolutionen”, innehåller ett avsnitt om det kubanska kommunistpartiets tidiga historia)

Gary Tennant, [Karibiens dolda pärla - trotskismen på Kuba.](#)

Sverige

[Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling.](#) (särskilt texterna ”Sprängningen av Sveriges Kommunistiska Parti 1929” och ”SKP och 30-talet”)

Bernt Kennerström, [Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-1937](#) (när SKP 1929 splittrades behöll majoriteten – ”kilbomarna” – partinamnet SKP, varför det under några år fanns 2 SKP, men 1934 bytte man namn till Socialistiska Partiet)

Dokument:

[Dokument från partisprängningen 1929.](#)

[SKP och arbetsplatserna 1929-35.](#) Artiklar ur Kommunistisk Tidskrift, SKP:s teoretiska tidskrift.

Sven Linderot, [Komintern visar vägen. Kommunistiska Internationals XIII Plenum och KP:s uppgifter](#) (tal från 1934)

Evald Höglund, [Politisk sillén-cirkus](#) (broschyr från 1934, utgiven av Socialistiska Partiet, som kritiserar SKP:s politik)